Aldous HUXLEY

DIAVOLII DIN LOUDUN

POLIROM

ALDOUS HUXLEY

DIAVOLII DIN LOUDUN

Traducere din limba engleză de

Iulian Bocai

EDITURA POLIROM

2023

POLIROM | Ne veți ci
și mâine!

Aldous Huxley

The Devils of Loudun

Copyright © 1952

All rights reserved
© 2023 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-9458-7
ISBN PDF: 978-973-46-9459-4
ISBN print: 978-973-46-9238-5

Coperta: Carmen Parii
Pe copertă: arderea pe rug a lui Urbain Grandier (Gabriel Legué, *Urbain Grandier et les possédées de Loudun: documents inédits de M. Charles Barbier*, Paris, Baschet, 1880)

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de

calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco – un supererou al lumii moderne!

Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

ALDOUS HUXLEY (1894-1963) s-a născut în oraşul englez Godalming, comitatul Surrey, într-o familie cu îndelungată tradiție intelectuală. În 1908 şi-a început studiile la Eton College, iar după o întrerupere de doi ani le-a continuat la Balliol College din Oxford. În 1916 a publicat prima sa carte, volumul de versuri *Roata în flăcări* (*The Burning Wheel*). Patru ani mai târziu, în 1920, i-a apărut un volum de povestiri, *Limbo*, urmat – la doar un an – de primul său roman, *Galben de Crome. Minunata lume nouă*, unul dintre romanele de referință ale secolului trecut, a fost publicat în 1932. În 1937, Huxley s-a mutat în Statele Unite împreună cu soția şi fiul. A locuit până la sfârşitul vieții în sudul Californiei şi în New Mexico, s-a apropiat de filosofia orientală şi a scris o vreme scenarii de film. Tot aici a început să experimenteze drogurile psihedelice, relatându-şi ulterior trăirile în faimosul eseu *Porțile percepției* (1954, sursa de inspirație pentru numele celebrei formații The Doors). A publicat de-a lungul vieții numeroase romane, volume de povestiri, eseuri şi poezii, scenarii de film şi biografii, cărți de filosofie, jurnale de călătorie şi cărți pentru copii, fiind considerat unul dintre cei mai reprezentativi şi mai influenți scriitori ai secolului XX. În 1959 a fost distins cu Premiul pentru Merit al Academiei Americane de Arte şi Litere.

ÆT. 37.
1627.
VRBANVS GRANDERIVS
IVLIODVNENSIS ECCLESIÆ
RECTOR. MDCXXVII.

Portretul lui Urbain Grandier, gravură din *Urbain Grandier et les possédées de Loudun*, de dr. Gabriel Legué

Capitolul I

În 1605, satiristul şi viitorul episcop Joseph Hall a făcut prima sa vizită în Flandra. „Câte biserici n-am văzut demolate pe drum, din care nu mai rămăseseră decât grămezi de moloz, anunțând trecătorii că acolo putuseşi să găseşti cândva şi devoțiune, şi ostilitate. O, urmele teribile ale războiului!... Dar (lucru care m-a mirat) bisericile cad, iar colegiile iezuite răsar peste tot. Nu există oraş în care să nu se ivească sau să fie construite. Cum de se întâmplă asta? Oare pentru că devoțiunea nu e atât de necesară ca politica? Oamenii aceştia (aşa cum spunem despre vulpi) se descurcă cel mai bine atunci când toată lumea îi blestemă. Chiar şi printre ai lor stârnesc cea mai mare ciudă; dintre toți sunt cei mai urâți; noi înşine le suntem cei mai potrivnici; şi totuşi, buruienile acestea cresc."

Creşteau însă dintr-un motiv foarte simplu şi suficient: publicul îi voia. Pentru iezuiții înşişi, „politica"

era de primă însemnătate, aşa cum Hall şi întreaga lui generaţie ştiau foarte bine. Şcolile fuseseră întemeiate cu scopul de a întări Biserica Catolică împotriva duşmanilor săi, „libertinii" şi protestanţii. Bunii părinţi sperau să creeze prin învăţăturile lor o clasă de laici educaţi care să fie complet devotaţi intereselor Bisericii. În cuvintele lui Cerutti – care aproape că-l făcuseră pe revoltatul Michelet să-şi piardă controlul –, „aşa cum înfăşăm mâinile şi picioarele copilului de leagăn ca să le dăm proporţiile potrivite, tot aşa e necesar ca de la o vârstă foarte fragedă să-i înfăşăm, cum ar veni, şi voinţa, pentru ca pe tot parcursul vieţii sale să-şi poată păstra o fericită şi utilă suplețe". Spiritul de dominaţie ştia ce voia, dar carnea metodei propagandistice era slabă. În ciuda încercărilor de a li se înăbuşi voinţa, unii dintre cei mai buni elevi ai iezuiţilor deveneau, după terminarea şcolii, liber-cugetători sau chiar protestanţi, ca Jean Labadie. În ce priveşte „politica", sistemul n-avea să fie niciodată atât de eficient pe cât speraseră creatorii săi. Dar publicul nu era interesat de politică; publicul era interesat de şcolile bune, unde băieţii puteau învăţa tot ce trebuia să ştie un gentilom. Iezuiţii satisfăceau această cerere mai bine decât orice alt furnizor de educaţie. „Ce-am văzut în cei şapte ani pe care i-am petrecut sub acoperişul iezuiţilor?

O viață plină de cumpătare, hărnicie şi ordine. Îşi dedicau fiecare ceas din zi educației noastre sau respectării stricte a jurămintelor lor. Drept dovadă, fac apel la mărturia tuturor celor care, ca şi mine, au fost educați de ei." Asta scria Voltaire. Cuvintele sale atestă măiestria metodelor pedagogice ale iezuiților. În acelaşi timp, cu şi mai multă tărie, întreaga sa carieră atestă eşecul acelei „politici" pe care aceste metode erau menite să o slujească.

Când a început Voltaire şcoala, colegiile iezuite erau ceva obişnuit pe scena educației. Cu un secol înainte, meritele lor păruseră de-a dreptul revoluționare. Într-o epocă în care majoritatea pedagogilor erau amatori la toate capitolele, mai puțin în ceea ce priveşte mânuirea nuielei, metodele lor disciplinare erau relativ umane, iar profesorii iezuiți erau aleşi cu atenție şi instruiți sistematic. Predau o latină deosebit de elegantă şi ultimele noutăți din optică, geografie şi matematică, precum şi „dramaturgie" (piesele de la sfârşitul semestrelor erau faimoase), bunele maniere, respectul pentru Biserică şi (cel puțin în Franța, după convertirea lui Henric al IV-lea) obediența în fața autorității regale. Din toate aceste motive, colegiile iezuite erau recomandate pentru orice membru al familiei tipice din clasele superioare – pentru mama cu inimă bună care nu

suporta gândul că drăguțul ei are să sufere chinurile unei educații tradiționale; pentru unchiul învățat din preoțime, preocupat de doctrina sănătoasă a Bisericii şi de stilul ciceronian; şi, în cele din urmă, pentru tatăl care, ca funcționar patriot ce se afla, aproba principiile monarhice şi, ca burghez prudent, se baza pe influența nevăzută a Companiei ca să-şi ajute copilul să obțină o slujbă, un loc la curte, o sinecură ecleziastică. Iată, de pildă, un cuplu bogat: dl Corneille din Rouen, *Avocat du Roy à la Table de Marbre du Palais*, şi soția sa, Marthe le Pesant. Fiul lor, Pierre, e un băiat atât de promițător, încât cei doi decid să-l trimită la iezuiți. Sau iată-l pe dl Joachim Descartes, consilier al parlamentului din Rennes. În 1604, îşi trimite fiul cel mai mic – un băiat inteligent de opt ani, pe nume René – la colegiul iezuit din La Flèche, recent înființat cu sprijinul regelui. Şi iată-l, în aceeaşi perioadă, şi pe învățatul canonic Grandier din Saintes. Are un nepot, fiul unui alt avocat, care nu e la fel de bogat şi de nobil ca dl Descartes sau dl Corneille, dar este eminamente respectabil. Băiatul, pe nume Urbain, are paisprezece ani şi e din cale-afară de isteț. Merită să primească cea mai bună educație, iar în apropiere de Saintes cea mai bună educație disponibilă se găseşte la colegiul iezuit din Bordeaux.

Acest faimos centru de învățătură cuprindea un liceu pentru băieți, un colegiu de arte liberale, un seminar şi o şcoală de studii avansate pentru absolvenții hirotonisiți. Urbain Grandier, care a dovedit de timpuriu o inteligență aparte, şi-a petrecut aici mai bine de zece ani, mai întâi ca elev şi apoi ca student şi cursant în teologie, pentru ca, după ce a intrat în rândul clerului (în 1615), să devină novice iezuit. Nu avea de gând să intre în Companie; nu simțea vreo chemare care l-ar fi făcut să se supună unei discipline atât de severe. Nu, nu avea să urmeze o carieră în sânul unui ordin religios, ci una de preot în mijlocul laicilor. Într-o asemenea profesie, un om cu abilitățile lui înnăscute, împins în față şi protejat de cea mai puternică organizație din Biserică, putea spera să ajungă departe. Poate primea un capelanat la curtea unui mare nobil sau poate era chemat să lucreze ca profesor particular pentru un viitor Mareşal al Franței. Sau poate intra pe o funcție care avea să-l ducă până la demnitatea de cardinal. Ar fi putut primi invitații să-şi demonstreze remarcabila elocință în fața episcopilor, a prințeselor de sânge sau chiar în fața reginei. L-ar fi putut aştepta misiuni diplomatice, numiri în înalte posturi administrative, sinecuri bogate, un cumul profitabil de funcții. Ba chiar – deşi era improbabil, având în vedere că nu era de obârşie

nobilă – putea primi vreo dioceză princiară care să-i fericească anii bătrâneții şi să le dea mai multă strălucire.

La începutul carierei sale, circumstanțele păreau să justifice cele mai optimiste dintre aceste aşteptări. Căci la douăzeci şi şapte de ani, după doi ani de teologie şi filosofie de înalt nivel, tânărul părinte Grandier şi-a primit răsplata pentru semestrele multe şi îndelungate de sârguință şi bună purtare. Prin intermediul Companiei lui Iisus, care avea puterea să-l atribuie, a primit importantul beneficiu ecleziastic Saint-Pierre-du-Marché, la Loudun. Tot atunci şi datorită aceloraşi binefăcători, a fost numit canonic al bisericii colegiale Sainte-Croix. Făcuse primul pas pe calea succesului; acum nu mai trebuia decât să continue.

În timp ce noul paroh se îndrepta fără grabă spre destinație, Loudunul i s-a arătat ca un mic oraş înălțat pe un deal, dominat de două turnuri înalte – clopotnița bisericii Saint-Pierre şi turnul medieval al marelui castel. Ca simbol, ca hieroglifă sociologică, profilul oraşului era cam învechit. Clopotnița încă-şi arunca umbra gotică asupra oraşului; dar o bună parte din locuitori erau hughenoți care urau Biserica pe care o reprezenta. Turnul imens, construit de conții de Poitiers, încă era un loc extrem de robust; dar Richelieu avea să ajungă

curând la putere, iar vremea autonomiilor locale şi a fortăreţelor provinciale urma să apună. Fără să ştie, parohul se îndrepta călare spre ultimul act al unui război între secte religioase, către prologul unei revoluţii naţionaliste.

La porţile oraşului, câteva cadavre atârnau, descompuse, în spânzurătoarea municipală. Înăuntrul zidurilor, îl aşteptau obişnuitele străzi murdare, amestecul uzual de mirosuri, de la fumul de lemn la excremente, de la gâşte la tămâie, de la pâine coaptă pe vatră la cai, porci şi oameni nespălaţi.

Ţărani, meşteşugari, zilieri şi servitori – săracii constituiau majoritatea anonimă şi neglijabilă a celor paisprezece mii de locuitori ai oraşului. Puţin deasupra lor erau prăvăliaşii, meşterii, micii funcţionari, înghesuiţi la precarul prim nivel al respectabilităţii burgheze. Mai sus de aceştia – depinzând complet de cei de pe treptele inferioare, dar bucurându-se de privilegii necontestate şi conducându-i pe primii prin drept divin – erau negustorii bogaţi, profesioniştii, oamenii consideraţi de calitate în această ordine ierarhică: mica nobilime rurală şi marii latifundiari, magnaţii feudali şi prelaţii cu sânge albastru. Pe ici, pe colo mai puteai găsi şi câteva mici oaze de cultură şi inteligenţă dezinteresată. În afara acestor oaze,

atmosfera mentală era sufocant de provincială. Printre bogați, preocuparea pentru bani şi proprietăți, pentru drepturi şi privilegii era pătimaşă şi permanentă. Pentru cele maxim două sau trei mii de persoane care-şi permiteau avocați sau care aveau nevoie de consiliere juridică profesională, existau în Loudun nu mai puțin de douăzeci de avocați pledanți, optsprezece petiționari, optsprezece magistrați şi opt notari.

Timpul şi energia care nu erau consumate de preocuparea pentru posesiuni erau dedicate micilor monotonii confortabile, bucuriilor recurente şi agoniilor vieții de familie, bârfei despre vecini, formalităților religioase şi, din moment ce Loudunul era un oraş dezbinat, problemelor acerbe ale controverselor teologice. Nu este nicio dovadă cum că ar fi existat la Loudun, în timpul mandatului parohului nostru, vreo religie cu adevărat spirituală. Preocuparea generală pentru viața spirituală se naşte doar acolo unde există indivizi excepționali care ştiu din experiență directă că Dumnezeu e spirit şi că trebuie adorat în spirit. Pe lângă o sumedenie de escroci, se găseau în Loudun şi oameni cinstiți şi bine intenționați, pioşi şi chiar cucernici. Dar oraşul n-avea sfinți, niciun bărbat şi nicio femeie a căror simplă prezență să fie confirmarea automată a unei

înțelegeri mai profunde a realității eterne, a unei uniuni mai strânse cu solul divin a tot ceea ce există. Abia şaizeci de ani mai târziu avea să apară o asemenea persoană între zidurile oraşului. Când, după cele mai crunte aventuri spirituale şi fizice, Louise du Tronchay a venit să lucreze în spitalul din Loudun, a devenit brusc centrul unei vieți spirituale intense şi înverşunate. Oameni de toate vârstele şi din toate clasele veneau să-i pună întrebări despre Dumnezeu, să-i ceară sfatul şi ajutorul. „Ne iubesc aşa de mult aici", i-a scris Louise vechiului ei confesor la Paris. „Mi-e ruşine de asta; când le vorbesc despre Dumnezeu, oamenii sunt atât de mişcați, că încep să plângă. Mi-e frică să contribui la părerea bună pe care o au despre mine." Îşi dorea să fugă de acolo şi să se ascundă; dar era prizoniera credinței pe care o avea oraşul în ea. Când se ruga, bolnavii erau adesea vindecați. Îi era ruşine că era văzută ca fiind responsabilă de însănătoşirea lor. „Dacă am făcut vreodată un miracol", scria, „ar trebui să mă consider blestemată". După câțiva ani, superiorii ei i-au ordonat să plece din Loudun. Oamenii de acolo au rămas astfel fără o fereastră vie prin care Lumina să poată ajunge la ei. Fervoarea s-a domolit în scurtă vreme; interesul pentru viața spirituală s-a stins. Loudunul a revenit la starea lui

firească – cea în care se afla şi cu două generații înainte, atunci când Urbain Grandier intra în oraş.

Încă de la început, părerile despre noul paroh au fost foarte împărțite. Sexul mai pios îl aproba în majoritate. Ultimul preot fusese o non-entitate amărâtă. Succesorul lui era un bărbat în floarea tinereții, înalt, atletic, cu un aer de gravă autoritate, ba chiar (spunea un contemporan) de maiestate. Avea ochi mari şi întunecați şi, sub baretă, un păr bogat, cârlionțat şi negru. Fruntea îi era înaltă, nasul acvilin, buzele roşii, pline şi expresive. O elegantă barbă Van Dyck îi împodobea bărbia şi pe buza de sus purta o mustață subțire, îndreptată cu multă sârguință şi dată cu pomadă în aşa fel încât vârfurile ei răsucite să se confrunte, ca nişte semne de întrebare cochete, de fiecare parte a nasului. Pentru ochii noştri postfaustieni, portretul lui sugerează un Mefistofel în veşmânt clerical elegant, mai corpolent, amiabil şi doar un pic mai puțin inteligent.

Aparenței seducătoare Grandier îi adăuga virtuțile sociale ale bunelor maniere şi conversației vioaie. Putea să facă un compliment cu grație firească, iar privirea cu care îşi însoțea spusele era şi mai flatantă decât cuvintele, în caz că doamna se întâmpla să fie cât de cât prezentabilă. Era mai mult decât evident că interesul

noului paroh pentru enoriaşele sale mergea dincolo de interesul pastoral.

Grandier trăia în zorii a ceea ce s-ar putea numi Epoca Respectabilității. În Evul Mediu şi în prima parte a perioadei moderne, distanța dintre teoria catolică oficială şi practica reală a clericilor individuali fusese enormă şi aparent de netrecut. E greu să găseşti vreun autor medieval sau renascentist care să nu creadă că toți preoții, de la cel mai înalt prelat până la cel mai umil călugăr, sunt lipsiți de orice respectabilitate. Corupția ecleziastică a produs Reforma şi, la rândul ei, aceasta a produs Contrareforma. După Conciliul de la Trento, papii scandaloşi s-au mai rărit, iar specia s-a stins cu totul pe la jumătatea secolului al XVII-lea. Chiar şi unii dintre episcopi depuneau acum un oarecare efort să se poarte frumos, deşi singura competență care li se cerea era să fie mezinii vreunei familii nobile. În rândul clerului inferior abuzurile erau ținute în frâu de sus de către o administrație ecleziastică mai eficientă şi mai vigilentă şi, din interior, de zelul unor organizații ca Societatea lui Iisus şi Congregația Oratoriului. În Franța, unde monarhia se folosea de Biserică ca de un instrument pentru sporirea puterii centrale în detrimentul protestanților, al marilor nobili şi al tradițiilor legate de

autonomia provincială, respectabilitatea clericală era o problemă care-l preocupa direct pe rege. Masele n-aveau să adore o Biserică ai cărei slujitori se făceau vinovați de comportamente scandaloase. Dar într-o țară în care regele putea spune nu doar *L'État c'est moi*, ci şi *L'Église c'est moi*[1], lipsa de respect pentru Biserică era o lipsă de respect pentru rege. „Îmi aduc aminte", scrie Bayle în una dintre nesfârşitele note de subsol la marele său *Dicționar*, „îmi aduc aminte că într-o zi am întrebat un gentilom, care-mi povestea despre nenumăratele abateri ale clerului venețian, cum se făcea că Senatul suporta asemenea lucruri ce făceau atât de puțină cinste religiei şi statului. Mi-a răspuns că binele public îl obliga pe suveran să fie indulgent; ca să-mi explice această enigmă, a adăugat că Senatul era foarte mulțumit că preoții şi călugării erau priviți cu mare dispreț de popor, fiindcă, drept urmare, aceştia n-aveau să mai fie capabili să provoace o insurecție printre oameni. Unul dintre motivele, zice el, pentru care iezuiții de-acolo nu sunt pe placul suveranului este acela că păstrează o purtare decentă; şi astfel, fiind cu atât mai respectați de păturile de jos, sunt şi mai capabili să stârnească o revoltă". În Franța, de-a lungul întregului secol al XVII-lea, politica de stat față de

[1] „Statul sunt eu", „Biserica sunt eu" (n.tr.).

abaterile clerului a fost exact opusul strategiei Senatului veneţian. Fiindcă se temea de intruziuni ecleziastice, Veneţia prefera să-şi vadă preoţii comportându-se ca porcii şi-i displăceau respectabilii iezuiţi. Influentă politic şi puternic galicană, monarhia franceză n-avea de ce să se teamă de papă şi găsea că Biserica era un instrument foarte folositor pentru guvernare. Din acest motiv, îi favoriza pe iezuiţi şi descuraja destrăbălarea – sau cel puţin indiscreţia – preoţilor[2]. Noul paroh îşi începuse

---

[2] Următoarele fragmente sunt preluate din rezumatul lui H.C. Lea al condiţiilor din Biserica franceză după Conciliul de la Trento. În prima parte a perioadei despre care discutăm, „influenţa canoanelor tridentine fusese nesatisfăcătoare. Într-un consiliu regal din 1560... Charles de Marillac, episcop de Vienne, declara că disciplina ecleziastică era ceva aproape de domeniul trecutului şi că în nicio altă perioadă scandalurile nu mai fuseseră atât de frecvente şi viaţa clerului atât de condamnabilă... Prelaţii francezi, ca şi cei germani, aveau obiceiul să strângă «*cullagium*-ul» de la toţi preoţii şi să-i informeze pe cei care nu aveau ţiitoare că puteau s-o facă, dacă voiau, dar că trebuiau să plătească taxa indiferent dacă o făceau sau nu". „Reiese în mod evident din toate acestea că standardul moravurilor ecleziastice nu fusese ridicat de eforturile părinţilor tridentini; totuşi, un studiu al arhivelor legate de disciplina bisericească arată că, odată cu sporirea decenţei şi rafinamentului în societatea secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, manifestările făţişe şi cinice de libertinaj în rândul clerului au devenit tot mai rare." Evitarea scandalurilor a devenit o chestiune de importanţă supremă. Dacă se ţineau concubine, se ţineau „ca surori sau nepoate". Printr-un cod de reguli emis în 1668, s-a decretat că monahii din ordinul minimilor n-ar trebui excomunicaţi dacă, „atunci când sunt pe cale să cedeze ispitelor cărnii sau să comită furt, lasă prudent deoparte veşmântul monastic" (Henry C. Lea, *History of Sacerdotal Celibacy*,

cariera într-o perioadă în care scandalurile implicând clerici, deşi încă frecvente, erau tot mai puțin pe placul autorităților.

În relatarea autobiografică a copilăriei şi tinereții sale din secolul al XVII-lea, Jean-Jacques Bouchard, un contemporan mai tânăr al lui Grandier, ne-a lăsat un document atât de obiectiv, atât de lipsit de orice expresie de regret, de orice fel de judecată morală, încât savanții secolului al XIX-lea nu l-au putut publica decât în circuit privat şi însoțit de comentarii explicite despre desfrâul incredibil al autorului. Pentru o generație care a crescut cu Havelock Ellis şi Krafft-Ebind, cu Hirschfeld şi Kinsey, cartea lui Bouchard nu mai pare atât de scandaloasă. Dar, deşi nu mai şochează, ea încă ne uimeşte. Ce surprinzător e să dai peste un supus al lui Ludovic al XIII-lea scriind despre forme de sexualitate nu tocmai lăudabile în stilul plat, prozaic al unei studente din zilele noastre care răspunde la chestionarul unui antropolog sau în cel al unui psihiatru care-şi notează observațiile

---

capitolul xxix, „The Post-Tridentine Church"). În tot acest timp se făceau deci eforturi sporadice pentru a impune respectabilitatea. În 1624, de pildă, preotul René Sophier a fost găsit vinovat de a fi comis adulter într-o biserică cu soția unui magistrat. Un *lieutenant criminel* din Le Mans l-a condamnat la spânzurătoare. În acest caz s-a făcut apel în fața parlamentului din Paris, care însă l-a condamnat să fie ars de viu.

despre un caz! Descartes era cu zece ani mai mare ca el; dar, cu mult înainte ca filosoful să înceapă să facă vivisecții pe automatele care se zvârcolesc şi pe care vulgul le numeşte „câine” sau „pisică”, Bouchard făcea şi el nişte experimente psiho-chimico-fiziologice pe slujnica mamei sale. Când a observat-o prima oară, fata era pioasă şi aproape agresiv de virtuoasă. Cu răbdarea şi perspicacitatea unui Pavlov, Bouchard a corijat acest produs al credinței implicite, transformând-o într-o adeptă entuziastă a filosofiei naturale, la fel de dispusă să fie observată şi să participe la experimente, dar şi să facă cercetări pe cont propriu. Pe masa de lângă patul lui Jean-Jacques se aflau stivuite cinci-şase volume in-folio de anatomie şi medicină. Între două întâlniri sau chiar şi între două mângâieri experimentale, acest straniu înaintaş al lui Ploss şi Bartels[3] îşi deschidea *De Generatione*, volumul lui Fernelius sau al lui Ferandus, şi consulta capitolul, subsecțiunea şi paragraful relevante. Dar, spre deosebire de majoritatea contemporanilor săi, n-avea să accepte nimic doar pentru că aşa zicea vreo autoritate. Lemnius şi Rodericus a Castro puteau să spună ce voiau despre proprietățile stranii şi alarmante ale sângelui menstrual; Jean-Jacques era hotărât să vadă

[3] Autorii unui tratat despre sexualitatea feminină (n.tr.).

cu ochii lui dacă acesta chiar putea să facă toate lucrurile care se spuneau despre el. Ajutat de tânăra slujnică acum binevoitoare, a făcut o serie de experimente, descoperind că, din timpuri imemoriale, doctorii, filosofii şi teologii îndrugau numai prostii, în ciuda şcolilor lor înalte. Sângele menstrual nu distrugea iarba, nu păta oglinzile, nu usca lăstarii de viță-de-vie, nu dizolva asfaltul şi nu producea pete de rugină de neşters pe lama cuțitelor. Ştiința biologică şi-a pierdut unul dintre cercetătorii cei mai promițători atunci când, ca să nu se însoare cu cea care îi era colaboratoare şi *corpus vile*, Bouchard a plecat în grabă din Paris ca să-şi caute norocul la curtea papală. Voia doar un episcopat *in partibus*[4] sau măcar – la rigoare – un mic venit eclezial în Bretagne, de şase-şapte mii de livre pe an; atâta tot. (Şase mii cinci sute de livre era venitul pe care-l obținea Descartes din investirea judicioasă a averii părinteşti. Nu era un venit princiar; dar cel puțin îi permitea unui filosof să trăiască boiereşte.) Bietul Bouchard n-a primit niciun venit niciodată. Contemporanilor săi le era cunoscut doar ca autorul ridicol al unei lucrări intitulate *Panglossia*, o

[4] Un episcop *in partibus infidelium* era un episcop fără o jurisdicție obişnuită. Inițial expresia se referea la faptul că, deşi dioceza în cauză nu fusese oficial desființată, ea fusese cucerită de o putere străină de altă religie, iar episcopul fusese obligat să se refugieze (n.tr.).

colecție de versuri în 46 de limbi, printre care copta, peruana şi japoneza. A murit înainte să împlinească patruzeci de ani.

Noul paroh din Loudun era prea normal şi avea un apetit prea sănătos ca să se gândească să-şi preschimbe patul într-un laborator. Dar, la fel ca Bouchard, Grandier era vlăstarul unei familii burgheze respectabile; ca Bouchard, fusese educat într-o şcoală-internat a Bisericii; ca Bouchard, era un umanist inteligent, erudit şi entuziast; şi, tot ca Bouchard, spera să facă o carieră strălucită în Biserică. Social şi cultural, dacă nu şi temperamental, cei doi bărbați aveau multe în comun. Aşa că putem considera că ceea ce spune Bouchard despre copilăria sa, despre perioada cât a fost elev şi despre distracțiile din vacanțe la el acasă s-ar putea aplica şi în cazul lui Grandier.

Lumea pe care ne-o arată *Confesiunile* este foarte asemănătoare cu cea pe care ne-o dezvăluie sexologii moderni – ba poate chiar o întrece puțin, într-un sens. Îi vedem pe tineri dedându-se la jocuri sexuale – dedându-se liber şi frecvent; pare că adulții nu prea se amestecau în activitățile lor. La şcoală, sub supravegherea cucernicilor părinți, nu există jocuri care să implice efort fizic şi energia care le prisoseşte băieților nu poate fi

consumată decât printr-o neîntreruptă masturbare sau prin practicarea homosexualității în după-amiezile libere. Îndemnurile şi elocința de amvon, confesiunea şi exercițiile de devoțiune mai pot determina o anumită reținere, dar numai într-o măsură redusă. Bouchard spune că, în timpul celor patru mari sărbători ale Bisericii, se abținea de la practicile sale sexuale obişnuite vreme de opt sau zece zile cu totul. Dar, oricât de mult a încercat, nu a reuşit niciodată să prelungească aceste intervale de castitate până la două săptămâni, *quoy que la dévotion le gourmandast assez* – în ciuda faptului că era ținut în frâu şi dojenit de devoțiune. În orice circumstanțe, comportamentul nostru de la un moment dat este reprezentat de diagonala unui paralelogram al forțelor ce are apetitul sau interesul drept bază şi idealurile religioase sau etice drept latură verticală. În cazul lui Bouchard şi se poate presupune că şi-n cazul celorlalți băieți pe care-i numeşte tovarăşii săi de plăceri, verticala devoțiunii era atât de scurtă, încât unghiul dintre baza lungă şi diagonala comportamentului vizibil abia dacă avea câteva grade.

Când se întorcea acasă de sărbători, părinții lui Bouchard îl puneau să doarmă în aceeaşi cameră cu o servitoare adolescentă. Fata era virtutea întruchipată cât

era trează, dar nu putea, evident, să fie responsabilă pentru ce se întâmpla în timp ce dormea. Şi, conform unui sofisticat sistem personal de decizie, nu conta dacă dormea cu adevărat sau doar se prefăcea că doarme. Mai târziu, când Jean-Jacques nu s-a mai dus la şcoală, o mică fată de ţărani avea grijă de vaci în livadă. Pentru un ban, era gata să-i satisfacă tânărului ei stăpân orice dorinţă. O altă fată în casă, care plecase pentru că fratele vitreg al lui Bouchard, starețul de la Cassan, încercase s-o seducă, a revenit în serviciul familiei şi a devenit curând cobaiul lui Jean-Jacques şi asistenta lui în experimentele sexuale descrise în a doua parte a *Confesiunilor*.

Între Bouchard şi moştenitorul tronului Franţei era o prăpastie adâncă şi largă. Şi totuşi atmosfera morală în care a fost crescut viitorul Ludovic al XIII-lea semăna în multe privinţe cu cea în care trăia mai umilul său contemporan. În *Jurnalul* doctorului Jean Héroard, medicul micului prinţ, găsim o consemnare lungă şi detaliată a unei copilării de secol XVII. E adevărat, Delfinul era un băiat cu totul excepţional – primul fiu al unui rege al Franţei în mai bine de optzeci de ani. Dar tocmai faptul că acest copil unic era neprețuit ne face mai evidente unele trăsături extraordinare ale creşterii sale. Dacă genul acesta de lucruri erau suficient de bune

pentru un copil pentru care, prin definiție, nimic n-ar fi trebuit să fie suficient de bun, atunci ne putem întreba ce anume era suficient de bun pentru copiii obișnuiți. Înainte de toate, Delfinul a fost crescut laolaltă cu o întreagă turmă de copii ilegitimi ai tatălui său, proveniți din trei sau patru mame. Unii dintre acești frați ilegitimi erau mai mari decât el, alții mai mici. La vârsta de trei ani – poate chiar mai devreme –, el știa foarte limpede ce erau bastarzii și cum erau produși. Limba în care i se comunicau aceste informații era atât de vulgară, încât copilul era adesea șocat de ea. *Fi donc*, avea să spună despre guvernanta sa, dna de Montglat, „ce răutăcioasă e!”.

Lui Henric al IV-lea îi plăceau mult cântecele deocheate, iar curtenii și servitorii săi știau multe, pe care le cântau tot timpul când își vedeau de treabă prin palat. Iar când nu-și vocalizau vulgaritatea, însoțitorilor prințului, femei și bărbați deopotrivă, le plăcea să glumească obscen cu copilul despre bastarzii tatălui său și despre viitoarea sa nevastă (era ca și logodit), infanta Ana de Austria. Mai mult, educația sexuală a Delfinului nu era doar verbală. Noaptea, copilul avea să fie dus adesea în paturile servitoarelor sale – paturi pe care acestea le împărțeau (fără cămăși de noapte sau pijamale)

fie cu alte femei, fie cu soții lor. Pare destul de probabil ca, pe la patru-cinci ani, băiețelul să fi cunoscut toate detaliile vieții, şi nu doar din auzite, ci îndeaproape. Lucrul acesta pare cu atât mai probabil cu cât un palat din secolul al XVII-lea era complet lipsit de intimitate. Arhitecții încă nu inventaseră coridorul. Ca să ajungi dintr-o parte în alta a clădirii, treceai printr-o serie de camere ale altor oameni, în care s-ar fi putut întâmpla literalmente orice. Şi mai era şi problema etichetei. Cum în privința asta era mai puțin norocos decât inferiorii săi, unui membru al familiei regale nu i se permitea niciodată să rămână singur. Dacă aveai sânge albastru, te năşteai în mijlocul mulțimii, mureai în mijlocul mulțimii şi câteodată trebuia să faci şi dragoste în mijlocul mulțimii. Iar arhitectura înconjurătoare era de aşa natură, încât nu se putea evita spectacolul naşterii altora, al morții lor, al nevoilor fiziologice şi al actului amoros. Mai târziu, Ludovic al XIII-lea avea să arate o aversiune marcată față de femei, o predilecție clară, deşi probabil platonică, pentru bărbați şi o repulsie puternică față de tot felul de diformități fizice şi boli. Comportamentul dnei de Montglat şi al celorlalte doamne de la curte putea explica cu uşurință prima trăsătură şi apoi, printr-o reacție naturală, şi pe cea de-a doua; cât despre a treia – cine

şştie ce mizerii respingătoare n-o fi întâlnit copilul în mult prea publicele dormitoare din Saint-Germain-en-Laye?

Aceasta era deci lumea în care crescuse noul paroh – o lume în care tabuurile sexuale tradiționale îi apăsau foarte puțin pe cei ignoranți şi săraci, care erau majoritari, şi nu prea tare pe superiorii lor; o lume unde ducesele glumeau ca doica Julietei, iar conversațiile marilor doamne erau un ecou ceva mai stupid şi mai obscen al unui cântec din Chaucer („Povestea târgoveței din Bath"); unde un om bogat şi cu o bună poziție socială putea (dacă nu se temea prea mult de mizerie şi păduchi) să-şi satisfacă poftele aproape *ad libitum*; şi unde chiar şi cei mai cultivați şi mai prudenți alegeau din învățăturile religiei ce le folosea mai bine, astfel încât prăpastia dintre teorie şi comportamentul făţiş încă era suficient de adâncă, deşi nu la fel de adâncă pe cât fusese în epoca medievală a credinței. Un produs al acestei lumi, Urbain Grandier a venit în parohia sa cu gândul de a profita cât mai mult şi de această latură a ei, şi de cealaltă, adică de universul divin aflat dincolo de nesuferita prăpastie. Ronsard era poetul său preferat şi Ronsard scrisese câteva strofe care exprimau perfect punctul de vedere al tânărului paroh.

Quand au temple nous serons,

Agenouillés nous ferons
Les dévots selon la guise
De ceux qui, pour louer Dieu,
Humbles se courbent au lieu
Le plus secret de l'Église.

Mais quand au lit nous serons,
Entrelacés nous ferons
Les lascifs selon les guises
Des amants qui librement
Pratiquent folâtrement
Dans les draps cent mignardises.[5]

Era o descriere a unei „vieți pline", iar acest umanist tânăr şi sănătos era hotărât să ducă tocmai o asemenea viață. Dar viața unui preot n-ar trebui să fie plină; ar trebui să fie îndreptată într-o singură direcție, ca o busolă, nu ca o giruetă. Ca să-şi mențină viața pe o singură direcție, preotul îşi asumă anumite obligații, face anumite promisiuni. În cazul lui Grandier, obligațiile fuseseră asumate şi jurămintele fuseseră făcute cu o rezervă mentală, pe care urma s-o facă publică – şi atunci

[5] „Când vom sta îngenuncheați/ În templu, o să jucăm rolul/ Credincioşilor, cum fac/ Cei care, spre a-l lăuda pe Domnul,/ Se pleacă umili în cel mai ascuns/ Colț al bisericii.// Dar, când vom fi în pat,/ Împreunați, o să jucăm rolul/ Lascivilor, cum fac/ Amanții care, liberi,/ Zvăpăiați, practică/ În aşternuturi sute de alintări."

doar pentru un singur cititor – într-un mic tratat despre celibatul preoților, scris la vreo zece ani după ce-a sosit în Loudun.

Grandier vine cu două argumente principale împotriva celibatului. Primul poate fi rezumat în următorul silogism: „O promisiune de a face imposibilul nu e obligatorie. Pentru bărbatul tânăr, abstinența e imposibilă. Aşa că niciun jurământ care implică o asemenea abstinență nu te obligă". Dacă acesta nu e suficient, iată şi al doilea argument, bazat pe maxima universal acceptată că nu suntem legați de promisiuni pe care le-am făcut sub constrângere. „Preotul nu acceptă celibatul de dragul celibatului, ci numai ca să fie primit în tagma preoțească." Jurământul său „nu purcede din voința sa, ci îi este impus de Biserică, care-l obligă, vrând, nevrând, să accepte această severă condiție, fără de care nu poate practica profesia sacerdotală". Consecința acestor raționamente a fost că Grandier se simțea perfect liber ca într-un final să se căsătorească şi, între timp, să ducă o viață plină alături de orice femeie frumoasă dispusă să coopereze.

Aplecările amoroase ale noului paroh li se păreau absolut scandaloase pudibonzilor din congregație; dar pudibonzii erau în minoritate. Pentru restul, chiar şi

pentru aceia care aveau de gând să rămână virtuoşi, era ceva captivant în situaţia creată de un paroh cu înfăţişarea, obiceiurile şi reputaţia lui Grandier. Sexul şi religia se îmbină uşor şi mixtura lor emană una dintre aromele acelea uşor repugnante, dar în acelaşi timp rafinate şi pătrunzătoare ce bruschează papilele ca o revelaţie – revelaţie a ce anume? Tocmai asta e întrebarea.

Popularitatea de care se bucura Grandier printre femei era îndeajuns ca să-l facă foarte nepopular printre bărbaţi. De la bun început, soţii şi taţii enoriaşelor sale l-au privit cu multă suspiciune pe acest dandy tânăr şi inteligent, cu manierele lui alese şi cu darul elocinţei. Şi, chiar dacă noul paroh ar fi fost sfânt, de ce să i se fi dat beneficiul bisericii Saint-Pierre unui străin? Băieţii din partea locului ce-aveau? Impozitul din Loudun trebuia să le revină fiilor oraşului. Şi, colac peste pupăză, străinul nu venise singur. Adusese cu el o mamă, trei fraţi şi o soră. Pentru unul dintre fraţi găsise deja un post în biroul magistratului-şef al oraşului. Altul, care era preot, fusese numit prim-vicar la Saint-Pierre. Al treilea, şi el om al Bisericii, nu avea nicio poziţie oficială, dar dădea târcoale, în speranţa că poate îi va pica vreo slujbă clericală. Era o invazie.

Până şi cei care bombăneau trebuiau să recunoască însă că domnul Grandier putea să țină predici straşnice şi că era un preot foarte capabil, posesor al unei doctrine sănătoase şi înzestrat chiar şi cu multă învățătură lumească. Dar tocmai meritele lui se întorceau împotriva sa. Fiindcă era un om inteligent şi cu lecturi vaste, Grandier a fost primit de la bun început de cele mai aristocratice şi mai cultivate personalități ale oraşului. Uşile care rămăseseră mereu închise pentru țărănoii bogați, pentru funcționarii necioplți sau pentru mocofanii de familie bună, ce reprezentau înalta societate din Loudun, dar nu pe cea mai înaltă, i-au fost deschise imediat acestui tânăr cu ifose venit din altă provincie. Resentimentul notabililor excluşi a fost amar când aceştia au auzit că are legături strânse mai întâi cu Jean d'Armagnac, nou-numitul guvernator al oraşului şi castelului, şi apoi cu cel mai de seamă cetățean al Loudunului, bătrânul Scévole de Sainte-Marthe, eminent în egală măsură ca jurisconsult şi om de stat, istoric şi poet. D'Armagnac avea o părere aşa de bună despre talentul preotului şi despre discreția sa, încât, atunci când pleca cu treabă la curte, îi lăsa lui Grandier toate afacerile sale pe mână. Lui Sainte-Marthe, *le curé* i s-a prezentat mai presus de toate ca un umanist ce cunoştea

clasicii şi putea aprecia astfel la adevărata ei valoare capodopera virgiliană a bătrânului domn: *Paedotrophiae Libri Tres* – un poem didactic despre îngrijirea şi creşterea copiilor mici, atât de popular, încât se tipăriseră nu mai puțin de zece ediții în timpul vieții autorului, şi pe deasupra atât de elegant, atât de corect, încât Ronsard a putut să spună că „prefera autorul acestor versuri tuturor poeților epocii noastre şi ar susține asta indiferent câtă neplăcere le-ar provoca lui Bembo, lui Navagero şi divinului Fracastoro". Vai, cât de trecătoare e faima şi cât de mare e vanitatea pretențiilor omeneşti! Pentru noi, cardinalul Bembo este doar un nume, Andrea Navagero chiar mai puțin de-atât, iar nemurirea de care se bucură divinul Fracastoro îi aparține doar pentru că a dat o poreclă mai politicoasă sifilisului, scriind, într-o latină perfectă, o eglogă medicală despre nefericitul prinț Syphilus care, după multe suferințe, a fost vindecat de *morbus Gallicus* dând pe gât duşti copioase dintr-un decoct de guaiac. Limbile moarte sunt tot mai moarte şi cele trei cărți din *Paedotrophiae* discută o fază mai puțin dramatică a ciclului sexual decât cele trei cărți din *Syphilida*. Citit într-o vreme de toți şi socotit ca fiind mai divin decât divinii, Scévole de Sainte-Marthe a dispărut acum în obscuritate. Dar când l-a cunoscut Grandier era

încă în gloria sa aflată la amurg, cel mai mare dintre oamenii mari, un soi de monument național. A fi primit în cercul lui apropiat era ca şi cum ai fi cinat cu Notre-Dame de Paris sau te-ai fi oprit pentru o şuetă cu Pont du Gard. În casa splendidă în care se retrăsese acest om de stat şi decan al Artelor Liberale, Grandier a vorbit firesc cu marele om şi cu fiii şi nepoții săi doar nițel mai puțin distinşi decât el. Primea şi celebrități în vizită – Prințul de Wales, incognito; Théophraste Renaudot, un medic neconvențional, filantrop şi părintele jurnalismului francez; Ismaël Boulliau, viitorul autor al monumentalei *Astronomia Philolaica* şi primul observator care avea să calculeze cu precizie periodicitatea unei stele variabile. La aceştia se adăugau eminențe locale ca Guillaume de Cerisay, *bailli*-ul sau magistratul-şef din Loudun, şi Louis Trincant, procurorul, un om învățat şi pios care fusese coleg de şcoală cu Abel de Sainte-Marthe şi care împărtăşea gustul familiei pentru literatură şi cercetare arhivistică.

Nu mai puțin satisfăcătoare decât prietenia acestor spirite alese era antipatia arătată de toți ceilalți, excluşii. Dacă era suspectat de proşti din cauza inteligenței sale şi invidiat de inepți fiindcă avusese succes, dacă era urât de plicticoşi din cauza spiritului său, de bădărani pentru

buna sa obârşie şi de cei neatrăgători pentru succesul său la femei – toate acestea erau o recunoaştere a superiorității sale absolute! Iar ura nu era unilaterală. Grandier îşi detesta duşmanii cu aceeaşi pasiune cu care îl detestau şi ei. „Blestemele te întărâtă; binecuvântările te îmblânzesc."[6] Sunt mulți oameni pentru care ura şi furia plătesc dividende mai mari în termeni de satisfacție imediată decât dragostea. Congenital agresivi, devin curând dependenți de adrenalină, răsfățându-se cu pasiunile lor cele mai urâte de dragul „fiorilor" pe care-i primesc de la stimularea fizică a propriilor glande endocrine. Ştiind că o afirmare de sine sfârşeşte mereu prin provocarea altor afirmări de sine ostile, aceştia îşi cultivă cu sârguință agresivitatea. Şi fireşte că se pomenesc foarte curând în toiul vreunei lupte. Dar tocmai lupta le place cel mai mult; fiindcă, atunci când se luptă, chimia sângelui lor îi face să se simtă cel mai intens ei înşişi. „Simțindu-se bine", ei presupun în mod firesc că le *este* bine. Dependența de adrenalină este rațională ca indignare îndreptățită şi, într-un final, asemenea profetului Iona, sunt şi ei perfect convinşi că fac bine că se înfurie.

---

[6] Proverb din William Blake, „Proverbs of Hell", *The Marriage of Heaven and Hell* (n.tr.).

Aproape din primul moment al sosirii sale la Loudun, Grandier a fost implicat într-o serie de dispute nedemne, dar, pentru el, absolut delectabile. Un gentilom chiar a scos sabia la el. Cu un altul, dl *lieutenant criminel*, care conducea forța locală de poliție, s-a porcăit în public până au ajuns să se încaiere. Depăşiți numeric, parohul şi acoliții săi au trebuit să se baricadeze în capela castelului. A doua zi, Grandier s-a plâns curții ecleziastice şi dl *lieutenant criminel* a fost mustrat aspru pentru rolul jucat în acest incident scandalos. Pentru preot era un triumf – dar care avea să-l coste. Căci un om influent care simțise față de el o antipatie irațională devenise acum duşmanul său de moarte, căutând orice ocazie să-şi ia revanşa.

Ar fi fost o chestiune de prudență elementară şi de principiu creştin ca parohul să se fi străduit să-i împace pe adversarii care-l înconjurau. Dar, în ciuda anilor petrecuți la iezuiți, Grandier era încă foarte departe de a fi un creştin; şi, în ciuda sfaturilor bune pe care i le dăduseră d'Armagnac şi ceilalți prieteni ai săi, era incapabil să acționeze cu prudență atunci când venea vorba despre pasiunile sale. Îndelungata lui pregătire religioasă nu-i abolise şi nici măcar nu-i domolise dragostea de sine; îi folosise doar ca să-şi poată oferi

alibiuri teologice. Egoistul needucat nu vrea decât ce vrea. Dă-i o educație religioasă şi pentru el va deveni evident, chiar axiomatic că ceea ce vrea *el* este ceea ce vrea şi Dumnezeu, că de fapt cauza *sa* este şi cauza a ceea ce se poate întâmpla să treacă pentru el drept Adevărata Biserică şi că orice compromis este un echivalent metafizic al Acordului de la München, o conciliere cu răul absolut. „Caută de te împacă degrabă cu pârâşul tău, câtă vreme eşti cu el pe drum." Pentru oamenii ca Grandier, sfatul lui Hristos pare o invitație blasfematoare de a face un pact cu Belzebut. În loc să încerce să se împace cu duşmanii săi, parohul a făcut tot posibilul să le exacerbeze ostilitatea, prin toate mijloacele pe care le avea la îndemână. Iar puterea sa era, în această privință, aproape genială.

Zâna cea Bună, care vizitează leagănele privilegiaților, este adesea Zâna cea Rea deghizată. Vine încărcată cu daruri, însă belşugul pe care îl aduce este prea adesea fatal. Lui Urbain Grandier, de pildă, Zâna cea Bună îi adusese, pe lângă talentele neîndoielnice, cel mai strălucitor dintre daruri şi totodată cel mai periculos – elocința. Atunci când sunt rostite de un bun actor – şi fiecare mare predicator, fiecare avocat şi politician de succes sunt, printre altele, şi actori desăvârşiți –, vorbele

pot să exercite o forță aproape magică asupra ascultătorilor. Fiind o forță în esență irațională, chiar şi vorbitorii cei mai bine intenționați fac probabil mai mult rău decât bine. Când un orator, prin simpla magie a cuvintelor şi a unei voci de aur, îşi convinge auditoriul de justețea unei cauze nedrepte, suntem şocați, cum e şi firesc. Ar trebui să simțim aceeaşi consternare şi când vedem cum aceleaşi tertipuri irelevante sunt folosite pentru a-i convinge pe oameni de justețea unei cauze drepte. Convingerea născută astfel poate că e dezirabilă, dar motivele ei sunt intrinsec greşite, iar cei care folosesc instrumentele oratoriei pentru a inculca chiar şi convingeri corecte se fac vinovați de stimularea celor mai puțin vrednice de laudă elemente ale naturii umane. Exercitându-şi în felul acesta dezastruosul dar al datului din gură, nu fac decât să adâncească transa semihipnotică în care trăiesc majoritatea oamenilor, în vreme ce scopul oricărei filosofii adevărate, al oricărei religii realmente spirituale a fost dintotdeauna să-i scoată pe oameni din această transă. În plus, nu poate exista oratorie eficientă fără simplificare exagerată. Dar nu poți simplifica în mod exagerat fără să distorsionezi faptele. Chiar şi atunci când se străduieşte din răsputeri să spună adevărul, oratorul de succes este un mincinos ipso

facto. Nici nu mai e nevoie să adaug că majoritatea oratorilor de succes nu încearcă să spună adevărul, ci să stârnească simpatie pentru prietenii lor şi antipatie pentru oponenții lor. Din nefericire, Grandier făcea parte din această majoritate. Duminică de duminică, din amvonul de la Saint-Pierre, îşi rotea vestitele pastişe după Ieremia şi Ezechiel, Demostene, Savonarola, chiar şi Rabelais – fiindcă se pricepea la fel de bine la deriziune ca şi la indignarea îndreptățită, la ironie ca şi la tunetele apocaliptice.

Natura are oroare de vid, chiar şi când vine vorba de minte. Astăzi, golul dureros al plictiselii este umplut şi permanent reînnoit de filme şi radio, televiziune şi benzi desenate. Mai norocoşi decât noi – sau poate mai puțin norocoşi, cine ştie? –, strămoşii noştri, ca să-şi alunge plictiseala, depindeau de aceste scenete săptămânale ale preotului paroh, completate din când în când de discursurile capucinilor sau iezuiților aflați în vizită. Predicarea e o artă, iar în arta aceasta, la fel ca în toate celelalte, diletanții sunt mult mai numeroşi decât bunii profesionişti. Enoriaşii de la Saint-Pierre-du-Marché se puteau lăuda că au, în persoana preotului Grandier, un virtuoz de mare clasă, dispus şi capabil să improvizeze într-o manieră interesantă şi agreabilă pe tema misterelor

creştine celor mai sublime, precum şi a problemelor parohiale celor mai sensibile, mai delicate şi mai scabroase. Cât de temeinic denunța el abuzurile, cât de neînfricat le făcea reproşuri chiar şi celor sus-puşi! Majoritatea, suferind de plictiseală cronică, erau încântați. Aplauzele lor nu făceau decât să sporească furia celor care căzuseră victime acestei elocințe.

Printre aceste victime erau şi călugări din diversele ordine care, de la încetarea ostilităților deschise dintre hughenoți şi catolici, îşi stabiliseră sedii în acest oraş cu trecut protestant. Motivul principal pentru care Grandier îi antipatiza pe călugări era că el însuşi era preot secular, loial castei sale aşa cum un bun soldat e loial regimentului său, un bun absolvent e loial şcolii sale, iar un bun comunist sau nazist – partidului său. Loialitatea față de organizația A implică mereu un anumit grad de suspiciune, dispreț sau chiar ură față de organizațiile B, C, D şi toate celelalte. Acest lucru e valabil chiar şi în privința grupurilor componente ale unor organizații mai mari, supraordonate. Istoria ecleziastică dezvăluie o întreagă ierarhie de uri, coborând gradual de la ura oficială şi ecumenică a Bisericii față de eretici şi necredincioşi la urile individuale pe care le nutresc un

ordin față de altul, o şcoală față de alta, o provincie față de altă provincie şi un teolog față de alt teolog.

„Ar fi bine”, scria Sfântul Francisc de Sales în 1612, „ar fi bine ca, prin intervenția prelaților prudenți şi pioşi, să se ajungă la o unire şi o înțelegere reciprocă între Sorbona şi părinții iezuiți. Dacă episcopii, Sorbona şi ordinele ar fi unite în Franța, în zece ani s-ar termina cu ereziile”[7]. S-ar fi terminat cu ereziile fiindcă, aşa cum spune sfântul în alt loc, „cine predică cu dragoste predică şi împotriva ereziei, deşi ar putea să nu rostească nici măcar un cuvânt polemic”[8]. O Biserică divizată de animozități interne nu poate să practice sistematic iubirea şi nici s-o predice fără ipocrizie. Dar în loc de unire existau disensiuni neîntrerupte; în loc de iubire exista un *odium theologicum* şi un patriotism agresiv de castă, şcoală şi ordin. Vrajbei dintre iezuiți şi Sorbona i s-a adăugat în curând cea dintre jansenişti şi o alianță iezuito-salezianã. A urmat bătălia îndelungată cu privire la chietism şi la iubirea dezinteresată. În final, disputele interne şi externe ale Bisericii galicane erau rezolvate nu prin dragoste sau persuasiune, ci prin ucaz dictatorial.

---

[7] *Œuvres*, xv, p. 188.

[8] *Œuvres*, vi, p. 309.

Pentru eretici s-a apelat la *dragonnades*[9] şi în cele din urmă la revocarea Edictului de la Nantes. Pentru ecleziasticii certăreți existau bule papale şi amenințări cu excomunicarea. Ordinea era restabilită, dar în cel mai neconvingător mod cu putință, prin mijloacele cel mai vulgar nespirituale, cele mai puțin religioase şi umane.

Loialitatea partizană este un dezastru pentru societate; dar pentru indivizi poate fi extrem de profitabilă – mai profitabilă, în multe feluri, chiar şi decât concupiscența sau avariția. Curvarii şi avarii nu prea găsesc motive să se simtă foarte mândri de ceea ce fac. Dar partizanatul este o pasiune complexă, care le permite celor care i se dedau să obțină şi plăcere, şi laude. Fiindcă ei fac aceste lucruri de dragul unui grup care, prin definiție, este bun şi chiar sacru, pot să se admire pe ei înşişi şi să-şi deteste vecinii, pot să caute putere şi bani, pot să se bucure de plăcerile agresiunii şi cruzimii, nu doar fără să se simtă vinovați, ci chiar şi cu o aură pozitivă de virtute conştientă. Loialitatea față de grup transformă aceste vicii plăcute în acte de eroism. Partizanii se percep nu ca fiind păcătoşi şi criminali, ci altruişti şi idealişti. Şi, cu anumite nuanțe, chiar asta

[9] Încartiruirea forțată a dragonilor regali în gospodăriile hughenoților care aveau datorii față de stat pe vremea lui Ludovic al XIV-lea (n.tr.).

sunt. Singura problemă este că altruismul lor este la limita egotismului şi că idealul pentru care în multe cazuri sunt gata să-şi dea viaţa nu este decât justificarea unor interese de grup şi a unor pasiuni partizane.

Când Grandier îi critica pe călugării din Loudun, o făcea, putem fi siguri de asta, cu un sentiment de zel îndreptăţit, cu conştiinţa că face lucrarea lui Dumnezeu. Fiindcă se înţelegea de la sine că Dumnezeu era de partea clerului secular şi-a iezuiţilor, bunii prieteni ai lui Grandier. Carmeliţii şi capucinii erau foarte în regulă între zidurile mănăstirii lor sau când porneau în misiuni în sate îndepărtate. Dar nu era treaba lor să-şi bage nasul în problemele burgheziei urbane. Dumnezeu decretase că oamenii bogaţi şi respectabili trebuiau ghidaţi de clerul secular, cu puţină asistenţă, poate, din partea bunilor părinţi din Compania lui Iisus. Unul dintre primele acte ale noului paroh a fost să anunţe de la amvon că credincioşii erau obligaţi să se confeseze preotului lor de parohie, şi nu vreunuia din afară. Femeile, care se confesau cel mai des, erau cât se poate de dispuse să se supună. Parohul lor era acum un tânăr învăţat, curat şi arătos, cu maniere de gentilom. Nu se putea spune acelaşi lucru despre starețul capucin sau carmelit. Peste noapte aproape, călugării şi-au pierdut

majoritatea penitentelor şi, odată cu ele, şi cea mai mare parte a influenței pe care o aveau în oraş. Grandier şi-a continuat primul atac cu o succesiune de aluzii insultătoare la principala sursă de venit a carmeliților: o reprezentare făcătoare de minuni a Fecioarei cu Pruncul, numită Notre-Dame de Recouvrance. Fusese o vreme când un sfert din oraş se umpluse cu hanuri şi pensiuni pentru cazarea pelerinilor care veneau să se roage la acea imagine pentru sănătatea unui soț, pentru un moştenitor sau mai mult noroc în viață. Dar acum Notre-Dame de Recouvrance avea o rivală formidabilă în Notre-Dame des Ardilliers, a cărei biserică se afla în Saumur, la doar câteva leghe depărtare de Loudun. Există mode în materie de sfinți, aşa cum există mode în materie de tratament medical sau de pălării de damă. Fiecare mare biserică are propria istorie legată de icoane ariviste şi relicve parvenite, care le dau la o parte fără milă pe cele mai vechi şi făcătoare de minuni, doar ca să fie ele înseşi înghiontite şi date la o parte de un taumaturg mai nou şi mai atrăgător pentru moment. De ce a ajuns Notre-Dame des Ardilliers să pară, aproape brusc, mult superioară față de Notre-Dame de Recouvrance? Cel mai evident dintre, neîndoielnic, foarte multele motive era că Notre-Dame des Ardilliers era a oratorienilor şi, aşa cum

observă primul biograf al lui Grandier, Aubin, „toată lumea e de acord că preoții Oratoriului sunt oameni capabili şi mai inteligenți decât carmeliții”. Oratorienii, să ne amintim, erau preoți seculari. Poate că asta ajută la explicarea scepticismului rece al lui Grandier față de Notre-Dame de Recouvrance. Loialitatea față de propria castă îl obliga să lucreze în folosul şi pentru gloria preoțimii seculare, precum şi pentru discreditarea şi ruina călugărilor. Notre-Dame de Recouvrance sigur s-ar fi cufundat în uitare, chiar şi dacă Grandier n-ar fi venit în Loudun. Dar carmeliții erau de altă părere. Este greu şi nu foarte satisfăcător din punct de vedere emoțional să te gândeşti la evenimente realist, în termenii unor cauze multiple. Mult mai uşor şi mai plăcut e să cauți pentru fiecare efect o singură cauză – una personală, dacă e posibil! Dacă circumstanțele sunt favorabile, iluziei înțelegerii i se va adăuga, în acest caz, plăcerea adorării eroului, iar dacă sunt nefavorabile, plăcerea egală sau chiar mai mare a persecutării unui țap ispăşitor.

Acestor duşmani mărunți Grandier le-a adăugat în curând un altul, capabil să-i facă mult mai mult rău. La începutul lui 1618, la o convenție religioasă la care participau toți demnitarii ecleziastici din împrejurimi, Grandier a făcut tot posibilul să-l ofenseze pe starețul din

Coussay, cerând nepoliticos întâietatea într-o procesiune solemnă care urma să aibă loc pe străzile oraşului. Tehnic, poziția parohului era inatacabilă. Într-o procesiune care începea în propria biserică, un canonic de la Sainte-Croix avea dreptul să meargă în fața starețului din Coussay. Acest drept era aplicabil chiar şi atunci când, cum era cazul aici, starețul era şi episcop. Dar mai există şi curtoazie şi mai există şi circumspecție. Starețul din Coussay era episcop de Luçon, iar episcopul de Luçon era Armand-Jean du Plessis de Richelieu.

În momentul acela – un motiv în plus să se comporte cu politețe magnanimă –, Richelieu nu era văzut cu ochi buni. În 1617, protectorul său, gangsterul italian Concini, fusese asasinat. Acest *coup d'État* fusese pus la cale de Luynes şi aprobat de tânărul rege. Richelieu era îndepărtat de la putere şi alungat fără menajamente de la curte. Dar exista vreun motiv să se presupună că acest exil avea să fie perpetuu? Niciunul. Şi, de fapt, un an mai târziu, după o scurtă surghiunire la Avignon, indispensabilul episcop de Luçon a fost rechemat la Paris. Până în 1622, ajunsese prim-ministrul regelui şi cardinal.

Aşa, gratuit, doar pentru plăcerea de a se impune, Grandier tocmai ofensase pe cineva care foarte curând avea să ajungă conducătorul absolut al Franței. Mai

târziu, parohul avea să-şi regrete lipsa de politețe. Între timp, gândul la isprava sa îl umplea de o satisfacție copilărească. Un om de rând, un paroh obscur, îi mai tăiase din orgoliu favoritului unei regine, unui episcop, unui aristocrat. Se simțea exaltat ca un puşti care se strâmbase la un profesor şi scăpase nepedepsit.

Mai târziu, Richelieu însuşi simțise aceeaşi plăcere comportându-se față de prinții de sânge exact aşa cum se comportase Urbain Grandier față de el. „Cine s-ar fi gândit", spunea bătrânul său unchi, privindu-l pe cardinal cum mergea calm înaintea ducelui de Savoia, „cine s-ar fi gândit că o să apuc să-l văd pe nepotul avocatului Laporte intrând într-o încăpere înaintea nepotului lui Carol Quintul!". Un alt puşti oribil se strâmbase şi scăpase basma curată.

Tiparul vieții lui Grandier la Loudun fusese stabilit. Îşi îndeplinea îndatoririle clericale şi, printre picături, le vizita pe văduvele mai frumoase, petrecea seri pline de veselie în casele prietenilor săi intelectuali şi se certa cu un cerc tot mai larg de inamici. Era o existență foarte plăcută, satisfăcătoare deopotrivă pentru inimă şi minte, pentru glandele sexuale şi cele suprarenale, pentru personalitatea publică şi cea privată. În viața lui nu avusese loc încă nicio nenorocire şocantă sau evidentă.

Încă-şi putea imagina că distracţiile sale erau gratuite, că era posibil să-şi dorească lucruri fără să fie pedepsit şi să urască fără consecinţe. De fapt, sigur că destinul începuse deja să se facă simţit, dar încă în forme neevidente. Nu suferise nicio durere pe care s-o poată simţi, ci doar o întărire şi înăsprire imperceptibile, o întunecare treptată a luminii interioare, o îngustare graduală a ferestrei din suflet care dă spre eternitate. Unui om cu temperamentul lui – sangvin-coleric, conform medicinei vremii sale – încă i se părea evident că totul era aşa cum trebuia să fie. Şi, dacă totul era aşa cum trebuia să fie, atunci Dumnezeu se afla de bună seamă în cerul său. Parohul era mulţumit. Sau, ca să fim niţel mai precişi, personalitatea maniacală predomina încă în alternarea stărilor sale.

În primăvara lui 1623 a murit Scévole de Sainte-Marthe, împovărat de ani şi de onoruri, şi a fost îngropat cu toată pompa cuvenită în biserica Saint-Pierre-du-Marché. Şase luni mai târziu, la o slujbă memorială la care participau toţi notabilii din Loudun şi Châtellerault, din Chinon şi Poitiers, Grandier a rostit o *oraison funèbre* pentru marele om. Era o oraţie lungă, splendidă, în maniera „umaniştilor pioşi” (care nu era încă demodată,

fiindcă prima ediție a scrisorilor lui Balzac, care urmau să revoluționeze stilul, avea să apară abia peste un an). Frazele elaborate străluceau de citate din clasici şi Biblie. O erudiție țipătoare şi superfluă se arăta, satisfăcută de sine, la fiecare colț de frază. Frazele bubuiau ca nişte tunete artificiale. Pentru cei cărora le plăceau asemenea lucruri – şi cui nu-i plăceau în 1623? –, asta era exact ceea ce le plăcea la ele. Orația lui Grandier a fost primită cu aplauze. Abel de Sainte-Marthe era atât de mişcat de elocința parohului, încât a scris şi a publicat o epigramă în latină pe acest subiect. La fel de măgulitoare erau şi versurile scrise de dl Trincant, procurorul, în limba vernaculară:

Ce n'est pas sans grande raison
Qu'on a choisi ce personnage
Pour entreprendre l'oraison
Du plus grand homme de son âge;
Il fallait véritablement
Une éloquence sans faconde
Pour louer celuy dignement
Qui n'eut point de second au monde[10].

[10] „Cu mare îndreptățire/ A fost ales acest personaj/ Să facă panegiricul/ Celui mai mare om din epoca sa;/ Era nevoie cu adevărat/ De o elocință fără cusur/ Spre a-l lăuda cum se cuvine/ Pe cel ce n-a avut rival pe lume." (n.tr.)

Bietul domn Trincant! Pasiunea sa pentru muze era autentică, dar fără speranță. El le iubea, dar ele – evident – nu. Dar, dacă nu putea scrie poezie, măcar putea să vorbească despre ea. După 1623, salonul procurorului a devenit centrul vieții intelectuale din Loudun. Era o viață destul de firavă, mai ales după moartea lui de Sainte-Marthe. Trincant era un om foarte citit; dar majoritatea dintre prietenii şi rudele lui nu erau. Excluşi din Hôtel Sainte-Marthe, aceşti oameni aveau, din păcate, dreptul la o invitație din partea procurorului. Dar, când apăreau ei la uşă, erudiția şi conversațiile elevate zburau pe fereastră. Cum putea să fie altfel cu cârdurile alea de gâsculițe? Cu avocații ăia care nu ştiau nimic în afară de statute şi proceduri? Cu moşierii ăia de la țară care erau interesați doar de cai şi câini? Şi apoi mai erau dl Adam, farmacistul, şi dl Mannoury, chirurgul – Adam cel cu nasul lung, Mannoury cel cu fața rotundă şi burta umflată. Cu toată seriozitatea unor doctori de la Sorbona, discutau despre virtuțile lăsării de sânge şi ale antimoniului, despre valoarea săpunului în clisme şi despre cauterizare în tratarea rănilor provocate prin împuşcare. Apoi, coborându-şi vocea, vorbeau (desigur, strict confidențial de fiecare dată) despre sifilisul

marchizei, despre a doua sarcină pierdută a soției consilierului regal, despre cloroza fetei celei mici a surorii magistratului. Concomitent absurzi şi pretenţioşi, solemni şi groteşti, farmacistul şi chirurgul erau predestinați ironiilor. Invitau sarcasmul, cereau să fie coada de topor a deriziunii. Cu ferocitatea nemiloasă a unui bărbat inteligent care ar face orice doar ca să se amuze, parohul le dădea ce cereau. În foarte scurt timp, şi-a făcut încă doi duşmani.

Un altul era pe drum. Procurorul era un văduv de vârstă mijlocie, cu două fete de vârsta măritişului. Dintre ele, cea mare, Philippe, era atât de frumoasă, încât, în iarna lui 1623, parohul s-a pomenit privind tot mai des în direcția ei.

Privind fata în timp ce aceasta umbla printre oaspeții tatălui ei, a comparat-o şi a măsurat-o cu imaginea mentală pe care şi-o făcuse despre o tânără văduvă, foarte vivace, pe care o consola în fiecare marți după-amiaza pentru moartea prematură a bietului ei soț, podgoreanul. Ninon nu fusese dată la şcoală şi abia dacă ştia să se iscălească. Dar sub inconsolabilul negru al veşmintelor ei de doliu, trupul pe deplin înflorit abia începea să-şi piardă fermitatea. Găsea acolo comori de căldură şi albeață; un fond inepuizabil de senzualitate,

deopotrivă frenetic şi ştiinţific, violent şi totuşi admirabil de docil şi bine antrenat. Şi, slavă Domnului, nu existaseră bariere de pudoare care să trebuiască demolate cu trudă, nici preliminarii obositoare de idealizare platonică şi de curtoazie petrarchistă care să trebuiască parcurse! La cea de-a treia întâlnire a lor, el îşi luase inima-n dinţi şi îi citase primele versuri dintr-unul din poemele sale favorite:

Souvent j'ai menti les ébats
Des nuits, t'ayant entre mes bras
Folâtre toute nue;
Mais telle jouissance, hélas!
Encor m'est inconnue[11].

Nu existase niciun protest, ci doar cel mai sincer râset, împreună cu o privire piezişă, foarte scurtă, dar fără echivoc. La sfârşitul celei de-a cincea vizite, fusese pus în poziția de a-l cita din nou pe Tahureau[12].

---

[11] „Am minţit adesea despre dragostea/ Din nopţile în care în braţele mele/ Ai stat toată goală;/ Dar asemenea bucurie, vai!/ Încă mi-e necunoscută." (n.tr.)

[12] Jacques Tahureau (1527-1555), poet francez minor din perioada Pleiadei (n.tr.).

Adieu, ma petite maîtresse,
Adieu, ma gorgette et mon sein,
Adieu, ma délicate main,
Adieu, donc, mon téton d'albâtre,
Adieu, ma cuissette folâtre,
Adieu, mon œil, adieu, mon cœur,
Adieu, ma friande douceur!
Mais avant que je me départe,
Avant que plus loin je m'écarte,
Que je tâte encore ce flanc
Et le rond de ce marbre blanc[13].

Rămas-bun, dar numai până poimâine, când avea să vină la Saint-Pierre pentru confesiunea săptămânală – el insista asupra confesiunilor săptămânale – şi pentru penitenţele obişnuite. Iar între ziua respectivă şi următoarea zi de marţi ar fi rostit predica pe care o pregătea pentru sărbătoarea Întâmpinării Domnului – cel mai bun lucru pe care-l scrisese de la oraţia funebră a dlui de Sainte-Marthe. Ce elocinţă, ce învăţătură aleasă şi profundă, ce teologie subtilă şi totuşi atât de corectă! Aplauze! Felicitări! Dl *lieutenant criminel* avea să fie

[13] „Adio, mica mea iubită,/ Adio, sânişor şi sân,/ Adio, mână delicată,/ Adio, sfârc de alabastru,/ Adio, coapsă zvăpăiată,/ Adio, ochi al meu, adio, inimă,/ Adio, dulceaţă delicioasă!/ Dar, înainte să mă duc,/ Înainte să mă-ndepărtez,/ Lasă-mă să mai pipăi o dată acest trup/ Şi rotundul acestei albe marmuri." (n.tr.)

furios, călugării – vineți la față de invidie. „*Monsieur le curé*, v-ați întrecut pe dumneavoastră. Sunteți incomparabil, Sfinția Voastră.” Avea să treacă la următoarea sa îndatorire în culmea gloriei şi drept cunună a învingătorului ea avea să-l cuprindă în brațe, iar drept lauri avea să-i dăruiască săruturile ei, mângâierile, suprema deificare în raiul îmbrățişării sale. Să vorbească carmelitele despre extaz, despre atingerea cerească, despre grațiile extraordinare şi nunțile spirituale! El o avea pe Ninon a sa, şi Ninon era de ajuns. Dar privind-o din nou pe Philippe se întreba dacă avea să-i fie totuşi de ajuns. Văduvele erau o bună consolare şi el nu vedea niciun motiv să renunțe la vizitele sale de marți; dar văduvele cu siguranță că nu erau virgine, ştiau prea multe şi de la o vârstă începeau să se şi îngraşe. Pe când Philippe avea încă brațe subțiri şi osoase de fetiță, sânii rotunzi ca merele şi un gât drept, cu pielea fină, de adolescentă. Şi cât de captivant era amestecul de grație şi stinghereală tinerească! Cât de mişcătoare şi, în acelaşi timp, cât de provocatoare şi incitante erau tranzițiile de la o cochetărie îndrăzneață, aproape nesăbuită, la panica bruscă! Jucând exagerat rolul Cleopatrei, invita orice bărbat să-l joace pe Antoniu. Dar dacă vreun bărbat dădea semne c-ar fi acceptat invitația, regina Egiptului

dispărea; rămânea doar o copilă speriată, implorând milă. Apoi, de îndată ce i se arăta milă, Sirena se reîntorcea, cântându-şi ispitirile, legănând fructele oprite, cu o insolență de care sunt capabili numai cei complet depravați sau perfect inocenți. Inocență, puritate – ce perorație glorioasă compusese pe această temă absolut sublimă! Femeile lăcrimau când o rostea – când tunător, când cu şoaptele cele mai tandre – din amvonul bisericii. Chiar şi bărbații erau mişcați. Puritatea crinului încărcat de rouă, inocența mieilor şi-a pruncilor. Da, călugării s-ar fi învinețit de invidie. Însă, oriunde altundeva decât în predici şi-n ceruri, toți crinii putrezesc mai devreme sau mai târziu; mielul e sortit mai întâi să devină un berbec desfrânat şi fără odihnă, apoi să fie trimis la măcelar; iar în iad, damnații păşesc pe un pavaj viu, mozaicat, format din micile cadavre ale pruncilor nebotezați. De la cădere încoace, inocența totală a fost practic identică cu depravarea totală. Fiecare tânără este în mod potențial cea mai ştiutoare dintre văduve şi, ca urmare a păcatului originar, fiecare impuritate potențială este deja mai mult decât pe jumătate actualizată chiar şi în cele mai inocente. S-o ajuți să ajungă la actualizarea deplină, să vezi bobocul încă virginal preschimbându-se în floarea rodnică şi îmbujorată ar fi fost o plăcere nu doar pentru

simțuri, ci şi pentru intelect şi voință. Ar fi fost o senzualitate morală şi, ca să zicem aşa, metafizică.

Iar Philippe nu numai că era tânără şi virginală. Era şi de familie bună, crescută în pioşenie şi foarte cultivată. Frumoasă foc, dar îşi ştia catehismul; cânta la flaut, dar mergea regulat la biserică; avea manierele unei doamne alese, dar îi plăcea să citească şi chiar ştia şi ceva latină. Dacă ar fi înhățat o asemenea pradă, vânătorului avea să-i fie gâdilată stima de sine şi toți cei care-ar fi ştiut de aventură ar fi considerat-o o mare ispravă, demnă de anale.

În lumea aristocratică a anilor ce-aveau să vină, „femeile le aduceau la fel de multă cinste bărbaților ca faptele de arme", spunea Bussy-Rabutin. Cucerirea unei frumuseți mult lăudate era aproape echivalentă cu cucerirea unei provincii. Pentru triumfurile lor în budoar şi în pat, bărbați ca Marsillac, Nemours şi cavalerul de Grammont se bucurau de o faimă aproape egală, atâta cât dura, cu cea de care se bucurau Gustav Adolf sau Wallenstein. În jargonul la modă al vremii, cine „se îmbarca" într-una din aceste glorioase aventuri se îmbarca în mod deliberat şi conştient, cu scopul explicit de a-şi forma o imagine mai bună în lume. Sexul poate fi folosit ori pentru autoafirmare, ori pentru

autotranscendere – ori pentru a accentua egoul şi a consolida *persona* socială printr-un soi de „îmbarcare” remarcabilă şi cucerire eroică, ori pentru a anihila *persona* şi a depăşi egoul într-un rapt senzual, o frenezie de pasiune romantică sau, mai onorabil, în caritatea reciprocă a căsătoriei perfecte. Parohul putea să se autotransceandă cât voia cu ţărăncuţele şi văduvele lui din clasa de mijloc fără scrupule şi nesătule. Philippe Trincant îi oferea acum o ocazie pentru cel mai elegant şi mai plăcut gen de autoafirmare – cu o continuare sperată, odată ce cucerirea avea să fie înfăptuită, ce urma să-i ofere un gen deosebit de rar şi preţios de autotranscendere senzuală.

Delicios vis! Dar în calea împlinirii lui se afla un obstacol cât se poate de enervant. Tatăl lui Philippe era Louis Trincant, iar Louis Trincant era cel mai bun prieten al parohului, aliatul cel mai credincios şi mai hotărât împotriva călugărilor şi a tuturor celorlalţi adversari ai săi, inclusiv dl *lieutenant criminel*. Louis Trincant avea încredere în el, atât de multă încredere, încât îşi obligase fetele să renunţe la vechiul lor confesor ca să le îndrepte spre Grandier. Îl întrebase chiar dacă nu îşi putea face timp să le mai citească uneori câte o prelegere despre datoria filială şi modestia feciorească. Nu era de acord cu

el că Guillaume Rogier nu era tocmai cea mai bună alegere pentru Philippe, dar că poate băiatul avea să fie o partidă bună pentru Françoise? Iar Philippe sigur trebuia să-şi continue lecţiile de latină. Şi-ar putea face timp ca să-i dea câte o lecţie? Înşelarea unei asemenea încrederi ar fi fost cea mai sinistră dintre crime. Dar tocmai acest caracter sinistru era un motiv pentru a o comite. La toate nivelurile fiinţei noastre, de la cel muscular şi senzorial la cel moral şi cel intelectual, fiecare tendinţă îşi generează propriul contrariu. Privim un obiect roşu, iar inducţia vizuală ne intensifică percepţia verdelui şi, în anumite circumstanţe, ne face chiar să vedem o aură verde în jurul obiectului roşu, un soi de imagine remanentă verde care persistă după îndepărtarea obiectului. Vrem să facem o mişcare; un set de muşchi e stimulat şi, în mod automat, prin inducţie vertebrală, muşchii opuşi sunt inhibaţi. Acelaşi principiu se aplică şi la nivelurile mai înalte ale conştiinţei. Fiecare „da” atrage după sine un „nu” corespunzător. „Există mai multă credinţă în îndoiala onestă, crede-mă, decât în toate crezurile noastre.” Şi (aşa cum a arătat Butler cu multă vreme în urmă şi cum o să avem ocazia să observăm de multe ori de-a lungul acestei istorii), există mai multă îndoială în credinţa onestă, credeţi-mă, decât în toate manualele lui

Bradlaugh[14] sau în cele marxiste. În educația morală, inducția pune însă o problemă deosebit de dificilă. Dacă orice „da” tinde automat să evoce un „nu” corespunzător, cum putem să inculcăm cuiva comportamentul corect fără ca, în acelaşi timp, să-i inculcăm şi comportamentul greşit care i se opune? Metode de ocolire a inducției există, dar faptul că nu sunt întotdeauna aplicate corect este dovedit îndeajuns de existența unui mare număr de copii încăpățânați şi „îndărătnici”, de adolescenți care tot timpul sunt „în contra autorității”, de adulți perverşi şi antinomişti. Chiar şi cei echilibrați şi stăpâni pe sine sunt câteodată conştienți de tentația paradoxală de a face exact opusul a ceea ce ştiu că ar trebui să facă. Adesea, este o tentație spre un rău care n-are nici rost, nici avantaje, spre un ultraj gratuit şi, ca să spunem aşa, dezinteresat la adresa bunului-simț şi a decenței comune. Rezistăm cu succes celor mai multe dintre aceste tentații inductive – celor mai multe, dar în niciun caz tuturor. Din când în când, oameni rezonabili şi în esență decenți se vor îmbarca brusc în acțiuni pe care ei sunt primii care să le dezaprobe. În aceste cazuri, răufăcătorul se comportă de parcă ar fi posedat de o entitate diferită de

[14] Charles Bradlaugh, politician secularist şi ateu britanic din secolul al XIX-lea (n.tr.).

sinele său normal şi care-i este complet ostilă. De fapt, el este victima unui mecanism neutru care (aşa cum se întâmplă frecvent cu maşinile) a scăpat de sub control şi, în loc să fie servitorul lui, i-a devenit stăpân. Philippe era din cale-afară de atrăgătoare şi „cele mai puternice jurăminte sunt doar paie pentru focul din sânge”. Dar pe lângă focul din sânge mai e şi inducția din creier. Trincant era cel mai bun prieten al parohului. Simplul fapt de a-şi da seama că un asemenea lucru ar fi fost monstruos a creat în mintea lui Grandier o dorință perversă de a-l trăda. În loc să facă un efort suprem pentru a rezista tentației, parohul încerca să găsească motive ca să-i cedeze. Îşi tot spunea că tatăl unei bucățele atât de delicioase ca Philippe nu făcea bine să aibă atâta încredere în el. Era nebunie curată – nu, mai mult decât nebunie; era o crimă care merita o pedeapsă pe măsură. Lecții de latină, auzi! Parcă repeta povestea lui Abélard şi Héloïse, cu procurorul în rolul unchiului Fulbert, invitându-l pe siluitor să se simtă ca acasă. Un singur lucru mai lipsea: privilegiul, acordat cu atâta liberalitate preceptorului lui Héloïse, de a folosi nuiaua. Şi poate că, dacă l-ar fi cerut, imbecilul de Trincant i l-ar fi acordat până şi pe acela...

Timpul trecea. Văduva continua să se bucure de zilele ei de marți; dar în mare parte din celelalte zile ale săptămânii Grandier putea fi găsit la biroul procurorului. Françoise era deja căsătorită, dar Philippe era încă acasă şi făcea progrese excelente la latină.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque
et genus aequoreum, pecudes pictaeque volucres,
in furias, ignemque ruunt; amor omnibus idem[15].

Şi până şi vegetalele simt această tandră pasiune:

Nutant ad mutua palmae
foedera, populeo suspirat populus ictu,
et platani platanis, alnoque assibilat alnus[16].

Cu trudă, Philippe traducea pentru el cele mai tandre pasaje din poeți, cele mai scabroase episoade din mitologie. Cu o abnegație pe care, datorită văduvei sale, o practica cu destulă uşurință, parohul s-a abținut de la

[15] „Şi astfel fiecare soi de oameni şi de fiare de pe pământ, vietățile mării, turmele, păsările de culori strălucitoare sunt străbătute de pasiunea înfocată; dragostea la fel e pentru toate.” (Vergiliu, *Georgicele* – n.tr.)

[16] „Se înclină palmierii în tandem, plopii suspină împreună în armonie, platanii între ei la fel, aninul şopteşte aninului.” (Claudian, *Epithalamium de nuptiis Honorii Augusti* – n.tr.)

orice ar fi semănat cu o atingere adusă onoarei elevei sale, ba chiar şi de la orice ar fi putut fi interpretat ca o declaraţie sau o propunere. N-a făcut decât să fie fermecător şi interesant, i-a spus fetei de două sau trei ori pe săptămână că era cea mai inteligentă femeie pe care o cunoscuse vreodată şi se uita uneori la ea într-un fel care-o făcea pe Philippe să-şi lase privirea în pământ şi să roşească. Era mai degrabă o pierdere de timp, dar nu lipsită de amuzament. Şi, din fericire, o avea pe Ninon; tot din fericire, fata nu-i putea citi gândurile.

Stăteau în aceeaşi odaie, dar nu în acelaşi univers. Nemaifiind copilă, dar nefiind încă nici femeie, Philippe sălăşluia în acel limb roz al fanteziei situat între inocenţă şi experienţă. Casa ei nu era în Loudun, ea nu trăia printre demodaţii, plictisitorii şi mârlanii aceia, ci stătea împreună cu un zeu într-un elizeu privat, transfigurată de strălucirea zorilor iubirii şi a sexului imaginar. Ochii aceia negri ai lui, acele mustăţi, mâinile acelea albe şi îngrijite, toate o bântuiau ca o conştiinţă împovărată. Şi ce isteţime avea, ce cunoaştere profundă! Un arhanghel, pe cât de frumos, pe atâta de înţelept şi tot aşa de blând pe cât era de înţelept. Iar el o credea deşteaptă, îi lăuda hărnicia; se mai şi uita la ea într-un anume fel. Să fi fost oare cu putinţă ca el să...? Dar nu, nu, era un sacrilegiu

până să şi gândească aşa ceva, era un păcat. Dar cum i-ar fi putut mărturisi vreodată asta... *lui*?

Se concentra numai asupra latinei.

Turpe senex miles, turpe senilis amor[17].

Dar la câteva clipe după aceea era copleşită de o dorinţă vagă şi totuşi violentă. În imaginaţia sa, amintirile unor plăceri incipiente se asociau brusc cu ochii aceia pătrunzători, cu mâinile acelea albe, dar păroase. Pagina tipărită se înceţoşa; ezita, se bâlbâia. „Soldatul bătrân şi murdar", spunea ea în cele din urmă. El o lovea uşor peste degete cu rigla şi-i spunea că are mare noroc că nu e băiat; dacă un băiat ar fi făcut asemenea greşeli, s-ar fi simţit obligat să ia măsuri clar mai severe. A fluturat rigla. Cât se poate de clar mai severe. Ea s-a uitat la el, apoi şi-a întors repede privirea. Sângele i-a năvălit în obraji.

Deja ferm instalată în mulţumirea prozaică şi lipsită de iluzii a unei căsnicii fericite, Françoise îi dădea surorii sale informaţii direct de la sursă despre frontul matrimonial. Philippe o asculta cu interes, dar ştia că, în

[17] „Urât e soldatul bătrân, dragostea bătrânului urâtă-i." (Ovidiu, *Amores* – n.tr.)

ce-o privea pe ea, totul avea să fie totdeauna foarte diferit. Visul cu ochi deschişi s-a prelungit, devenind tot mai elaborat, mai detaliat. Uneori ea trăia în casa parohială, ca menajeră a lui. Apoi el fusese ridicat la rangul de episcop de Poitiers, iar între palatul episcopal şi casa ei din suburbii exista un pasaj subteran. Alteori, ea moştenise o sută de mii de coroane, moment în care el a părăsit preoția şi-şi petreceau amândoi timpul între curte şi proprietățile lor din țară.

Dar întotdeauna, mai devreme sau mai târziu, trebuia să se trezească iar la realitate: ea era Philippe Trincant, iar el, *Monsieur le curé*; chiar dacă o iubea (iar ea n-avea niciun motiv să creadă că aşa era), n-ar fi putut s-o spună niciodată; şi, chiar dacă ar fi spus-o, ar fi fost mereu de datoria ei să-şi astupe urechile. Dar ce fericire era pentru ea să-şi imagineze imposibilul, visând aplecată peste cusăturile ei, peste cărți, peste broderiile ei! Şi-apoi bucuria atroce de a-l auzi bătând la uşă, de a-i auzi pasul, vocea! Deliciosul supliciu, purgatoriul divin de a sta cu el în biblioteca tatălui ei, traducându-l pe Ovidiu, făcând greşeli dinadins pentru ca el să amenințe că o va plesni, ascultându-i vocea adâncă şi sonoră vorbind despre cardinal, despre protestanții rebeli, despre războiul din Germania, despre ce poziție luau iezuiții în

privința grației anticipate, despre ce şanse de înaintare în rang avea. Dacă lucrurile ar fi putut continua aşa o veşnicie! Dar era ca şi cum ar fi cerut (doar pentru că sfârşitul unui madrigal e atât de frumos, doar pentru că lumina înserării preschimbă tot ce atinge în altceva, ceva incomparabil mai frumos), era de parcă ar fi cerut o viață întreagă de apusuri de vară, o eternitate de toamne pe sfârşite. Pe de o parte, ştia că se amăgeşte singură; dar pentru câteva săptămâni fericite a putut, orbindu-şi rațiunea, să creadă că viața făcuse un popas în paradis şi că n-avea să-şi mai reia mersul. Era de parcă prăpastia dintre fantezie şi realitate fusese abolită. Viața reală şi reveriile ei erau pentru moment totuna. Închipuirile ei nu mai erau negarea consolatoare a faptelor; faptele se identificaseră cu închipuirile ei. Era o fericire fără de păcat, simțea ea, fiindcă era atât de lipsită de evenimente, atât de interioară; o fericire precum cea edenică, una căreia i se putea dărui cu toată inima, fără frică şi fără să-şi facă vreun reproş. Şi, cu cât i se abandona mai deplin, cu atât devenea mai intensă, până când într-un sfârşit a descoperit că îi era imposibil să o păstreze doar pentru sine. Într-o zi, a vorbit despre ea la confesiune – cu atenție, fireşte, fără să dea de înțeles, credea ea, că însuşi confesorul era cel care provoca aceste emoții.

O confesiune urma alteia. Parohul asculta cu atenție şi din când în când îi punea câte o întrebare care ei îi dovedea că era foarte departe de a înțelege adevărul şi că fusese complet păcălit de viclenia ei inocentă. Prinzând curaj, Philippe i-a spus totul, în cele mai intime detalii. Fericirea ei în acel moment părea să fi depăşit granițele posibilului şi era un soi de paroxism durabil, o frenezie superbă pe care o putea reînnoi după voie, pe care o putea reînnoi iar şi iar. Pentru totdeauna. Şi apoi a venit ziua în care a făcut o greşeală şi în loc de „el” a spus „tu”, iar apoi a încercat să-şi ia vorba înapoi, s-a încurcat şi, sub asaltul întrebărilor lui, a izbucnit în lacrimi şi a mărturisit adevărul.

„În sfârşit”, şi-a spus Grandier, „în sfârşit!”.

De-aici înainte, avea cale lină – era doar o chestiune de vorbe şi gesturi bine alese, de tandrețe modulată în grade imperceptibile de la cea profesional creştină la cea petrarchistă, iar de la cea petrarchistă la cea mult prea omenească şi la cea animalică ce se autodepăşeşte. Coborârea e totdeauna uşoară şi în cazul de față aveau să existe sofisme din belşug pentru a înlesni alunecarea – iar jos de tot, odată ajunşi la fund, toată iertarea pe care ar fi putut să o ceară o fată.

Câteva luni mai târziu a avut loc şi o „îmbarcare” concretă. De fapt, a fost un pic dezamăgitoare. De ce nu se putuse mulțumi el cu văduva?

Între timp, pentru Philippe bucuria aceea interioară şi lipsită de evenimente lăsase locul realității înspăimântătoare a unei pasiuni mărturisite şi reciproce, chinurilor nesfârşite ale frământărilor morale, rugăciunilor în care cerea putere, jurămintelor că n-are să cedeze niciodată şi, în sfârşit, într-un soi de disperare, de parcă s-ar fi aruncat de pe o stâncă, capitulării. Capitularea nu i-a adus nimic din ce îşi imaginase că îi va aduce, ci revelarea în arhanghelul ei a unei brute demente şi descoperirea în propria minte şi-n propriul corp mai întâi a victimei predestinate, a martirei suferinde şi deci fericite, iar apoi, brusc, apocaliptic, a unei străine în care s-a recunoscut la fel de puțin pe cât îl recunoscuse, în întruparea feroce a pasiunii, pe preotul meşter la vorbă, pe umanistul superb cizelat şi inteligent de care se îndrăgostise la început. Îşi dădea seama acum că a te îndrăgosti nu e acelaşi lucru cu a iubi. Îndrăgostirea e ca o închipuire, iar acel ceva de care te îndrăgosteşti e doar o abstracție. Când iubeşti însă, iubeşti o existență completă şi o iubeşti cu toată ființa, cu sufletul şi cu fiecare fibră a corpului, cu sinele, dar şi cu

celălalt din tine, cu străinul de dedesubtul, de dincolo şi dinăuntrul sinelui. Era toată dragoste şi numai dragoste. Nu exista pe lume decât dragoste – nimic altceva.

Chiar nimic? Cu un chicotit discret, Soarta a declanşat capcana pe care o pregătise pentru ea. Şi iat-o blocată fără scăpare între fiziologie şi ordinea socială – gravidă, dar necăsătorită, dezonorată fără nicio şansă de izbăvire. Ceea ce era de neconceput devenise real; ceea ce nici măcar nu intra în discuţie era acum un fapt. Luna răsărea, rămânea vreo două nopţi glorioase pe cer în întreaga ei splendoare, apoi apunea; apunea ca o ultimă speranţă şi dispărea. Nu-i mai rămânea nimic altceva decât să moară în braţele lui – să moară sau, dacă asta era imposibil, să uite o vreme tot şi să devină altcineva.

Speriat de atâta vehemenţă, de o abandonare de sine atât de nesăbuită, parohul a încercat să o facă să-şi trăiască pasiunea într-o cheie mai puţin tragică. Îşi însoţea mângâierile cu citate potrivite din clasicii mai vioi. *Quantum, quale latus, quam iuvenile femur!*[18] În antractele pasiunii, îi spunea poveşti deocheate din *Les dames galantes* de Brantôme, îi şoptea la ureche câteva dintre enormităţile pe care le catalogase atât de sârguincios Sanchez în cartea sa despre căsătorie. Dar chipul ei nu-şi

[18] „Ce şold larg şi frumos, ce coapsă tinerească!” (Ovidiu, *Amores* – n.tr.)

schimba niciodată expresia. Era ca sculptat în marmură, un chip de pe un mormânt, închis, lipsit de reacție, lipsit până şi de viață. Şi când în cele din urmă deschidea iar ochii era de parcă îl privea din altă lume, o lume în care nu erau decât suferință şi o disperare permanentă. Privirea aceea îl neliniştea; dar în fața întrebărilor lui insistente ea nu făcea decât să ridice mâinile, să-l prindă de părul des, negru şi cârlionțat şi să-l tragă înspre gura ei, înspre gâtul şi sânul pe care i le oferea.

Apoi, într-o zi, l-a întrerupt în mijlocul unei poveşti despre cupele regelui Francisc pentru debutante – acele carafe gravate în interior cu scene de amor, care se dezvăluiau tot mai mult pe măsură ce fetele sorbeau din vin –, anunțându-l sec că e însărcinată, după care a izbucnit brusc într-un plâns paroxistic, incontrolabil.

Mutându-şi mâna de pe pieptul ei pe capul plecat şi schimbând tonul, fără nicio tranziție, de la cel glumeț la cel clerical, parohul i-a spus că trebuie să învețe să-şi poarte crucea cu resemnare creştină. Apoi, aducându-şi aminte de vizita pe care promisese să i-o facă doamnei de Brou, care suferea de un cancer al pântecului şi avea nevoie de toată consolarea spirituală pe care i-o putea oferi, a plecat.

După aceea, a fost mult prea ocupat ca să-i mai dea alte lecții. În afară de vizitele la confesional, Philippe nu-l mai vedea singur. Şi când, în confesional, încerca să i se adreseze ca unei persoane – ca bărbatului pe care-l iubise, bărbatului care, continua ea să creadă, o iubise –, descoperea că îi stă în față numai preotul, numai cel care transsubstanția pâinea şi vinul, cel care oferea iertare şi cerea penitențe. Cât de elocvent o îndemna să se căiască, să se arunce la pământ, aşteptând mila divină! Şi, când ea îi aducea aminte de iubirea lor din trecut, el o respingea cu o indignare aproape profetică, acuzând-o că se complace în propria mizerie; când l-a întrebat, disperată, ce să facă, el i-a spus mieros că, în calitate de creştină, trebuie nu doar să se resemneze cu umilința, pe care se cuvine s-o îndure ştiind că face pe plac Domnului, ci chiar s-o caute, să şi-o dorească activ. Despre propriul lui rol în nenorocirea ei nu-i îngăduia să vorbească. Fiecare suflet trebuia să-şi poarte povara propriilor greşeli. Păcatele cuiva nu erau scuzate de păcatele pe care alții poate le comiseseră sau nu. Dacă venea la confesional, o făcea ca să ceară iertare pentru ce făcuse ea, nu ca să cerceteze conştiința altora. Şi astfel, înlăcrimată şi confuză, era alungată.

Spectacolul tristeții fetei nu trezea în el nici milă, nici remuşcare, ci doar un sentiment de nemulțumire. Asediul fusese plicticos, capturarea lipsită de glorie, iar bucuriile ulterioare doar moderate. Şi acum, cu această fertilitate grăbită şi inoportună, îi amenința onoarea, ba chiar şi existența. Atât îi mai trebuia, un mic bastard pe lângă toate celelalte probleme pe care le avea – ar fi însemnat distrugerea lui! Nu-i păsase niciodată cu adevărat de fată; acum îi displăcea profund. Şi nici măcar frumoasă nu mai era. Sarcina şi grijile conspiraseră pentru a-i da expresia unui câine bătut şi tenul unui copil cu viermi în burtă. Pe lângă toate celelalte, lipsa ei temporară de atractivitate l-a făcut să simtă nu doar că nu mai are obligații față de ea, ci şi că fata îi făcuse rău într-un fel şi că, punându-i gustul la îndoială, îl insultase prin simplul fapt că-l sedusese. Aşa că era împăcat cu sine când a luat decizia pe care, de vreme ce nu exista alternativă acceptabilă, ar fi fost nevoit s-o ia chiar şi dacă n-ar fi fost împăcat. A decis să facă pe neruşinatul şi să nege tot. N-avea doar să se poarte şi să vorbească, ci chiar şi să gândească şi să simtă în sinea sa ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat şi nici nu s-ar fi putut întâmpla, ca şi cum însăşi ideea unei intimități cu Philippe Trincant ar fi fost absurdă, aberantă, cu totul de neconceput.

Le cœur le mieux donné tient toujours à demi,
Chacun s'aime un peu mieux toujours que son ami[19].

Capitolul II

Săptămânile treceau. Philippe ieşea din casă din ce în ce mai rar şi în cele din urmă chiar a renunţat să mai meargă la biserică. Spunea că e bolnavă şi că trebuie să rămână în odaia ei. Prietena ei, Marthe le Pelletier, o fată de familie bună, dar rămasă orfană şi foarte săracă, a venit să locuiască în casă pentru a-i fi însoţitoare şi îngrijitoare. Fără să bănuiască nimic şi indignat dacă cineva îndrăznea să sugereze adevărul sau să sufle vreo vorbă împotriva parohului, dl Trincant vorbea cu o îngrijorare părintească despre umori păcătoase şi o iminentă ftizie. Dr. Fanton, medicul, a păstrat discreţia şi n-a spus nimic nimănui. Restul oamenilor din Loudun ori făceau insinuări, ori chicoteau, ori se bucurau de plăcerile indignării îndreptăţite. Când s-au întâlnit cu el, duşmanii parohului au început să facă aluzii înveninate; prietenii săi mai severi scuturau din cap, cei care erau mai

[19] „Inima oferită cel mai sincer ţine mereu doar pe jumătate,/ Fiecare se iubeşte pe sine puţin mai mult decât îşi iubeşte prietenul." Vers din poemul „Cloris, lorsque je songe, en te voyant si belle", de Théophile de Viau (1590-1626) (n.tr.).

rabelaisieni îl împungeau în coaste şi-i adresau felicitări pişichere. Tuturor, Grandier le răspundea că nu ştie la ce se referă. Pentru cei care nu fuseseră încă întorşi împotriva lui, purtarea lui onestă şi demnă, precum şi sinceritatea evidentă a vorbelor sale erau de ajuns ca să-i dovedească nevinovăția. Era moralmente imposibil ca un asemenea om să fi făcut lucrurile de care-l acuzau calomniatorii săi. În casele unor persoane distinse, ca dl de Cerisay şi dna de Brou, încă era primit. Iar uşile lor i-au rămas deschise chiar şi după ce în casa procurorului nu mai era binevenit. Căci, într-un final, până şi Trincant a putut să vadă adevărata natură a indispoziției fiicei sale. Luată la întrebări, aceasta a recunoscut adevărul. Din cel mai bun prieten al parohului, Trincant a devenit peste noapte cel mai implacabil şi mai periculos dintre duşmanii săi. Grandier crease încă o verigă, una esențială, în lanțul care avea să-l ducă la pierzare.

În cele din urmă s-a născut şi copilul. Prin obloanele trase, prin draperiile şi cuverturile groase, care se sperase că vor înăbuşi orice sunet, țipetele tinerei mame, stinse, dar fără echivoc, le-au făcut cunoscut fericitul eveniment tuturor vecinilor domnului Trincant care ardeau de nerăbdare. Într-o oră, vestea se răspândise în tot oraşul şi

a doua zi dimineață cineva țintuise pe uşa tribunalului o poemă vulgară intitulată „Odă pentru nepoata bastardă a procurorului”. S-a bănuit că era scrisă de mâna vreunui protestant; domnul Trincant era foarte conservator şi nu pierduse nicio ocazie ca să-şi hărțuiască şi să-şi necăjească concetățenii eretici.

Între timp, cu un generos spirit de abnegație, care se vede cu atât mai limpede pe fundalul depravării morale, Marthe le Pelletier îşi asumase public maternitatea copilului. Ea era cea care păcătuise, ea fusese obligată să-şi ascundă ruşinea. Philippe era doar binefăcătoarea care-i oferise un loc unde să se refugieze. Nimeni, fireşte, nu credea o vorbă; dar gestul a fost admirat. Când copilul avea o săptămână, Marthe i l-a încredințat unei tinere țărănci care acceptase să aibă grijă de el. Asta s-a făcut în public, pentru ca toți să poată vedea. Încă neconvinşi, protestanții au continuat să bârfească. Pentru a le reduce la tăcere scepticismul neruşinat, procurorul a recurs la o stratagemă juridică foarte odioasă. A pus ca Marthe le Pelletier să fie arestată pe stradă şi adusă în fața unui magistrat. Acolo, sub jurământ şi în prezența martorilor, i s-a cerut să semneze un act prin care recunoştea oficial că pruncul era al ei şi îşi asuma responsabilitatea de a avea grijă de el pe viitor. Fiindcă-şi iubea prietena, Marthe a

semnat. O copie a actului a fost înregistrată la registratură, iar pe cealaltă a păstrat-o, triumfător, dl Trincant. Certificată cum se cuvine, minciuna era acum adevărată din punct de vedere legal. Pentru cei cu pregătire în drept, un adevăr conform legii este totuna cu un adevăr pur. Procurorul a descoperit însă cu tristețe că, pentru toți ceilalți, echivalența aceasta pare foarte departe de a fi evidentă. Chiar şi după ce el a citit actul cu voce tare, chiar şi după ce-au văzut semnătura cu ochii lor şi au atins sigiliul oficial cu degetele lor, prietenii lui se mulțumeau să zâmbească politicos şi să schimbe subiectul, în vreme ce duşmanii râdeau în hohote şi făceau remarci ofensatoare. Aşa de răutăcioşi erau protestanții, încât unul dintre pastorii lor susținea public că sperjurul este un păcat mai mare decât desfrâul şi că mincinosul care comite sperjur ca să ascundă un scandal merită să ardă în flăcările iadului mai mult decât persoana care a provocat scandalul prin stricăciunea ei.

Între mijlocul vieții dr. Samuel Garth şi tinerețea lui William Shakespeare s-a scurs un secol lung şi plin de evenimente. În guvernare, în organizarea socială şi politică, în fizică şi matematică, în filosofie şi arte, peste tot se petrecuseră schimbări revoluționare. Dar exista cel puțin o instituție care rămânea la sfârşitul acestei

perioade exact ce fusese la începutul ei: farmacia. În apoteca descrisă de Romeo:

Țestoase broaşte prinse de tavan,
Se pare că le prinde an de an.
Şi un aligator umplut cu paie
E aşezat în cealaltă odaie.
Stau piei de peşti schilozi pe rafturi, toate
Înghesuite jalnic, cum se poate.
Băşici, cutii deşarte şi o zdreanță
Mult peticită[20].

În poemul *Dispensary*, Garth descrie o imagine aproape identică:

Aici zăceau mumii, învechite cu mare respect,
Şi colo o țestoasă-şi atârnase platoşa;
Nu departe de capul hămesit al unui rechin zdravăn
Peştii zburători îşi întindeau aripioarele.
Rând după rând se-aliniau mari bulbi de mac
Şi-n apropiere atârna un aligator solzos;
Într-un loc îmbătrâneau leacuri în grămezi mucegăite
Într-altul şedeau băşici uscate şi dinți scoşi.

[20] William Shakespeare, *Romeo şi Julieta*, actul V, scena 1, traducere din engleză de Şt.O. Iosif, ed. a III-a revizuită, Pandora M, Bucureşti, 2009 (n.tr.).

Acest templu al ştiinţei, care era în acelaşi timp un laborator de magician şi un spectacol de bâlci provincial, este un simbol foarte sugestiv al acelei stranii îngrămădiri de incongruenţe care a fost mentalitatea secolului al XVII-lea. Căci epoca lui Descartes şi a lui Newton a fost şi epoca lui Fludd şi a lui sir Kenelm Digby; epoca logaritmilor şi geometriei analitice a fost şi epoca alifiilor de armă, a pudrei simpatetice şi a teoriei signaturilor[21]. Robert Boyle, care a scris *The Sceptical Chemist* şi a fost unul dintre fondatorii Royal Society, ne-a lăsat un volum cu astfel de reţete pentru leacuri făcute acasă. Rupte dintr-un stejar pe lună plină, boabele de vâsc uscate, pisate şi amestecate cu apă de cireşe negre, puteau să vindece epilepsia. Pentru crizele de apoplexie, trebuia să iei mastic (suc răşinos extras dintr-un arbore de pe insula Chios), să extragi din el uleiul esenţial prin distilare într-un alambic de cupru şi să sufli doi-trei stropi printr-un pai în una dintre nările pacientului, „apoi – după o vreme – în cealaltă”. Spiritul ştiinţific era deja viu şi viguros. Dar la

[21] Teorii pseudoştiinţifice din secolul al XVII-lea. Alifiile de armă se bazau pe o teorie simpatetică a acţiunii la distanţă şi presupuneau că tratarea armei care a provocat rana ar vindeca rana însăşi. Teoria signaturilor este o doctrină medicală antică potrivit căreia ierburile care sunt asemănătoare ca formă cu organele corpului ajută la vindecarea acestora (n.tr.).

fel de viu şi de viguros era şi spiritul vraciului şi vrăjitoarei.

Farmacia dlui Adam din Rue des Marchands era aşa şi aşa: nici mizeră, nici grandioasă, dar era întru totul provincială. Era prea modestă ca să aibă mumii sau un corn de rinocer, dar se putea lăuda cu câteva ţestoase din Indiile de Vest, cu un fetus de balenă şi un crocodil de doi metri şi jumătate. Iar marfă avea din belşug şi variată. Pe rafturi găseai toate ierburile din repertoriul discipolilor lui Galenus, toate mineralele de modă nouă ale adepţilor lui Valentinus şi Paracelsus. Rubarbă şi aloe găseai din plin; dar şi calomel, pe care dl Adam prefera să-l numească *Draco mitigatus*, dragonul temperat. Avea colochintă, dacă-ţi plăceau pastilele vegetale pentru ficat; dar şi emetic tătăresc şi antimoniu metalic, dacă voiai să te rişti cu un tratament mai modern. Şi, dacă fuseseşi suficient de nefericit să te îndrăgosteşti de nimfa sau flăcăul nepotrivit, puteai alege între *Arbor vitae* şi *Hydrargyrum cum Creta*, între sarsaparilă şi un unguent cu mercur, numit alifie albastră. Dl Adam îşi putea alimenta clienţii cu toate acestea, dar şi cu vipere uscate, copite de cal şi oase de om. Produsele mai costisitoare – safirele pisate, de pildă, sau perlele – trebuiau comandate special şi plătite în avans.

De-acum încolo, apoteca a devenit locul obişnuit de întâlnire şi cartierul general al unei cabale, al cărui unic scop era să se răzbune pe Urbain Grandier. Capii acestei conspirații erau procurorul, nepotul său, canonicul Mignon, dl *lieutenant criminel* şi socrul lui, Mesmin de Silly, chirurgul Mannoury şi dl Adam însuşi, a cărui poziție de fabricant de medicamente, dentist şi practicant de clistire pentru comunitate îi oferea multe ocazii de a culege informații.

Astfel, de la dna Chauvin, soția notarului, aflase (strict confidențial, în timp ce îi pregătea un vermifug pentru micul ei Théophile) că parohul tocmai investise opt sute de livre într-o primă ipotecă. Nemernicul se îmbogățea.

Şi mai era şi o veste proastă. De la cumnata celui de-al doilea lacheu al dlui d'Armagnac, care se plângea de-o boală femeiască şi era o clientă regulată pentru pelinul uscat, farmacistul auzise că Grandier urma să ia cina a doua zi la castel. Auzind aceasta, procurorul s-a încruntat, iar dl *lieutenant criminel* a înjurat şi-a scuturat din cap. D'Armagnac nu era doar guvernatorul, ci şi unul dintre preferații regelui. Era deplorabil că un asemenea om putea să fie prietenul şi protectorul parohului.

S-a lăsat o tăcere lungă şi mohorâtă, spartă de canonicul Mignon, care a spus că singura lor speranță era

un scandal ca lumea. Într-un fel sau altul, trebuiau să-l prindă *flagrante delicto*. Cu văduva podgoreanului?

Din păcate, farmacistul se vedea nevoit să admită că în privința asta n-avea nimic satisfăcător de raportat. Văduva ştia să țină un secret, servitoarea ei se dovedise a fi incoruptibilă şi, când încercase, cu o noapte în urmă, să se uite înăuntru printr-o crăpătură din obloane, cineva se aplecase de la o fereastră de la etaj, cu o oală de noapte plină în mână...

Timpul trecea. Cu o neruşinare serenă şi maiestuoasă, parohul îşi vedea netulburat de treabă şi de plăceri. Curând, la urechile farmacistului au început să ajungă cele mai stranii zvonuri. Parohul petrecea tot mai mult timp împreună cu cea mai distinsă mironosiță a oraşului, o mare habotnică, dra de Brou.

Madeleine era a doua dintre cele trei fete ale lui René de Brou, un bărbat de viță nobilă şi foarte bogat, înrudit cu toate familiile bune din provincie. Cele două surori ale sale erau măritate, una cu un medic, cealaltă cu un nobil de țară; dar, la treizeci de ani, Madeleine era încă necăsătorită şi nici nu-i căzuse cu tronc cineva. Nu-i lipsiseră pretendenții; dar ea respinsese orice ofertă, preferând să rămână acasă, să aibă grijă de părinții ei bătrâni şi să-şi decidă singură viața. Era una dintre acele

tinere femei tăcute şi enigmatice care îşi reprimă emoţiile puternice şi le ascund sub un comportament grav şi rece. Stimată de cei mai în vârstă decât ea, avea puţini prieteni printre cei de seama ei sau mai tineri, care o socoteau o persoană îngâmfată şi, fiindcă nu-i plăceau distracţiile lor gălăgioase, care strică cheful celorlalţi. Pe deasupra, mai era şi prea pioasă. Că eşti religios e una; dar nu trebuie să laşi religia să invadeze spaţiul sacru al vieţii private. Cât despre deasa împărtăşire, cu spovedire o dată la două zile şi stat în genunchi ore întregi, aşa cum obişnuia să facă Madeleine, în faţa imaginii Maicii Domnului – era prea mult. Au lăsat-o în pace. Iar Madeleine tocmai asta voia de la ei.

Apoi i-a murit tatăl. Puţin mai târziu, mama ei a făcut cancer. În timpul bolii ei lungi şi dureroase, Grandier găsise timp, între Philippe Trincant şi văduva podgoreanului, să o viziteze pe biata femeie şi să-i aducă consolările religiei. Pe patul de moarte, dna de Brou i-a cerut să-i arate aceeaşi grijă pastorală şi fiicei sale. Parohul a promis să vegheze asupra intereselor spirituale şi materiale ale fetei ca şi cum ar fi fost ale sale. În felul său, avea să se ţină de această promisiune.

Primul gând al lui Madeleine după moartea mamei a fost să rupă toate legăturile lumeşti şi să se călugărească.

Dar, când şi-a consultat îndrumătorul spiritual, el s-a opus. Putea să facă mai mult bine din afara mănăstirii decât dinăuntru, insista Grandier. Printre ursuline sau carmelite, n-ar fi făcut decât să-şi ascundă lumina sub obroc. Locul ei era aici, la Loudun. Vocația ei – să le ofere un exemplu strălucit de înțelepciune tuturor fecioarelor necugetate care se gândeau doar la deşertăciunile pieritoare ale vieții. Vorbea cu elocință şi cuvintele sale păreau unse cu mir divin. Ochii îi scânteiau, chipul părea să-i strălucească de la focul interior al zelului şi inspirației. Lui Madeleine i se părea că arată ca un apostol, ca un înger. Tot ce spunea era adevărat, axiomatic, de la sine evident.

A continuat să locuiască în vechea casă; dar aceasta părea acum foarte întunecată, foarte goală, iar ea a început să-şi petreacă mare parte din zi cu prietena ei (aproape singura ei prietenă), Françoise Grandier, care locuia cu fratele ei în casa parohială. Câteodată – căci ce poate fi mai firesc? – Urbain li se alătura în timp ce coseau acolo haine pentru săraci sau făceau broderii bogate pentru Maica Domnului sau pentru unul din sfinți; şi, brusc, lumea devenea mai luminoasă şi atât de plină de semnificație divină, încât Madeleine îşi simțea sufletul copleşit de fericire.

De data asta, Grandier a căzut în propria capcană. Strategia lui – vechea şi cunoscuta strategie a seducătorului profesionist – cerea să-şi păstreze calmul în faţa unui foc aprins intenţionat; trebuia să păstreze o senzualitate detaşată care să ţină piept pasiunii şi să exploateze infinităţile dragostei pentru a-şi atinge scopurile mărginite. Dar, pe măsură ce campania avansa, ceva a mers prost – sau, mai degrabă, ceva a mers cum trebuie. Pentru prima oară în viaţa sa, Grandier s-a îndrăgostit; se îndrăgostise nu doar de perspectiva unor viitoare voluptăţi, nu doar de o inocenţă pe care s-ar fi distrat s-o corupă, de o femeie superioară social pe care i-ar fi făcut mare plăcere s-o umilească, ci şi de o femeie pe care o recunoştea ca om şi pe care o iubea aşa cum era cu adevărat. Desfrânatul s-a văzut convertit la monogamie. Era un mare pas înainte, dar un pas înainte pe care un preot al Bisericii Catolice nu-l putea face fără să intre în nesfârşite complicaţii etice şi teologice, ecleziastice şi sociale. Tocmai ca să scape de asemenea complicaţii a scris Grandier micul tratat despre celibatul clerului, la care s-a făcut referire în capitolul anterior. Nimănui nu-i place să se creadă imoral şi eretic; dar, în acelaşi timp, nimănui nu-i place să renunţe la o acţiune dictată de impulsuri puternice, mai ales când se recunoaşte că

aceste impulsuri sunt bune în esență, căci tind spre o viață mai înaltă şi mai fecundă. De-aici şi ciudata literatură a raționalizării şi justificării – raționalizarea impulsurilor sau intuiției în termenii filosofiei care se întâmplă să fie la modă într-un anumit moment şi într-un anumit loc, justificarea acțiunilor neortodoxe prin referire la codul moral contemporan, reinterpretat astfel încât să se potrivească anumitor împrejurări. Tratatul lui Grandier este un exemplu tipic al acestui tip de apologetică înduioşătoare şi adesea din cale-afară de ciudată. Acesta o iubeşte pe Madeleine de Brou şi ştie că dragostea lui este intrinsec bună; dar, conform statutelor organizației căreia îi aparține, chiar şi această dragoste intrinsec bună este ceva rău. Aşa că trebuie să găsească un raționament prin care să arate că aceste statute nu spun ce spun sau că el însuşi n-a vrut să spună ce-a spus atunci când a fost de acord, sub jurământ, să le respecte. Nimic nu e mai uşor pentru omul inteligent decât să găsească argumente care să-l convingă că face ce trebuie atunci când face ce vrea. Lui Grandier, argumentele din tratatul său i se păreau indiscutabil convingătoare. Şi, ceea ce este întru câtva mai remarcabil, ele i se păreau indiscutabil corecte şi lui Madeleine. Religioasă aproape până la scrupul, virtuoasă nu doar din principiu, ci prin obişnuință şi temperament,

ea privea regulile Bisericii ca pe tot atâtea imperative categorice şi ar fi preferat mai degrabă să moară decât să păcătuiască împotriva castității. Dar era îndrăgostită – pentru prima oară şi cu o pasiune cu atât mai violentă cu cât pusese stăpânire pe o fire aşa de retrasă, ținută în frâu atâta vreme şi cu atâta consecvență. Inima are rațiunile ei, iar când Grandier i-a explicat că jurământul de celibat nu e constrângător şi că preotul ar putea să se căsătorească, ea l-a crezut. Dacă devenea soția lui, ar fi avut voie să-l iubească – ba chiar ar fi fost de datoria ei să-l iubească. *Ergo* – căci logica e irezistibilă –, etica şi teologia tratatului iubitului ei erau ireproşabile. Aşa se face că în toiul unei nopți, în biserica goală, dar plină de ecouri, Grandier şi-a îndeplinit promisiunea față de dna de Brou, însurându-se cu orfana pe care ea i-o lăsase în grijă. Ca preot, s-a întrebat pe sine dacă o ia pe acea femeie de soție şi, ca mire, a răspuns că da, punându-i inelul pe deget. Ca preot, a binecuvântat unirea şi, ca mire, s-a lăsat în genunchi s-o primească. A fost o ceremonie fantastică; dar, sfidând legea şi tradiția, Biserica şi statul, ei au ales să creadă în validitatea ei. Iubindu-se, ştiau că sunt cununați cu adevărat în ochii Domnului[22].

[22] „Din procesele-verbale ale conciliului hughenot de la Poitiers din 1560 reiese limpede că nu rareori preoții se căsătoreau în secret cu concubinele lor şi că, atunci când femeia era calvină, poziția ei echivocă

Poate că-n ochii Domnului, dar sigur nu şi în ochii oamenilor. Pentru oamenii din Loudun, Madeleine era doar ultima dintre concubinele parohului lor – o mică *sainte Nitouche*, care arăta de parcă nici usturoi nu mâncase, nici gura nu-i mirosea, dar pe care moralitatea n-o dădea afară din casă; o mironosiță care brusc se arătase a fi o curvă şi care-şi prostitua trupul în cel mai neruşinat mod cu acel Priap în sutană, cu acel țap cu *biretta*.

Printre cei care se întâlneau în fiecare după-amiază sub crocodilul dlui Adam, indignarea era mai zgomotoasă şi răutatea mai veninoasă decât în oricare alt loc. Urându-l pe paroh, dar neputând să întoarcă această ultimă crimă în dezavantajul său, fiindcă Grandier fusese foarte discret, găseau o compensație pentru inacțiunea lor silită în recurgerea la înjurături. Nu puteau face nimic; dar măcar puteau vorbi. Şi chiar asta au făcut: au discutat cu atâția oameni şi în termeni atât de insultători, încât rudele lui Madeleine au decis în cele din urmă că trebuia făcut ceva în privința asta. Nu se ştie ce credeau ele despre legătura lui Madeleine cu confesorul său. Tot ce ştim e că,

---

devenea o problemă de deliberare serioasă pentru Biserica ei." (Henry C. Lea, *History of Sacerdotal Celibacy*, capitolul xxix, „The Post-Tridentine Church")

asemenea lui Trincant, credeau cu tărie în puterea adevărului juridic de a lua locul adevărului pur şi simplu. *Magna est veritas legitima, et praevalebit.*[23] Acționând pe baza acestei maxime, au convins-o pe Madeleine să-l acuze pe dl Adam de calomnie. Cazul a fost audiat în parlamentul de la Paris şi farmacistul a fost găsit vinovat. Un latifundiar local, care nu era prieten cu familia de Brou şi care-l detesta pe Grandier, s-a pus chezaş pentru el şi s-a făcut apel. A avut loc o a doua audiere şi decizia curții inferioare a fost confirmată. Bietul domn Adam a fost condamnat să plătească 640 de livre parisis drept daune, să acopere toate costurile celor două procese şi, în prezența magistraților oraşului, a lui Madeleine de Brou şi a rudelor ei, să îngenuncheze cu capul descoperit şi să spună „tare şi răspicat că rostise, în mod nechibzuit şi malițios, vorbe cumplite şi scandaloase despre sus-pomenita domnişoară, pentru care trebuia să ceară iertare de la Dumnezeu, de la rege, de la justiție şi de la sus-pomenita Mademoiselle de Brou, recunoscând-o drept o fecioară virtuoasă şi cinstită". Aşa s-a şi întâmplat. Adevărul conform legii triumfase. Avocații înşişi, procurorul şi dl *lieutenant criminel* şi-au recunoscut înfrângerea. În orice viitor atac asupra lui Grandier, şi-au

[23] „Adevărul legal este superior şi prevalează."

dat seama că trebuiau s-o lase pe Madeleine în pace. La urma urmei, mama ei fusese o Chauvet; de Cerisay era vărul ei; familia de Brou se legase prin căsătorii cu familiile Tabart, Dreux şi Genebaut. Orice ar fi făcut, o fată cu rude atât de importante nu putea să fie decât *fille de bien et d'honneur*. Altfel, era păcat că farmacistul fusese complet ruinat. Dar aşa e viaţa, aşa sunt deciziile misterioase ale providenţei. Toţi avem cruci de purtat şi fiecare om, aşa cum remarca atât de just apostolul, trebuie să-şi ducă propria povară.

Doi noi recruţi au fost primiţi acum în cabala împotriva lui Grandier. Primul era un avocat de o oarecare importanţă, Pierre Menuau, avocatul regelui. De ani de zile o tot cerea în căsătorie pe Madeleine. Refuzurile ei nu-l descurajaseră şi încă spera să o câştige pe fată, cu tot cu zestrea ei şi influenţa familiei. Mare i-a fost furia când a descoperit că Madeleine îl frustrase de ceea ce el considera că era dreptul lui, oferindu-i-se pastorului. Trincant i-a ascultat cu multă simpatie protestul şi, ca să-l consoleze, i-a oferit un loc în consiliul de război. Invitaţia a fost acceptată prompt şi Menuau era de acum unul dintre cei mai activi membri ai conspiraţiei.

Al doilea dintre noii duşmani ai lui Grandier era un prieten de-al lui Menuau, pe nume Jacques de Thibault,

un moşier care fusese soldat şi acum, ca agent neoficial al cardinalului Richelieu, îşi băga nasul în politica provincială. Thibault nu-l plăcuse pe paroh încă de la bun început. Un preot vai de capul lui, membru al păturii de jos a clasei de mijloc – şi care poartă o mustață de cavalerist, se comportă ca un lord, îşi afişează cunoştințele de latină de parcă ar fi doctor la Sorbona! Şi acum mai are şi neruşinarea de a fura mireasa avocatului regelui! Era evident că aşa ceva nu putea fi acceptat.

Primul pas al lui Thibault a fost să discute cu unul dintre cei mai puternici prieteni şi protectori ai lui Grandier, marchizul du Bellay. A vorbit cu atâta convingere şi a adus în sprijinul denunțurilor sale atâtea acuze, reale şi imaginare, că marchizul a trecut în tabăra cealaltă şi, din ziua aceea, l-a tratat pe fostul lui prieten ca pe o persona non grata. Grandier s-a simțit foarte rănit şi deloc puțin tulburat. Nişte amici binevoitori s-au grăbit să-i spună ce rol jucase Thibault în toată afacerea, iar următoarea dată când cei doi s-au întâlnit, parohul (care purta veşmântul preoțesc şi era pe cale să intre în biserica Sainte-Croix) şi l-a apostrofat pe duşmanul său cu reproşuri amare. Drept răspuns, Thibault şi-a ridicat bastonul de ratan şi i-a ars lui Grandier una peste cap. Începuse o nouă fază a bătăliei de la Loudun.

Grandier a fost primul care a acționat. Jurând să se răzbune pe Thibault, a pornit chiar a doua zi dimineață spre Paris. Violența împotriva persoanei unui preot era sacrilegiu, blasfemie. Avea să apeleze la parlament, la procurorul general, la cancelar, ba chiar şi la rege.

În mai puțin de o oră, dl Adam a fost informat despre această plecare şi despre scopul ei. Lăsându-şi baltă pistilul, s-a grăbit să-i dea de veste procurorului, care a trimis îndată un servitor după ceilalți membri ai conspirației. Aceştia au răspuns chemării şi, după ce au discutat cât au discutat, au stabilit un plan de contraatac. În vreme ce parohul era plecat la Paris să i se plângă regelui, ei aveau să meargă la Poitiers să i se plângă episcopului. Au pregătit un document în cel mai pur stil juridic. Îl acuzau pe Grandier că ar fi aţâţat la desfrâu nenumărate femei măritate şi fete tinere, că era profan şi lipsit de pietate, că nu citea breviarul şi că avusese relații sexuale chiar în biserică. Era uşor să transformi aceste declarații în adevăruri după lege. Dl Adam a fost trimis la târgul de vite şi s-a întors de-acolo în scurt timp cu doi indivizi arătând ca vai de lume care s-au declarat dispuşi, în schimbul unei sume modice, să semneze orice declarație. Bougreau ştia să scrie, dar Cherbonneau nu

putea decât să pună degetul. La final, şi-au luat banii şi s-au dus bucuroşi să se îmbete.

A doua zi dimineaţă, procurorul şi dl *lieutenant criminel* au încălecat pe cai şi au pornit spre Poitiers. Acolo i-au făcut o vizită reprezentantului legal al episcopului, *promoteur de justice* al tribunalului ecleziastic. Spre marea lor satisfacţie, au descoperit că Grandier era deja pe lista neagră a diocezei. Superiorii parohului auziseră zvonurile despre aventurile sale amoroase. Iar desfrâului şi indiscreţiei li se adăugase şi păcatul mai grav al aroganţei. Recent, de pildă, tânărul avusese insolenţa să încalce autoritatea episcopală oferind o dispensă de căsătorie şi fiind plătit pentru asta, fără ca mai întâi să se fi făcut anunţul de căsătorie. Era timpul să i se reteze aripile. Domnii din Loudun sosiseră la momentul oportun.

Cu o scrisoare de recomandare de la *le promoteur de justice* al tribunalului ecleziastic, Trincant şi Hervé au pornit spre episcop, aflat în splendidul său castel din Dissay, la vreo patru leghe în afara oraşului.

Henry-Louis Chasteignier de la Rochepozay era un fenomen rar, prelat graţie obârşiei sale nobile, în acelaşi timp un om învăţat şi autorul unor importante lucrări de exegeză biblică. Tatăl său, Louis de la Rochepozay, fusese protectorul şi prietenul de-o viaţă al lui Joseph Scaliger,

iar tânărul nobil şi episcop predestinat se bucurase de avantajul de a-l fi avut ca preceptor pe savantul acela incomparabil, „mintea cea mai luminată care s-a dedicat vreodată dobândirii cunoaşterii”, în cuvintele lui Mark Pattison. Faptul că i-a rămas mereu loial fostului său magistru, cu toate că Scaliger era protestant şi în ciuda abominabilei campanii de defăimare în care se lansaseră iezuiții împotriva autorului cărții *De emendatione temporum*, spune multe despre episcop. Față de toți ceilalți eretici, dl de la Rochepozay se arăta însă în mod implacabil ostil. Îi detesta pe hughenoți, care erau foarte numeroşi în dioceza sa, şi se străduia să le facă viața un calvar. Dar, asemenea carității, asemenea ploii care cade deopotrivă peste chermezele celor drepți şi ale celor nedrepți, proasta dispoziție este divin de imparțială. Când îl enervau catolicii lui, episcopul era gata să-i trateze tot atât de sever ca pe protestanți. Astfel, în 1614, conform unei scrisori adresate de prințul de Condé regentei, Maria de Medici, două sute de familii îşi făcuseră tabără în afara oraşului, neputând să se întoarcă la casele lor fiindcă pastorul, *plus meschant que le diable*, le ordonase archebuzierilor să tragă în ei dacă încercau să treacă de porți. Care era crima lor? Fidelitatea față de guvernatorul numit de regină, dar care nu-i plăcea dlui de Rochepozay.

Prințul i-a cerut Maiestății Sale să pedepsească „nemaipomenita obrăznicie a acestui preot”. Bineînțeles, nu s-a luat nicio măsură, iar cucernicul episcop a continuat să domnească la Poitiers până în 1651, când, la o vârstă înaintată, a fost răpit vieții de un atac de apoplexie.

Un aristocrat irascibil şi un tiran mărunt, un savant iubitor de carte, pentru care lumea de dincolo de biroul său era doar o sursă de întreruperi enervante ale serioasei îndeletniciri de a citi – acesta era omul care-i primea acum în audiență pe duşmanii lui Grandier. În jumătate de oră, luase o decizie. Parohul era o pacoste şi trebuia să i se dea o lecție. Un secretar a fost trimis în acest scop şi un ordin pentru arestarea lui Grandier şi transferarea lui în închisoarea episcopală din Poitiers a fost întocmit, semnat şi sigilat. Documentul le-a fost înmânat apoi lui Trincant şi dlui *lieutenant criminel*, pentru a-l folosi cum doreau.

La Paris, în acest timp, Grandier îşi înregistrase jalba la Parlament şi fusese primit (datorită lui d’Armagnac) în audiență privată de rege. Adânc impresionat de modul în care-şi recitase parohul pățaniile, Ludovic al XIII-lea a dat porunci să se facă dreptate cât mai grabnic şi, în câteva zile, Thibault a primit mandat să apară în fața parlamentului din Paris. A pornit imediat, luând cu sine

ordinul de arestare pentru Grandier. S-a audiat cazul. Totul părea să meargă în favoarea parohului, până când Thibault a scos mandatul de arestare semnat de episcop şi l-a dat judecătorilor. Aceştia l-au citit şi au suspendat imediat cazul până când Grandier îşi dovedea nevinovăția în fața superiorului său. A fost un triumf pentru duşmanii parohului.

Între timp, la Loudun începuse o investigație oficială a comportamentului preotului, mai întâi sub conducerea imparțială a dlui *lieutenant civil*, Louis Chauvet, apoi – când Chauvet a demisionat dezgustat – sub conducerea evident părtinitoare a procurorului. Acuzațiile curgeau gârlă acum. Cuviosul părinte Meschin, unul dintre vicarii lui Grandier de la Saint-Pierre, a declarat că îl văzuse pe paroh făcând dragoste cu femeile pe podeaua (care era cu siguranță prea pietroasă pentru asemenea distracții) propriei biserici. Un alt cleric, cuviosul părinte Martin Boulliau, se ascunsese după o coloană şi-şi spionase colegul în timp ce acesta vorbea cu dna de Dreux, răposata soacră a dlui de Cerisay, *bailli* al oraşului, în strana familiei. Trincant a îmbunătățit această mărturie introducând cuvintele „comițând actul veneric” în locul declarației originale, care spunea doar „vorbind cu sus-pomenita doamnă în timp ce-şi rezema mâna de brațul ei”.

Singurele persoane care nu depuseseră mărturie împotriva parohului erau cele a căror mărturie ar fi fost cea mai convingătoare: servitoarele uşuratice, nevestele nemulțumite, văduvele mult prea uşor de consolat, Philippe Trincant şi Madeleine de Brou.

La sfatul lui d'Armagnac, care a promis să-i scrie o scrisoare de recomandare către dl de la Rochepozay şi *le promoteur de justice* al tribunalului ecleziastic, Grandier a hotărât să se prezinte voluntar în fața episcopului. Întors în secret de la Paris, şi-a petrecut doar o noapte la casa parohială. A doua zi, la apus, era iarăşi în şa. Dimineața, farmacistul aflase tot. O oră mai târziu, Thibault, care revenise în Loudun cu două zile înainte, pornise şi el în galop spre Poitiers. Mergând direct la castelul episcopal, a informat autoritățile că Grandier era în oraş şi că încerca să evite umilirea arestării arătând că se supune umil. Cu niciun preț nu trebuia lăsat să joace un asemenea renghi. *Le promoteur de justice* al tribunalului ecleziastic a fost de acord cu el. Când Grandier a ieşit din casa gazdei ca să se îndrepte spre palat, a fost arestat de sergentul regelui şi a fost condus, protestând, dar *sans scandale, ès prisons episcopales dudict Poitiers*.

Închisorile episcopale de la Poitiers se aflau într-unul din turnurile palatului episcopului. Aici, Grandier a fost

lăsat pe mâna temnicerului, Lucas Gouiller, şi închis într-o celulă umedă şi aproape lipsită de lumină. Asta se întâmpla în ziua de 15 noiembrie 1629. Trecuse mai puțin de o lună de la cearta cu Thibault.

Era cumplit de frig, dar prizonierul n-avea voie să trimită după haine groase şi mamei sale nu i s-a îngăduit să-l viziteze când a cerut asta, câteva zile mai târziu. După două săptămâni de detenție în condiții îngrozitor de aspre, Grandier i-a scris o scrisoare demnă de milă dlui de la Rochepozay. Începea astfel: „Domnule, am crezut mereu, ba chiar i-am şi învățat pe alții că durerea este adevărata cale spre rai, dar niciodată n-am încercat-o eu însumi până când bunătatea dumneavoastră, mişcată de teama ca nu cumva să-mi pierd sufletul şi de dorința de a mă mântui, m-a aruncat în acest loc, unde cincisprezece zile de mizerie m-au adus mai aproape de Dumnezeu decât cei patruzeci de ani de prosperitate anteriori". Urmează un pasaj literar foarte elaborat, plin de vorbe de spirit şi aluzii biblice. Se pare că Dumnezeu „îmbinase în chip fericit fața unui om cu cea a unui leu – cu alte cuvinte, moderația dumneavoastră cu patima duşmanilor mei care, vrând să mă distrugă ca pe un alt Iosif, au reuşit doar să mă aducă mai aproape de împărăția lui Dumnezeu". Iar asta în aşa măsură, încât ura lui fusese transformată în dragoste, iar

setea lui de răzbunare într-o dorință de a le sluji celor care-i greşiseră. Şi, după un alt paragraf cu înfloriturі despre Lazăr, încheia cu rugămintea de a fi eliberat, căci scopul pedepsei este ameliorarea vieții şi viața lui fusese schimbată după două săptămâni de temniță.

Întotdeauna e greu de crezut că emoția sinceră şi lipsită de afectare îşi poate găsi expresia în ciudatele instrumente ale unui stil elaborat. Dar în literatură nu e ca-n viață. Arta este guvernată de un set de reguli, comportamentul de altul. Absurditatea de secol XVII a stilului epistolar al lui Grandier este perfect compatibilă cu o reală sinceritate a sentimentului. N-avem niciun motiv să ne îndoim de autenticitatea credinței sale că năpasta aceasta îl adusese mai aproape de Dumnezeu. Din păcate pentru el, ştia prea puține despre propria natură ca să-şi dea seama că o restabilire a prosperității sale avea să-l facă negreşit (în afară de cazul în care depunea eforturi uriaşe şi consecvente) să uite ce i se întâmplase – şi nu în cincisprezece zile, ci în primele cincisprezece minute.

Scrisoarea lui Grandier nu i-a înmuiat inima episcopului. N-au făcut-o nici scrisorile pe care le-a primit de la dl d'Armagnac şi de la bunul prieten al lui d'Armagnac, arhiepiscopul de Bordeaux. Era suficient de

neplăcut că omulețul ăsta odios avea nişte prieteni aşa de influenți. Dar ca aceşti prieteni să îndrăznească să-i dicteze lui, un de la Rochepozay, un învățat pe lângă care arhiepiscopul nu era mai bun decât unul dintre propriii cai, ca ei să-şi închipuie că pot să-l sfătuiască ce să facă cu un părințel obraznic – asta era de-a dreptul intolerabil. A dat ordine ca Grandier să fie tratat şi mai aspru decât până atunci.

În toată această nefericită perioadă, singurii care-au venit să-l viziteze pe Grandier au fost iezuiții. Le fusese elev şi nu îl părăseau nici acum. Pe lângă consolări spirituale, bunii părinți i-au adus ciorapi groşi şi scrisori din lumea exterioară. Din aceste scrisori a aflat că d'Armagnac reuşise să-l convingă pe procurorul general, că procurorul general îi ordonase lui Trincant, ca procuror în Loudun, să redeschidă cazul împotriva lui Thibault, că Thibault venise la d'Armagnac ca să facă o înțelegere, dar că *Messierus les esclezeasticques* (ortografia guvernatorului este bulversantă) îl sfătuiseră să nu facă niciun compromis, căci acesta *va faire tort à vostre ynosance*[24]. Parohului i-a mai venit inima la loc, i-a scris episcopului încă o scrisoare despre cazul său, dar n-a primit niciun răspuns; a mai scris una, când Thibault l-a

[24] „Va dăuna inocenței domniei voastre." (n.tr.)

abordat direct cu o ofertă de a rezolva disputa în afara curții de judecată, dar din nou nu i s-a răspuns. La începutul lui decembrie, martorii care fuseseră plătiți să-l acuze au fost audiați la Poitiers. Chiar şi în fața unor judecători care erau în favoarea lor, au făcut o impresie cu totul deplorabilă. Le-a venit apoi rândul vicarului lui Grandier, Gervais Meschin, şi celuilalt cleric care trăsese cu ochiul şi-l văzuse în stranăalături de dna de Dreux. Mărturia lor s-a dovedit a fi aproape la fel de neconvingătoare ca şi aceea a lui Bougreau şi Cherbonneau. Părea imposibil să găseşti pe cineva vinovat pe baza unor asemenea dovezi. Dar dl de la Rochepozay nu era genul de om care să fie întors din drumul său de nişte bagatele ca echitatea sau procedura. Pe 3 ianuarie 1630 s-a pronunțat în sfârşit sentința. Grandier a fost condamnat să țină post cu pâine şi apă în fiecare vineri timp de trei luni şi i s-a interzis să exercite funcția sacerdotală timp de cinci ani în dioceza Poitiers şi pentru totdeauna în oraşul Loudun. Pentru paroh, sentința aceasta însemna ruină financiară şi spulberarea oricărei speranțe de promovare. Dar acum era iarăşi un om liber – liber să locuiască iar în casa lui bine încălzită, să se bucure de o mâncare bună (mai puțin vinerea), să vorbească cu rudele şi prietenii, să fie vizitat (cu infinite

precauții!) de femeia care i se considera soție şi, în sfârşit, liber să facă apel de la domnul de la Rochepozay până la superiorul său ecleziastic, arhiepiscopul de Bordeaux. Exprimându-şi în mod repetat respectul, dar în acelaşi timp ferm, Grandier i-a scris episcopului din Poitiers, anunțându-i decizia sa de a apela la arhiepiscop. Din cale-afară de furios, dl de la Rochepozay nu putea totuşi să nu facă nimic ca să prevină afrontul acesta intolerabil adus mândriei sale. Dreptul canonic – oare există ceva mai subversiv? – admitea că şi şerpii au drepturi şi chiar le îngăduia, în anumite împrejurări, să se muşte.

Pentru Trincant şi ceilalți membri ai cabalei, vestea că Grandier avea de gând să facă apel n-a fost primită deloc bine. Arhiepiscopul era bun prieten cu d'Armagnac şi-l antipatiza pe dl de la Rochepozay. Aveau toate motivele să se teamă că apelul, dacă avea să fie făcut, urma să aibă succes. În cazul acesta, Loudunul ar fi rămas cu parohul pe cap pentru totdeauna. Ca să împiedice apelul, duşmanii lui Grandier au făcut şi ei unul, dar nu la o instanță ecleziastică superioară, ci la parlamentul de la Paris. Episcopul şi oficialii săi erau judecători ecleziastici şi nu puteau impune decât pedepse spirituale, ca postul sau, în cazuri extreme, excomunicarea. Doar decizia unui magistrat civil putea să ducă la spânzurare, tăierea unei

mâini, înfierare sau condamnarea la galere. Dacă Grandier era suficient de vinovat încât să merite interdicția *a divinis*, atunci sigur era suficient de vinovat şi ca să fie judecat în fața înaltei curți. Recursul a fost introdus şi s-a stabilit ca dată a procesului sfârşitul lunii august.

De data aceasta, era rândul parohului să se neliniştească. Avea proaspăt în minte, cum îl avea probabil şi procurorul Trincant, cazul lui René Sophier, parohul de țară care, cu doar şase ani înainte, fusese ars de viu pentru „incesturi spirituale şi neruşinări scelerate". D'Armagnac, în a cărui casă de la țară îşi petrecuse cea mai mare parte a primăverii şi a verii, a încercat să-l liniştească. La urma urmei, Sophier fusese prins asupra faptului, Sophier n-avea prieteni la curte. În timp ce aici nu existau dovezi şi procurorul general deja îi promisese ajutorul sau măcar neutralitatea sa binevoitoare. Totul avea să fie bine. Şi într-adevăr, când cazul a ajuns la audieri, judecătorii au făcut tocmai lucrul de care duşmanii lui Grandier se temeau: au ordonat un nou proces în fața dlui *lieutenant criminel* din Poitiers. De data aceasta, judecătorii aveau să fie imparțiali, martorii aveau să fie supuşi celor mai amănunțite interogatorii încrucişate. Era o perspectivă atât de alarmantă, încât Cherbonneau a dispărut, iar Bougreau nu doar că şi-a

retras acuzația, ci a mai şi mărturisit că fusese plătit ca să-şi pună numele pe ea. Dintre cei doi preoți, cel mai bătrân, Martin Boulliau, respinsese de mult afirmațiile pe care le pusese procurorul pe seama lui, iar acum, cu câteva zile înainte de începutul noului proces, preotul mai tânăr, Gervais Meschin, a venit la fratele lui Grandier şi, într-o criză de panică amestecată poate şi cu remuşcare, a dictat o declarație în care recunoştea că tot ce spusese despre impietatea lui Grandier, despre aventurile lui cu slujnice şi matroane pe podeaua bisericii, despre petrecerile lui din crucea nopții cu femei din parohie era complet neadevărat şi că făcuse acele declarații la sugestia şi cererea celor care conduceau investigația. La fel de incriminatoare era mărturia oferită de unul dintre canonicii de la Sainte-Croix, care a dezvăluit acum că Trincant venise la el în secret şi încercase mai întâi să-l linguşească, apoi să-l intimideze, ca să-l convingă să facă acuzații neîntemeiate împotriva colegului său.

Când cazul a ajuns să fie judecat, nu mai exista nicio dovadă împotriva parohului, dar se strânseseră foarte multe împotriva acuzatorilor săi. Complet discreditat, procurorul avea o dilemă. Dacă spunea adevărul despre fiica lui, Grandier avea să fie condamnat şi propriul comportament dizgrațios avea să devină explicabil şi, într-

o oarecare măsură, scuzat. Dar dezvăluirea adevărului însemna dezonoare pentru Philippe, iar el însuşi avea să fie obiectul disprețului sau al milei batjocoritoare. S-a abținut. Philippe a fost salvată de la înjosire; dar Grandier, obiectul urii sale, a fost iertat, în vreme ce reputația sa de gentilom, de avocat, de funcționar public a fost pătată iremediabil.

Pentru Grandier nu mai exista acum pericolul de a fi ars pe rug pentru incesturi spirituale; dar interdicția *a divinis* rămânea valabilă şi, din moment ce dl de la Rochepozay n-avea de gând să se dea bătut, nu-i rămânea altceva de făcut decât să-şi continue apelul la arhiepiscopie. Arhiepiscopatul din Bordeaux era un beneficiu ecleziastic care aparținea casei lui Escoubleau de Sourdis. Datorită faptului că mama lui, Isabeau Babou de la Bourdaisière, era mătuşa lui Gabrielle d'Estrées, amanta preferată a lui Henric al IV-lea, François de Sourdis avusese parte de o ascensiune foarte rapidă în cariera aleasă. La douăzeci şi trei de ani primise mitra de cardinal şi în anul următor, 1599, a devenit arhiepiscop de Bordeaux. În 1600 a făcut o călătorie la Roma, unde a fost poreclit, puțin cam răutăcios, *Il Cardinale Sordido, arcivescovo di Bordello*[25]. Întorcându-se în scaunul

[25] „Cardinalul Sordid, arhiepiscop de Bordel." (n.tr.)

episcopal, s-a ocupat când cu înființarea de lăcaşuri religioase, când cu certuri mărunte, dar pe care le purta cu ferocitate, cu parlamentul local, pe care la un moment dat l-a excomunicat cu toată solemnitatea. În 1628, după o domnie de aproape treizeci de ani, a murit, fiind înlocuit de fratele său mai mic, Henri de Sourdis.

Notele lui Tallemant despre noul arhiepiscop încep astfel: „Dna de Sourdis, mama sa, i-a spus pe patul de moarte că era fiul cancelarului de Chiverny, că obținuse pentru el episcopatul de Maillezais şi alte câteva venituri şi că-l ruga să se mulțumească cu un diamant, fără să ceară nimic din proprietatea răposatului ei soț. El a răspuns: «Mamă, eu n-am fost niciodată dispus să cred că nu era mare lucrul de capul tău (*que vous ne valiez rien*); dar acum văd că e adevărat». Asta nu l-a oprit însă să primească cele cincizeci de mii de coroane care i se cuveneau din moştenire ca şi celorlalți frați şi surori, căci şi-a câştigat procesul”[26].

Ca episcop de Maillezais (un alt beneficiu ecleziastic al familiei, ocupat înaintea sa de unchiul său), Henri de Sourdis a dus o viață de curtean tânăr şi vesel. Netrebuind să se supună responsabilităților căsătoriei, nu s-a simțit obligat să-şi refuze plăcerile dragostei. Fiindcă Henri îşi

[26] Tallemant des Réaux, *Historiettes*, Paris, 1854, vol. 2, p. 337.

consuma atât de multă energie cu aceste plăceri, dra du Tillet a sfătuit-o, cu o cumpătare tipic galică, pe soția fratelui său, Jeanne de Sourdis, *de faire l'amour avec M. l'évesque de Maillezais, vostre beau-frère*[27]. „Iisuse, domnişoară! Ce tot spuneți?", a strigat dna de Sourdis. „Ce spun?", a replicat cealaltă. „Spun că nu e bine ca banii să fie lăsați să ajungă în afara familiei. Soacra dumneavoastră a făcut la fel cu cumnatul ei, care era tot episcop de Maillezais."[28]

În intervalele dintre iubiri, tânărul episcop se ocupa îndeosebi cu războiul, mai întâi pe uscat, ca şef al statului-major general şi intendent al artileriei, şi apoi pe mare, în calitate de căpitan de navă şi prim responsabil al Amiralității. În această din urmă funcție, practic a creat marina militară franceză.

La Bordeaux, Henri de Sourdis a mers pe urmele fratelui său, certându-se cu guvernatorul, dl d'Épernon, pe chestiuni precum dreptul arhiepiscopului la o intrare de stat sau pretenția guvernatorului de a alege primul din peştele cel mai proaspăt. Lucrurile au mers atât de departe, că într-o zi guvernatorul le-a ordonat oamenilor

---

[27] „Faceți dragoste cu domnul episcop de Maillezais, cumnatul dumneavoastră." (n.tr.)

[28] Tallemant des Réaux, *Historiettes*, Paris, 1854, vol. 1, p. 189.

săi să oprească şi să întoarcă din drum trăsura arhiepiscopului. Ca să se răzbune pentru această insultă, arhiepiscopul a excomunicat gărzile dlui d'Épernon şi a suspendat în avans orice preot care ar fi ținut slujba în capela sa privată. În acelaşi timp, a dat dispoziții ca în toate bisericile din Bordeaux să fie citite rugăciuni publice pentru convertirea ducelui d'Épernon. Ducele furios a contraatacat, interzicând orice întâlnire la care să participe mai mult de trei persoane în palatul episcopal. Când i s-a comunicat acest ordin, dl de Sourdis s-a repezit afară pe străzi, cerându-le oamenilor să protejeze libertatea Bisericii. Ieşind din propria fortăreață ca să potolească agitația, guvernatorul a ajuns față în față cu arhiepiscopul şi, exasperat, l-a lovit pe acesta cu bastonul. Dl de Sourdis l-a excomunicat pe loc, ipso facto. Disputa i-a fost adusă la cunoştință lui Richelieu, care a ales să-l susțină pe dl de Sourdis. Ducele a fost surghiunit pe proprietățile lui şi arhiepiscopul a rămas, triumfător, stăpân pe câmpul de luptă. Mai târziu, dl de Sourdis însuşi avea să cadă în dizgrație. Tallemant scrie că, „în timpul exilului, a învățat un pic de teologie".

Un asemenea om era făcut ca să-l înțeleagă şi să-l aprecieze pe Urbain Grandier. El însuşi devotat sexului, privea cu o indulgență plină de simpatie micile păcate ale

preotului. El însuşi luptător, admira combativitatea chiar şi-n cineva situat mai jos decât el. În plus, parohul vorbea bine, nu era sclifosit, avea o rezervă de informații utile şi anecdote amuzante şi era o companie foarte plăcută. *Il vous affectionne bien fort*, i-a scris d'Armagnac parohului, după ce acesta l-a vizitat pe dl Sourdis în primăvara lui 1631; această afecțiune şi-a găsit curând o expresie practică. Arhiepiscopul a dat ordine pentru ca tribunalul ecleziastic din Bordeaux să reexamineze cazul.

În tot acest timp, marea revoluție naționalistă inițiată de cardinalul Richelieu făcea progrese constante şi, aproape dintr-odată, a început să afecteze viețile private ale tuturor personajelor implicate în această mică dramă provincială. Ca să frângă puterea protestanților şi a magnaților feudali, Richelieu convinsese atât pe rege, cât şi consiliul să ordone demolarea tuturor fortărețelor din regat. Turnurile dărâmate din temelii erau deja în număr mare, şanțurile fuseseră umplute, meterezele transformate în alei străjuite de copaci. Iar acum era rândul castelului din Loudun. Construit de romani, reconstruit şi extins în mod repetat de-a lungul Evului Mediu, era cea mai puternică fortăreață din întreaga provincie Poitou. O centură de ziduri apărate de optsprezece turnuri încorona dealul pe care fusese construit oraşul; în interiorul acestei

centuri se găseau un al doilea şanţ, un al doilea rând de ziduri şi, deasupra tuturor, imensa fortăreaţă medievală, restaurată în 1626 de actualul guvernator, Jean d'Armagnac. Reparaţiile şi remodelările interioare îl costaseră mult, dar primise asigurări de la rege, al cărui prim camerier era, că donjonul avea să fie cruţat chiar şi dacă restul castelului ar fi fost distrus.

Între timp, Richelieu avea părerile lui despre această situaţie şi ele nu coincideau cu ale regelui. Pentru el, d'Armagnac era doar un curtean neînsemnat, iar Loudunul un cuib de hughenoţi potenţial periculoşi. E adevărat că aceşti hughenoţi rămăseseră loiali în timpul ultimelor revolte ale coreligionarilor lor – în sud, sub ducele de Rohan, şi în La Rochelle, aliaţi cu englezii. Dar loialitatea de azi nu era o garanţie împotriva răzvrătirii de mâine. Şi erau eretici, până la urmă. Nu, nu, castelul trebuia demolat şi împreună cu el trebuiau să dispară şi toate vechile privilegii ale unui oraş care se dovedise a fi nedemn de ele pentru că rămăsese în mare parte protestant. Planul cardinalului era să transfere aceste privilegii propriului său oraş, învecinat cu acesta, dar încă ipotetic, care era în construcţie sau urma să fie construit în jurul casei strămoşilor săi.

La Loudun, opinia publică se opunea vehement dărâmării castelului. În această perioadă pacea internă încă era o noutate destul de precară. Fără fortăreaţa lor, locuitorii oraşului, catolici şi protestanţi deopotrivă, simţeau că vor fi lăsaţi (în cuvintele lui d'Armagnac) „la cheremul soldăţoilor de tot soiul şi mereu în primejdie de a fi jefuiţi". Mai mult, zvonurile despre intenţiile secrete ale cardinalului deja începuseră să circule. După ce termina cu oraşul, bietul Loudun ar fi ajuns cât un sătuc – şi încă un sătuc pe jumătate părăsit. Fiind prieten cu guvernatorul, Grandier era în mod clar de partea majorităţii. Duşmanii săi personali erau, aproape fără excepţie, nişte cardinalişti cărora nu le păsa deloc de viitorul oraşului, ci erau preocupaţi doar să-i facă pe plac lui Richelieu, cerând demolarea şi uneltind împotriva guvernatorului. Tocmai când Grandier părea că era pe cale să obţină o victorie finală, a fost ameninţat de o putere infinit mai mare decât oricare dintre cele cărora trebuise să le facă faţă până atunci.

În tot acest timp, poziţia socială a parohului rămăsese neobişnuit de paradoxală. Primise interdicţie *a divinis*, dar încă era *curé* la Saint-Pierre, unde fratele său, prim-vicarul, acţiona în numele lui. Prietenii săi încă erau binevoitori, dar duşmanii îl tratau ca pe un proscris, aflat

în afara societății respectabile. Şi totuşi, din culise, acest proscris exercita multe dintre funcțiile unui guvernator regal. D'Armagnac era obligat să-şi petreacă cea mai mare parte din timp la curte, în slujba regelui. Cât timp lipsea, era reprezentat la Loudun de soție şi de un locotenent credincios. Atât locotenentul, cât şi dna d'Armagnac primiseră ordine să se consulte cu Grandier în fiecare problemă importantă. Preotul suspendat şi dizgrațiat făcea pe viceguvernatorul oraşului şi pe păzitorul familiei primului său cetățean.

În vara aceea a anului 1631, Trincant a ieşit la pensie. Colegii lui şi publicul fuseseră foarte şocați de dezvăluirile făcute la cel de-al doilea proces al lui Grandier. Un om care, ca să se răzbune, era gata să comită sperjur, să mituiască martori, să falsifice mărturiile scrise nu era, evident, potrivit să dețină o poziție de responsabilitate legală. Ca urmare a unor presiuni tăcute, dar insistente, Trincant şi-a dat demisia. În loc să vândă postul (aşa cum avea dreptul s-o facă), i l-a acordat lui Louis Moussaut. Dar i l-a dat cu o condiție. Tânărul avocat nu avea să devină procuror în Loudun decât după ce se căsătorea cu Philippe Trincant. Pentru Henric al IV-lea, Parisul meritase o liturghie. Pentru dl Moussaut o slujbă bună merita să accepte o logodnică ce nu mai era virgină şi glumele

obscene ale protestanților. După o nuntă discretă, Philippe şi-a început executarea pedepsei: patruzeci de ani de căsătorie lipsită de iubire.

În noiembrie, Grandier a fost chemat la abația Saint-Jouin-de-Marnes, una dintre rezidențele preferate ale arhiepiscopului de Bordeaux. Aici a aflat că apelul său în cazul sentinței dlui de la Rochepozay avusese succes. Interdicția *a divinis* a fost ridicată şi era iarăşi liber să-şi exercite funcțiile în calitate de *curé* la Saint-Pierre. Dl de Sourdis a însoțit acest anunț cu nişte sfaturi prietenoase şi foarte rezonabile. Reabilitarea legală, a subliniat el, n-avea să dezarmeze furia duşmanilor săi, ci mai degrabă să o intensifice. Având în vedere că aceşti duşmani erau numeroşi şi puternici, oare n-ar fi fost un lucru mai înțelept, mai favorabil unei vieți liniştite să plece din Loudun şi să o ia de la capăt într-o altă parohie? Grandier a promis să se gândească la aceste sugestii, dar deja se hotărâse să le ignore. Era paroh în Loudun şi avea de gând să rămână acolo, în ciuda duşmanilor săi – sau mai degrabă din cauza lor. Ei voiau ca el să plece; foarte bine, atunci avea să rămână, doar ca să-i enerveze şi fiindcă-i plăcea să se certe, fiindcă – la fel ca lui Martin Luther – îi plăcea să se înfurie.

În afară de asta, parohul avea şi alte motive să rămână, unele mai puțin dezonorante. Loudunul era casa lui Madeleine şi acesteia avea să-i fie foarte greu s-o părăsească. Şi mai era şi prietenul său, Jean d'Armagnac, care acum avea tot atâta nevoie de ajutorul lui Grandier pe cât avusese Grandier de al lui. Să plece din Loudun în toiul bătăliei pentru castel ar fi însemnat să-şi părăsească aliatul în fața duşmanilor.

Întorcându-se acasă de la Saint-Jouin, Grandier a făcut un popas la casa parohială dintr-unul din satele aflate în drum şi a întrebat dacă ar putea să taie o creangă dintr-un dafin frumos care creştea în grădină. Bătrânul preot a acceptat bucuros. Nimic nu desăvârşeşte mai bine ca frunzele de dafin, a spus el, gustul rației sălbatice şi al cărnii de vânat la grătar. Şi nimic nu marchează mai bine triumful, a adăugat Grandier. A străbătut călare străzile din Loudun, cu laurii învingătorului în mână. În seara aceea, după aproape doi ani de tăcere, vocea tunătoare a parohului s-a auzit din nou în Saint-Pierre. Sub crocodilul din apotecă, membrii conspirației şi-au recunoscut înfrângerea şi s-au întrebat trişti despre ce-ar mai putea să facă în continuare.

O nouă fază a luptei avea să înceapă mai devreme decât s-ar fi aşteptat ei sau oricine altcineva. La o zi sau

două după întoarcerea triumfătoare a lui Grandier de la Saint-Jouin, un distins oaspete a sosit în oraş şi a tras la Lebăda şi Crucea. Era Jean de Martin, baron de Laubardemont, prim-preşedinte al Curții de Apel (*cour des aides*) din Guyenne, membru al consiliului de stat şi acum împuternicit special al Maiestății Sale pentru demolarea castelului din Loudun. Deşi avea doar patruzeci şi unu de ani, dl de Laubardemont ajunsese departe. Cariera sa era o dovadă a faptului că în unele situații e mai eficient să te târăşti decât să mergi drept şi cele mai bune târâtoare sunt şi cele a căror muşcătură mortală. Toată viața, Laubardemont se târâse sistematic în fața celor puternici şi-i muşcase pe cei lipsiți de apărare. Iar acum îşi culegea răsplata; devenise unul dintre subordonații preferați ai Eminenței Sale.

În înfățişare şi purtări, baronul îl copiase pe Uriah Heep al lui Dickens, dar cu două sute şi ceva de ani înainte să fie inventat. Trupul înalt şi colțuros, mâinile umede pe care şi le freca fără oprire, declarațiile constante de smerenie şi bunăvoință – erau leiți. Dar avea şi răutatea de fond, ochiul care îşi urmărea neabătut doar propriile interese.

Era a doua vizită a baronului în Loudun. Mai venise cu un an în urmă ca să-l reprezinte pe rege la botezul unuia

dintre copiii lui d'Armagnac. Din acest motiv guvernatorul credea, cu oarecare naivitate, că Laubardemont îi era prieten devotat. Dar baronul n-avea prieteni şi le era devotat doar celor puternici. D'Armagnac nu avea cu adevărat putere; era doar favoritul unui rege care se arătase mereu prea slab ca să-l refuze pe prim-ministru. Favoritul primise asigurarea Maiestății Sale că donjonul n-avea să fie demolat; dar Eminența Sa se hotărâse că trebuie să dispară. Aşa stând lucrurile, era o concluzie inevitabilă că regele avea să-şi retragă promisiunea, mai devreme sau mai târziu (probabil mai devreme). Iar atunci avea să fie limpede ce era favoritul de fapt – o nulitate, un zero barat. Înainte să plece spre Poitou, Laubardemont îl vizitase pe guvernator şi-şi făcuse obişnuitele declarații: îi stătea la dispoziție, îi era prieten pe vecie. Iar cât timp a stat la Loudun, a copleşit-o cu atenții pe dna d'Armagnac şi a făcut tot posibilul să fie politicos cu parohul. În secret însă, a avut îndelungi consultări cu Trincant, Hervé, Mesmin de Silly şi ceilalți cardinalişti. Grandier, care avea un serviciu de informații privat cel puțin la fel de bun ca al farmacistului, a aflat foarte curând despre aceste întâlniri. I-a scris guvernatorului, avertizându-l să se ferească de Laubardemont şi mai ales de stăpânul acestuia, cardinalul. D'Armagnac i-a răspuns triumfător că regele

tocmai îi scrisese împuternicitului, poruncindu-i explicit să lase fortăreața în pace. Asta avea să rezolve problema o dată pentru totdeauna.

Scrisoarea regală a sosit pe la jumătate lui decembrie 1631. Laubardemont a pus-o în buzunar şi n-a suflat o vorbă despre ea. Demolarea zidurilor exterioare şi a turnurilor a continuat, iar când Laubardemont a plecat din Loudun, în ianuarie, pentru a se ocupa de treburi mai presante în altă parte, demolatorii se apropiau de fortăreață. Grandier a început să-l ia la întrebări pe inginerul care conducea lucrarea. Avea ordin să demoleze tot. Din proprie inițiativă, parohul le-a ordonat soldaților aflați sub comanda guvernatorului să formeze un cordon în jurul fortăreței.

În februarie, Laubardemont s-a întors şi, dându-şi seama că stratagema fusese pentru moment zădărnicită, i-a cerut scuze dnei d'Armagnac pentru omisiunea lui inexplicabilă şi a făcut în sfârşit cunoscută scrisoarea regelui. Fortăreața fusese salvată deocamdată, dar pentru câtă vreme şi cu ce preț? Michel Lucas, secretarul personal al Maiestății Sale şi un agent credincios al cardinalului, primise ordin să submineze influența lui d'Armagnac asupra regelui. În ce-l priveşte pe paroh, avea să-i vină şi lui rândul.

Grandier şi d'Armagnac şi-au obținut ultima victorie fatală la începutul verii lui 1632. Un curier a fost mituit şi au interceptat un sac întreg de scrisori de la cardinalişti către Michel Lucas. Scrisorile conțineau, pe lângă multe calomnii îndreptate împotriva guvernatorului, dovezi clare că oamenii care le scriseseră erau hotărâți să distrugă oraşul. D'Armagnac, care se afla la casa lui de la țară, din Lamotte, s-a întors neanunțat în oraş şi, în timp ce se trăgea clopotul de alarmă, a convocat o adunare a populației. Scrisorile incriminatoare au fost citite cu voce tare, iar furia mulțimii a fost atât de mare, încât Hervé, Trincant şi restul au trebuit să se ascundă. Dar triumful guvernatorului n-a durat mult. Întorcându-se la curte câteva zile mai târziu, a descoperit că veştile despre isprava sa ajunseseră înaintea lui şi că nu-i picaseră bine cardinalului. La Vrillière, secretarul de stat şi un prieten fidel de-al guvernatorului, l-a tras deoparte şi i-a spus că avea de ales între donjon şi funcțiile în serviciul coroanei. Eminența Sa n-avea să-i permită în niciun caz să le păstreze pe amândouă. Şi oricum, oricare ar fi fost în acel moment intențiile Maiestății Sale, donjonul tot avea să fie demolat. D'Armagnac a priceput aluzia. Începând din momentul acela, nu s-a mai opus. Un an mai târziu, regele i-a scris o altă scrisoare împuternicitului său. „Monsieur

de Laubardemont, întrucât am auzit de diligența dumneavoastră... Vă scriu această scrisoare ca să-mi exprim satisfacția şi, cum donjonul încă n-a fost demolat, dărâmați-l cu totul fără întârziere, fără să mai păstrați nimic." Ca de obicei, cardinalul obținuse ce voia.

Între timp, Grandier îşi purta şi propriile bătălii, pe lângă cele ale guvernatorului. La câteva zile după ce fusese repus în funcție drept *curé* la Saint-Pierre, duşmanii săi i-au cerut episcopului de Poitiers permisiunea de a primi împărtăşania din alte mâini decât cele evident necurate ale parohului lor. Dl de la Rochepozay a fost încântat să le facă pe plac. Astfel avea să-l pedepsească pe cel care îndrăznise să facă recurs împotriva sentinței sale şi-i transmitea totodată arhiepiscopului exact ce credea despre el şi despre prețioasele lui iertări. Dispensa aceasta a iscat alte scandaluri. În vara lui 1632, Louis Moussaut şi soția sa, Philippe, au venit la Saint-Pierre cu întâiul lor născut. În loc să lase botezul pe mâna unuia dintre vicarii săi, Grandier s-a oferit – cu un tupeu inimaginabil – să oficieze chiar el ceremonia. Moussaut i-a arătat dispensa episcopului. Grandier a insistat că era o dispensă ilegală şi, după o ceartă violentă cu soțul fostei sale amante, i-a dat în judecată ca să-şi apere interesele.

Cât noua cauză se afla pe rol, fusese resuscitată şi una dintre cele vechi. Erau date uitării toate sentimentele creştine despre care vorbise în scrisoarea din închisoare – toate frazele acelea frumoase despre ura care se transformase în dragoste, despre setea de răzbunare ce lăsa locul dorinței de a se pune în slujba celor care-i greşiseră. Thibault îl lovise şi trebuia făcut să plătească. D'Armagnac l-a avertizat în mod repetat să facă o înțelegere pe cale amiabilă. Dar parohul a ignorat toate ofertele de împăcare ale lui Thibault şi, de îndată ce a fost reabilitat, a reînnoit vechile acuzații, ca să stoarcă din ele tot ce putea. Dar Thibault avea prieteni la curte şi, cu toate că Grandier a obținut în cele din urmă câştig de cauză, daunele care trebuiau plătite au fost umlitor de mici. Pentru douăzeci şi patru de livre parisis, spulberase şi ultima speranță de reconciliere sau măcar de înțelegere cu duşmanii săi.

Capitolul III

1

În vreme ce Urbain Grandier era zvârlit de roata norocului de la triumf spre înfrângere şi apoi din nou spre un triumf precar, un contemporan mai tânăr de-al său ducea un alt fel de luptă, pentru o răsplată incomparabil mai mare. Ca elev la Colegiul din Bordeaux, Jean-Joseph Surin trebuie să fi văzut adesea, printre studenţii la teologie sau novicii iezuiţi, un preot tânăr deosebit de chipeş, trebuie să-şi fi auzit adesea dascălii vorbind aprobator despre zelul dlui Grandier şi despre destoinicia sa. Grandier a părăsit oraşul Bordeaux în 1617 şi Surin n-avea să-l mai vadă niciodată. Când a venit în Loudun, la sfârşitul toamnei lui 1634, parohul era deja mort şi cenuşa lui fusese împrăştiată în cele patru vânturi.

Grandier şi Surin – doi oameni cam de aceeaşi vârstă, educaţi la aceeaşi şcoală, de aceiaşi dascăli, în aceeaşi disciplină umanistă şi religioasă, amândoi preoţi, unul secular, altul iezuit, şi totuşi predestinaţi să trăiască în universuri incomparabile. Grandier era la fel de înclinat spre plăcerile simţurilor ca orice alt bărbat – sau chiar puţin mai mult. Universul lui, aşa cum o dovedeşte îndeajuns povestea vieţii sale, era „lumea”, în sensul în care e folosit atât de des acest cuvânt în Evanghelii şi

Epistole. „Vai de lume, din pricina prilejurilor de păcătuire!” „Nu Mă rog pentru lume.” „Nu iubiți lumea, nici lucrurile din lume. Dacă iubeşte cineva lumea, dragostea Tatălui nu este în el. Căci tot ce este în lume: pofta firii pământeşti, pofta ochilor şi lăudăroşia vieții, nu este de la Tatăl, ci din lume. Şi lumea şi pofta ei trec; dar cine face voia lui Dumnezeu rămâne în veac.”

„Lumea” este experiența omului aşa cum ne apare şi cum e modelată de ego. Este viața aceea mai puțin bogată care e trăită conform dictatelor sinelui izolat. Este natura denaturată de ochelarii poftelor şi repulsiilor noastre, care distorsionează totul. Este finitul divorțat de etern. Este multiplicitatea izolată de temelia sa non-dualã. Este timpul înțeles ca o succesiune de lucruri blestemate. Este un sistem de categorii verbale care ia locul incredibil de frumoaselor şi misterioaselor lucruri particulare care formează realitatea. Este noțiunea numită „Dumnezeu”. Este universul echivalat cu termenii vocabularului nostru utilitarist.

Față cu „lumea” se află „lumea cealaltă”, împărăția lui Dumnezeu din noi. De la începuturile vieții sale conştiente, Surin se simțise mereu atras de această împărăție. Bogată şi distinsă, familia sa era şi pioasă, cu o pietate practică şi plină de abnegație. Înainte să moară,

tatăl lui Jean-Joseph cedase o proprietate importantă Societății lui Iisus, iar după moartea lui dna Surin şi-a împlinit un vis pe care îl avea de multă vreme şi a intrat într-o mănăstire carmelită. Părinții trebuie să-şi fi crescut copilul cu o severitate sistematică şi conştiincioasă. Cincizeci de ani mai târziu, rememorându-şi copilăria, Surin nu găsea în ea decât un scurt interval de bucurie. Avea opt ani şi în casă apăruse un caz de ciumă. Copilul a fost carantinat într-o casă de țară. Era vară, locul era foarte frumos, guvernanta primise dispoziții să-l lase să se bucure de împrejurimi, rudele veneau în vizită, aducându-i tot felul de daruri minunate. „Îmi petreceam zilele jucându-mă şi alergând, fără să-mi fie frică de nimeni." (Ce frază dureros de revelatoare!) „După această carantină, am fost trimis să buchisesc şi-au început vremurile grele ale vieții mele, cu povara de plumb a Domnului apăsându-mi atât de tare umerii, încât, de-atunci şi până acum patru sau cinci ani, suferințele mele au fost foarte mari şi-au tot crescut până au atins cel mai înalt nivel de care cred că e capabilă natura noastră."

Jean-Joseph a fost dat la şcoală iezuiților. L-au învățat tot ce ştia şi, când a venit vremea să-şi aleagă o vocație, s-a întors necondiționat spre Societate. Dintr-o altă sursă, între timp, învățase ceva şi mai bun decât latina, ceva şi

mai important decât teologia scolastică. Pe durata a vreo cinci ani din copilăria şi adolescența lui Surin, stareța mănăstirii carmelite din Bordeaux a fost o călugăriță spaniolă, numită Sora Isabela a Îngerilor. Sora Isabela fusese o însoțitoare şi o discipolă a Sfintei Teresa şi, pe la mijlocul vieții, ea şi alte câteva călugărițe au primit sarcina misionară de a duce în Franța modelul nou de ordin monastic al Sfintei Teresa, împreună cu practicile ei spirituale şi doctrina ei mistică. Pentru orice suflet pios care-şi dorea sincer să asculte, Sora Isabela era mereu gata să expună aceste înalte şi dificile învățături. Printre cei care veneau la ea în mod regulat şi ascultau cu cea mai mare seriozitate era şi un şcolar destul de pirpiriu, în vârstă de doisprezece ani. Băiatul era Jean-Joseph şi aşa îi plăcea lui să-şi petreacă vacanțele. Printre gratiile vorbitorului mănăstirii asculta vrăjit o voce care vorbea, într-o franceză guturală şi căznită, despre dragostea de Dumnezeu şi fericirea unirii, despre umilință şi autoanulare, despre purificarea inimii şi golirea minții preocupate şi distrase. Ascultând-o, băiatul se simțea cuprins de ambiția eroică de a declara război lumii şi cărnii, principatelor şi puterilor, de a munci şi de a cuceri, pentru a fi demn, în cele din urmă, să se predea Domnului. S-a aruncat în lupta spirituală cu toată inima.

La scurt timp după a treisprezecea sa aniversare, i s-a acordat ceea ce părea să fie un semn al preferinței divine, o prevestire a victoriei finale. Rugându-se într-o zi în mănăstirea carmelită, a devenit conştient de o lumină supranaturală, o lumină care părea să reveleze natura esențială a lui Dumnezeu şi în acelaşi timp să manifeste toate atributele divine.

Amintirea acelui moment de iluminare şi a fericirii nepământeşti care însoțise experiența nu l-a părăsit niciodată. Într-un mediu social şi educațional similar cu cel al lui Grandier şi al lui Bouchard, amintirea aceasta l-a ajutat să nu se identifice, aşa cum făcuseră cei doi, cu „pofta firii pământeşti, pofta ochilor şi lăudăroşia vieții". Asta nu însemna că mândria şi poftele cu pricina nu-l mişcau în niciun fel. Dimpotrivă, i se păreau cumplit de atrăgătoare. Surin era una dintre acele ființe fragile, agitate în care impulsul sexual e puternic aproape până la frenezie. Mai mult, avea considerabile talente de scriitor şi în a doua parte a vieții a fost tentat, cât se poate de firesc, să-şi identifice întreaga personalitate cu aceste talente şi să devină un om de litere profesionist, preocupat mai ales de probleme estetice. Această invitație de a ceda celei mai respectabile dintre „poftele ochilor" era susținută de vanitate şi de ambițiile lumeşti. I-ar fi plăcut gustul faimei,

s-ar fi bucurat de lauda criticilor săi, de aplauzele unui public adorator, părând în acelaşi timp, desigur, să le disprețuiască. Dar acest ultim handicap al minții nobile este la fel de periculos pentru viața spirituală ca şi cel dintâi handicap al celei lipsite de noblețe. Tentațiile lui Jean-Joseph, atât cele onorabile, cât şi cele neonorabile, erau foarte puternice; dar, în lumina acelei glorii rememorate, putea să le recunoască drept ceea ce erau. Surin a murit virgin, şi-a ars cea mai mare parte din creațiile literare şi s-a mulțumit nu doar cu lipsa de faimă, ci (aşa cum vom vedea) de-a dreptul cu infamia. Cu greu, cu o perseverență eroică şi întâmpinând obstacole de neimaginat, care vor fi descrise într-un capitol ulterior, a pornit pe calea desăvârşirii creştine. Dar înainte să începem povestea acestui straniu pelerinaj, să ne oprim puțin pentru a examina ce anume împinge bărbații şi femeile să întreprindă asemenea călătorii în necunoscut.

2

Introspecția, observația şi consemnările comportamentului uman în trecut şi în prezent arată limpede că dorința de autotranscendere este aproape la fel de răspândită şi, uneori, tot atât de puternică precum

dorința de autoafirmare. Oamenii își doresc să intensifice conștiința că sunt ceea ce au ajuns să considere că sunt ei înșiși, dar își doresc de asemenea – foarte adesea, cu o violență nestăvilită – conștiința de a fi altcineva. Într-un cuvânt, tânjesc să iasă din ei înșiși, să treacă dincolo de limitele acelui mic univers insular în care fiecare individ se descoperă închis. Această dorință de autotranscendere nu este identică cu dorința de a scăpa de durerea fizică sau mentală. E adevărat că în multe cazuri dorința de a scăpa de durere sporește dorința de autotranscendere. Dar aceasta din urmă poate să existe și fără cea dintâi. Dacă n-ar fi așa, indivizii sănătoși și de succes, care (în jargonul psihiatric) „s-au adaptat perfect la viață", n-ar simți niciodată nevoia să treacă dincolo de ei înșiși. Dar o simt. Chiar și printre cei pe care natura și norocul i-au înzestrat cu de toate, putem descoperi – și nu rareori – un soi de oroare profundă de propria individualitate, o dorință puternică de a se desprinde de mărunta identitate respingătoare la care au fost condamnați (dacă nu cumva fac apel la o instanță mai înaltă) prin însuși faptul de a se fi adaptat atât de bine la viață. Orice bărbat și orice femeie, cei mai fericiți (după standardele lumii) și cei mai năpăstuiți, pot să ajungă la ceea ce autorul cărții *The*

Cloud of Unknowing[29] numeşte „ştiinţa şi sentimentul gol al propriei fiinţe”. Această conştiinţă nemijlocită a propriei individualităţi provoacă o dorinţă agonizantă de a depăşi egoul izolat.

Urdoare sunt şi bilă grea – decretul sfânt
Al Domnului mă vrea amar şi-amar îmi sunt.
Tăiat din oase, plin de sânge, vie-şi
Dospeşte acreala-n mine sufletul mărunt
Şi-osânda lui şi-a mea e lucrul crunt
Că cei pierduţi îşi sunt pedeapsă sieşi.

Damnarea completă este să fii tu însuţi, dar mai rău. Să fii tu însuţi, dar nici mai bine, nici mai rău este o damnare doar parţială, iar această damnare parţială este viaţa cotidiană, conştiinţa noastră, estompată în general, dar câteodată acută şi „dezgolită”, că ne comportăm ca nişte oameni senzuali şi mediocri care suntem. „Toţi oamenii au de ce să fie trişti”, spune cel care a scris *The Cloud of Unknowing*, „dar mai ales acela are de ce să se întristeze care ştie şi simte că *este*. Pe lângă aceasta, orice altă tristeţe este ca o joacă pe lângă viaţa adevărată. Căci îşi va găsi tristeţea adevărată acela care ştie şi simte nu doar ce este, ci şi *că* este. Şi cine n-a simţit această

[29] Tratat mistic din Evul Mediu târziu, cu autor necunoscut (n.tr.).

tristețe, acela să fie trist, căci încă n-a simțit tristețea perfectă. Când o ai, această tristețe curăță sufletul nu doar de păcat, ci şi de durerea pe care sufletul a meritat-o pentru păcat; şi ea face din nou sufletul capabil să primească bucurie, acea bucurie care îndepărtează de la om toată ştiința şi simțirea faptului că este".

Dacă simțim o dorință de autotranscendere, motivul este că, în mod obscur şi în ciuda ignoranței noastre conştiente, ştim totuşi cine suntem cu adevărat. Ştiam (sau, mai exact, ceva din noi ştie) că temelia cunoaşterii noastre individuale este identică cu temelia întregii cunoaşteri şi a întregii ființe; că atman (conştiința în actul de a alege să adopte punctul de vedere temporal) este totuna cu brahman (conştiința în esența ei eternă). Ştim toate astea, deşi poate n-am auzit niciodată de doctrinele în care a fost descris faptul primordial, deşi, dacă se întâmplă să le cunoaştem, am putea să le privim ca pe tot atâtea aiureli. Cunoaştem de asemenea corolarul practic al acestor doctrine, şi anume că scopul final, țelul şi rostul existenței noastre, este să facem loc în „tu" pentru „Acesta", să ne dăm la o parte pentru ca temelia să se ridice la suprafața conştiinței noastre, să „murim" atât de complet încât să putem spune: „Am fost răstignit împreună cu Hristos şi trăiesc; dar nu mai trăiesc eu, ci

Hristos trăieşte în mine". Când egoul fenomenal se transcende, sinele esențial rămâne liber să realizeze, în termenii unei conştiințe finite, faptul propriei eternități, dar şi faptul corelativ că fiecare lucru particular din lumea experienței participă la atemporal şi la infinit. Aceasta este eliberarea, iluminarea, viziunea beatifică, în care toate lucrurile sunt percepute aşa cum sunt „în ele înseşi", şi nu în relație cu un ego însetat şi scârbit.

Faptul primordial că „Acesta eşti tu" este un fapt de conştiință individuală. În scopuri religioase, acest fapt de conştiință trebuie exteriorizat şi obiectivat prin proiecția unei divinități infinite, care nu se confundă cu finitul. În acelaşi timp, datoria primordială de a te da la o parte, pentru ca temelia să poată veni la suprafața conştiinței finite, este proiectată în afară ca datorie de a obține salvarea în contextul credinței. Din aceste două proiecții originare şi-au derivat religiile dogmele, teoriile despre mijlocire, simbolurile, riturile, regulile şi preceptele. Cei care se conformează acestor reguli, care îi venerează pe mijlocitori, care participă la rituri, care cred în dogme şi adoră un Dumnezeu aflat „acolo", dincolo de finit, pot spera să atingă mântuirea, cu ajutorul grației divine. Dacă ajung sau nu la iluminare, care însoțeşte conştientizarea faptului primordial, asta depinde de altceva decât de

practicarea cu fidelitate a religiei. În măsura în care îl ajută pe individ să uite de sine şi de opiniile sale preconcepute despre univers, religia o să-i pregătească drumul până la conştientizare. În măsura în care îi stârneşte şi justifică pasiuni ca frica, scrupulozitatea, indignarea dreaptă, patriotismul instituțional şi ura cruciată, în măsura în care perorează despre virtuțile salvatoare ale nu ştiu căror noțiuni teologice, ale nu ştiu căror fraze venerabile, religia este doar un obstacol în calea acestei conştientizări.

Faptul primordial şi datoria primordială pot fi formulate, mai mult sau mai puțin adecvat, în vocabularul tuturor marilor religii. În termenii teologiei creştine, putem defini conştientizarea ca unirea sufletului cu Dumnezeu ca Treime, un trei în unu. Este în acelaşi timp unire cu Tatăl, cu Fiul şi cu Sfântul Duh – unire cu sursa şi Temeiul întregii ființe, unire cu manifestarea acestui Temei în conştiința umană şi unire cu spiritul care leagă incognoscibilul de cunoscut.

Unirea cu doar una dintre persoanele Trinității, excluzându-le pe celelalte două, nu este o conştientizare. Astfel, unirea exclusiv cu Tatăl este o cunoaştere, prin participare extatică, a Temeiului în esența sa eternă, şi nu una în manifestarea acestuia la nivelul finitului.

Experiența complet eliberatoare şi iluminatoare este aceea a eternului în timp, a non-dualului în multiplicitate. Pentru boddhisattva, conform tradiției mahayana, extazele distrugătoare de lumi ale discipolilor (sravaka) din şcoala hinayana nu erau conştientizări, ci bariere în calea conştientizărilor. În Vest, atacul asupra chietismului a fost motivat de considerații ecleziastice şi a sfârşit în persecuție. În Est, sravaka n-a fost pedepsit; i s-a spus doar că merge pe un drum greşit. Ma-tsu spune: „Sravaka este iluminat şi totuşi se rătăceşte. Omul obişnuit nu merge pe drumul cel bun, dar e cumva iluminat. Sravaka nu vede că mintea, aşa cum este în sine, nu cunoaşte etape, cauzalitate, imaginație. Disciplinându-se în cauză, el a obținut rezultatul şi rămâne într-un Samadhi al Vacuității pentru infinit de mulți eoni. Oricât ar fi de iluminat în felul său, sravaka nu este deloc pe drumul cel bun. Din punctul de vedere al lui boddhisattva, asta (rămânerea în Samadhi al Vacuității) este ca şi cum ai îndura chinurile iadului. Sravaka s-a îngropat în vacuitate şi nu ştie cum să iasă din contemplarea sa tăcută, fiindcă nu înțelege deloc natura lui Buddha”.

Cunoaşterea unitivă doar a Tatălui exclude o cunoaştere a lumii aşa cum este ea „în sine” – o multiplicitate care manifestă infinitul nondual, o ordine

temporală care participă la cea eternă. Dacă lumea trebuie cunoscută aşa cum e „în sine”, trebuie să existe unire nu doar cu Tatăl, ci şi cu Fiul şi cu Sfântul Duh.

Unirea cu Fiul este asimilarea personalității cu un model de altruism plin de iubire. Unirea cu Sfântul Duh este în acelaşi timp mijlocul de a asigura autotranscenderea individului în altruismul plin de iubire şi rodul acesteia. Împreună, ele fac posibilă cunoaşterea acelui lucru de care, inconştient, ne bucurăm în fiecare moment – unirea cu Tatăl. În cazurile în care unirea cu Fiul e urmărită prea exclusiv – adică acolo unde atenția este centrată pe umanitatea mijlocitorului istoric –, religia tinde să devină o chestiune, la suprafață, de „lucrări”, iar în interior, de închipuiri, de viziuni şi de emoții autoinduse. Dar în sine nu sunt suficiente nici lucrările, nici viziunile, nici emoțiile stârnite de o persoană pe care ți-o aminteşti sau pe care doar ți-o imaginezi. Valoarea lor, în ceea ce priveşte eliberarea şi iluminarea, este doar instrumentală. Ele sunt mijloace pentru a atinge altruismul (sau, mai precis, *pot* să fie mijloace pentru a ajunge la altruism) şi astfel îi permit individului, care înfăptuieşte lucrările sau are viziunile şi simte emoțiile, să devină conştient de Temeiul divin în care, fără s-o ştie, s-a aflat întotdeauna ființa sa. Setul acesta de lucrări,

închipuiri şi emoţii este credinţa – nu credinţa în sensul de a crede într-o serie de afirmaţii teologice şi istorice, nici în sensul unei convingeri pline de pasiune că vei fi salvat prin meritele altcuiva, ci credinţa ca încredere în ordinea lucrurilor, credinţa ca teorie despre natura divină şi umană, ca ipoteză funcţională care serveşte drept bază de acţiune, în speranţa că ceea ce a început ca o presupunere va ajunge să fie transformat, mai devreme sau mai târziu, într-o experimentare efectivă, prin participare, a unei realităţi care este incognoscibilă pentru sinele izolat.

Incognoscibilitatea, am putea să remarcăm, este în mod normal o trăsătură nu doar a Temeiului divin al fiinţei noastre, ci şi a multora dintre lucrurile care se află, ca să spunem aşa, între acest Temei şi conştiinţa noastră cotidiană. În cazul celor care sunt supuşi unor teste pentru percepţie extrasenzorială sau previziune, nu există nicio distincţie perceptibilă între succes şi eşec. Procesul de a ghici *se simte* exact la fel, fie că rezultatul poate fi pus pe seama întâmplării sau că indică în mod evident altceva. Acest lucru este adevărat invariabil în situaţiile de testare din laborator. Dar nu este întotdeauna adevărat în situaţiile mai semnificative. Din multele cazuri înregistrate, e clar că percepţia extrasenzorială şi previziunea se manifestă câteodată spontan şi că

persoanele la care se manifestă sunt conştiente de eveniment şi ferm convinse de adevărul informației care este transmisă. În domeniul spiritual găsim consemnări analoage despre teofanii spontane. În virtutea unei intuiții bruşte, ceea ce este în mod normal incognoscibil se face cunoscut, iar cunoaşterea este autovalidantă dincolo de orice îndoială. La bărbații şi femeile care au atins un grad ridicat de altruism, aceste percepții, în loc să fie rare şi de scurtă durată, pot să devină de fapt ceva obişnuit. Unirea cu Fiul prin lucrări şi unirea cu Sfântul Duh prin deschiderea față de inspirație fac posibilă o unire conştientă şi transfiguratoare cu Tatăl. În această stare de unire, obiectele nu mai sunt percepute ca fiind legate de un ego izolat, ci sunt cunoscute „aşa cum sunt în sine" – cu alte cuvinte, aşa cum sunt ele în relație cu, în identitate supremă cu Temeiul divin al întregii ființe.

Pentru scopurile iluminării şi eliberării, o unire prea exclusivă cu Duhul nu este mai puțin nesatisfăcătoare decât o unire prea exclusivă cu Tatăl într-un extaz care obliterează lumea sau cu Fiul în lucrări exterioare şi închipuiri şi emoții interioare. Atunci când unirea cu Duhul este căutată în detrimentul celorlalte uniri, avem de-a face cu modele de gândire ocultă, cu modele comportamentale ale mediumurilor şi senzitivilor.

Senzitivii sunt persoane care s-au născut cu – sau au dobândit – abilitatea de a fi conştiente de evenimente care au loc la niveluri subliminale, acolo unde mintea întrupată îşi pierde individualitatea şi are loc o contopire cu mediul parapsihic (ca să folosim o metaforă fizică), din care a fost cristalizat sinele. În acest mediu au loc multe alte cristalizări, fiecare cu marginile ei estompate, cu graniţele ei contopite şi întrepătrunse. Unele dintre aceste cristalizări sunt minţile altor fiinţe întrupate; altele, „factorii psihici" care supravieţuiesc morţii trupeşti. Fără îndoială că altele sunt tiparele ideatice create de indivizi ce suferă, se bucură şi reflectă şi care persistă, ca obiecte ale experienţei posibile, „afară", în mediul parapsihic. În sfârşit, alte cristalizări pot să fie entităţi nonumane, binevoitoare, răuvoitoare sau pur şi simplu străine. Toţi cei care caută doar unirea cu Duhul sunt condamnaţi la eşec. Dacă ignoră chemarea la unire cu Fiul prin lucrări, dacă uită că scopul final al vieţii umane este cunoaşterea eliberatoare şi transfiguratoare de Tată, în care ne avem fiinţa, atunci nu-şi vor atinge niciodată ţelul. Pentru ei nu va exista nicio unire cu Duhul; va fi doar o contopire cu duhurile, cu fiecare individ al lumii parapsihice, ai cărei locuitori, în majoritatea lor, nu sunt mai aproape de iluminare decât noi, în vreme ce alţii s-ar putea să fie de

fapt mai puțin deschişi în fața Luminii decât cele mai opace dintre ființele întrupate.

Ştim cine suntem cu adevărat, dar în mod obscur. De-aici şi durerea noastră când trebuie să părem că suntem ce nu suntem, de-aici şi dorința pătimaşă de a depăşi limitele acestui ego care ne ține prizonieri. Singura autotranscendere eliberatoare este prin altruism şi deschidere față de inspirație (cu alte cuvinte, prin unirea cu Fiul şi Sfântul Duh), integrate în conştiința acelei uniri cu Tatăl în care am trăit mereu, fără s-o ştim. Dar autotranscenderea aceasta eliberatoare e mai uşor de descris decât de realizat. Pentru cei care sunt descumpăniți de dificultățile urcuşului, există alternative mai puțin anevoioase. Autotranscenderea nu trebuie neapărat să urmeze drumul în sus. Ba chiar, în cele mai multe cazuri este o evadare fie în jos, la un nivel aflat sub cea a personalității, fie orizontal, în ceva mai cuprinzător decât egoul, dar nu mai înalt, nu esențialmente diferit. Încercăm mereu să atenuăm efectele căderii colective în individualitatea izolată printr-o altă cădere, strict privată, în animalitate şi dereglare mintală sau printr-o autodispersare mai mult sau mai puțin lăudabilă în arte sau ştiințe, politică, un hobby sau o meserie. Nu mai trebuie spus că aceste substitute pentru

autotranscenderea ascendentă, aceste evadări în surogate subumane sau doar umane ale grației sunt în cel mai bun caz nesatisfăcătoare şi în cel mai rău caz dezastruoase[30].

3

Scrisorile provinciale îşi merită locul printre cele mai desăvârşite capodopere ale artei literare. Ce precizie, ce eleganță verbală, ce luciditate pregnantă! Şi ce sarcasm delicat, ce ferocitate rafinată! Plăcerea pe care ne-o oferă acest spectacol pascalian ne poate face însă să nu vedem faptul că, în lupta dintre iezuiți şi jansenişti, incomparabilul nostru virtuoz lupta pentru ceea ce, în ansamblu, era cauza inferioară. Faptul că iezuiții au triumfat în final asupra janseniştilor a avut cu siguranță atât avantaje, cât şi dezavantaje. Dar, după toate probabilitățile, a fost măcar o năpastă mai mică decât dacă ar fi câştigat partida lui Pascal. Dedicată doctrinei janseniste a damnării predestinate pentru aproape toată lumea şi eticii janseniste a unui puritanism rigid, Biserica ar fi putut deveni uşor un instrument al răului total. Într-un final, iezuiții au câştigat. Doctrinar, extravagațele

[30] Vezi apendice, p. 385.

augustinismului jansenist au fost temperate de o doză de bun-simț semipelagian. (În alte perioade, extravaganțele pelagianismului – cele ale lui Helvétius, de pildă, sau cele ale lui J.B. Watson şi Lîsenko în zilele noastre – au trebuit temperate prin doze adecvate de bun-simț semiaugustinian.) În practică, rigorismul a lăsat locul unei atitudini mai indulgente. Această atitudine mai indulgentă era justificată de o cazuistică al cărei scop era să arate că ceea ce părea un păcat de moarte era de fapt scuzabil; iar această cazuistică a fost raționalizată în termenii teoriei probabilismului, prin care multiplicitatea părerilor de autoritate a fost folosită pentru a-i conferi credinciosului prezumția completă de nevinovăție. Lui Pascal, rigid şi mult prea logic, probabilismul i se părea complet imoral. Pentru noi, teoria şi genul de cazuistică pe care acesta le justifica au un mare merit: reuşesc să arate absurditatea oribilei doctrine a osândei veşnice. Nu poți lua foarte în serios un iad din care poți fi salvat de tertipuri care n-ar trece nici măcar de un magistrat obişnuit. Intenția cazuiştilor iezuiți şi a filosofilor morali era ca, prin indulgență, să-i țină chiar şi pe cei mai lumeşti şi păcătoşi bărbați şi femei înăuntrul Bisericii şi astfel să întărească organizația în întregul ei, dar şi propriul lor ordin în particular. Până la un punct, şi-au atins acest scop. Dar

au provocat în acelaşi timp o schismă serioasă în turma credincioşilor şi, implicit, *o reductio ad absurdum* a uneia dintre doctrinele cardinale ale creştinătăţii: doctrina pedepsei infinite pentru ofense finite. Răspândirea rapidă, începând din 1650, a deismului, a „liberei cugetări" şi a ateismului a fost un rezultat al multor cauze concurente. Printre acestea se numărau cazuistica iezuită, probabilismul iezuit şi acele *Scrisori provinciale* în care, cu un talent artistic neîntrecut, Pascal le-a caricaturizat fără milă.

Iezuiţii care au jucat un rol, direct sau nu, în această dramă stranie nu semănau însă deloc cu bunii părinţi din *Scrisorile provinciale*. N-aveau nimic de-a face cu politica; aproape că nu aveau contacte cu „lumea" şi cu rezidenţii ei; austeritatea vieţii lor era eroică aproape până la nebunie şi predicau aceeaşi austeritate prietenilor şi discipolilor, care erau cu toţii, ca şi ei, nişte contemplativi dedicaţi atingerii desăvârşirii creştine. Erau mistici la şcoala misticismului iezuit, al cărui reprezentant eminent fusese părintele Alvarez, confesorul Sfintei Teresa. Alvarez a fost cenzurat de un general al Societăţii pentru că practica şi preda contemplaţia în locul meditaţiei discursive asemănătoare cu exerciţiile lui Ignaţiu de Loyola. Un alt general, Aquaviva, l-a exonerat ulterior şi a

stabilit astfel atitudinea oficială a iezuiților față de rugăciunea contemplativă. „Trebuie certate acele persoane care încearcă prematur şi temerar să se arunce în contemplația înaltă. Dar nici nu trebuie să ignorăm cu totul experiența constantă a sfinților părinți, disprețuind contemplația şi interzicând-o membrilor noştri. Căci este bine stabilit prin experiența şi autoritatea multor părinți că adevărata şi profunda contemplație posedă mai multă forță şi eficacitate decât toate celelalte metode de rugăciune, atât pentru supunerea şi descurajarea mândriei omeneşti, cât şi pentru încurajarea sufletelor lipsite de entuziasm să îndeplinească ordinele superiorilor şi să lucreze cu ardoare pentru salvarea sufletelor." În prima jumătate a secolului al XVII-lea, acelor membri ai Societății care arătau o vocație clară pentru viața mistică li s-a permis – de fapt au fost chiar încurajați – să se dedice contemplației în cadrul ordinului lor religios care rămânea, în esență, activ. Într-o perioadă ulterioară, după condamnarea lui Molinos şi în timpul teribilei controverse legate de chietism, contemplația pasivă a ajuns să fie privită de majoritatea iezuiților cu mare suspiciune.

În ultimele două volume ale cărții sale *Histoire littéraire du sentiment religieux en France*, Brémond dramatizează foarte pitoresc conflictul dintre majoritatea „ascetică" din

cadrul ordinului şi o minoritate de contemplativi frustraţi. Pottier, învăţatul istoric iezuit al lui Lallemant, şi discipolii săi au supus această teză a lui Brémond unei critici severe şi distrugătoare. Contemplaţia, insistă el, n-a fost niciodată oficial condamnată şi unii contemplativi au continuat să înflorească în Societate chiar şi-n cele mai crunte zile ale mişcării antichietiste.

În anii 1630, mai era încă jumătate de secol până să apară chietismul, iar dezbaterea în privinţa contemplaţiei încă nu fusese înveninată de acuzele de erezie. Pentru Vitelleschi, generalul ordinului, şi ierarhia lui de superiori, problema era pur practică. Practica contemplaţiei producea iezuiţi mai buni decât practica meditaţiei discursive sau nu?

Din 1628 până la ieşirea sa la pensie din motive de sănătate în 1632, un mare contemplativ iezuit, părintele Louis Lallemant, a ocupat postul de instructor la Colegiul din Rouen. Surin a fost trimis la Rouen în toamna lui 1629 şi a rămas acolo, cu un grup de alţi doisprezece sau cincisprezece preoţi tineri, care veniseră pentru al „doilea noviciat", până pe la sfârşitul primăverii lui 1630. În acel semestru memorabil a ascultat prelegerile zilnice ale instructorului şi s-a pregătit, prin rugăciune şi penitenţă,

pentru o viață de desăvârşire creştină în cadrul canonului ignațian.

Bazele învățăturii lui Lallemant, aşa cum le-au consemnat pe scurt Surin şi apoi, mai pe larg, colegul său, părintele Rigoleuc, au fost prelucrate mai târziu, pornind de la aceste note inițiale, de un alt iezuit, părintele Champion, şi publicate, în ultimii ani ai secolului al XVII-lea, sub titlul *La doctrine spirituelle du Père Louis Lallemant*.

Nu era nimic cu adevărat foarte nou în doctrina sa. Şi cum ar fi putut să fie? Scopul pe care-l urmărea era acea cunoaştere unitivă a lui Dumnezeu care este țelul tuturor celor care aspiră la autotranscenderea ascendentă. Iar mijloacele pentru atingerea acestui scop erau conforme cu învățătura Bisericii – deasa împărtăşanie, o respectare scrupuloasă a jurământului iezuit de ascultare, mortificarea sistematică a „omului natural", autoexaminarea şi o permanentă „pază a inimii", meditații zilnice despre patimile lui Hristos; în cazul celor care erau pregătiți pentru ea, se adăuga rugăciunea pasivă a „simplei priviri", aşteptarea trează a lui Dumnezeu în speranța că va pogorî asupra lor grația contemplației. Temele erau străvechi; dar maniera în care Lallemant le-a trăit şi apoi le-a exprimat era personală şi originală.

Doctrina, aşa cum o formulaseră maestrul şi discipolii săi, avea un caracter special, un ton al ei şi un iz neobişnuit.

În învățătura lui Lallemant se punea un accent deosebit pe purificarea inimii şi pe supunerea față de îndrumările Sfântului Duh. Cu alte cuvinte, conform învățăturii lui, se putea spera la unirea conştientă cu Tatăl doar în cazul în care existaseră unire cu Fiul prin lucrări şi devoțiune şi unire cu Duhul în pasivitatea alertă a contemplației.

Purificarea inimii poate fi obținută prin devoțiune intensă, prin deasă împărtăşanie şi printr-o conştiință de sine neadormită, menită să detecteze şi să mortifice fiecare impuls spre senzualitate, mândrie şi iubire de sine. Despre sentimentele şi închipuirile devoționale şi despre relația lor cu iluminarea vom avea ocazia să vorbim în alt capitol. Aici, temele noastre sunt procesele de mortificare şi „omul natural", care trebuie mortificat. Corolarul lui „vie împărăția Ta" este „plece împărăția noastră". Toată lumea e de acord în această privință. Dar nu toți sunt de acord în privința celei mai bune metode de a face ca împărăția noastră să plece. Ar trebui oare cucerită prin forța armelor? Sau convertită? Lallemant era un rigorist care avea o viziune foarte sumbră şi augustiniană despre depravarea totală a naturii decăzute. Ca un bun iezuit,

recomanda indulgență pentru păcătoşi şi pentru lumesc. Dar tonul gândirii sale teologice era unul puternic pesimist, iar Lallemant era implacabil când venea vorba de sine însuşi şi de cei care aspirau la desăvârşire. Pentru ei, ca şi pentru el, singura cale care rămânea deschisă era cea a mortificării împinse până la limitele rezistenței umane. „E clar", scrie Champion în scurta sa biografie a părintelui Lallemant, „că aceste austerități corporale îi depăşeau puterile, iar prietenii săi cei mai apropiați au fost de părere că excesele lor i-au scurtat cu mult viața".

E interesant, în acest context, să citim ce-a avut de spus despre autopedepsire un alt contemporan de-al lui Lallemant, John Donne, catolicul devenit anglican, poetul penitent devenit predicator şi teolog: „Crucile străine şi meritele altor oameni nu sunt ale mele; crucile spontane şi voluntare, provocate de propriul meu păcat, nu sunt ale mele; nu sunt ale mele nici crucile nesincere, îndepărtate şi nenecesare. Din moment ce sunt obligat să-mi port crucea, trebuie să existe o cruce care să fie a mea, o cruce pregătită de Dumnezeu şi pusă în drumul meu, adică tentațiile sau tribulațiile chemării mele; şi nu trebuie să mă dau peste cap ca să caut o cruce; căci aceea nu e a mea şi nici nu e pusă acolo pentru mine. Nu sunt obligat să caut persecuția, nici s-o suport fără să fug, nici să

înfrunt năpasta fără s-o îndepărtez, nici să mă expun rănirii fără să mă apăr. Nu sunt obligat să mă înfometez prin post excesiv, nici să-mi sfâşii carnea prin biciuiri şi flagelări inumane. Sunt obligat să-mi port crucea; şi acea cruce e numai a mea, pe care mi-a pus-o în cale Dumnezeu cu mâna lui, adică în drumul chemării mele, tentațiile şi tribulațiile care-i sunt inerente".

Aceste idei nu sunt în niciun caz exclusiv protestante. În diverse momente, au fost exprimate de mulți dintre cei mai mari sfinți şi teologi catolici. Şi totuşi, penitența fizică, dusă de multe ori la extrem, a rămas secole de-a rândul o practică răspândită în Biserica Catolică. Existau două motive pentru asta, unul doctrinar şi celălalt psihofiziologic. Pentru mulți, autopedepsirea era un înlocuitor pentru purgatoriu. Alternativa era între tortura de-acum şi o tortură mult mai cruntă în viitorul postum. Dar existau şi motive mai obscure pentru aceste austerități corporale. Dacă scopul cuiva e autotranscenderea, atunci postul, nesomnul şi durerea fizică sunt „alternative" (ca să împrumutăm un cuvânt din farmacologia mai veche); acestea aduc cu ele o schimbare de stare, fac pacientul să fie altfel decât era. La nivel fizic, aceste alternative, dacă sunt administrate în exces, pot să ducă la o autotranscendere ascendentă, care sfârşeşte în

boală sau chiar, ca în cazul lui Lallemant, în moarte prematură. Dar, atunci când nu s-a ajuns la această epuizare nedorită sau în cazurile în care sunt folosite cu moderație, austeritățile fizice pot fi transformate în instrumente pentru autotranscenderea orizontală sau chiar ascendentă. Când trupul se înfometează, urmează de obicei o perioadă de luciditate mentală neobişnuită. Lipsa somnului tinde să coboare pragul dintre conştient şi subconştient. Durerea, atunci când nu e extremă, este un şoc tonic pentru organismul cufundat adânc şi cu mulțumire în obişnuințele sale. Când le practică oamenii de rugăciune, aceste autopedepsiri ar putea să faciliteze procesul de autotranscendere ascendentă. Se întâmplă mai frecvent însă ca ele să ofere acces nu la Temeiul divin al întregii ființe, ci la lumea „psihică" ciudată care se află, ca să spunem aşa, între Temeiul divin şi nivelurile superioare, mai personale, ale subconştientului şi conştiinței. Cei care obțin acces la această lume parapsihică – iar practica austerităților fizice ar părea să fie o cale regală spre ocult – dobândesc adesea puteri de genul celor pe care strămoşii noştri le numeau „supranaturale" sau „miraculoase". Asemenea puteri şi stările psihice care le însoțesc au fost confundate deseori cu iluminarea spirituală. În realitate, fireşte că acest tip de

autotranscendere este doar orizontală, nu ascendentă. Dar experiențele parapsihice sunt atât de straniu de fascinante, încât un număr mare de bărbați şi femei au fost dispuşi şi chiar dornici să suporte torturile care le fac posibile. În mod conştient şi în calitate de teologi, Lallemant şi discipolii săi n-au crezut niciodată că „grațiile extraordinare" erau totuna cu unirea cu Dumnezeu sau chiar că ele ar fi avut vreo legătură necesară cu aceasta. (Multe „grații extraordinare", cum o să vedem, sunt imposibil de distins în manifestările lor de activitățile „spiritelor malefice".) Dar credința conştientă nu este singurul lucru care determină comportamentul şi pare posibil ca Lallemant şi probabil şi Surin să se fi simțit ei înşişi puternic atraşi de austeritățile care i-au ajutat, de fapt, să obțină „grații extraordinare"[31] şi să fi raționalizat această atracție în termenii unor credințe acceptate, cum e aceea că omul natural este intrinsec rău şi că trebuie să ne lepădăm de el cu orice preț şi prin orice mijloace, oricât de violente.

---

[31] „Consolările şi plăcerile rugăciunii", afirmă Surin într-una dintre scrisorile sale, „merg mână în mână cu mortificarea trupească". Trupurile nepedepsite, ni se spune în altă parte, „aproape că nu sunt capabile să primească vizitele îngerilor. Ca să fii iubit şi mângâiat de Dumnezeu, trebuie fie să suferi mult înlăuntrul tău, fie să-ți maltratezi corpul".

Ostilitatea lui Lallemant față de natură era direcționată atât în afară, cât şi înspre interior. Pentru el, lumea decăzută era plină de capcane şi curse. Să te bucuri de creaturile ei, să le iubeşti frumusețea, să-ți pui întrebări despre misterele minții, vieții şi materiei – pentru el, toate acestea erau abateri periculoase de la studiul cuvenit al omenirii, care nu vizează omul, nici natura, ci pe Dumnezeu şi drumul care duce la cunoaşterea de Dumnezeu. Pentru un iezuit, problema atingerii desăvârşirii creştine era din cale-afară de dificilă. Societatea nu era un ordin contemplativ, ai cărui membri să trăiască în izolare şi să-şi dedice viața doar rugăciunii. Era un ordin activ, un ordin de apostoli, dedicat salvării sufletelor şi care jurase să poarte bătăliile Bisericii în lume. Concepția lui Lallemant despre iezuitul ideal este rezumată în notele în care Surin a consemnat învățătura maestrului său. Esența, tot rostul Societății, este următoarea: ea „uneşte lucruri care în aparență sunt contrare, ca învățătura şi umilința, tinerețea şi castitatea, diversitatea națiunilor şi caritatea perfectă... În viața noastră trebuie să îmbinăm o dragoste profundă pentru lucrurile divine cu studiile ştiințifice şi alte ocupații naturale. E foarte uşor să te duci într-o extremă sau alta. Cineva ar putea avea o pasiune prea mare pentru ştiințe şi

să neglijeze rugăciunea şi lucrurile spirituale. Sau, dacă cineva aspiră să devină un om spiritual, ar putea neglija să cultive, aşa cum ar trebui să facă, talente naturale ca elocința, prudența şi cunoaşterea doctrinală". Excelența spiritului iezuit constă în aceea „că cinsteşte şi imită modul în care divinul a fost unit cu tot ce era omenesc în Iisus Hristos, cu facultățile sufletului său, cu mădularele trupului său, cu sângele său, şi a divinizat totul... Dar această alianță e dificilă. Din acest motiv, aceia dintre noi care nu realizează desăvârşirea spiritului nostru tind să se agațe de avantajele naturale şi umane, fiind lipsiți de supranatural şi divin". Iezuitul care nu reuşeşte să se ridice la înălțimea spiritului Societății se transformă în iezuitul din imaginația populară şi, nu rareori, şi din istorie – lumesc, ambițios şi intrigant. „Bărbatul care nu izbuteşte să se dedice cu toată inima vieții interioare are inevitabil aceste defecte; pentru că sufletul sărac şi înfometat trebuie să se țină cu dinții de ceva în speranța de a-şi astâmpăra foamea."[32]

Pentru Lallemant, viața perfectă este o viață simultan activă şi contemplativă, o viață trăită simultan în finit şi în infinit, în timp şi în eternitate. Acest ideal este cel mai

[32] „Iezuiții au încercat să-l împace pe Dumnezeu cu lumea şi au câştigat numai disprețul amândurora." (Pascal)

înalt care poate fi conceput de o ființă rațională – cel mai înalt şi în acelaşi timp cel mai realist, care se conformează cel mai bine datului naturii divine şi umane. Dar, când au discutat problemele practice implicate în realizarea acestui ideal, Lallemant şi discipolii săi au dat dovadă de un rigorism îngust şi prostesc. „Natura" care trebuie unită cu divinul nu este natura în totalitatea sa, ci un segment strict limitat al naturii umane – un talent pentru studiu sau pentru predică, pentru afaceri sau pentru organizare. Natura non-umană nu-şi găseşte locul în rezumatul lui Surin şi este menționată doar fugitiv în prezentarea mai pe larg de către Rigoleuc a învățăturii lui Lallemant. Totuşi, Hristos le-a spus adepților săi să se gândească la crinii câmpului – şi să se gândească la ei, atenție, într-un spirit aproape taoist, nu ca la nişte simboluri a ceva mult prea omenesc, ci ca fiind diferiți într-un mod binecuvântat, ca la nişte creaturi autonome care trăiesc după legea propriei ființe şi în uniune (perfectă, dacă n-ar fi inconştientă) cu Ordinea Lucrurilor. Autorul Proverbelor îi cere leneşului să vadă munca furnicii prudente. Dar Hristos se bucură de crini tocmai pentru că nu sunt prudenți, pentru că nu se ostenesc şi nu torc şi totuşi sunt incomparabil mai frumoşi decât cei mai splendizi dintre regii evreilor. La fel ca „Animalele" lui Walt Whitman,

Nu asudă şi nu se plâng de starea lor,
Nu stau treze pe întuneric şi-şi plâng păcatele.
Nu mă dezgustă vorbind despre datoria lor faţă de Dumnezeu,
Niciunul nu e nesatisfăcut, niciunul înnebunit de mania de a poseda lucruri,
Niciunul nu îngenunchează în faţa altuia şi nici în faţa celor ca el care-au trăit cu milenii în urmă,
Niciunul nu e respectabil ori harnic pe tot pământul.

Crinii lui Hristos sunt foarte departe de florile cu care Sfântul Francisc de Sales îşi deschide capitolul despre purificarea sufletului. Aceste flori, îi spune el Philotheei, sunt dorinţele bune ale inimii. Introducerea e plină de referinţe la natură – dar o natură văzută prin ochii lui Pliniu şi cei ai autorilor de bestiarii, o natură emblematică pentru om, natura ca învăţătoare pedantă şi ca moralist. Dar crinii câmpului se bucură de o glorie care are un lucru în comun cu ordinul Jartierei: acela că „n-are niciun blestemat de merit". Şi tocmai asta e esenţa lor; de-asta sunt atât de reconfortanţi pentru noi, ca oameni, şi atât de profund instructivi, la un nivel mult mai adânc decât cel al moralităţii. „Marea Cale", spune al Treilea Patriarh Zen:

Marea Cale nu e mai dificilă decât o fac să fie oamenii înşişi
Prin aceea că nu refuză să aleagă;

Căci, acolo unde nu este dezgust, unde nu este
Frenezie de a avea, Calea este evidentă.

Ca întotdeauna în viața reală, ne aflăm în mijlocul paradoxurilor şi antinomiilor – obligați să alegem binele, nu răul, dar obligați în acelaşi timp, dacă vrem să realizăm unirea cu Temeiul divin al întregii ființe, să alegem fără jind şi fără dezgust, fără să impunem universului conceptele noastre despre utilitate şi moralitate.

În măsura în care ignoră natura nonumană sau o înțeleg ca fiind pur simbolică pentru natura umană, ca fiind subordonată şi instrumentală pentru om, învățăturile lui Lallemant şi Surin sunt tipice pentru locul şi momentul în care au apărut. Literatura franceză a secolului al XVII-lea este uimitor de săracă în exprimarea interesului față de păsări, flori, animale şi peisaje care să nu fie strict utilitare sau simbolice. În toată piesa *Tartuffe*, de pildă, există o singură referire la natura nonumană – un singur vers, şi acela incredibil de nepoetic.

La campagne à présent n'est pas beaucoup fleurie.[33]

[33] „La țară nu prea-s muguri." (n.tr.)

Niciodată n-au fost rostite cuvinte mai adevărate. În ceea ce priveşte literatura, zona rurală franceză, în acei ani care au dus la faimosul Grand Siècle şi l-au inclus, era aproape lipsită de flori. Crinii câmpului erau prezenți, dar poeții nu se gândeau la ei. Regula avea şi excepții, firește, însă ele erau puține: Théophile de Viau, Tristan l'Hermite şi, mai târziu, La Fontaine, care a scris uneori despre făpturile necuvântătoare nu ca despre nişte oameni cu pene şi blană, ci ca despre nişte ființe din altă categorie, deşi înrudită cu cea a oamenilor, care trebuie văzute aşa cum sunt în sine şi iubite de dragul lor şi-al lui Dumnezeu. În *Discours à Madame de la Sablière* există un pasaj frumos despre o filosofie aflată atunci la modă, ai cărei exponenți proclamau:

Que la beste est une machine;
Qu'en elle tout se fait sans choix et par ressorts:
Nul sentiment, point d'âme, en elle tout est corps...
L'animal se sent agité
De mouvements que le vulgaire appelle
Tristesse, joye, amour, plaisir, douleur cruelle,
Ou quelque autre de ces estats.
Mais ce n'est point cela; ne vous y trompez pas[34].

[34] „Că vietatea e-o maşină;/ Că-n ea totul se întâmplă fără alegere şi prin mecanism:/ Niciun sentiment, fără suflet, totul în ea e trup.../ Animalul se simte agitat/ De mişcări pe care vulgul le numeşte/

Acest rezumat al odioasei doctrine carteziene – o doctrină care, întâmplător, nu era chiar atât de îndepărtată de viziunea catolică potrivit căreia necuvântătoarele sunt lipsite de suflet şi pot astfel să fie folosite de oameni ca şi cum ar fi simple obiecte – este urmat de o serie de exemple de inteligență animală, la cerb, potârniche şi castor. Întregul pasaj este, în felul său, la fel de reuşit ca orice alt fragment de poezie filosofică.

Însă e un pasaj foarte izolat. În scrierile marilor contemporani ai lui La Fontaine, natura nonumană aproape că nu joacă niciun rol. Lumea în care eroii enormi ai lui Corneille îşi joacă tragediile este cea a unei societăți ierarhice puternic organizate. *L'espace cornélien c'est la Cité*[35], scrie dl Octave Nadal. Universul chiar mai strict limitat al eroinelor lui Racine şi al bărbaților cam lipsiți de trăsături care le servesc drept pretext pentru angoasă este la fel de lipsit de ferestre ca şi oraşul lui Corneille. Sublimitatea acestor tragedii de după Seneca este sufocantă şi închisă, patosul – lipsit de aer, fără loc în care să te mişti, fără fundal. Suntem departe de *Regele Lear* şi

---

Tristețe, bucurie, iubire, plăcere, durere crudă/ Sau alta din aceste stări./ Dar nu e aşa; nu vă lăsați păcălită." (n.tr.)

[35] „Spațiul cornellian este oraşul." (n.tr.)

Cum vă place, de *Visul unei nopți de vară* şi *Macbeth*. Practic, în orice comedie sau tragedie shakespeariană nu poți să citeşti douăzeci de versuri fără să ți se aducă la cunoştință că, în spatele măscăricilor, criminalilor, eroilor, în spatele flirturilor şi al reginelor în lacrimi, în spatele a tot ce este burlesc sau agonizant uman, şi totuşi simbiotic cu umanul, imanent în conştiința lui şi consubstanțial cu ființa lui, se află fapte eterne, datul existenței planetare şi cosmice de la orice nivel, fie că e vorba de un nivel animat sau inanimat, lipsit de minte sau având explicit conştiință. O poezie care reprezintă omul în izolare față de natură îl reprezintă inadecvat. Şi, în mod analog, o spiritualitate care caută să-l cunoască pe Dumnezeu doar în sufletul omului, nu şi în universul nonuman cu care suntem de fapt indisolubil înrudiți, este o spiritualitate care nu poate să cunoască deplinătatea ființei divine. „Convingerea mea cea mai adâncă", scrie un eminent filosof catolic al timpului nostru, dl Gabriel Marcel, „convingerea cea mai adâncă şi de nezdruncinat – iar dacă este eretică, atunci cu atât mai rău pentru doctrina tradițională – este că, indiferent ce au spus gânditorii şi doctorii, nu este deloc voia lui Dumnezeu ca noi să-l iubim *împotriva* Creației, ci mai degrabă să-l glorificăm *prin* Creație şi luând Creația drept punct de pornire. De-asta mi se par intolerante atât

de multe dintre cărțile religioase". În acest sens, cea mai puțin intolerabilă carte din secolul al XVII-lea ar fi *Centuries of Meditations* a lui Traherne. Pentru acest poet şi teolog englez nu se pune problema unui Dumnezeu care să fie plasat în opoziție cu creația. Dimpotrivă, Dumnezeu trebuie glorificat prin creația sa, să fie actualizat în ea – infinitatea într-un fir de nisip şi eternitatea într-o floare. Omul care, aşa cum se exprimă Traherne, „dobândeşte lumea" prin contemplație dezinteresată îl dobândeşte astfel şi pe Dumnezeu şi descoperă că restul a fost adăugat de la sine. „Nu este oare minunat să ți se satisfacă toată setea şi ambiția, să ți se îndepărteze toată suspiciunea şi infidelitatea, să fii umplut de curaj şi bucurie? Şi totuşi, toate astea se găsesc în dobândirea lumii. Fiindcă acolo îl vedem pe Dumnezeu în toată înțelepciunea, puterea, bunătatea şi slava Lui." Lallemant vorbeşte despre amestecul unor elemente incompatibile, al naturalului cu supranaturalul, în viața desăvârşită. Dar, după cum am văzut, ceea ce el numeşte „natură" nu este natura în deplinătatea ei, ci doar un fragment. Traherne a pledat pentru acelaşi amestec al incompatibilelor, dar a acceptat natura în totalitatea ei şi în detaliile sale. Crinii şi corbii trebuie luați în considerare nu în ceea ce ne priveşte pe noi, *quoad nos*, ci dezinteresat, *an sich*, în ei înşişi –

ceea ce e acelaşi lucru cu a spune „în Dumnezeu”. Şi iată nisipul şi floarea crescând printre grâne: contemplați aceste lucruri cu iubire şi le veți vedea transfigurate de imanența eternității şi infinității. Merită remarcat că această experiență a unei divinități imanente în obiectele naturale a fost observată şi de Surin. În câteva însemnări scurte, el notează că a avut parte de momente în care a văzut întreaga maiestate divină într-un copac sau într-un animal. În mod straniu, n-a scris niciodată mai pe larg despre această viziune beatifică a Absolutului în relativ. Şi nici destinatarilor scrisorilor sale spirituale nu le-a sugerat vreodată că urmarea îndemnului lui Hristos de a lua seama la crinii câmpului ar putea ajuta sufletul care orbecăieşte să-l cunoască pe Dumnezeu. Putem doar să presupunem că, în mintea sa, credința dobândită în completa depravare a naturii căzute era mai puternică decât propria experiență. Cuvintele dogmatice pe care le învățase la şcoala de duminică erau suficient de opace ca să eclipseze Faptul nemijlocit. „Dacă vreți să-L vedeți în fața voastră”, spune al Treilea Patriarh Zen, „să nu aveți noțiuni stabilite nici pentru, nici împotriva Lui.” Dar stabilirea noțiunilor e ocupația profesională a teologilor, iar atât Surin, cât şi maestrul său au fost teologi înainte de a fi căutători ai iluminării.

În planul lui Lallemant de *ascezã*, purificarea inimii trebuia sã fie însoțitã şi completatã de o docilitate constantã față de îndrumările Sfântului Duh. Unul dintre cele şapte daruri ale Duhului este inteligența, iar viciul opus inteligenței este „grosolănia în privința chestiunilor spirituale”. Această grosolănie este starea normală a celor îndărătnici, care sunt aproape complet orbi la lumina interioară şi surzi la inspirație. Mortificându-şi impulsurile care-l întorc spre sine, rânduind un martor pentru gândurile sale şi „un mic paznic care să stea cu ochiul pe mişcările inimii”, omul îşi poate ascuți percepțiile până-ntr-atât încât să devină conştient de mesajele care vin din adâncurile obscure ale minții – mesaje sub forma cunoaşterii intuitive, a poruncilor directe, a viselor şi fanteziilor simbolice. Inima care este mereu vegheată şi păzită devine capabilă de toate grațiile şi, într-un final, este cu adevărat „posedată şi guvernată de Sfântul Duh”.

Dar în drumul spre această împlinire ar putea avea loc posesiuni de mai multe feluri. Căci nu toate inspirațiile sunt divine sau morale, iar unele nici nu sunt relevante. Cum o să distingem între îndrumările non-eului care este Sfântul Duh şi cele ale celuilalt non-eu care câteodată e un imbecil, alteori un nebun şi alteori un criminal răuvoitor? Bayle vorbeşte despre cazul unui tânăr

anabaptist care s-a simțit inspirat într-o zi să-i taie capul fratelui său. Victima predestinată citise Biblia, ştia că lucrurile astea se mai întâmplaseră, recunoştea originea divină a inspirației şi, în prezența unei mari adunări de credincioşi, asemenea unui al doilea Isaac, s-a lăsat decapitat. Astfel de suspendări teologice ale moralității, cum le numeşte cu eleganță Kierkegaard, se potrivesc bine în Geneză, dar nu şi în viața reală. În viața reală trebuie să ne păzim de farsele oribile ale maniacului din interior. Lallemant era foarte conştient că multe dintre inspirațiile noastre nu vin de la Dumnezeu şi era atent să-şi ia precauțiile necesare împotriva iluziei. Colegilor care obiectau că doctrina docilității față de Sfântul Duh era suspect de asemănătoare doctrinei calvine a spiritului interior el le răspundea: mai întâi, că era un articol de credință că fără o îndrumare a Sfântului Duh, sub forma unei inspirații, nu se putea duce la capăt nicio faptă bună şi, în al doilea rând, că inspirația divină presupunea credința catolică, tradițiile Bisericii şi supunerea datorată superiorilor ecleziastici. Dacă o inspirație îi cerea cuiva să se ridice împotriva credinței sau a Bisericii, nu putea să fie divină.

Acesta era unul dintre modurile – şi încă unul foarte eficient – în care te puteai păzi de extravagațele

maniacului dinăuntru. Quakerii aveau un altul. Persoanele care simțeau nevoia să facă ceva neobişnuit sau spectaculos erau sfătuite să se consulte cu mai mulți „prieteni importanți" şi să le respecte părerile despre natura inspirației în cauză. Lallemant apără şi el aceeaşi procedură. De fapt, el chiar spune că Sfântul Duh ne „cere să ne sfătuim cu persoane chibzuite şi să ne conformăm purtarea opiniei celorlalți".

Nicio faptă bună nu poate fi dusă la îndeplinire fără o inspirație a Sfântului Duh. Lallemant putea să le atragă atenția criticilor săi că acesta este un articol de credință al doctrinei catolice. Colegilor care „se plângeau că n-aveau genul acesta de îndrumare din partea Sfântului Duh şi că nu puteau s-o simtă" le răspundea că, dacă se aflau într-o stare de grație, asemenea inspirații nu erau niciodată absente, deşi poate că ei nu erau conştienți de ele. Şi adăuga că aveau cu siguranță să devină conştienți de inspirația divină dacă se comportau aşa cum ar fi trebuit. Dar ei „alegeau să trăiască în afara lor, rareori întorcându-se să privească în propriul suflet, făcându-şi examenul de conştiință (pe care erau obligați prin legământ să-l facă) într-un mod foarte superficial şi luând în considerare numai acele defecte care erau evidente pentru alții, însă fără să încerce să le caute rădăcinile interioare în pasiuni

şi năravuri şi fără să examineze starea şi tendința sufletului sau simțirile inimii". Nu era deloc surprinzător că asemenea persoane nu puteau fi inspirate de Sfântul Duh. „De unde s-o ştie? Ei nici nu-şi ştiu păcatele interioare, care sunt propriile fapte săvârşite cu voie. Dar, de îndată ce aleg să creeze în ei înşişi condițiile potrivite pentru o asemenea cunoaştere, o vor avea negreşit."

Toate astea explică de ce majoritatea faptelor care se vor a fi bune sunt ineficiente în asemenea măsură, încât sunt aproape rele. Dacă iadul este pavat cu intenții bune, motivul e că majoritatea oamenilor, lipsindu-se singuri de capacitatea de a-şi vedea lumina interioară, sunt de fapt incapabili să aibă o intenție întru totul bună. De aceea, spune Lallemant, acțiunea trebuie întotdeauna să fie direct proporțională cu contemplația. „Cu cât suntem mai interiorizați, cu atât mai mult ne putem întreprinde lucrările exterioare; cu cât suntem mai puțin interiorizați, cu atât mai mult ar trebui să ne abținem de la a încerca să facem bine." Din nou, „cineva se ocupă cu faptele de pietate şi caritate; dar vin ele dintr-o pietate şi o caritate pure? Nu vin cumva din faptul că omul găseşte o satisfacție personală în asemenea lucruri, fiindcă nu-i pasă de rugăciune sau studiu, fiindcă nu suportă să stea în camera lui, nu poate să îndure izolarea şi reculegerea?".

Un preot poate avea o congregație mare şi devotată; dar vorbele şi lucrările lui vor da rod „doar în măsura în care se află în uniune cu Dumnezeu şi se detaşează de propriile interese”. Pretinsele fapte bune sunt profund înşelătoare uneori. Sufletul este mântuit dacă eşti sfânt, nu dacă eşti ocupat. „Acțiunii nu trebuie să i se permită niciodată să devină un obstacol în calea unirii noastre cu Dumnezeu, ci aceasta trebuie să servească mai degrabă pentru a ne lega mai strâns şi cu mai multă iubire de El.” Căci, „aşa cum există anumite umori care, când sunt prea abundente, provoacă moartea trupului, tot aşa şi-n viața religioasă spiritul este înăbuşit fără doar şi poate când acțiunea predomină în mod exagerat şi nu este temperată de rugăciune şi meditație”. De-aici sterilitatea atâtor vieți, care par la prima vedere aşa de meritorii, de strălucite şi de productive. Fără interioritatea altruistă, care este condiția inspirației, talentul este steril, zelul şi munca îndârjită nu produc nimic de valoare spirituală. „Un om de rugăciune poate face mai mult într-un singur an decât poate realiza altul într-o viață întreagă.” Lucrarea îndreptată exclusiv spre exterior poate fi eficientă în schimbarea circumstanțelor exterioare, dar lucrătorul care vrea să schimbe reacțiile oamenilor la circumstanțe – iar cineva poate reacționa suicidar şi distructiv chiar şi-n cele

mai bune circumstanțe – trebuie să înceapă prin a-şi purifica propriul suflet şi a-l face capabil de inspirație. Un om orientat doar spre exterior poate munci pe brânci şi poate vorbi ca din carte; „dar un om orientat către interior va impresiona mai mult inima şi mintea cu un singur cuvânt însuflețit de duhul lui Dumnezeu” decât o poate face celălalt cu toate eforturile sale, cu toată inteligența şi învățătura sa.

Cum se simte faptul de a „fi posedat şi guvernat de Sfântul Duh”? Această stare de inspirație conştientă şi continuă a fost descrisă cu cea mai delicată precizie a autoanalizei de o contemporană mai tânără a lui Surin, Armelle Nicolas, alintată în Bretagne, unde s-a născut, *la bonne Armelle*. Această servitoare lipsită de educație care ducea viața unei sfinte contemplative în timp ce gătea cina, freca podelele şi avea grijă de copii n-a putut să-şi scrie povestea. Din fericire, a scris-o o călugăriță foarte inteligentă, care a reuşit să-i facă portretul şi să-i aştearnă pe hârtie confidențele aproape cuvânt cu cuvânt[36]. „Pierzându-se din vedere pe sine şi toate lucrările minții ei, Armelle nu se mai gândea la ea însăşi ca acționând, ci ca suferind şi supunându-se pasiv lucrărilor pe care

[36] Vezi Le Gouvello, *Armelle Nicolas*, 1913; H. Brémond, *Histoire littéraire du sentiment religieux en France*, Paris, 1919.

Dumnezeu le împlinea în ea şi prin ea; i se părea că, deşi poseda un trup, îl avea doar ca să poată fi mişcată şi guvernată de Duhul lui Dumnezeu. În această stare intrase după ce Dumnezeu îi poruncise atât de categoric să facă loc pentru El... Când se gândea la trupul sau mintea ei, nu mai spunea «trupul meu» sau «mintea mea», căci cuvântul «meu» fusese izgonit şi obişnuia să spună că totul Îi aparţinea lui Dumnezeu. Ţin minte că spunea că, de când Dumnezeu se făcuse stăpânul absolut al fiinţei ei, ea fusese concediată cu aceeaşi eficienţă cu care, în trecut, ea însăşi concediase [toate metaforele ei erau luate din vocabularul profesional al servitoarelor] lucrurile celelalte [proastele ei obiceiuri, impulsurile ei egoiste]. Odată ce fusese concediată, minţii ei nu i se mai permitea să vadă sau să înţeleagă ce făcea Dumnezeu în ungherele cele mai ascunse ale sufletului ei şi nici să intervină în faptele ei. Era ca şi cum mintea ei rămânea, ghemuită, în afara uşii acestei odăi centrale, unde singur Dumnezeu putea să intre după voie, şi aştepta acolo ca un lacheu poruncile stăpânului. Iar mintea nu se găsea singură în această situaţie, ci uneori părea că un număr infinit de îngeri îi ţineau companie, stând în jurul sălaşului lui Dumnezeu, ca pentru a împiedica pe altcineva să-i treacă pragul." Această stare de lucruri a durat o vreme. Apoi

Dumnezeu a permis sinelui său conştient să intre în încăperea centrală a sufletului – să intre şi chiar *să vadă* desăvârşirile divine de care se umpluse acum, de care de fapt fusese plină dintotdeauna, dar despre care, la fel ca toți ceilalți, nu ştiuse. Lumina interioară era prea intensă şi nu putea s-o suporte, aşa că pentru o vreme corpul ei a suferit teribil. Într-un final, a reuşit s-o tolereze întru câtva şi putea să îndure fără prea mare suferință conştiința propriei iluminări.

Remarcabilă în sine, analiza de sine a lui Armelle este de două ori interesantă, ca fiind un alt indiciu printre celelalte indicii care duc toate spre aceeaşi concluzie: şi anume că la baza sinelui fenomenal se află un ego pur sau atman, care are aceeaşi natură ca Temeiul divin al întregii ființe. În afara încăperii centrale unde (până când sufletul devine altruist) „numai Dumnezeu poate intra", între Temeiul divin şi sinele conştient, se află mintea subliminală, care la limitele ei estompate este aproape impersonală, dar care se cristalizează, în apropierea sinelui fenomenal, în subconştientul personal, cu toată acumularea lui de gunoi septic, cu mulțimile lui de şobolani şi gândaci negri şi cu scorpionii şi viperele lui ocazionale. Acest subconştient personal este bârlogul lunaticului criminal care sălăşluieşte în noi, acel *locus* al

păcatului originar. Dar faptul că egoul este asociat cu un maniac nu este incompatibil cu faptul că este asociat (inconştient) şi cu Temeiul divin. Ne naştem cu păcatul originar; dar ne naştem şi cu o virtute originară – cu o capacitate pentru grație, în limbajul teologiei apusene, cu o „scânteie", un „aspect subtil al sufletului", un fragment de conştiință necăzută, rămas din starea de inocență primară şi cunoscut tehnic sub numele de *synteresis*. Psihologii freudieni dau mult mai multă atenție păcatului originar decât virtuții originare. Se apleacă asupra şobolanilor şi a gândacilor negri, dar nu vor să vadă lumina interioară. Jung şi adepții săi s-au dovedit a fi ceva mai realişti. Trecând peste limitele subconştientului personal, au început să exploreze teritoriul unde mintea, devenind tot mai impersonală, se amestecă cu mediul parapsihic, din care se cristalizează sinele individual. Psihologia jungiană trece dincolo de maniacul imanent, dar se opreşte înainte de a ajunge la Dumnezeul imanent.

Şi cu toate astea, repet, există destule dovezi pentru existența unei virtuți originare subiacente păcatului originar. Experiența lui Armelle nu era unică. Ştiința că există o încăpere centrală a sufletului, care străluceşte de lumina iubirii şi înțelepciunii divine, au avut-o de-a lungul istoriei multe ființe umane. A avut-o, printre alții, şi

părintele Surin, alături – aşa cum vom arăta într-un capitol ulterior – de cunoaşterea, la fel de nemijlocită şi de copleşitoare, a ororilor care bântuie mediul parapsihic şi a lighioanelor veninoase ascunse în subconştientul personal. În aceeaşi clipă, era conştient şi de Dumnezeu, şi de Satana, ştia fără umbră de îndoială că era unit pe veci cu Temeiul divin al întregii fiinţe şi totuşi era convins că e deja irevocabil damnat. În final, după cum o să vedem, a prevalat conştiinţa de Dumnezeu. În mintea aceea chinuită, păcatul originar a fost înghiţit în cele din urmă în infinitatea unei virtuţi mult mai originare, căci eternă.

Experienţele mistice, teofaniile, străfulgerările a ceea ce a fost numit conştiinţă cosmică – acestea nu le poţi avea la cerere, nu pot fi repetate uniform şi după voie în laborator. Dar, dacă experienţa încăperii centrale a sufletului nu poate fi comandată, în schimb anumite experienţe de apropiere de acest centru, de situare în câmpul său de acţiune, de aşteptare la uşă (în cuvintele lui Armelle) în compania îngerilor sunt repetabile, dacă nu chiar uniform (căci numai experienţe psihologice elementare pot fi repetate cu oarecare uniformitate), măcar suficient de des încât să indice natura Limitei transcendente, spre care converg toate. De pildă, cei care au experimentat cu

hipnoza descoperă că, într-o transă de o anumită adâncime, se întâmplă des ca subiecții, dacă sunt lăsați în pace şi nu sunt distraşi, să devină conştienți de o serenitate şi o bunătate imanente care sunt adesea asociate cu o percepție a luminii şi a unor spații vaste, dar nu izolate. Câteodată, persoana în transă simte nevoia să vorbească despre experiența sa. Deleuze, care a fost unul din cei mai buni observatori din a doua generație de teoreticieni ai magnetismului animal, observă că această stare de somnambulism este caracterizată de o completă detaşare de toate interesele personale, de absența pasiunii, de indiferența față de preconcepții şi prejudecăți şi de o „nouă manieră de a vedea obiectele, o judecată rapidă şi directă, însoțită de o convingere intimă... Astfel, somnambulul posedă în acelaşi timp torța care-i dă lumina şi busola care-i arată direcția de mers. Această torță şi această busolă", spune Deleuze, „nu sunt produsul somnambulismului; ele există mereu în noi, dar grijile lumii, care ne distrag, pasiunile şi, mai presus de toate, mândria, precum şi ataşamentul nostru față de lucrurile trecătoare ne opresc să o percepem pe una şi s-o consultăm pe cealaltă"[37]. (Mai puțin periculos şi mai

[37] Vezi J.P.F. Deleuze, *Practical Instruction in Animal Magnetism*, trad. de T.C. Hartshorn, New York, 1890.

eficient decât drogurile care câteodată produc „revelații anestezice”[38], hipnotismul aboleşte temporar distragerile şi potoleşte pasiunile, lăsând conştiința liberă să se ocupe cu ceea ce se află dincolo de vizuina maniacului imanent.) „În această nouă situație”, continuă Deleuze, „mintea este plină de idei religioase, cu care – poate – n-a mai fost ocupată niciodată”. Între noul fel de a vedea lumea al somnambulului şi starea sa normală există o diferență „atât de mare, că uneori el se simte de parcă ar fi fost inspirat; se vede pe sine ca fiind organul unei inteligențe superioare, dar asta nu-i stârneşte vanitatea”.

Descoperirile lui Deleuze sunt confirmate de cele ale unei psihiatre cu experiență care a studiat mulți ani scrierea automată. În conversațiile pe care le-am avut cu ea, această doamnă m-a informat că, mai devreme sau mai târziu, majoritatea oamenilor care practică scrierea automată produc texte în care sunt expuse anumite idei metafizice. Tema acestor texte este mereu aceeaşi: şi anume că temeiul sufletului individual este identic cu Temeiul divin al întregii ființe. Întorşi la starea lor normală, cei care practică scrierea automată citesc ce-au scris şi adesea consideră că lucrurile acestea sunt în

[38] Vezi William James, *Varieties of Religious Experience*.

completă dizarmonie cu lucrurile pe care le-au crezut dintotdeauna.

În acest context, pare să merite osteneala să remarcăm că (aşa cum a observat F.W.H. Myers cu mulți ani în urmă) tonul moral al acestor discursuri mediumnice despre viață în general este aproape invariabil fără reproş. Din cauza stilului lor, aceste discursuri pot fi respinse ca simple bolboroseli. Dar, oricât de neclar ar fi limbajul, oricât de banale ar fi gândurile (iar în ultimele 30 de secole cel puțin, toate marile adevăruri au fost banalități), această bolboroseală este mereu inofensivă şi ar putea chiar să fie inspiratoare, dacă mediumurile ar putea scrie puțin mai bine. Inferența la care ne obligă toate acestea este că mediumurile pot, în anumite stări de transă, să treacă dincolo de subconştientul personal, dincolo de tărâmul viermuind de lighioane al păcatului originar, într-o zonă a minții subliminale în care influența virtuții originare se face simțită, greu, dar distinct, ca o radiație venind dintr-o sursă îndepărtată. Între timp, fireşte că, dacă neglijează să facă din unirea cu Tatăl un scop şi din unirea cu Fiul, prin lucrări, un mijloc pentru atingerea acestui scop, atunci sunt în permanenta primejdie de a se pomeni că sunt inspirați nu de Sfântul Duh, ci de tot soiul de entități inferioare; unele dintre acestea sunt zămislite

de propriul subconştient, pe când altele există „afară”, în mediul parapsihic, unele sunt inofensive sau chiar folositoare, în timp ce altele sunt cât se poate de indezirabile.

Lallemant şi discipolii săi nu trebuiau să-şi bată capul cu aceste confirmări inferențiale ale realității experienței mistice, cu aceste dovezi secundare. Aveau o cunoaştere de primă mână şi, ca s-o valideze, o literatură de autoritate care se întindea de la *Teologia mistică* a lui Dionisie Areopagitul la scrierile aproape contemporane ale Sfintei Teresa şi ale Sfântului Ioan al Crucii. În mințile lor nu a existat niciodată vreo îndoială în privința realității şi a naturii divine a țelului, pentru a cărui atingere principalele mijloace erau purificarea inimii şi ascultarea față de Sfântul Duh. În trecut, marii slujitori ai lui Dumnezeu îşi scriseseră experiențele, iar corectitudinea acestor scrieri fusese garantată de doctorii Bisericii. Iar acum, în prezent, trăiseră ei înşişi nopțile întunecate şi agonizante ale simțurilor şi voinței şi cunoscuseră pacea care întrece orice înțelegere.

Capitolul IV

Pentru cei care nu aveau nicio vocație în acest sens, viața într-o mănăstire din secolul al XVII-lea era doar o

succesiune de frustrări şi plictiseli, diminuate în mică măsură de câte o ocazională *Schwärmerei*, de bârfa cu oaspeții la vorbitor şi de cufundarea, în orele libere, în vreo preocupare inocentă, dar complet neînsemnată. Părintele Surin vorbeşte în *Scrisorile* sale de ornamentele de paie împletite cu care multe călugărițe pe care le ştia îşi pierdeau cea mai mare parte a timpului liber. Capodopera lor era o caleaşcă de paie în miniatură, trasă de şase cai de paie, destinată să împodobească măsuța de toaletă a unei patroane nobile. Părintele de la Colombière scrie despre călugărițele vizitandine că, deşi regulile ordinului erau concepute admirabil astfel încât să conducă sufletele spre cea mai înaltă desăvârşire şi deşi întâlnise unele membre ale ordinului Vizitațiunii care se arătaseră a fi de mare sfințenie, nu era mai puțin adevărat că „mănăstirile sunt pline de persoane ce respectă regulile, se trezesc, se duc la slujbă, la rugăciune, la spovedanie, la împărtăşanie doar pentru că aşa e obiceiul, pentru că sună clopotul şi fiindcă celelalte fac acelaşi lucru. Inima lor nu participă aproape deloc la ce fac. Au micile lor noțiuni, micile lor planuri care le țin ocupate; lucrurile Domnului intră în mintea lor numai ca lucruri indiferente. Rudele şi prietenii, fie că sunt din mănăstire sau din afara ei, le ocupă toată afecțiunea, aşa că pentru Dumnezeu nu mai

rămâne decât un fel de emoție leneşă şi forțată, care nu e în niciun caz acceptabilă pentru El... Comunitățile, care are trebui să fie nişte furnale în care sufletele ard etern de dragostea lor de Dumnezeu, rămân în schimb într-o condiție de mediocritate înfiorătoare şi să ne ajute Dumnezeu să nu trecem de la rău la mai rău".

Pentru Jean Racine, Port-Royalul părea un loc absolut admirabil datorită „singurătății din vorbitor, interesului redus de a se angaja într-o conversație pe care îl arătau călugărițele, lipsei lor de curiozitate pentru lucrurile lumeşti şi chiar şi pentru ceea ce făceau vecinii". Dar din acest catalog al meritelor Port-Royalului putem deduce neajunsurile corespunzătoare ale altor mănăstiri, mai puțin remarcabile.

Aşezământul călugărițelor ursuline, deschis la Loudun în 1626, nu era nici mai bun, nici mai rău decât media. Cele mai multe dintre cele şaptesprezece călugărițe erau tinere nobile, care îmbrățişaseră viața monastică nu dintr-o dorință copleşitoare de a trăi conform preceptelor evanghelice şi de a atinge desăvârşirea creştină, ci pentru că nu existau destui bani acasă pentru a le oferi o zestre pe măsura obârşiei lor şi pe care s-o fi acceptat nişte pețitori de rang corespunzător. În purtarea lor nu era nimic scandalos şi nimic foarte edificator. Îşi respectau

regulile, dar le respectau mai degrabă cu resemnare decât cu entuziasm.

Viața în Loudun era grea. Călugărițele noii mănăstiri sosiseră fără bani într-un oraş care era pe jumătate protestant şi în întregime zgârcit. Singura casă pe care şi-au permis s-o închirieze era o clădire veche şi întunecoasă în care nimeni altcineva nu voia să locuiască fiindcă se credea că e bântuită. N-aveau mobilă şi o vreme au trebuit să doarmă pe podea. Depindeau de elevele care le plăteau, dar acestea nu se prea înghesuiau să vină, aşa că pentru o vreme aceste nobile de Sazilly şi d'Escoubleau, aceste de Barbezière şi de la Motte, de Belciel şi de Dampierre au fost obligate să facă muncă normală şi să trăiască fără carne nu doar vinerea, ci şi lunea, marțea, miercurea şi joia. După câteva luni, snobismul le-a venit în ajutor. Când Loudunul burghez a descoperit că, pentru o sumă modică, fetele oraşului puteau să învețe o franceză bună şi să deprindă manierele elegante de la o verişoară de-a doua a cardinalului de Richelieu, de la o rudă şi mai apropiată a cardinalului de Sourdis, de la fiica mai mică a unui marchiz şi de la nepoata episcopului de Poitiers, au început să se înghesuie şi elevele interne, şi cele de zi.

Odată cu ele a sosit în fine şi prosperitatea. Au fost angajați servitori pentru muncile grele, carnea de vită şi

cea de oaie şi-au făcut din nou apariția pe masa din refectoriu, iar saltelele au fost luate de pe podea şi urcate pe cadre de pat din lemn.

În 1627, stareța noii comunități a fost transferată într-o altă casă a ordinului şi în locul ei a fost numită o altă maică superioară. Numele ei religios era Jeanne des Anges; cel lumesc fusese Jeanne de Belciel, fiica lui Louis de Belciel, baron de Coze, şi-a lui Charlotte Goumart d'Eschillais, care provenea dintr-o familie aproape la fel de veche şi de distinsă ca a lui. Născută în 1602, avea acum în jur de douăzeci şi cinci de ani; avea o față destul de frumoasă, dar un corp sfrijit, aproape pitic, şi uşor deformat – poate din cauza vreunei afecțiuni tuberculoase a oaselor. Educația primită de Jeanne fusese doar ceva mai puțin rudimentară decât a majorității fetelor din vremea ei; dar avea o inteligență înnăscută considerabilă, combinată totuşi cu un temperament şi un caracter care o făcuseră să fie o pacoste pentru alții şi cel mai mare duşman pentru ea însăşi. Din cauza diformității, copila fusese fizic neatrăgătoare; iar conştiința faptului că era hidoasă, înțelegerea dureroasă că era un obiect al silei sau al milei, trezise în ea un resentiment cronic, din pricina căruia îi fusese cu neputință să simtă afecțiune ori să se lase iubită. Detestând şi fiind astfel detestată, trăia într-o

carapace defensivă, ieşind de-acolo numai ca să-şi atace adversarii – şi, a priori, oricine era un adversar – cu sarcasme subite sau stranii accese de râs. „Am băgat de seamă”, avea să scrie Surin despre ea, „că maica superioară avea o anumită ghiduşie de la natură, care o făcea să râdă şi să spună glume (*bouffonner*), şi că demonul, Balaam, se străduia să prețuiască şi să mențină acest umor. Am văzut că acest spirit era cu totul opus seriozității cu care ar trebui tratate cele ale lui Dumnezeu şi că întreținea în ea o anumită bucurie care distruge remuşcarea inimii care este indispensabilă pentru o comunicare desăvârşită cu Dumnezeu. Am văzut că un singur ceas de ghiduşie era de ajuns ca să strice tot ce clădisem în multe zile şi am stârnit în ea o puternică dorință de a se descotorosi de acest duşman”. Există un râs care este perfect compatibil cu „cele ale lui Dumnezeu” – un râs al umilinței şi autocriticii, un râs al toleranței binevoitoare, unul care ia locul disperării sau indignării în fața absurdității îndărătnice a lumii. Foarte diferit de oricare dintre acestea, râsul lui Jeanne era ori batjocoritor, ori cinic. Primul, cel batjocoritor, era îndreptat împotriva altora, niciodată împotriva ei înseşi, şi era un simptom al dorinței acestei cocoşate neîmpăcate cu sine de a se răzbuna pe soartă punându-i pe alții la locul

lor – iar locul lor, în ciuda tuturor aparențelor, era mai prejos decât ea. Motivat de aceeaşi dorință de dominație compensatorie, râsul cinic era o luare în derâdere mai impersonală a tot ceea ce, conform standardelor epocii, era mai solemn, elevat şi măreț.

Persoanele cu temperamentul lui Jeanne pot să creeze multe necazuri, atât pentru ele înseşi, cât şi pentru alții. Neputând să facă față unui copil foarte nesuferit, părinții ei au trimis-o la o mătuşă mai bătrână, care era stareța unei abații din apropiere. După doi sau trei ani, fata le-a fost trimisă înapoi; călugărițele nu puteau face nimic cu ea. Timpul a trecut şi viața în castelul părintesc a început să i se pară atât de nesuferită, că ar fi preferat să stea până şi la mănăstire mai curând decât acasă. A intrat în casa ursulinelor din Poitiers, şi-a trecut noviciatul şi şi-a depus jurămintele. Cum era de aşteptat, Jeanne nu era o călugăriță tocmai exemplară; dar familia ei era bogată şi influentă, iar stareța a socotit că e mai cuminte s-o suporte. Apoi, aproape peste noapte, s-a petrecut o minunată schimbare în bine. De când venise la Loudun, sora Jeanne se comportase cu o conştiinciozitate şi o pietate exemplare. Tânăra care la Poitiers fusese atât de neascultătoare, lipsită de zel şi leneşă în îndeplinirea îndatoririlor devenise acum o călugăriță perfectă –

obedientă, muncitoare şi devotată. Profund impresionată de această transformare, stareța, care se pregătea să se retragă, a recomandat-o pe sora Jeanne drept persoana cea mai potrivită să-i ia locul.

Cincisprezece ani mai târziu, a povestit ea însăşi episodul. „Am avut mare grijă", scria ea, „să mă fac neapărat trebuincioasă celor cu autoritate şi, din moment ce nu erau decât puține călugărițe, maica superioară a fost silită să-mi lase mie toate oficiile comunității. Nu că nu s-ar fi putut descurca fără mine, căci avea alte călugărițe mai capabile şi mai pricepute decât mine; doar că m-am făcut trebuincioasă pentru ea împlinindu-i o sumedenie de mici cereri şi dorințe. Ştiam foarte bine cum să mă dau după umorul ei şi să o înduplec, astfel încât în cele din urmă doar ce făceam eu i se părea bine făcut; credea chiar că eram bună şi virtuoasă. Asta m-a făcut să mă umflu în pene atât de mult, încât înfăptuiam fără nicio greutate lucruri care păreau demne de laudă. Ştiam cum să mă prefac şi foloseam fățărnicia, pentru ca maica superioară să poată avea o părere bună despre mine şi să fie binevoitoare față de preferințele mele; şi de fapt mi-a acordat multe privilegii de care am abuzat; şi din moment ce ea însăşi era bună şi virtuoasă şi credea că şi eu voiam să ajung la Dumnezeu prin desăvârşire creştină, mă poftea

adesea să stau de vorbă cu călugări respectabili, lucru pe care-l făceam mai degrabă ca să-i intru în voie şi să-mi ocup timpul”.

Când acei călugări respectabili plecau, îi înmânau, printre gratii, câte un clasic nou-tradus al vieții spirituale. Într-o zi, putea să fie un tratat de Blosius; în alta, viața binecuvântatei maici Teresa d’Ávila, scrisă de ea însăşi, alături de *Confesiunile* Sfântului Augustin şi un tratat despre îngeri al lui Del Rio. Pe măsură ce citea aceste cărți, învățând să le discute conținutul cu stareța şi cu bunii părinți, sora Jeanne a descoperit că atitudinea i se schimba încetul cu încetul. Conversațiile pioase de la vorbitor, studierea literaturii mistice au încetat să i se mai pară o pierdere de timp şi au devenit mijloace pentru atingerea unui anumit țel. Însă îi citea pe mistici şi vorbea despre perfecțiune cu carmeliții veniți în vizită nu „de dragul de a progresa în viața spirituală, ci doar ca să pară deşteaptă şi să le întreacă pe celelalte călugărițe în fața oricărei companii”. Dorința acestei cocoşate neîmpăcate cu soarta ei de a părea superioară îşi găsise încă un debuşeu, un domeniu nou şi fascinant în care să opereze. Mai avea izbucniri ocazionale de sarcasm şi bufonerie cinică; dar în intervalele mai grave sora Jeanne era acum experta în chestiuni spirituale, sfătuitoarea învățată în privința

tuturor chestiunilor de teologie mistică. Exaltată de noua ei cunoaştere, îşi putea privi acum surorile de sus cu o încântătoare combinaţie de dispreţ şi milă. E adevărat, erau pioase şi încercau, bietele de ele, să fie bune, dar cu ce virtute neînsemnată se străduiau să facă asta, cu ce devoţiune ignorantă şi – ar putea spune cineva – animalică! Ce ştiau *ele* despre graţiile extraordinare? Dar despre atingerile spirituale, despre extaz şi inspiraţie, despre ariditate şi noaptea simţurilor? Iar răspunsul, răspunsul extrem de satisfăcător la toate aceste întrebări era că nu ştiau absolut nimic. În vreme ce ea – pitică, cu un umăr mai sus decât celălalt – ştia aproape tot.

Dna Bovary a sfârşit-o prost fiindcă se credea altfel de cum era de fapt. Băgând de seamă că eroina lui Flaubert întruchipa o tendinţă umană foarte răspândită, Jules de Gaultier a creat, pornind de la numele ei, termenul „bovarism” şi a scris o carte pe acest subiect, care merită citită. Bovarismul nu este nicidecum invariabil funest. Dimpotrivă, procesul de a ne crede altfel de cum suntem şi de a acţiona conform acestei închipuiri este unul dintre cele mai eficiente mecanisme de educaţie. Titlul celei mai perene dintre toate cărţile de devoţiune creştină – *Urmarea lui Hristos* – este o mărturie elocventă în acest sens. Tocmai gândind şi acţionând în orice situaţie nu aşa cum

am face-o în mod normal, ci aşa cum ne imaginăm că ar trebui s-o facem dacă am fi ca altcineva, mai bun, încetăm în cele din urmă să fim aşa cum ne-am obişnuit să fim şi ajungem în schimb să semănăm cu modelul nostru ideal.

Fireşte că uneori idealul acesta e unul inferior şi modelul ales este mai mult sau mai puțin indezirabil. Dar mecanismul bovaric de a ne imagina că suntem ceea ce nu suntem şi de a gândi şi a acționa ca şi cum aceste închipuiri sunt fapte rămâne acelaşi. Există, de pildă, şi un bovarism în sfera viciului – bovarismul băiatului bun care se apucă în mod conştiincios de băut şi curvăsărit ca să fie asemenea vreunui bărbat puternic şi viril sau temerar care este admirat de toată lumea. Există un bovarism în domeniul relațiilor ierarhice – bovarismul snobului burghez care se crede aristocrat şi încearcă să se poarte ca atare. Există un bovarism politic – bovarismul celor care-l imită pe Lenin, Webb sau Mussolini. Există un bovarism estetic şi cultural – bovarismul acelor *précieuses ridicules*, bovarismul filistinului modern care se converteşte peste noapte de la coperta revistei *Saturday Evening Post* la tablourile lui Picasso. Şi, în fine, există şi un bovarism religios – iar la un capăt al spectrului îl avem pe sfântul care-l imită pe Hristos cu toată inima şi la celălalt pe ipocritul care încearcă să pară sfânt pentru a-şi

urmări mai eficient propriile interese nesfinte. La mijloc, undeva între cele două extreme reprezentate de Tartuffe şi de Sfântul Ioan al Crucii, există şi o a treia varietate de bovarici religioşi, una hibridă. Aceştia, comedianţii absurzi, dar adesea înduioşători ai vieţii spirituale, nu sunt nici în mod hotărât sfinţi, dar nici în mod conştient malefici. Dorinţa lor extrem de omenească este de a împăca şi capra, şi varza. Vor să fie mântuiţi – dar fără să depună prea mult efort; speră să fie răsplătiţi – dar numai pentru că arată ca nişte eroi, numai pentru că vorbesc asemenea contemplativilor, nu pentru că ar acţiona şi ar fi ca ei. Credinţa care-i sprijină este iluzia, parţial recunoscută ca atare, parţial apărată cu convingere, că vor reuşi cumva să intre în împărăţia cerurilor dacă vor spune „Doamne, Dumnezeule" de suficient de multe ori.

Fără „Doamne, Dumnezeule" sau fără un echivalent doctrinar ori devoţional mai elaborat, procesul bovarizării religioase ar fi dificil, iar în unele cazuri imposibil. Condeiul e mai puternic decât sabia într-un sens: şi anume acela că ne direcţionăm şi ne menţinem eforturile prin intermediul gândirii verbalizate. Dar e posibil să folosim cuvintele ca pe un substitut pentru efort, să trăim într-un univers pur verbal, şi nu în lumea dată a experienţei imediate. E uşor să schimbi un vocabular; să

schimbi circumstanțele exterioare sau obiceiurile noastre înrădăcinate e greu şi obositor. Bovaricul religios care nu este pregătit să pornească cu toată inima pe urma lui Hristos se mulțumeşte cu dobândirea unui nou vocabular. Dar un nou vocabular nu e acelaşi lucru cu un nou mediu sau cu o nouă personalitate. Litera ucide sau doar lasă lucrurile inerte; duhul, realitatea care stă sub semnul verbal, acestea dau o viață nouă. Frazele care, la prima lor formulare, exprimau experiențe semnificative tind să devină (căci aşa e natura oamenilor şi a organizațiilor lor religioase) un simplu jargon, un argou pios, cu ajutorul căruia ipocritul îşi ascunde răutatea conştientă, iar comediantul mai mult sau mai puțin inofensiv încearcă să se înşele pe sine şi să-şi impresioneze semenii. Aşa cum ar trebui să ne aşteptăm, Tartuffe vorbeşte şi îi învață şi pe alții să vorbească limba fiilor şi slujitorilor Domnului.

De toutes amitiés il détache mon âme,
Et je verrais mourir frère, enfants, mère et femme
Que je m'en soucierais autant que de acela[39].

[39] „Îmi eliberează sufletul de toate prieteniile,/ Şi de i-aş vedea murind pe frate, copii, mamă şi soție,/ Nu mi-ar păsa mai mult de-atâta." (n.tr.)

Recunoaştem aici un ecou distorsionat al Evangheliilor, o parodie a doctrinei ignațiene şi saleziene a sfintei indiferențe. Şi, atunci când e în sfârşit demascat, cât de înduioşător îşi recunoaşte ipocritul depravarea totală! Toți sfinții s-au considerat mereu nişte mari păcătoşi, iar Tartuffe nu face excepție de la regulă:

Oui, mon frère, je suis un méchant, un coupable,
Un malheureux pécheur, tout plein d'iniquité.
Le plus grand scélérat qui jamais ait été[40].

Acesta este limbajul Sfintei Caterina de Siena, dar şi – atunci când îşi aduce aminte să-l folosească – limbajul surorii Jeanne des Anges din *Autobiografia* sa.

Chiar şi atunci când îi face avansuri Elmirei, Tartuffe foloseşte frazeologia evlaviosului. *De vos regards divins l'ineffable douceur*[41] – puteți întâlni cuvintele acestea în scrierile oricărui mistic creştin, doar că acolo se referă la Dumnezeu sau la Hristos. *C'en est fait*, strigă indignat Orgon când descoperă în sfârşit adevărul:

---

[40] „Da, frate, sunt un rău, un vinovat,/ Un păcătos nefericit, plin de nedreptate,/ Cel mai mare scelerat care-a existat vreodată." (n.tr.)

[41] „Inefabila dulceață a privirilor voastre divine." (n.tr.)

C'en est fait, je renonce à tous les gens de bien;
J'en aurai désormais une horreur effroyable,
Et m'en vais devenir pour eux pire qu'un diable[42].

Fratele său mai rezonabil trebuie să-i țină o scurtă lecție despre semantică. Fiindcă unii *gens de bien* nu sunt ceea ce par, asta nu înseamnă că toți sunt răufăcători sau comedianți. Fiecare trebuie judecat după meritele proprii.

De-a lungul secolului al XVII-lea, mai mulți eminenți îndrumători spirituali – cardinalul Bona era unul dintre ei, iar părintele iezuit Guilloré era un altul – au publicat tratate exhaustive despre problema distingerii între falsa spiritualitate şi convingerea genuină, între simpla retorică şi substanța vie a credinței, între, pe de o parte, fraudă şi fantezie şi, pe de altă parte, „grațiile extraordinare". Dacă ar fi fost supusă unor teste de genul celor propuse de aceşti autori, pare foarte improbabil ca sora Jeanne să fi scăpat basma curată. Din nefericire, îndrumătorii ei erau prea necritici şi nerăbdători să-i acorde prezumția de nevinovăție. Sănătoasă la cap ori isterică, dar în orice caz o actriță desăvârşită, sora Jeanne a avut nenorocul să fie luată în serios de fiecare dată, mai puțin atunci când,

[42] „Gata, mă dezic de toți oamenii de bine;/ De-acum o să mi se pară înspăimântător de oribili,/ Şi voi fi pentru ei mai rău decât un diavol." (n.tr.)

după cum o să vedem, se străduia să spună adevărul gol-goluț.

Dacă îndrumătorii ei au luat-o în serios, au făcut-o fie pentru că aveau motivele lor, nu foarte onorabile, de a crede în grațiile ei extraordinare, fie pentru că se lăsau şi ei pradă aceleiaşi iluzii, prin firea şi viziunea lor asupra vieții. Ne putem întreba acum: oare cât de mult se lua ea însăşi în serios? Cât de mult o luau în serios călugărițele din mănăstirea ei? Nu putem decât să presupunem.

Trebuie să existe şi momente în care, oricât de bine şi-ar stăpâni impresionantele roluri, comedianții vieții spirituale devin stânjeniți şi conştienți că ceva nu merge cum trebuie, că poate, la urma urmei, Dumnezeu nu poate fi luat în derâdere şi că ființele umane s-ar putea să nu fie nici ele (îngrozitor gând!) chiar atât de proaste pe cât s-ar putea crede.

Acest ultim adevăr pare să-i fi dat prin minte surorii Jeanne destul de devreme în lunga perioadă în care a făcut-o pe Sfânta Teresa. „Dumnezeu", scrie ea, „a îngăduit foarte adesea să pătimesc de pe urma faptelor unor creaturi care mi-au adus multă durere". Prin vălul obscur al acestui jargon straniu, putem ghici ridicarea ironică din umeri cu care nu ştiu ce soră a reacționat la un discurs deosebit de elocvent asupra căsătoriei

spirituale, comentariul acid al altei surori la adresa unui nou şiretlic de-al lui Jeanne, care-şi dădea ochii peste cap în biserică şi-şi apăsa mâinile, ca o sfântă dintr-o pictură barocă, pe pieptul ce-i palpita sălbatic de atâtea graţii extraordinare. Cu toţii ne închipuim că am fi clarvăzători şi totodată impenetrabili; dar, dacă nu cumva sunt orbiţi de vreo pasiune nebună, alţi oameni pot să ne citească la fel de uşor cum îi citim noi pe ei. Descoperirea acestui fapt poate fi extrem de deconcertantă.

Din fericire pentru sora Jeanne – sau poate din nefericire –, prima stareţă a aşezământului din Loudun era mai puţin perspicace decât creaturile care-i provocaseră lui Jeanne atâta durere cu scepticismul lor ironic. Profund impresionată de discursul plin de sfinţenie al tinerei sale eleve şi de purtarea ei exemplară, cucernica măicuţă n-a ezitat s-o recomande pe Jeanne pentru a fi numită stareţă. Numirea fusese făcută şi iat-o, la doar douăzeci şi cinci de ani, în fruntea unei case de călugăriţe, regina unui mic imperiu, ai cărei supuşi, în număr de şaptesprezece, erau obligaţi de Sfânta Ascultare să-i respecte poruncile şi să-i asculte sfatul.

Acum că obţinuse victoria, acum că roadele unei campanii lungi şi dificile erau la îndemâna ei, sora Jeanne a simţit că avea dreptul la o vacanţă. Şi-a continuat

lecturile mistice, a continuat să vorbească ocazional, cu multă învățătură, despre desăvârşirea creştină, dar din când în când îşi îngăduia – ba chiar, ca maică superioară, îşi ordona – s-o lase mai moale. Fiindcă acum putea petrece cât timp voia în vorbitor, noua stareță se răsfăța cu conversații interminabile cu prietenele şi cunoştințele ei din lumea de afară. Peste ani, şi-a exprimat cu pioşenie dorința de a i se permite să expună „toate greşelile pe care le-am comis şi provocat în cursul unor conversații care nu erau strict necesare; căci atunci se va vedea cât de periculos este să expui cu uşurință călugărițe tinere la gratiile vorbitorului din mănăstiri, chiar şi în cazul în care conversația lor pare întru totul spirituală". Aşa cum stareța ştia prea bine, şi cele mai spirituale discuții sfârşeau în mod ciudat prin a fi ceva foarte diferit. Puteai să începi cu o serie de remarci edificatoare despre devoțiunea față de Sfântul Iosif, despre meditație şi momentul exact în care ți s-ar putea permite să laşi locul rugăciunii simplei priviri, despre sfânta indiferență şi practica prezenței divine – puteai să începi cu aceste lucruri şi apoi, înainte să ştii unde eşti sau cum ai ajuns acolo, te pomeneai discutând, din nou, despre isprăvile fascinantului şi abominabilului domn Grandier.

„Creatura aia neruşinată din strada Lion d'Or... Otreapa aia tânără care fusese servitoarea dlui Hervé înainte să se însoare... Fata cârpaciului, care se afla acum în serviciul Maiestății Sale, regina-mamă, şi care-l informa despre tot ce se întâmpla la curte... Şi penitentele sale... Te cutremuri numai când te gândeşti... Da, cuvioşia ta, în sacristie, în sacristie – la nici cincisprezece paşi de sfânta împărtăşanie... Şi sărăcuța de Trincant, sedusă, s-ar putea spune, sub nasul tatălui ei, în propria bibliotecă. Iar acum era la rând dra de Brou. Da, mironosița aia pedantă. Care ținea aşa de mult la fecioria ei, încât nu voia să se căsătorească. Atât de evlavioasă, încât, atunci când a murit maică-sa, s-a gândit să se facă carmelită. Şi când colo..."

Şi când colo... Stareța se gândea că-n cazul ei nu existase niciun „când colo". Fusese novice la nouăsprezece ani şi călugăriță când abia dacă împlinise vârsta. Şi totuşi, după moartea surorilor şi a celor doi frați ai ei, părinții o imploraseră să se întoarcă acasă, să se mărite şi să le dăruiască nepoți. De ce refuzase? De ce, dacă ura viața asta oribilă între patru pereți, mai insistase să depună jurământul? Din iubire de Dumnezeu sau pentru că-şi ura mama? Ca să-i facă în ciudă dlui de Coze sau ca să fie pe placul lui Hristos?

Se gândea cu invidie la Madeleine de Brou. N-avusese un tată coleric, nici o mamă băgăcioasă; avea bani din belşug; îşi era propria stăpână, liberă să facă ce-şi dorea. Şi acum îl avea pe Grandier.

Invidia i s-a transformat în ură şi dispreţ.

Ipocrita asta, cu faţa ei palidă ca a unei martire virgine dintr-o carte cu ilustraţii! Făţarnica asta cu vorbe mieroase, cu mătăniile ei şi rugăciunile lungi şi ediţia de buzunar a episcopului de Geneva[43] legată în marochin roşu! Şi în tot acest timp, sub straiele negre, în spatele privirilor plecate în pământ, ce foc ardea şi ce desfrâu! Nu era mai bună decât curva aia din strada Lion d'Or, nici decât fata cârpaciului ori decât mica Trincant. Ele măcar aveau scuza că erau tinere sau văduve, ceea ce nu se putea spune şi despre fata aia bătrână de treizeci şi cinci de ani, lungă cât o prăjină şi deloc arătoasă. În timp ce ea, stareţa, nu împlinise încă treizeci de ani, iar sora Claire de Sazilly obişnuia să spună că, sub bonetă, chipul ei era precum chipul unui înger care trage cu ochiul printr-o perdea de nori. Şi ce ochi! Toată lumea îi admirase ochii întotdeauna – chiar şi mama ei, chiar şi bătrâna şi detestabila ei mătuşă, abatesa. Dacă măcar l-ar fi putut

[43] Posibil Francisc de Sales, episcop de Geneva în această perioadă (n.tr.).

aduce până la vorbitor! L-ar fi privit atunci printre gratii – l-ar fi privit fix, iscoditor, cu nişte ochi care aveau să-i descopere sufletul în toată goliciunea lui. Da, în toată goliciunea; fiindcă gratiile nu erau un adaos la pudoare; erau acolo tocmai ca să țină loc de pudoare. Reținerea fusese scoasă din minte şi încorporată într-un grilaj de fier. În spatele lui puteai fi neruşinat.

Dar, din nefericire, n-a avut această şansă la neruşinare. Parohul n-avea motive, nici personale, nici profesionale, să viziteze mănăstirea. Nu era îndrumătorul călugărițelor, n-avea rude printre elevele lor. Procesele şi îndatoririle parohiale nu-i lăsau timp liber pentru discuții prosteşti sau pentru dialoguri despre desăvârşire, iar amantele sale îi tăiau pofta de „îmbarcări" noi şi riscante. Lunile treceau, anii la fel, iar stareța încă nu găsise nicio ocazie să-şi folosească ochii irezistibili; pentru ea, Grandier nu era decât un nume – dar un nume cu putere, unul care stârnea fantezii de nemărturisit, spirite familiare şi necurate, un demon al curiozității, un duh al destrăbălării.

O reputație proastă este echivalentul mental al semnalelor pur fiziologice emise de animale în timpul sezonului de împerechere – sunete, mirosuri şi, în cazul anumitor fluturi de noapte, chiar radiație în infraroşu. În

cazul unei femei, faima de a fi promiscuă constituie o invitație permanentă pentru orice bărbat care aude bârfele. Şi cât de fascinant, chiar şi pentru doamnele cele mai respectabile, e seducătorul profesionist, cu experiență în frângerea inimilor! În imaginația enoriaşelor sale, aventurile lui Grandier căpătau proporții epice. A devenit o figură mitică, parțial Iupiter, parțial satir – pofticios ca o bestie şi totuşi (sau tocmai de aceea) extraordinar de atrăgător. În timpul procesului său, o femeie căsătorită din una dintre cele mai respectabile familii din Loudun a depus mărturie că, după ce i-a dat împărtăşania, parohul o pironise cu privirea, drept care „a fost cuprinsă de o dragoste violentă pentru el, care a început cu mici fiori în toate membrele". O alta l-a întâlnit pe stradă şi a fost cuprinsă „de o pasiune extraordinară". A treia n-a făcut decât să-l privească pe când el intra într-o biserică şi a simțit „nişte emoții din cale-afară de puternice, împreună cu aşa nişte porniri, că şi-ar fi dorit foarte tare să se culce cu el pe loc". Toate aceste femei erau cunoscute pentru virtutea lor şi aveau o reputație fără pată. Fiecare dintre ele avea o casă, era căsătorită şi întemeiase o familie. Biata stareță n-avea nimic de făcut, n-avea soț, n-avea copii şi nici vocație. N-ar fi fost de mirare dacă şi ea s-ar fi îndrăgostit de monstrul acela delicios! *La mère prieure en*

fut tellement troublée, qu'elle ne parlait plus que de Grandier, qu'elle disait estre l'objet de touttes ses affections[44]. Dublul *t* din *touttes* pare să-l ridice pe „tuturor" la o putere mai mare, de parcă Grandier ar fi devenit obiectul unor pasiuni dincolo de limita experienței, afecțiuni pe care era imposibil să le simți – dar pe care ea le simțea în toată enormitatea lor monstruoasă şi perversă. Parohul îi bântuia gândurile încontinuu. Meditațiile ei, care ar fi trebuit să fie o practică a prezenței lui Dumnezeu, erau în schimb o practică a prezenței lui Urbain Grandier sau, mai degrabă, a imaginii obscen de fascinante care i se cristalizase în minte în jurul numelui său. Simțea aceeaşi atracție subiectivă şi ca atare nemăsurată şi nebunească pe care o au fluturii de noapte față de stele, şcolărițele față de trubaduri, gospodinele plictisite şi frustrate față de Rudolph Valentino. Prin însăşi natura şi alcătuirea lui, trupul impune anumite limite unor păcate strict carnale precum lăcomia şi concupiscența. Dar, oricât de slabă este carnea, spiritul mereu doreşte. Natura nu pune nicio limită, în bunătatea ei, păcatelor voinței şi ale imaginației. Avariția şi setea de

[44] „Maica stareță a fost aşa de tulburată, încât nu mai vorbea decât despre Grandier, despre care zicea că este obiectul tuturor afecțiunilor ei." (n.tr.)

putere sunt cât se poate de necuprinse în această lume sublunară. Şi la fel de necuprins e şi lucrul acela pe care D.H. Lawrence îl numea „sexul din cap”. Ca pasiune eroică, este unul dintre ultimele handicapuri ale minții nobile. Ca senzualitate imaginată, este unul dintre primele handicapuri ale minții nebune. Şi într-un caz, şi-n celălalt (eliberându-se de trup şi de limitările impuse de oboseală, de plictiseală, de irelevanța esențială a fenomenelor materiale pentru ideile şi închipuirile noastre), ia parte la infinit. În spatele gratiilor, starețа s-a pomenit că era victima unui monstru nesătul, propria imaginație. În sine, combina animalul acesta hăituit, tremurând, plin de răni, cu un echivalent infernal al Ogarului Cerului[45]. Aşa cum era de aşteptat, sănătatea i s-a deteriorat şi, în 1629, sora Jeanne suferea deja de un „deranjament stomacal” psihosomatic, conform doctorului Rogier şi chirurgului Mannoury, care „a slăbit-o într-atât, că abia cu chiu, cu vai putea să meargă”.

În tot acest timp, să ne amintim, pensionul ursulinelor le preda scrisul şi cititul, catehismul şi buna purtare tot mai multor fete care veneau la cursuri. Cum reacționau elevele, s-ar putea întreba cineva, la sfaturile unei starețe

[45] Aluzie la un poem de la sfârşitul secolului al XIX-lea, al poetului Francis Thomson (n.tr.).

care era prizoniera unei obsesii sexuale şi ale unor profesoare deja infectate de isteria directoarei lor? Din păcate, documentele nu ne oferă niciun răspuns la această întrebare. Tot ce ştim este că părinţii indignaţi au început să-şi ia copilele din grija cucernicelor măicuţe doar într-o fază ulterioară a procedurilor. Deocamdată, s-ar părea că atmosfera în mănăstire nu era atât de evident anormală încât să stârnească îngrijorare. Apoi, la începutul celui de-al cincilea an de domnie a stareţei, au avut loc o serie de evenimente care, deşi în sine neimportante, erau menite să aibă consecinţe enorme.

Primul dintre aceste evenimente a fost moartea confesorului ursulinelor, canonicul Moussaut. Un preot de seamă, canonicul îşi dăduse toată silinţa pentru noua comunitate, dar din moment ce era deja în pragul celei de-a doua copilării, silinţa aceasta nu fusese tocmai grozavă. Nu înţelegea nimic despre penitentele sale; iar ele nu dădeau atenţie niciunuia dintre lucrurile pe care le spunea el.

Aflând că a murit, stareţa a încercat din răsputeri să facă o figură tristă; dar în sinea ei era invadată de o exaltare clocotitoare. În sfârşit, în sfârşit!

De îndată ce bătrânul domn a fost îngropat, stareţa i-a trimis o scrisoare lui Grandier. Aceasta începea cu un

paragraf despre pierderea ireparabilă suferită de comunitate, sublinia în continuare nevoia ei şi a surorilor ei de îndrumare spirituală din partea unui confesor la fel de sfânt şi de înţelept ca îndrăgitul răposat şi se sfârşea cu o invitaţie adresată lui Grandier de a lua locul canonicului. În afară de ortografie, care fusese mereu punctul slab al surorii Jeanne, scrisoarea era în întregime admirabilă. Citind-o la final, stareţa nu vedea cum ar fi putut destinatarul să reziste unui apel atât de sincer, de pios, de măgulitor şi delicat.

Dar răspunsul lui Grandier, atunci când a sosit, a fost un refuz politicos. Nu numai că se simţea nedemn de o onoare atât de înaltă, ci era şi mult prea ocupat cu îndatoririle sale ca preot de parohie.

Din culmea bucuriei, stareţa s-a prăbuşit într-o dezamăgire în care durerea era amestecată cu mândrie rănită şi din care au crescut, în timp ce îşi rumega amărăciunea înfrângerii, o furie rece şi persistentă, o răutate statornică a urii.

Nu era deloc uşor să o pună în faptă; căci parohul locuia într-o lume în care pentru o călugăriţă închisă în mănăstire era imposibil să pătrundă. Nu se putea duce la el, iar el nu voia să vină la ea. Cea mai mare apropiere de un contact personal a apărut când Madeleine de Brou a

venit la mănăstire să-şi viziteze nepoata, care era elevă acolo. Intrând în vorbitor, Madeleine a găsit-o pe stareță aşteptând-o de partea cealaltă a grilajului. A salutat-o politicos şi i s-a răspuns cu un val de ofense, care deveneau din ce în ce mai violente. „Curvo, stricato, care duci preoți la desfrâu, care ai săvârşit cel mai mare sacrilegiu!" Stareța şi-a scuipat rivala printre gratii. Madeleine a întors spatele şi a fugit.

Pierduse astfel ultima speranță a unei răzbunări personale, față în față. Dar sora Jeanne mai putea să facă măcar un lucru: încă putea să se asocieze şi să asocieze întreaga ei comunitate pe care o conducea cu duşmanii declarați ai lui Grandier. Fără întârziere, a trimis după omul care, dintre toți clericii locali, avea motivele cele mai serioase să-l urască pe paroh. Antipatic, schilod din naştere şi lipsit deopotrivă de farmec şi de talent, canonicul Mignon mereu îl invidiase pe paroh pentru că era chipeş, ager la minte şi avea succes fără efort. La această antipatie generală şi, ca să zicem aşa, din oficiu, se adăugaseră de-a lungul anilor şi o serie de motive mai specifice ca să nu-l placă: sarcasmele lui Grandier, seducerea verişoarei lui Mignon, Philippe Trincant, şi, mai recent, o ceartă din pricina unei bucăți de pământ aflate în dispută între biserica colegială Sainte-Croix şi parohia

preotului de la Saint-Pierre. Împotriva sfatului colegilor săi, Mignon intentase proces şi pierduse, aşa cum preziseseră toți că o să se întâmple. Încă suferea de pe urma acestei umilințe când stareța l-a chemat la vorbitorul mănăstirii şi, după ce au discutat pe larg despre viața spirituală şi mai ales despre comportamentul scandalos al parohului, l-a invitat să devină confesorul călugărițelor. Oferta a fost acceptată pe loc. Un nou aliat făcea acum parte din liga duşmanilor lui Grandier. Mignon încă nu ştia cum anume avea să fie folosit acest aliat. Dar, ca un bun general, era pregătit să profite de orice ocazie care s-ar fi putut ivi.

Între timp, în mintea stareței, noua ură față de Grandier nu abolise şi nici măcar nu domolise vechile dorințe obsedante. Eroul închipuit al reveriilor şi viselor sale a rămas acelaşi; dar acum nu mai era făt-frumosul pentru care laşi fereastra deschisă noaptea, ci un duh supărător, care se desfăta aducându-i victimei ofensa unei plăceri intruzive, dar irepresibile. După moartea lui Moussaut, sora Jeanne a visat de câteva ori că bătrânul se întorsese din Purgatoriu ca să-şi implore fostele penitente să se roage pentru el. Însă, chiar în timp ce vorbea tânguios, totul se schimba şi „nu mai era răposatul ei confesor, ci avea chipul şi înfățişarea lui Urbain Grandier,

care, schimbându-şi cuvintele şi purtarea odată cu înfăţişarea, îi vorbea despre iubire, seducând-o cu mângâieri pe cât de insolente, pe atât de lipsite de castitate şi presând-o să-i ofere lui ceea ce nu mai era la dispoziţia ei, căci, prin jurăminte, îşi închinase viaţa mirelui ei divin".

Dimineaţa stareţa le povestea aceste aventuri nocturne celorlalte călugăriţe. Poveştile au avut foarte mult impact şi curând alte două tinere – sora Claire de Sazilly (verişoara cardinalului Richelieu) şi o altă Claire, o soră mireană – au început să aibă şi ele viziuni cu vizite ale unor clerici supărători şi să audă o voce care le şoptea în urechi propunerile cele mai indecente.

Următorul eveniment – şi cel determinant din lunga serie care avea să ducă în cele din urmă la distrugerea parohului – a fost o glumă mai degrabă prostească. Pusă la cale de un comitet format din călugăriţele mai tinere şi elevele lor mai mari, ca să le sperie pe alea mici şi pe babele habotnice mai slabe de înger, gluma a fost o scenetă ca de Halloween, cu pretinse apariţii şi fantome. Casa în care stăteau călugăriţele şi elevele lor era cunoscută ca fiind bântuită, cum am văzut deja. Locatarele ei erau deci bine pregătite să tragă o spaimă când, la scurtă vreme după moartea bătrânului canonic, o

siluetă în cearşaf alb a fost văzută plimbându-se prin odăile de dormit. După prima vizită, toate uşile au fost bine închise; dar fantomele ori mergeau pe acoperişuri şi pătrundeau pe ferestre, ori erau lăsate să intre de colaboratorii din camere. Fantomele ridicau haine de pe pat, atingeau feţele femeilor cu degetele lor de gheaţă. Sus, în pod, se auzea zăngănit de lanţuri. Copilele ţipau; maicile îşi făceau cruce şi-l invocau pe Sfântul Iosif. Degeaba. După câteva nopţi liniştite, fantomele se întorceau. Şcoala şi mănăstirea erau cuprinse de panică.

Stând la postul său de ascultare din confesional, canonicul Mignon ştia tot – şi despre duhurile din odăi, şi despre fantomele din dormitoare, şi despre glumele din pod. Era la curent cu tot şi, brusc, a avut o revelaţie şi i s-a arătat mâna providenţei la lucru. Toate, înţelegea acum, conlucrau permanent. Avea să conlucreze cu ele. În acest scop, le-a certat pe farsoare, dar le-a poruncit să nu spună nimic despre glumele lor. Victimelor acelor glume le-a insuflat el însuşi o nouă teroare, spunându-le că ceea ce luaseră drept fantome erau mai probabil diavoli. A confirmat halucinaţiile maicii superioare şi ale celorlalte vizionare, asigurându-le că oaspeţii lor nocturni erau reali şi vădit satanici. Apoi s-a întâlnit cu patru sau cinci dintre inamicii cei mai influenţi ai parohului la casa de la ţară a

dlui Trincant din Puydardane, aflată la cam o leghe depărtare de oraş. În faţa consiliului de război întrunit acolo, a povestit ce se întâmpla în mănăstire şi a arătat cum ar putea fi exploatată situaţia în detrimentul lui Grandier. S-a pus ţara la cale şi s-a stabilit un plan de campanie, cu arme secrete, un război psihologic şi un serviciu de informaţii supranatural. Complotiştii s-au despărţit cum nu se poate mai optimişti. Simţeau că de data asta parohul era la mâna lor.

Următorul pas al lui Mignon a fost să-i viziteze pe carmeliţi. Avea nevoie de un exorcist bun. Oare ar fi putut cucernicii părinţi să-i dea unul? Plin de entuziasm, starețul i-a dat nu unul, ci trei – pe părinţii Eusèbe de Saint-Michel, Pierre-Thomas de Saint-Charles şi Antonin de la Charité. Împreună cu Mignon, aceştia s-au pus îndată pe treabă şi au avut atât de mare succes, încât în câteva zile numai două sau trei călugăriţe mai bătrâne mai erau vizitate noaptea de paroh.

După o vreme au început să circule zvonuri despre mănăstirea bântuită şi în scurt timp toată lumea ştia că toate măicuţele erau posedate de diavoli şi că diavolii arătaseră că poznaşul de Grandier era de vină pentru tot. Protestanţii erau încântaţi, evident. Faptul că un preot papistaş conspirase cu Satana ca să ducă la desfrâu o

întreagă mănăstire de ursuline era aproape suficient ca să-i consoleze pentru înfrângerea din La Rochelle.

În ce-l priveşte pe paroh, el doar a ridicat din umeri. La urma urmei, nici măcar nu le văzuse vreodată pe stareță şi pe agitatele ei surori. Ce spuneau nebunele alea despre el nu putea să fie decât rezultatul maladiei lor – umoare melancolică, cu un strop de *furor uterinus*. Separate de bărbați, bietele de ele erau nevoite să-şi închipuie duhuri. Canonicul Mignon doar a zâmbit când a auzit aceste comentarii şi a zis că cine râde la urmă râde mai bine.

Între timp, travaliul de exorcizare a tuturor posedatelor era atât de anevoios, încât, după câteva luni de luptă eroică cu demonii, canonicul s-a văzut nevoit să cheme întăriri. Primul chemat a fost Pierre Rangier, preotul din Veniers, un bărbat care-şi datora considerabila influență în diocează şi lipsa totală de popularitate faptului că devenise iscoada şi agentul secret al episcopului. Acum, că Rangier participa la exorcisme, canonicul era sigur că n-avea să stârnească nemulțumirea celor sus-puşi. Posedarea avea să fie oficială şi în acord cu tradiția Bisericii.

Pe lângă Rangier, a fost cooptat curând încă un preot, de un soi foarte diferit. Dl Barré, *curé* la Saint-Jacques în oraşul Chinon, aflat nu departe, era unul dintre acei

creştini mohorâți pentru care diavolul e incomparabil mai real şi mai interesant decât Dumnezeu. Vedea peste tot urme de copite despicate şi recunoştea lucrarea Satanei în toate evenimentele ciudate, dezastruoase sau plăcute ale vieții omeneşti. Cum nimic nu-i plăcea mai mult decât să se ia de piept cu Belial ori Beelzebub, îşi petrecea timpul fabricând şi exorcizând posedați. Datorită eforturilor sale, Chinonul era plin de fete posedate, de vaci asupra căror fuseseră aruncate vrăji, de soți incapabili să-şi îndeplinească datoria conjugală din cauza maleficiilor vreunui vrăjitor. Nimeni din parohia sa nu se putea plânge că avea o viață neinteresantă; între *curé* şi diavol, n-aveau când să se plictisească.

Invitația lui Mignon a fost acceptată cu promptitudine şi, câteva zile mai târziu, Barré a venit din Chinon în fruntea unui alai format din mulți dintre enoriaşii săi mai fanatici. Spre marele său dezgust, a aflat că până atunci exorcismele avuseseră loc în spatele uşilor închise. Să-ți ascunzi lumina sub obroc, ce idee! De ce să nu se ofere publicului şansa de a afla ce se întâmplă? Uşile capelei ursulinelor s-au deschis, iar mulțimea a venit să asiste. La a treia încercare, Barré a reuşit să o facă pe maica superioară să intre în convulsii. „Fără uzul simțirii şi al rațiunii”, sora Jeanne se zvârcolea pe podea. Spectatorii

erau încântați, mai ales când îşi arăta picioarele. Într-un final, după multe „violențe, vexațiuni, urlete şi scrâşnete din dinți, dintre care doi i s-au spart în fundul gurii”, diavolul s-a supus poruncii de a-şi părăsi victima. Stareța zăcea epuizată; dl Barré şi-a şters sudoarea de pe frunte. Venise rândul canonicului Mignon şi al surorii Claire de Sazilly, al părintelui Eusebius şi al surorii mirene, al dlui Rangier şi al surorii Gabrielle a Întrupării. Spectacolul s-a terminat doar la sfârşitul zilei. Spectatorii au ieşit buluc în amurgul de toamnă. Toți erau de acord că bietul oraş Loudun nu mai avusese parte de un spectacol atât de grozav de când veniseră acrobații ambulanți, cu cei doi pitici şi urşii dansatori. Iar ăsta era gratis – căci, fireşte, nu *trebuia* să pui nimic în coş când era trecut prin mulțime, iar dacă *chiar* dădeai ceva, atunci un bănuț scotea acelaşi sunet metalic ca o monedă de argint.

Două zile mai târziu, pe 8 octombrie 1632, Barré a obținut prima mare victorie, alungându-l pe Asmodeus, unul dintre cei şapte diavoli care posedau trupul stareței. Vorbind printre buzele posedatei, Asmodeus a dezvăluit că se afla în abdomenul inferior. Barré s-a luptat cu el mai bine de două ore. Sonorele fraze latineşti au bubuit iar şi iar. *Exorciso te, immundissime spiritus, omnis incursio adversarii, omne phantasma, omnis legio, in nomine Domini*

nostri Iesus Christi; eradicare et effugare ab hoc plasmate Dei[46]. Apoi se stropea cu apă sfinţită, urmată de o punere a mâinilor, a etolei, breviarului şi relicvelor. *Adiuro te, serpens antique, per Iudicem vivorum et mortuorum, per factorem tuum, per factorem mundi, per eum qui habet potestatem mittendi te in gehennam, ut ab hoc famulo Dei, qui ad sinum Ecclesiae recurrit, cum metu et exercitu furoris tui festinus discedas*[47]. Numai că, în loc să plece, Asmodeus n-a făcut decât să râdă şi să rostească câteva blasfemii ghiduşe. Un alt om s-ar fi recunoscut învins. Nu şi dl Barré. El a poruncit ca stareţa să fie dusă în odaia ei şi a trimis repede după farmacist. Dl Adam a venit, aducând cu el emblema clasică a profesiei sale, seringa imensă de alamă din farsele lui Molière, care era o realitate a medicinei secolului al XVII-lea. I s-a pregătit un litru de apă sfinţită. Seringa a fost umplută şi domnul Adam s-a apropiat de patul pe care stătea întinsă maica superioară. Băgând de seamă că i se apropia ceasul,

---

[46] „Te exorcizez, duh necurat, orice atac al vrăjmaşului, orice spectru, orice legiune, în numele Domnului nostru Iisus Hristos; ieşi şi pleacă din această făptură a Domnului."

[47] „Te conjur, şarpe străvechi, în numele Judecătorului viilor şi morţilor, al ziditorului tău, al ziditorului lumii, al celui ce are puterea să te alunge în focul Gheenei, ca din acest slujitor al Domnului, care se întoarce în sânul Bisericii, să pleci degrabă cu spaimele şi chinurile furiei tale."

Asmodeus a turbat. Degeaba. Stareța era legată, mâini puternice țineau corpul ce se zvârcolea şi, cu o pricepere care venea dintr-o lungă experiență, dl Adam a administrat clisma miraculoasă. Două minute mai târziu, Asmodeus îşi luase tălpăşița[48].

În autobiografia pe care a scris-o câțiva ani mai târziu, sora Jeanne ne dă asigurări că, în primele luni ale posedării ei, mintea îi era atât de confuză, încât nu ținea minte nimic din ce i se întâmplase. Afirmația ar putea să fie adevărată – sau nu. Sunt multe lucruri pe care am vrea să le uităm, pe care facem tot posibilul să le reprimăm, dar care de fapt ne rămân prea vii în amintire. Seringa dlui Adam, de pildă...

Sunt multe feluri în care se poate evada dintr-o individualitate izolată într-o condiție larvară a subumanului. Această stare participă la Nimicul pe care-l găsim ca temă în atâtea dintre poemele lui Mallarmé:

Mais ta chevelure est une rivière tiède,
Ou noyer sans remords l'âme qui nous obsède,

---

[48] Nu Barré era inventatorul acestui tratament pentru exorcism. Tallemant povesteşte că un nobil francez, dl de Fervaque, îl folosise cu succes asupra unei călugărițe posedate pe care o cunoscuse. În Africa de Sud există secte ale negrilor care practică botezul prin lavaj de colon.

Et trouver le Néant que tu ne connais pas[49].

Dar, pentru mulți, Nimicul absolut nu e suficient. Ce vor ei este un Nimic cu calități negative, o nonentitate care pute şi e hidoasă, ca aceea a lui Baudelaire:

Une nuit que j'étais près d'une affreuse juive,
Comme au long d'un cadavre un cadavre étendu...[50]

Şi aceasta tot o experiență a Nimicului este – dar cu asupra de măsură. Şi tocmai în acest Nimic-cu-asupra-de-măsură descoperă unele minți ceea ce pentru ele este cel mai satisfăcător tip de alteritate experimentată. În Jeanne des Anges, dorința de autotranscendere era direct proporțională cu intensitatea egoismului său înnăscut şi cu circumstanțele frustrante ale mediului său. Mai târziu, avea să se prefacă a încerca şi chiar să încerce, fără a se preface, să realizeze o autotranscendere ascendentă în

---

[49] „Dar părul tău e parcă un râu nestăvilit,/ În care fără teamă sufletul meu robit/ Se îneacă şi cată Neantul (tu nu-l ştii!)." („Tristeţe de vară", traducere de Paula Romanescu, în *Univers poetic francofon*, 3 vol., Helicon, Timişoara, 1995 – n.tr.)

[50] „Cum stam în noapte lângă o groaznică ebree/ Cum şed două cadavre pe-un singur aşternut..." („Cum stam în noapte", traducere de Ion Pillat, în Charles Baudelaire, *Florile răului*, BPT, Minerva, Bucureşti, 1977 – n.tr.)

viața spiritului. Dar în această etapă a carierei sale singura cale de scăpare ce s-a ivit a fost o coborâre în sexualitate. Începuse prin a se lăsa în mod deliberat în voia închipuirii unei intimități cu acel *beaux ténébreux* al ei, necunoscutul, dar seducător de faimosul domn Grandier. Dar cu timpul această abandonare deliberată şi ocazională a devenit o dependență irezistibilă. Rutina i-a transformat fanteziile sexuale într-o necesitate imperioasă. *Le beau ténébreux* a dobândit o existență autonomă, cu totul independentă de voința ei. În loc să fie stăpâna propriei imaginații, acum îi era sclavă. Sclavia e umilitoare; şi totuşi, conştiința că nu mai ai control asupra propriilor gânduri şi acțiuni este o formă – inferioară, fără îndoială, dar eficientă – a acelei autotranscenderi la care toți oamenii aspiră. Sora Jeanne încercase să se elibereze din robia față de imaginile erotice pe care ea însăşi le invocase; dar singura libertate pe care o putea atinge era aceea de a fi sinele pe care de fapt îl ura. Acestui sine nu-i rămânea decât să se lase tras din nou în temnița subterană a dependenței sale.

Acum, după luni de zile în care purtase această luptă interioară, se lăsase pe mâinile remarcabilului domn Barré. Fantezia unei autotranscenderi descendente fusese transformată în faptul brut de a fi tratată de acest domn

ca o ființă subumană – ca un animal ciudat, care trebuie arătat mulțimii asemenea unei maimuțe de bâlci, ca o creatură fără personalitate, bună doar să stârnească râsul, să fie manipulată, sugestionată în mod repetat să intre în crize convulsive şi într-un final supusă umilinței unei irigări de colon forțate, în ciuda a ce mai rămăsese din voința ei şi a fărâmelor de pudoare pe care le mai avea. Barré o făcuse părtaşă la o experiență care era, mai mult sau mai puțin, echivalentul unui viol într-o toaletă publică[51].

---

[51] În practica medicală a secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, clistirul era folosit la fel de liber şi de frecvent ca seringa hipodermică astăzi. Robert Burton scrie: „Clistirele sunt foarte cerute. Trincavellius crede că sunt pe primul loc, iar Hercules din Saxonia le aprobă şi el. Am descoperit (spune el) din experiență că mulți melancolici ipohondri au fost vindecați numai prin folosirea clistirelor". „Căci nu încape îndoială", adaugă Burton într-un alt pasaj, „că un clistir, folosit cum trebuie, nu poate aici, ca şi în majoritatea celorlalte maladii, să facă decât mult bine". Din fragedă pruncie, toți membrii claselor care-şi permiteau să cheme un doctor sau un farmacist ştiau despre seringa uriaşă şi despre supozitor – cu doze rectale copioase de „săpun castilian, miere fiartă până devine consistentă sau, şi mai puternic, spânz, volbură etc.". De aceea, nu e surprinzător să descoperim că, atunci când descrie jocurile copilăreşti pe care le practica cu *les petites demoiselles* care veneau să se joace cu surorile sale, Jean-Jacques Bouchard (contemporanul stareței) vorbeşte de parcă toată lumea ştie la ce se referă despre nişte *petits bastons* cu care băieții şi fetițele se prefăceau că-şi fac unii altora clistire. Dar copilul este tatăl bărbatului şi mama femeii şi, vreme de generații, seringa monstruoasă a farmacistului a continuat să bântuie imaginația sexuală, nu doar a puştilor, ci şi a părinților lor. La mai bine de o sută

Persoana care fusese cândva sora Jeanne des Anges, starețа ursulinelor din Loudun, era acum anihilată – anihilată nu în sens mallarméan, ci şi în sens baudelairian, şi anume cu asupra de măsură. Parodiind fraza paulinică, putea spune despre sine: „Trăiesc, dar nu mai trăiesc eu, ci pământul, ci umilința, ci numai fiziologia mai trăieşte în mine”. În timpul exorcismelor, nu mai era un subiect, ci doar un obiect cu senzații intense. Era oribil, dar şi minunat – un lucru scandalos, dar în acelaşi timp şi o revelație şi, în sens literal, un extaz, o ieşire din sinele odios şi mult prea cunoscut.

---

cincizeci de ani după isprăvile lui Barré, eroii şi eroinele marchizului de Sade, în eforturile lor laborioase de a extinde gama plăcerilor sexuale, foloseau frecvent arma secretă a exorcistului. Cu o generație înainte de marchiz, François Boucher ne-a dat în *L'Attente du clystère* cea mai atrăgătoare fată a secolului, dacă nu a tuturor timpurilor. Nu e o distanță foarte mare de la obscenitatea teribilă şi pornografia grațioasă până la amuzamentul rabelaisian şi gluma de fumoar. O ținem minte pe bătrâna din *Candide*, cu micile ei vorbe de duh despre canule şi *nous autres femmes*. Te gândeşti la Sganarelle cel îndrăgostit din *Le Médecin malgré lui* cerându-i cu tandrețe lui Jacqueline permisiunea nu să o sărute, ci să-i facă *un petit clystère dulcifiant.* Cel al dlui Barré, cu litrul lui de apă sfințită, era *un petit clystère sanctifiant*. Dar, fie că era purificator sau calmant, clistirul a rămas ceea ce era în mod intrinsec şi ceea ce devenise prin convenție în acel moment al istoriei: o experiență aproape erotică, un ultraj la adresa pudorii, un simbol îmbogățit de o întreagă sferă de înțelesuri şi armonii pornografice, care intrase în tradiții şi făcea acum parte din cultura ambiantă.

Trebuie observat că, în această perioadă, sora Jeanne n-avea impresia că ar fi posedată. Mignon şi Barré i-au spus că e infestată de demoni şi, în timpul delirurilor induse de exorcismele lor, ea însăşi spunea acelaşi lucru. Dar încă nu avea senzaţia c-ar fi posedată de cei şapte demoni (şase după plecarea lui Asmodeus) care şi-ar fi instalat tabăra în trupul ei mărunt. Iată cum analiza ea situaţia.

„Nu credeam atunci că poţi fi posedat fără să-ţi fi dat consimţământul sau fără să fi făcut un pact cu diavolul; mă înşelam, căci cei mai nevinovaţi şi chiar cei mai sfinţi pot fi posedaţi şi ei. Eu însămi nu eram printre nevinovaţi; căci de mii şi mii de ori mă lăsasem pe mâna diavolului comiţând păcate şi opunându-mă întruna graţiei... Demonii se insinuau în mintea şi înclinaţiile mele în aşa fel încât, prin aplecările malefice pe care le-au găsit în mine, mă făceau să fiu una cu ei... În mod normal, demonii lucrau în conformitate cu sentimentele pe care le aveam în suflet; o făceau atât de subtil, încât eu însămi nu bănuiam că am demoni în mine. Mă simţeam insultată când oamenii arătau c-ar bănui că sunt posedată, iar dacă cineva îmi vorbea despre posedarea mea de către demoni, eram cuprinsă de o furie violentă şi nu mă puteam abţine să-mi exprim resentimentele.” Adică persoana care nu se

putea abține să viseze la dl Grandier, persoana pe care dl Barré o trata ca pe un fel de animal de laborator, nu era totuşi conştientă, în timp ce era trează şi în afara exorcismelor, că ar fi anormală. Extazele umilinței şi senzualității halucinatorii erau impuse unei minți care se credea încă mintea unei femei senzuale normale, care avusese nenorocul să se pomenească într-o mănăstire, când ar fi trebuit de fapt să se mărite şi să întemeieze o familie.

Nu ştim nimic direct de la sursă despre starea de spirit a dlui Barré şi a celorlalți exorcişti. N-au lăsat autobiografii şi n-au scris scrisori. Până la intrarea în scenă a părintelui Surin, vreo doi ani mai târziu, istoria celor implicați în această orgie psihologică prelungită este cu totul lipsită de note personale. Din fericire pentru noi, Surin era un introvertit care simțea nevoia să se exprime, un „confesiv" înnăscut, a cărui pasiune pentru mărturisire a compensat din plin reticențele colegilor săi. Scriind despre aceşti ani de început petrecuți la Loudun şi apoi la Bordeaux, Surin se plânge că a fost supus aproape încontinuu tentațiilor cărnii. Având în vedere circumstanțele vieții unui exorcist într-o mănăstire de călugărițe posedate, faptul nu e aproape deloc surprinzător. În mijlocul unui cârd de femei isterice, aflate

toate într-o stare de excitare sexuală cronică, el era bărbatul privilegiat, poruncitor şi tiranic. Murdăria în care femeile din grija lui se bălăceau atât de extatic nu făcea decât să sublinieze masculinitatea triumfătoare a rolului său de exorcist. Pasivitatea lor nu făcea decât să-i ascută conştiința poziției sale de stăpân. În mijlocul freneziilor scăpate de sub control, el rămânea lucid şi puternic; în mijlocul atâtor bestialități, el rămânea singura ființă umană; în mijlocul demonilor, el era reprezentantul lui Dumnezeu. Şi, ca reprezentant al lui Dumnezeu, putea să facă ce voia cu acele creaturi inferioare – să le pună să se destrăbăleze, să le provoace convulsii, să le bruscheze ca pe nişte scroafe sau viții recalcitrante, să le prescrie clistirul sau biciuirea[52]. În momentele lor mai lucide,

[52] În scrisoarea pe care a scris-o după o vizită la Loudun în 1635, Thomas Killigrew descrie tratamentul la care era supusă fermecătoarea soră Agnes, ale cărei înfățişare încântătoare şi purtare cu totul lipsită de pudoare îi făcuseră pe obişnuiții exorcismului să-i dea numele de alint *le beau petit diable*. „Era foarte tânără şi frumoasă, cu o înfățişare mai gingaşă şi un boi mai zvelt decât ale oricăreia dintre celelalte... Frumusețea chipului său era învăluită de umbra unei priviri întunecate şi triste, pe care a ascuns-o când am intrat eu în capelă, pentru ca apoi s-o arate din nou." (Killigrew avea doar douăzeci de ani atunci şi era extrem de chipeş.) „Iar deşi acum se ridicase în picioare, legată ca o sclavă în mâinile călugărului, puteai să vezi dincolo de toate nefericirile ei, în ochii ei negri, că rămâneau încă în picioare arcadele multor triumfuri." „Ca o sclavă în mâinile călugărului" – cuvintele sunt dureros de potrivite. Ceva mai târziu, ne spune Killigrew, fata asta nenorocită era

posedatele recunoşteau în faţa stăpânilor – şi cu ce plăcere obscenă călcau astfel în picioare convenţiile care fuseseră o parte esenţială a personalităţii lor! – faptele cel mai greu de mărturisit despre condiţia lor fiziologică, cele mai scabroase fantezii scoase din adâncurile mâloase ale subconştientului. Genul de relaţie care putea exista între exorcişti şi călugăriţele presupus posedate este ilustrat foarte bine de următorul fragment dintr-o relatare din aceeaşi epocă a posedării ursulinelor din Auxonne, care a început în 1658 şi s-a sfârşit în 1661. „Călugăriţele declară, ca şi preoţii, că, prin intermediul exorcismului, aceştia le-au vindecat de hernii, *qu'ils leur ont fait rentrer des boyaux qui leur sortaient de la matrice*[53], că le-au vindecat într-o clipă de răni ale pântecului provocate de vrăjitori, că au provocat expulzarea *des bastons couverts de prépuces de sorciers qui leur avoient esté mis dans la matrice, des bouts de chandelles, des bastons couverts de langes et d'aultres instruments d'infamie, comme des boyaux et aultres choses desquelles les magiciens et les*

---

o sclavă sub picioarele călugărului. Căci, după ce îi provocase convulsii şi o făcuse să se tăvălească pe jos, bunul părinte s-a urcat triumfător pe victima lui care zăcea la pământ. „Mărturisesc că a fost o privelişte atât de tristă", a spus Killigrew, „încât n-am mai avut putere să văd miracolul recuperării ei şi am plecat la han".

[53] „Că le-au băgat înapoi maţe ce le ieşeau din pântec." (n.tr.)

sorciers s'étaient servis pour faire sur elles des actions impures[54]. Ele mai declară şi că preoţii le-au vindecat de colici, de dureri de stomac şi de cap, că prin confesiune au vindecat întăriri ale sânilor; că au oprit hemoragii prin exorcism şi că, dându-le să bea apă sfinţită, au pus capăt umflărilor de pântec provocate de copulaţia cu demoni şi vrăjitori.

„Trei dintre călugăriţe au recunoscut, fără ocolişuri, că au avut copulaţii cu demoni şi şi-au pierdut fecioria. Alte cinci declară că au suferit din partea vrăjitorilor, magicienilor şi demonilor lucruri pe care numai pudoarea le împiedică să le povestească, dar care de fapt sunt aceleaşi descrise de primele trei. Exorciştii pomeniţi dau mărturie că toate declaraţiile de mai sus sunt adevărate."[55]

Ce mizerie intimă, ce intimităţi chirurgicale! Mizeria e şi morală, şi materială; nenorocirile fiziologice sunt egalate de cele spirituale şi intelectuale. Şi peste toate acestea, ca

---

[54] „Bastoane acoperite cu prepuţuri de vrăjitori, care le fuseseră băgate în pântec, mucuri de lumânare, bastoane acoperite de scutece şi alte instrumente ale infamiei, cum ar fi maţe şi alte lucruri de care magicienii şi vrăjitori se folosiseră pentru a le supune unor acţiuni impure." (n.tr.)

[55] Vezi *Barbe Buvée et la prétendue possession des Ursulines d'Auxonne*, de dr. Samuel Garnier, Paris, 1895, pp. 14-15.

o ceață densă şi puturoasă, atârnă o sexualitate opresivă, pe care poți s-o tai cu cuțitul şi care e omniprezentă, imposibil de evitat. Doctorii care le-au vizitat pe călugărițe la ordinul parlamentului burgund n-au găsit nicio dovadă de posedare, în schimb au găsit multe indicii că toate sau cea mai mare parte dintre ele sufereau de o maladie pe care părinții noştri o numeau *furor uterinus*. Simptomele acestei boli erau „fierbințeala însoțită de o poftă de nestins pentru destrăbălare" şi o incapacitate, în ceea ce le priveşte pe surorile mai tinere, de „a se gândi la altceva sau de a vorbi despre altceva în afară de sex".

Asta era atmosfera într-o mănăstire de maici posedate şi aşa erau persoanele cu care preotul oficiant îşi petrecea multe ore zi de zi şi noapte de noapte, într-o intimitate care era o combinație între intimitățile ce există între ginecolog şi pacientă, între dresor şi animalul dresat, între psihiatru adorat şi nevroticul locvace. Tentațiile erau prea puternice pentru exorciştii din Auxonne şi avem motive întemeiate să credem că au profitat de situația lor pentru a le seduce pe călugărițele pe care le aveau în grijă. Dar preoții şi călugării care au lucrat cu sora Jeanne şi celelalte isterice din Loudun n-au fost acuzați de asemenea lucruri. Surin a mărturisit că a existat o tentație constantă, dar căreia i s-a ținut piept. Desfrâul îndelungat

a avut loc în acest caz doar în imaginație şi n-a fost niciodată fizic.

Alungarea lui Asmodeus a fost o victorie atât de notabilă şi călugărițele ştiau de acum să-şi joace rolul de posedate atât de bine, încât Mignon şi ceilalți duşmani ai lui Grandier s-au simțit suficient de puternici ca să întreprindă ceva oficial. Astfel, pe 11 octombrie, Pierre Rangier, parohul din Veniers, a fost trimis la biroul magistratului-şef al oraşului, dl de Cerisay. A povestit ce se întâmplase şi i-a invitat pe *bailli* şi pe locotenentul său, Louis Chauvet, să vină să vadă cu ochii lor. Invitația a fost acceptată şi în aceeaşi după-amiază cei doi magistrați, împreună cu secretarul lor, au făcut o vizită la mănăstire, unde au fost primiți de Barré şi de canonicul Mignon şi duşi sus, „într-o cameră cu tavan înalt mobilată cu şapte paturi mici; într-unul se afla sora mireană, iar în celălalt maica superioară. Aceasta din urmă era înconjurată de câțiva carmeliți, de câteva călugărițe ale mănăstirii, de Mathurin Rousseau, preot şi canonic la Sainte-Croix, şi de chirurgul Mannoury". Văzându-i pe *bailli* şi pe locotenent, starețа (în cuvintele procesului-verbal scris de secretarul magistraților), „a început să facă mişcări foarte violente, însoțite de nişte sunete precum grohăielile unui purceluş, apoi s-a înfăşurat în cuverturi, scrâşnind din dinți şi

zvârcolindu-se aşa cum ar putea face o persoană care şi-a pierdut minţile. În dreapta era un carmelit şi în stânga sus-pomenitul Mignon, care a înfipt două degete, anume policarul şi arătătorul, în gura sus-pomenitei maici superioare, făcându-şi exorcismele şi invocaţiile în prezenţa noastră".

În cursul acestor exorcisme şi invocaţii s-a aflat că sora Jeanne fusese posedată prin intermediul a două „pacte" diavoleşti – unul constând în trei ghimpi de păducel, celălalt într-un buchet de trandafiri pe care îl găsise pe scări şi-l pusese la cingătoare, „moment în care a fost atacată de un mare tremur în braţul drept şi a fost cuprinsă de o dragoste pentru Grandier care-a ţinut-o tot timpul cât şi-a făcut rugăciunile, nefiind în stare să se gândească la nimic altceva în afară de reprezentarea persoanei lui Grandier care fusese întipărită înlăuntrul ei".

Întrebată în latină „Cine a trimis aceste flori?", stareţa, „după ce-a întârziat, ezitând, a răspuns ca şi cum ar fi fost obligată: *Urbanus*. La care sus-pomenitul Mignon a zis: *Dic qualitatem*. Ea a spus: *Sacerdos*. El a întrebat: *Cuius ecclessiae?*, iar sus-pomenita călugăriţă a răspuns: *Santi Petri*[56], aceste ultime cuvinte pronunţându-le destul de prost".

---

[56] „...Urbain... Spune-i funcţia... Preot... La ce biserică?... Saint-Pierre."

Când exorcismul s-a sfârşit, Mignon l-a luat pe *bailli* deoparte şi, de faţă fiind şi canonicul Rousseau şi dl Chauvet, a remarcat că acest caz prezenta o asemănare izbitoare cu cel al lui Louis Gauffridy, preotul provensal care, cu douăzeci de ani înainte, fusese ars pe rug pentru vrăjirea şi ducerea la desfrânare a unor ursuline din Marsilia.

Cu aducerea în discuţie a lui Gauffridy, se scăpase porumbelul. Strategia noii campanii împotriva parohului a devenit evidentă. Urma să fie acuzat de vrăjitorie şi magie, apoi dus la judecată; dacă avea să fie achitat, reputaţia îi era oricum distrusă, iar dacă era condamnat, avea să fie ars pe rug.

Capitolul V

Şi aşa, Grandier a fost acuzat de vrăjitorie, iar ursulinele au fost posedate de diavoli. Citim toate aceste declaraţii şi zâmbim; dar, înainte ca zâmbetul să apuce să devină rânjet sau să explodeze într-un hohot de râs, să încercăm să ne dăm seama ce anume însemnau aceste lucruri în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Şi, de vreme ce în această perioadă vrăjitoria era pretutindeni o crimă, să începem cu aspectele juridice ale problemei.

Sir Edward Coke, cel mai mare avocat englez de la finele epocii Elisabetei I şi a lui Iacob I, definea o vrăjitoare drept o „persoană ce are consultări cu Diavolul, ca să discute cu el sau să săvârşească vreun act". Într-un statut din 1563, vrăjitoria era pedepsită cu moartea doar când se putea dovedi că vrăjitoarea atentase la viaţa cuiva. Dar în primul an al domniei lui Iacob I acest statut a fost înlocuit de o lege nouă, mai severă. După 1603, se pedepseau cu moartea nu doar uciderea prin mijloace supranaturale, ci şi simplul fapt de a fi fost dovedită ca vrăjitoare. Actul comis de acuzat putea fi inofensiv, ca în cazul divinaţiei, sau chiar benefic, ca în cazul vindecării prin farmece şi vrăji. Dacă existau dovezi că aceste lucruri fuseseră făcute prin „consultări cu Diavolul" sau prin metode magice intrinsec diabolice, era un act criminal şi cel care îl comisese urma să fie condamnat la moarte.

Era o prevedere englezească şi protestantă, dar era în deplin acord cu dreptul canonic şi cu practica catolică. Kramer şi Sprenger, erudiţii autori dominicani ai tratatului *Malleus Maleficarum* (vreme de aproape două secole, manualul şi vademecumul tuturor vânătorilor de vrăjitoare, fie ei luterani, calvini sau catolici), citează multe surse cu autoritate ca să arate că moartea este pedeapsa cuvenită pentru vrăjitorie, pentru ghicit şi pentru

practicarea oricărei forme de magie. „Căci vrăjitoria este înaltă trădare împotriva maiestății divine. Aşa că ei [acuzații] trebuie torturați ca să fie făcuți să recunoască. Orice persoană, indiferent de rangul sau poziția ei, împotriva căreia se îndreaptă o asemenea acuzație poate fi supusă torturii. Şi cel găsit vinovat, chiar dacă-şi recunoaşte vina, să fie pus la cazne, să îndure toate celelalte torturi prescrise de lege, pentru a fi pedepsit pe măsura crimei sale."[57]

În spatele acestor legi se aflau o tradiție imemorială a intervenției demonice în treburile oamenilor şi, mai ales, adevărul revelat că diavolul este prințul acestei lumi şi duşmanul declarat al lui Dumnezeu şi-al copiilor lui Dumnezeu. Câteodată diavolul lucrează de unul singur; alteori îşi săvârşeşte răutățile folosindu-se de ființele umane. „Şi, dacă se întreabă dacă diavolul este mai capabil să facă rău oamenilor şi creaturilor de unul singur decât printr-o vrăjitoare, se poate spune că nu există comparație între aceste două cazuri. Căci este infinit mai capabil să facă rău folosindu-se de vrăjitoare. În primul rând, fiindcă aşa îl ofensează mai tare pe Dumnezeu, uzurpând o creatură care-i este dedicată Lui. În al doilea

[57] Kramer şi Spregner, *Malleus Maleficarum*, traducere de părintele Montague Summers, Londra, 1948, pp. 5-6.

rând, fiindcă, atunci când Dumnezeu e mai ofensat, El îi îngăduie să aibă mai multă putere de a le face rău oamenilor. Şi, în al treilea rând, e un câştig pentru el, care pune preţ pe rătăcirea sufletelor."[58]

În creştinătatea medievală şi de la începutul epocii moderne, situaţia vrăjitoarelor şi a clienţilor lor a fost aproape perfect similară cu cea a evreilor sub Hitler, a capitaliştilor sub Stalin sau a comuniştilor şi a tovarăşilor lor de drum în SUA. Toţi au fost priviţi ca agenţi ai unei puteri străine, în cel mai bun caz ca lipsiţi de patriotism, iar în cel mai rău caz ca trădători, eretici, duşmani ai poporului. Moartea era pedeapsa aplicată acestor trădători metafizici din trecut şi, în cele mai multe zone ale lumii contemporane, moartea este pedeapsa care-i aşteaptă pe adoratorii politici sau seculari ai diavolului care într-un loc sunt numiţi comunişti, iar în altul reacţionari. În scurta perioadă liberală din secolul al XIX-lea, oamenilor ca Michelet le venea greu nu doar să ierte, ci până şi să înţeleagă sălbăticia cu care fuseseră trataţi vrăjitorii pe vremuri. Prea severi cu trecutul, ei erau în acelaşi timp complezenţi faţă de prezentul lor şi mult prea optimişti în privinţa viitorului – în privinţa *noastră*, adică! Erau nişte raţionalişti care-şi imaginau cu plăcere că decăderea

[58] *Op. cit.*, p. 122.

religiei tradiționale avea să pună capăt unor asemenea drăcii ca persecuția ereticilor, torturarea şi arderea pe rug a vrăjitoarelor. *Tantum religio potuit suadere malorum.*[59] Dar, când privim spre trecut de unde ne aflăm acum, de-a lungul drumului istoriei moderne, vedem că toate relele religiei pot să apară şi fără vreo credință în supranatural, că materialiştii convinşi sunt gata să-şi adore propriile creații prost construite de parcă ar fi absolutul şi că aşa-zişii umanişti îşi vor persecuta adversarii cu tot zelul inchizitorilor care-i exterminã pe adepții înfocați ai unei Satane personale şi transcendente. Aceste tipare comportamentale preexistă şi supraviețuiesc credințelor care par să le motiveze într-un moment sau altul. Puțini oameni mai cred acum în diavol; dar foarte mulți se bucură să se comporte aşa cum se comportau strămoşii lor când Fiara era o realitate la fel de incontestabilă ca opusul ei. Ca să-şi justifice comportamentul, ei îşi transformă teoriile în dogme, legile în principii prime, şefii politici în Dumnezei şi pe toți cei care nu sunt de acord cu ei în diavoli întrupați. Această transformare idolatră a relativului în absolut şi a mult prea omenescului în divin le permite să se complacă în pasiunile lor cele mai urâte

[59] „Atâtea rele a putut să stârnească religia.” (Lucrețiu, *De rerum natura* – n.tr.)

cu conştiinţa împăcată şi cu certitudinea că lucrează pentru binele cel mai înalt. Iar când credinţele actuale ajung la rândul lor să pară prosteşti, va fi inventat un nou set, pentru ca nebunia străveche să poată continua să-şi poarte masca obişnuită de legalitate, idealism şi religie adevărată.

Aşa cum am văzut, legea vrăjitoriei era foarte simplă în principiu. Oricine avea de-a face în mod deliberat cu diavolul se făcea vinovat de o crimă capitală. Ar fi nevoie de mult mai mult loc decât putem acorda aici pentru a descrie cum a fost administrată în practică această lege. E de ajuns să spunem că mulţi judecători făceau tot posibilul să le ofere acuzaţilor un proces corect, deşi unii erau evident părtinitori. Însă chiar şi un proces corect era, văzut de la înălţimea actualelor noastre standarde occidentale, o caricatură monstruoasă a justiţiei. „Legile", citim în *Malleus Maleficarum*, „permit să fie orice martor acceptat pentru a depune mărturie împotriva lor". Şi nu numai că era acceptat ca martor oricine, inclusiv copii şi duşmanii de moarte ai acuzatului, ci erau acceptate şi tot felul de dovezi – bârfe, lucruri din auzite, subînţelesuri, vise ţinute minte, declaraţii ale posedaţilor. Putându-se apela mereu la ea, tortura era folosită frecvent (deşi nu întotdeauna) pentru a smulge mărturisiri. Şi la tortură se

adăugau promisiunile mincinoase în privința sentinței finale. În *Malleus*[60], această problemă a promisiunilor mincinoase este discutată cu toată acurateţea şi meticulozitatea de care dau dovadă de obicei autorii. Există trei alternative posibile. Dacă optează pentru prima, judecătorul poate să-i promită vrăjitoarei că va fi lăsată în viață (cu condiția, desigur, ca ea să le deconspire pe celelalte vrăjitoare) şi poate intenționa să-şi țină promisiunea. Singura viclenie pe care o practică este aceea de a-i da de înțeles acuzatei că pedeapsa cu moartea va fi comutată într-o pedeapsă mai puțin severă, cum ar fi exilul, în timp ce *in petto* s-a hotărât deja s-o condamne la izolare forțată permanentă, fără altă hrană decât pâine şi apă.

A doua alternativă e preferată de cei care cred că, „după ce-a fost ținută în închisoare în acest fel, promisiunea de a-i cruța viața ar trebui respectată o vreme, dar că, după o anumită perioadă, vrăjitoarea ar trebui arsă pe rug".

„O a treia opinie spune că judecătorul poate să-i promită fără griji acuzatei că va fi lăsată în viață, dar în aşa fel încât să poată mai târziu să renunțe la datoria de a da sentința, numind un alt judecător în locul său."

---

60 Kramer şi Sprenger, *op. cit.*, p. 228.

(Cât de bogată în semnificații este expresia „fără griji”! Minciuna sistematică este ceva ce pune sufletul mincinosului în mare primejdie. Ergo, dacă socoteşti că e avantajos să minți, trebuie să-ți iei nişte măsuri mentale astfel încât să poți părea în continuare în ochii tăi – dacă nu şi în ochii celorlalți sau ai lui Dumnezeu, care sigur nu se lasă înşelat – un candidat demn pentru paradis.)

Pentru occidentalii de astăzi, cea mai absurdă şi mai nedreaptă trăsătură a proceselor de vrăjitorie din Evul Mediu sau de la începutul epocii moderne era faptul că aproape oricare dintre evenimentele ciudate şi imprevizibile ale vieții cotidiene putea fi considerat în mod legitim un efect al unei intervenții diabolice cauzate de arta magică a vrăjitorului. Iată, de exemplu, cum arată una dintre dovezile pe baza cărora a fost condamnată la spânzurătoare una dintre cele două vrăjitoare judecate în 1664, la Bury St. Edmunds, în fața viitorului lord prim-judecător, sir Matthew Hale. În cursul unei certe, acuzata îşi blestemase şi îşi amenințase unul din vecini. După aceea, bărbatul a depus mărturie că, „de îndată ce scroafa lui făta, porcii săreau şi făceau tumbe şi imediat cădeau morți la pământ”. Dar asta nu era tot. Ceva mai târziu, s-a pricopsit „cu nişte păduchi de o mărime extraordinară”. Împotriva unor asemenea paraziți supranaturali, metodele

obişnuite de dezinsecție nu dădeau niciun rezultat, iar martorului nu i-a mai rămas decât să-şi arunce două dintre cele mai bune costume în foc. Sir Matthew Hale era un judecător corect, iubea moderația şi era foarte învățat, atât în ştiințe, cât şi în litere şi drept. Pare aproape incredibil astăzi că ar fi putut să ia în serios asemenea dovezi. Şi totuşi, le-a luat în serios. Motivul trebuie căutat, probabil, în faptul că era un om excesiv de pios, ca tot restul. Dar într-o epocă fundamentalistă pietatea implica şi credința într-un diavol personal, precum şi datoria de a stârpi vrăjitoarele care îl slujeau. Mai mult, admițând adevărul a tot ceea ce conține tradiția iudeo-creştină, exista o probabilitate antecedentă ca moartea purceilor şi înmulțirea păduchilor, precedate de blestemele bătrânei, să fie nişte evenimente supranaturale, cauzate de intervenția Satanei în sprijinul unuia dintre adepții săi.

În folclorul biblic despre diavoli şi vrăjitoare fuseseră încorporate şi multe superstiții populare, ce au ajuns să fie tratate cu aceeaşi venerație rezervată adevărurilor revelate ale Scripturii. De pildă, până în ultima parte a secolului al XVII-lea, toți inchizitorii şi majoritatea magistraților civili au acceptat fără să pună la îndoială validitatea a ceea ce s-ar putea numi „testele fizice pentru vrăjitorie”. Corpul acuzatei prezenta vreun semn

neobişnuit? Puteai găsi pe el locuri insensibile la înțepătura unui ac? Avea, mai ales, vreunul dintre acele „sfârcuri mici” sau țâțe în plus la care ar fi putut să sugă şi să se îngraşe vreun însoțitor magic – o pisică sau o broască-râioasă? Dacă avea, atunci suspecta era fără îndoială o vrăjitoare; căci tradiția spunea că acestea erau însemnele şi pecețile cu care diavolul şi-i marca pe ai săi. (Din moment ce 9% din bărbați şi puțin sub 5% din femei se nasc cu sfârcuri în plus, existau mereu victime predestinate. Natura îşi îndeplinea rolul cu promptitudine; cu postulate şi primele lor de bază neverificate, judecătorii făceau restul.)

Dintre celelalte superstiții care se cristalizaseră în axiome, trei merită măcar o scurtă mențiune, mai ales din cauza nenorocirilor enorme pe care le-a provocat acceptarea lor generală. Acestea sunt credințele conform cărora, invocând ajutorul diavolului, vrăjitoarele pot să provoace furtuni, boli şi impotență sexuală. În *Malleus*, Kramer şi Sprenger prezintă aceste credințe de parcă ar fi adevăruri evidente, stabilite nu doar prin bun-simț, ci şi prin autoritatea celor mai mari doctori. „Sfântul Toma, în comentariul său la Iov, spune după cum urmează: trebuie admis că diavolii pot, cu voia lui Dumnezeu, să tulbure văzduhul, să stârnească vânturi şi să facă să cadă foc din

ceruri. Căci, deşi, atunci când vine vorba să ia diverse forme, natura corporală nu se supune niciunui înger, fie el bun sau rău, ci numai lui Dumnezeu Creatorul, în privința mişcării locale natura corporală trebuie să asculte totuşi de cea spirituală... Dar vânturile şi ploaia şi alte asemenea tulburări ale văzduhului pot fi pricinuite de simple mişcări ale vaporilor eliberați din pământ sau apă; astfel, puterile naturale ale diavolilor sunt suficiente pentru a provoca asemenea lucruri. Aşa spune Sfântul Toma."[61]

În ce priveşte bolile, „nu există infirmitate, nici măcar lepra sau epilepsia, care să nu poată fi provocată de vrăjitoare, cu voia lui Dumnezeu. Iar aceasta o dovedeşte faptul că nicio infirmitate nu este exclusă de doctori"[62].

Autoritatea doctorilor este confirmată de observațiile personale ale autorilor noştri. „Căci am descoperit adesea că unii oameni au fost loviți de epilepsie sau de boala copiilor cu ajutorul unor ouă ce fuseseră îngropate alături de cadavre, mai ales alături de cadavrele vrăjitoarelor... mai cu seamă atunci când aceste ouă i-au fost puse unei persoane în mâncare sau în băutură."[63]

---

[61] *Op. cit.*, p. 147.

[62] *Op. cit.*, p. 134.

[63] *Op. cit.*, p. 137.

În ce priveşte impotența, autorii noştri fac o distincție clară între varianta naturală şi cea supranaturală. Impotența naturală este incapacitatea de a avea relații sexuale cu orice membru al sexului opus. Cea supranaturală, provocată de vrăji şi diavoli, este incapacitatea în relația cu o singură persoană (mai ales soție sau soț), potența nefiind afectată în raport cu ceilalți membri ai sexului opus. Să se observe însă, spun autorii, că Dumnezeu îngăduie mult mai multe vrăji în cazul puterilor de zămislire decât în orice alt sector al vieții umane, motivul fiind că, de la căderea încoace, în tot ce ține de sex, există „o corupție mai mare decât în cazul oricăror alte acțiuni umane".

Furtunile devastatoare nu sunt neobişnuite, impotența selectivă îi afectează pe majoritatea bărbaților din când în când, iar boala e nelipsită. Într-o lume în care legea, teologia şi superstiția populară erau toate de acord că vrăjitoarele sunt de vină pentru aceste evenimente cotidiene, ocaziile de spionaj şi oportunitățile pentru delațiune şi persecuție erau nenumărate. La apogeul vânătorii de vrăjitoare din secolul al XVI-lea, viața socială din anumite zone ale Germaniei trebuie să fi fost foarte asemănătoare cu viața socială sub nazişti sau într-una dintre țările aflate acum sub stăpânire comunistă.

Sub tortură, îmboldiți de vreun simț al datoriei sau de cine ştie ce pornire isterică, un bărbat putea să-şi denunțe soția, o femeie putea să-şi denunțe cele mai bune prietene, un copil părinții, iar un servitor stăpânul. Şi acestea nu erau singurele rele cu care te puteai întâlni într-o societate bântuită de diavol. Sugestiile neîncetate de vrăjitorie, avertizările zilnice împotriva celui rău au avut un efect dezastruos asupra multor oameni. Unii dintre cei care erau mai timorați şi-au pierdut minților, alții au fost chiar băgați în mormânt de frica aceasta permanentă. Asupra celor ambițioşi şi resentimentari, această poliloghie despre pericole supranaturale a avut cu totul alt efect. Ca să câştige trofeele pe care le doreau cu atâta ardoare, bărbații ca Bothwell şi femeile ca dna de Montespan erau gata să exploateze resursele magiei negre până la limita lor criminală. Iar dacă cineva se simțea oprimat şi frustrat, dacă purta pică societății în general şi vecinilor în particular, ce putea fi mai firesc decât să apeleze la cei care, după cum spuneau Sfântul Toma şi ceilalți, erau capabili să pricinuiască asemenea nenorociri? Dând atâta atenție diavolului şi tratând vrăjitoria ca pe cea mai cumplită dintre crime, teologii şi inchizitorii au răspândit de fapt credințele şi au încurajat practicile pe care se chinuiau să le reprime. La începutul secolului al XVIII-lea,

vrăjitoria încetase să mai fie o problemă socială serioasă. A dispărut, printre altele, şi fiindcă aproape nimeni nu mai încerca s-o reprime. Cu cât era mai puțin persecutată, cu atât exista mai puțină propagandă în favoarea ei. Atenția se mutase de la supranatural la natural. De pe la 1700 până în prezent, toate persecuțiile din Vest au fost seculare şi, s-ar putea spune, umaniste. Pentru noi, Răul Radical a încetat să mai fie ceva metafizic şi a devenit politic sau economic. Şi acest Rău Radical se întrupează acum nu în vrăjitori şi magicieni (căci ne place să ne credem pozitivişti), ci în reprezentanții vreunei clase sau națiuni detestate. Resorturile acțiunii şi rațională zările au suferit anumite schimbări, dar motivarea urii şi justificarea ferocității ne sunt prea bine cunoscute.

Biserica, după cum am văzut, învăța că vrăjitoria era o realitate ubicuă şi teribilă, iar Legea acționa fără milă conform acestei învățături. În ce măsură era opinia publică de acord cu viziunea oficială asupra chestiunii? Sentimentele majorității analfabete şi lipsite de voce nu pot fi decât bănuite din acțiunile ei consemnate şi din comentariile celor educați.

În capitolul dedicat vrăjirii animalelor, *Malleus* ne oferă informații interesante despre viața satului medieval, după care sentimentalii de azi, a căror aversiune față de prezent

îi opreşte să vadă ororile trecutului, încă tânjesc nostalgic. „Nu există”, ni se spune, „nicio fermă, cât de mică, în care femeile să nu facă rău vacilor vecinilor, lăsându-le fără lapte (cu ajutorul farmecelor) şi foarte adesea omorându-le.” Patru generații mai târziu descoperim observații asemănătoare despre viața rustică într-o societate bântuită de diavol în scrierile a doi preoți englezi, George Gifford şi Samuel Harsnett. „Nu ştiu ce femeie”, scrie Gifford „se ceartă amarnic cu vecina ei; urmează un mare necaz... Se naşte o bănuială. Peste câțiva ani o găsim certându-se cu alt vecin. E lovit şi el de necaz. Toată lumea vede ce s-a întâmplat. Se duce vestea despre asta. Maica W. e vrăjitoare... Ei bine, maica W. începe să fie foarte odioasă şi oribilă pentru mulți, vecinii ei nu îndrăznesc să spună nimic, dar în sinea lor şi-ar dori s-o vadă în ştreang. Curând după aceea, altcineva se îmbolnăveşte şi se topeşte pe picioare. Vecinii vin să-l viziteze. «Ei bine, vecine», spune unul, «nu bănuieşti ceva necurat la mijloc? N-ai mâniat-o niciodată pe maica W.?». «Să-ți spun drept, vecine», zice el, «de mult n-o mai am la inimă. Nu ştiu cum am supărat-o, doar că alaltăieri nevastă-mea a rugat-o, ca şi mine, să nu-şi mai lase găinile în grădina noastră... Chiar cred că mi-a făcut farmece». Toată lumea spune acum că maica W. chiar este

vrăjitoare... Nu încape nicio îndoială, căci sunt unii care-au văzut o nevăstuică fugind din casa ei în curtea lui înainte ca bărbatul să se îmbolnăvească. Bolnavul moare şi spune pe patul de moarte c-a fost vrăjit. Apoi maica W. e prinsă şi aruncată în temniță; e judecată şi condamnată şi, pe eşafod, jură că nu e vinovată”[64]. Şi iată ce scrie Harsnett în *Declaration of Egregious Popish Impostures*: „Atunci, păzea, uitați-vă în jurul vostru, vecinii mei! Dacă aveți vreunul o oaie bolnavă de ameţeli, vreun porc cu oreion sau un cal lovit de capie, vreun băiat hâtru sătul de şcoală, o fată leneşă plictisită de roata de tors sau vreo tânără suferind de ursuzenie şi care n-are destulă untură pentru terciul ei şi nici mama şi tatăl ei n-au unt îndeajuns pentru pâine... şi-n plus bătrâna maică Nobs a mai şi numit-o «otreapă mică şi leneşă» sau i-a cerut diavolului s-o scarpine, atunci fără îndoială că maica Nobs e vrăjitoarea”[65]. Aceste imagini din comunitățile rustice bazate pe superstiție, frică şi răutate reciprocă sunt straniu de deprimante – cu atât mai mult cu cât sunt atât de moderne, atât de contemporane şi de actuale. Ne aduc aminte cu multă forță de unele pagini din *La vingt-*

---

[64] George Gifford, *A Discourse of the Subtill Practices of Devils by Witches*, *apud* W. Notestein, *A History of Witchcraft in England*, p. 71.

[65] Notestein, *op. cit.*, p. 91.

cinquième heure şi *1984*, pagini în care românul descrie evenimentele coşmareşti ale prezentului şi ale trecutului recent, iar englezul prezice un viitor şi mai diabolic.

Prezentările de mai sus scrise de oameni educaţi cu privire la opinia publică incoerentă sunt suficient de edificatoare. Dar faptele sunt mai grăitoare decât vorbele, iar o societate care-şi linşează periodic vrăjitoarele îşi proclamă, răspicat, credinţa în magie şi frica de diavol. Iată un exemplu luat din istoria Franţei şi aproape contemporan cu evenimentele povestite în această carte. În vara lui 1644, după o furtună extrem de violentă şi nimicitoare, locuitorii câtorva sate de lângă Beaune s-au adunat ca să se răzbune pe demonii întrupaţi care le distruseseră astfel fără motiv recoltele. Luându-se după un flăcăiandru de şaptesprezece ani care pretindea că le miroase fără greş pe vrăjitoare, le-au aruncat în apă pe câteva femei şi apoi le-au omorât în bătaie. Alte suspecte au fost arse cu lopeţi încinse până la roşu, împinse în cuptoare de ars cărămizi sau aruncate cu capul înainte din locuri aflate la înălţime. Ca să pună capăt acestui regim de teroare, parlamentul din Dijon a trebuit să trimită doi comisari speciali în fruntea unei forţe poliţieneşti substanţiale.

Vedem astfel că opinia publică incoerentă era în complet acord cu teologii şi avocaţii. Printre cei educaţi nu există însă o asemenea aprobare unanimă. Kramer şi Sprenger scriu cu indignare despre cei care se îndoiau de realitatea vrăjitoriei – iar la sfârşitul secolului al XV-lea aceştia erau deja numeroşi. Ei observă că toţi teologii şi specialiştii în drept canonic sunt unanimi în condamnarea erorii „celor care zic că nu există vrăjitorie pe lume, ci doar în imaginaţia oamenilor care, ignorând cauzele ascunse, pe care niciun om nu le înţelege încă, atribuie vrăjitoriei anumite efecte naturale, ca şi cum acestea ar fi provocate nu de cauze ascunse, ci de diavoli care lucrează fie singuri, fie împreună cu vrăjitoarele. Iar deşi toţi ceilalţi doctori condamnă această eroare ca fiind o pură falsitate, Sfântul Toma o critică şi mai viguros şi o stigmatizează ca adevărată erezie, spunând că această eroare provine de fapt din rădăcina necredinţei”[66].

Această concluzie teoretică ridică o problemă practică. Se pune întrebarea dacă oamenii care susţin că vrăjitoarele nu există ar trebui consideraţi vădit eretici sau ar trebui priviţi ca fiind suspecţi de împărtăşirea unor opinii eretice. Se pare că prima opinie e cea corectă. Dar, deşi toate persoanele „condamnate pentru o asemenea

[66] Kramer şi Sprenger, *op. cit.*, p. 56.

doctrină malefică" meritau excomunicarea, cu toate pedepsele aferente, „trebuie să luăm în considerare numărul foarte mare de persoane care, din pricina ignoranței lor, vor fi găsite cu siguranță vinovate de această eroare. Şi, din moment ce eroarea e foarte răspândită, rigoarea strictei dreptăți poate fi temperată cu milă". Dar, „să nu se gândească nimeni că poate să scape invocând ignoranța. Căci cei care s-au îndepărtat de la calea cea dreaptă prin acest fel de ignoranță s-ar putea să fi păcătuit foarte grav".

Într-un cuvânt, atitudinea oficială a Bisericii era că, deşi necredința în vrăjitorie era sigur eretică, necredinciosul nu era în imediat pericol de a fi pedepsit. Cu toate acestea, rămânea foarte suspect şi putea să aibă mari probleme dacă persista în falsa lui doctrină după ce era informat asupra adevărului catolic. De-aici prudența pe care o arată Montaigne în capitolul 11 al celei de-a treia cărți a *Eseurilor*. „Vrăjitoarele din împrejurimi sunt în pericol de moarte când cineva aduce noi mărturii pentru realitatea viziunilor lor. Pentru a reconcilia exemplele pe care Sfânta Scriptură ni le dă despre asemenea lucruri – exemple cât se poate de sigure şi de irefutabile – şi pentru a le compara cu ce se întâmplă în epoca modernă, e nevoie de o mai mare ingeniozitate decât avem noi, căci noi nu le

vedem nici cauzele, nici mijloacele prin care au avut loc." S-ar putea ca numai Dumnezeu să poată spune ce este miracol şi ce nu. Dumnezeu trebuie crezut; dar oare trebuie să credem un simplu om „unul din noi, care este uimit, după cum el însuşi recunoaşte – şi care trebuie să fie uimit, dacă nu şi-a pierdut minţile"? Şi Montaigne conchide cu una dintre acele fraze de aur care merită inscripţionate deasupra altarului fiecărei biserici, deasupra jilţului fiecărui magistrat, pe pereţii fiecărei săli de curs, fiecărui senat şi parlament, fiecărui birou guvernamental şi fiecărei săli de consiliu. „La urma urmei" (scrieţi cuvintele acestea cu neon, scrieţi-le cu litere de un stat de om!), „la urma urmei, înseamnă să pui foarte mare preţ pe presupunerile tale, dacă arzi un om de viu pe baza lor".

Jumătate de secol mai târziu, Selden s-a arătat mai puţin prudent, dar şi mai puţin uman: „Legea împotriva vrăjitoarelor nu dovedeşte c-ar exista vreuna, dar pedepseşte răutatea acelor indivizi care se folosesc de asemenea mijloace ca să ia viaţa oamenilor. Dacă cineva afirmă că întorcându-şi pălăria pe cap de trei ori şi strigând «Bâz!» poate să ia viaţa unui om, deşi în realitate nu poate face aşa ceva, tot ar fi o lege dreaptă dată de stat ca acela care-şi întoarce pălăria pe cap de trei ori şi strigă

«Bâz!» cu scopul de a ucide pe cineva să fie executat”. Selden era suficient de sceptic ca să nu fie de acord cu ridicarea presupunerilor la rang de dogmă; dar era şi suficient de avocat ca să creadă că e corect să arzi un om de viu dacă respectivul crede că e vrăjitor. Montaigne studiase şi el dreptul, dar mintea sa refuzase cu încăpățânare să se lase coruptă de legalism. Când se gândea la vrăjitoare, se pomenea reflectând nu asupra răutății lor ce trebuia pedepsită, ci la boala lor care poate nu era incurabilă. „Cinstit vorbind”, scrie el, „eu mai degrabă le-aş fi prescris spânz” (un leac despre care se credea că alungă melancolia şi că vindecă astfel nebunia) „decât cucută”.

Primul atac sistematic împotriva practicii vânătorii de vrăjitoare şi a teoriei intervenției diabolice a venit din partea doctorului german Johann Weier, în 1563, şi a lui Reginald Scot, un moşier din Kent, care a publicat *Discovery of Witchcraft* în 1584. Nonconformistul Gifford şi anglicanul Harsnett împărtăşeau scepticismul lui Scot în privința cazurilor de vrăjitorie din vremea lor, dar nu puteau merge atât de departe ca el în punerea la îndoială a referințelor biblice legate de posesie, magie şi pacte cu diavolul.

Pe lângă sceptici, găsim şi o multitudine remarcabilă de credincioşi. Ca importanţă, dar şi cronologic, primul este marele Jean Bodin, care ne spune că a scris *Démonomanie des sorciers*, printre altele, „ca să servească drept răspuns celor care încearcă, prin cărţile lor, să le găsească scuze vrăjitorilor; atât de mult încearcă, încât s-ar zice c-au fost influenţaţi chiar de diavol ca să publice aceste cărţi". Asemenea sceptici, crede Bodin, merită să fie trimişi la rug împreună cu vrăjitorii pe care îi apără şi cărora le oferă justificări prin îndoielile lor.

În *Demonologia* lui, Iacob I a adoptat o poziţie similară. Raţionalistul Weiter, spune el, este un apologet al vrăjitorilor şi prin cartea sa „se dă în vileag ca unul ce a practicat această profesie".

Dintre eminenţii contemporani ai lui Iacob I, sir Walter Raleigh şi sir Francis Bacon par să fi fost de partea credincioşilor. În acelaşi secol, apără vrăjitoria în Anglia filosofi ca Henry More şi Cudworth, medici învăţaţi şi savanţi ca sir Thomas Browne şi Glanvil, avocaţi de calibrul lui sir Matthew Hale şi sir George Mackenzie.

În Franţa secolului al XVII-lea, toţi teologii acceptau existenţa vrăjitoriei, dar nu toţi clericii practicau vânătoarea de vrăjitoare. Multora toată această poveste li se părea extrem de indecentă şi o ameninţare la adresa

ordinii şi liniştii publice. Deplângeau zelul colegilor lor mai fanatici şi făceau tot posibilul să-l înfrâneze. Situația era similară şi în cazul avocaților. Unii erau cât se poate de bucuroşi să ardă o femeie pe rug *pour avoir, en pissant dans un trou, composé une nuée de grêle qui ravagea le territoire de son village*[67] (această execuție a avut loc la Dôle, în 1610); dar mai erau şi alții, cei moderați, care fără îndoială credeau şi ei în teoria cu privire la vrăjitoare, dar nu voiau să le acuze în practică.

Într-o monarhie absolută însă, opinia decisivă este cea a regelui. Ludovic al XIII-lea era foarte preocupat de diavol, însă fiul său n-a fost. În 1672, Ludovic al XIV-lea a dat dispoziții ca tuturor persoanelor condamnate recent pentru vrăjitorie de parlamentul din Rouen să li se comute pedeapsa în exil. Parlamentul a protestat, dar argumentele sale teologice şi juridice nu l-au convins pe monarh. Era voia lui ca acele vrăjitoare să nu fie arse şi asta era de ajuns.

Când judecăm evenimentele din Loudun, trebuie să distingem clar între pretinsa posedare a călugărițelor şi pretinsa cauză a acelei posedări – magia folosită de Grandier. În cele ce urmează, o să mă ocup mai ales de

---

[67] „Pentru că, pişându-se într-o groapă, provocase formarea unui nor de grindină care a devastat teritoriul satului său.” (n.tr.)

problema vinei lui Grandier, lăsând problema posedării pentru un capitol ulterior.

Părintele Tranquille, membru al uneia din primele echipe de exorciști, a publicat în 1634 o *Prezentare adevărată a procedurilor corecte respectate în chestiunea posedării ursulinelor din Loudun și în procesul lui Urbain Grandier*. Titlul e înșelător, fiindcă broșura nu este o prezentare adevărată a nimic, ci doar o polemică, o apărare retorică a exorciștilor și judecătorilor împotriva unui scepticism generalizat vădit și a unei dezaprobări aproape universale. E clar că în 1634 majoritatea oamenilor educați se îndoiau că ursulinele fuseseră cu adevărat posedate, fiind convinși de nevinovăția lui Grandier și șocați și dezgustați de felul nedrept cum era condus procesul său. Părintele Tranquille s-a grăbit să publice polemica în speranța că elocința sa de amvon avea să-i aducă pe cititori la o atitudine mai potrivită. Eforturile sale n-au avut succes. E adevărat, regele și regina erau ferm convinși; dar curtenii lor, aproape până la unul, nu. Dintre cei de viță nobilă care au venit să vadă exorcismele, foarte puțini credeau în adevărul posedării – și, firește, dacă posedarea nu era reală, atunci Grandier nu putea să fie vinovat. Mulți dintre doctorii care au venit în vizită erau convinși că fenomenele pe care le văzuseră erau cu totul

naturale. Ménage, Théophraste Renaudot, Ismaél Boulliau – toți oamenii de litere care-au scris despre Grandier după moartea sa au susținut că era nevinovat.

De partea credincioşilor era marea masă a catolicilor analfabeți. (Protestanții analfabeți erau aproape unanim sceptici în acest caz, se înțelege de la sine.) Pare sigur că toți exorcişti credeau în vinovăția lui Grandier şi în veridicitatea posedării. Au continuat să creadă chiar şi atunci când, ca Mignon, au ajutat la fabricarea unor dovezi care să-l trimită pe Grandier la eşafod. (Istoria spiritualismului arată foarte limpede că frauda, mai ales frauda pioasă, este perfect compatibilă cu credința.) Nu ştim aproape nimic despre opiniile marii mase a clerului. Ca exorcişti profesionişti, membrii ordinelor religioase erau pesemne de partea lui Mignon, a lui Barré şi a celorlalți. Dar preoții seculari? Voiau să creadă şi să predice că unul de-al lor îşi vânduse sufletul diavolului şi vrăjise şaptesprezece ursuline?

Ştim cel puțin că în rândul clerului înalt părerile erau foarte împărțite. Arhiepiscopul de Bordeaux era convins că Grandier era nevinovat şi că ursulinele sufereau de pe urma unei combinații între canonicul Mignon şi *furor uterinus*. Episcopul de Poitiers, în schimb, era convins că ursulinele erau cu adevărat posedate şi că Grandier era

vrăjitor. Şi autoritatea ecleziastică supremă, cardinalul-duce? Într-un anumit context, după cum o să vedem, Richelieu a fost absolut sceptic; în altul, a dat dovadă de o convingere oarbă. Întreaga poveste era evident o farsă; şi totuşi, într-un sens pickwickian, iar uneori chiar şi într-un sens nepickwickian, era cât se poate de adevărată.

Magia, fie ea albă sau neagră, era arta şi ştiința de a atinge scopuri naturale prin mijloace supranaturale (dar nu divine). Toate vrăjitoarele se foloseau de magie şi de puterile unor spirite, mai mult sau mai puțin malefice; dar unele dintre ele aderau totodată la ceea ce italienii numeau *la vecchia religione*.

„Ca să desțelenim terenul", scrie dra Margaret Murray în introducerea valorosului ei studiu *The Witch-Cult in Western Europe*, „fac o distincție clară între vrăjitoria operativă şi vrăjitoria ritualică. În categoria celei operative pun toate farmecele şi vrăjile, fie că sunt folosite de o vrăjitoare declarată sau de un creştin declarat, fie că intenția lor e bună sau rea, fie că sunt menite să omoare sau să vindece. Asemenea farmece şi vrăji sunt răspândite în fiecare națiune şi țară şi sunt practicate de preoți şi oameni de orice religie. Fac parte din moştenirea comună a rasei umane... Vrăjitoria ritualică – sau, cum propun eu să o numim, cultul dianic – cuprinde credințele religioase

şi ritualurile oamenilor care în perioada medievală târzie au fost cunoscuți drept «vrăjitori». Dovezile arată că dedesubtul religiei creştine exista un cult practicat de multe clase ale comunității, dar mai ales de cei ignoranți sau care trăiau în zonele mai slab populate ale țării. Îi putem localiza originile în vremurile precreştine şi el pare să fie vechea religie a Europei de Vest".

În anul de grație 1632, trecuseră mai bine de o mie de ani de când Europa de Vest fusese „convertită la creştinism" şi totuşi vechea religie a fertilității, puternic coruptă de faptul că fusese încontinuu „împotriva puterii", era încă vie, încă avea mărturisitorii ei şi martirii ei eroici, încă deținea o organizație ecleziastică – ce, conform lui Cotton Mather, era identică cu cea a propriei Biserici congregaționale. Supraviețuirea vechii credințe pare oarecum mai puțin surprinzătoare dacă ne amintim că, după patru secole de efort misionar, indienii din Guatemala nu sunt sensibil mai catolici azi decât erau în prima generație de după venirea lui Alvarado[68]. Peste alte şapte sau opt secole, situația religioasă din America Centrală poate va ajunge să semene cu cea care predomina în Europa secolului al XVII-lea, unde o

[68] Vezi Maud Oakes, *The Two Crosses of Todos Santos*, New York, 1951.

majoritate de creştini persecutau amarnic o minoritate rămasă fidelă vechii credinţe.

(În unele districte, membrii cultului dianic şi tovarăşii lor de drum s-ar putea chiar să fi constituit majoritatea populaţiei. Rémy, Boguet şi de Lancre ne-au lăsat relatări despre Lorena, Jura şi, respectiv, Ţara Bascilor, aşa cum le găsiseră ei la începutul secolului al XVII-lea. Din cărţile lor reiese clar că în aceste regiuni periferice majoritatea oamenilor erau, cel puţin într-o anumită măsură, adepţi ai vechii religii. Precauţi, îi adorau pe Dumnezeu ziua şi pe diavol noaptea. Printre basci, mulţi preoţi obişnuiau să celebreze ambele liturghii, şi pe cea albă, şi pe cea neagră. De Lancre însuşi i-a ars pe rug pe trei dintre aceşti clerici excentrici, a pierdut cinci care au scăpat din celula condamnaţilor şi i-a suspectat cu ardoare pe mulţi alţii.)

Ceremonia centrală a vrăjitoriei ritualice era aşa-numitul „sabat” – un cuvânt de origine necunoscută, ce n-are nicio legătură cu omonimul său ebraic. Sabaturile se celebrau de patru ori pe an – de Întâmpinarea Domnului, pe 2 februarie; de Aflarea Sfintei Cruci, pe 1 mai; de Lammas[69], pe 1 august; şi în ajunul Tuturor Sfinţilor, pe 31 octombrie. Acestea erau sărbători mari, la care veneau

[69] Sărbătoare creştină celebrată în unele ţări anglofone din emisfera nordică. Marchează binecuvântarea primelor roade ale recoltei (n.tr.).

adesea sute de adepți înfocați, de la mari depărtări. Între sabaturi se țineau „esbaturi” săptămânale pentru micile congregații din satele unde vechea religie se practica încă. Diavolul însuşi era prezent la toate marile sabaturi, în persoana unui bărbat care moştenise sau dobândise cumva onoarea de a fi încarnarea zeului cu două fețe al cultului dianic. Credincioşii îi aduceau omagiu zeului sărutându-i fața întoarsă – o mască purtată, sub o coadă de animal, la dosul diavolului. Avea loc apoi, cel puțin în cazul unora dintre adepte, o împerechere ritualică cu zeul, care era prevăzut în acest scop cu un falus artificial din corn sau metal. Această ceremonie era urmată de un picnic (căci sabaturile erau celebrate în aer liber, lângă copaci sau pietre sacre), de dansuri şi în final de o orgie sexuală promiscuă care, fără îndoială, fusese la origine o operațiune magică pentru sporirea fertilității animalelor, de care vânătorii şi păstorii primitivi depindeau. Atmosfera generală a sabaturilor era una de părtăşie şi de bucurie smintită, animalică. Atunci când erau prinşi şi aduşi la judecată, mulți dintre cei care luaseră parte la ele refuzau, chiar supuşi torturii sau ajunşi pe rug, să renunțe la religia care le adusese atâta fericire.

În ochii Bisericii şi ai magistraților civili, faptul de a fi membru al partidei diavolului era o agravare a crimei de

vrăjitorie. O vrăjitoare ce participase la sabat era mai rea decât una care îşi văzuse strict de practicile ei private. A participa la sabat însemna a declara public că preferi cultul dianic creştinismului. Mai mult, organizația vrăjitoarelor era o societate secretă care putea să fie folosită de lideri ambițioşi în scopuri politice. Pare aproape sigur că Bothwell folosise astfel întrunirile din Scoția ale vrăjitoarelor. Şi mai sigur este că Elisabeta şi Consiliul ei de Coroană erau convinşi, nu ştim dacă pe bună dreptate sau nu, că o seamă de catolici străini şi băştinaşi se foloseau de vrăjitoare şi magicieni ca s-o ucidă pe regină. Bodin ne spune că în Franța vrăjitorii constituiau un fel de mafie, cu membri în toate păturile societății şi ramuri în toate satele şi oraşele.

Pentru ca fărădelegea lui să pară şi mai abominabilă, Grandier a fost acuzat la proces nu doar de vrăjitorie operativă, ci şi de participare la ritualurile sabatului, precum şi că era membru al bisericii diavoleşti.

Spectacolul acesta al unui elev al iezuiților ce renunța solemn la botezul său, al unui preot care pleca de la altar ca să aducă omagiu diavolului, al unui om al Bisericii serios şi învățat care dansa giga cu magicieni şi se tăvălea prin fân cu vrăjitoare, capre şi duhuri era astfel gândit

încât să-i indigneze pe cei pioşi, să-i atragă pe spectatorii fără pretenţii şi să le aducă bucurie protestanţilor.

Capitolul VI

Investigaţiile preliminare ale lui de Cerisay îl convinseseră că nu avusese loc nicio posedare reală – era vorba doar despre o boală, făcută mai credibilă prin vreo mică escrocherie din partea călugăriţelor, prin multă răutate din partea canonicului Mignon şi prin superstiţia, fanatismul şi interesul personal profesional ale celorlalţi clerici implicaţi în acea poveste. Nu putea să existe niciun leac, era evident, până când nu se punea capăt exorcismelor. Dar, când a încercat să interzică sugestiile care le scoteau sistematic pe călugăriţe din minţi, Mignon şi Barré au scos triumfători un ordin scris al episcopului, care le îngăduia să continue exorcizarea ursulinelor până la noi dispoziţii. Nevrând să provoace un scandal, de Cerisay şi-a dat permisiunea pentru continuarea exorcismelor, dar a insistat să fie prezent atunci când erau duse la îndeplinire. În una dintre aceste ocazii, după cum s-a consemnat, s-a auzit un zgomot înspăimântător din horn şi o pisică a apărut brusc în vatră. Animalul a fost fugărit, prins, stropit cu apă sfinţită, însemnat cu semnul crucii şi izgonit cu fraze latineşti. După aceea s-a

descoperit că acel diavol deghizat era cotoiul mănăstirii, Tom, care ieşise pe acoperiş şi o luase spre casă pe o scurtătură. S-a râs în hohote, rabelaisian.

A doua zi, Mignon şi Barré au avut nesimţirea să-i închidă uşa mănăstirii în faţă lui de Cerisay. Acesta a fost lăsat să aştepte afară, în vremea de toamnă, cu colegii săi magistraţi, în timp ce cei doi preoţi îşi exorcizau victimele fără martori oficiali, contrar ordinelor sale. Întors în biroul său, judecătorul indignat a dictat o scrisoare adresată exorciştilor. Acţiunile lor, declara el, erau de aşa natură încât provocau „o suspiciune puternică de şarlatanie şi sugestionare". În plus, „cum stareţa mănăstirii l-a acuzat public pe Grandier şi l-a defăimat, spunând că era înţeles cu diavolii, nimic n-ar mai fi trebuit să se facă în secret; dimpotrivă, totul trebuie făcut acum în faţa justiţiei şi în prezenţa noastră". Alarmaţi de această severitate, exorciştii şi-au cerut scuze şi au declarat că maicile se calmaseră şi că, drept urmare, deocamdată nu mai era nevoie de alte exorcisme.

Între timp, Grandier pornise călare spre Poitiers ca să apeleze la episcop. Dar, când a sosit, dl de la Rochepozay era indispus şi n-a putut decât să-i trimită un mesaj prin capelanul său, care spunea că „dl Grandier ar trebui să intenteze proces în faţa judecătorilor regali şi că el,

episcopul, avea să fie foarte fericit dacă i se făcea dreptate în această chestiune".

Parohul s-a întors în Loudun şi a cerut fără întârziere de la *bailli* un ordin de restricție împotriva lui Mignon şi a complicilor săi. De Cerisay a eliberat imediat un ordin care interzicea oricui, indiferent de rang sau funcție, să-i facă rău sau să-l defăimeze pe zisul *curé* de la Saint-Pierre. În acelaşi timp, i-a interzis explicit lui Mignon să mai facă vreo exorcizare. Canonicul a răspuns că el putea fi tras la răspundere doar de superiorii săi ecleziastici şi că nu recunoştea autoritatea dlui *bailli* într-o chestiune care, de vreme ce îl implica pe diavol, era complet spirituală.

Între timp, Barré se întorsese la enoriaşii săi în Chinon. Nu se mai făceau exorcizări în public. Dar canonicul Mignon îşi petrecea în fiecare zi ore întregi cu penitentele sale, citindu-le capitole din celebrul raport al părintelui Michaelis despre cazul Gauffridy, asigurându-le că Grandier era un magician la fel de mare ca şi colegul său provensal şi că şi ele fuseseră vrăjite. Comportamentul cucernicelor măicuțe devenise de acum atât de excentric, încât părinții elevelor lor s-au speriat; curând, toate internele se retrăseseră şi puținele eleve de zi care se mai încumetau să intre în mănăstire se întorceau acasă cu poveşti cât se poate de îngrijorătoare. Pe la jumătatea

lecției de aritmetică, sora Claire a Sfântului Ioan începuse să râdă incontrolabil, de parcă ar fi gâdilat-o cineva. În sala de mese, sora Martha se certase cu sora Louise a lui Iisus. Ce țipete! Şi cum se ocărau!

Spre sfârşitul lui noiembrie, Barré a fost chemat înapoi din Chinon şi dintr-odată simptomele tuturor s-au înrăutățit mult sub influența lui. Mănăstirea era acum o casă de nebuni. Chirurgul Mannoury şi farmacistul Adam s-au îngrijorat şi i-au chemat pentru consultații pe cei mai buni medici din oraş. Aceştia au venit şi, după ce le-au examinat pe călugărițe, au întocmit un raport scris către *bailli*. Iată care erau concluziile lor: „Călugărițele sunt clar agitate, dar nu credem că acesta este un rezultat al acțiunilor demonilor şi spiritelor... Pretinsa lor posedare ni se pare mai degrabă iluzorie decât reală". Raportul părea hotărâtor pentru toți, mai puțin pentru exorcişti şi pentru duşmanii lui Grandier. Grandier a mai apelat o dată la de Cerisay, iar de Cerisay şi-a reînnoit încercările de a pune capăt exorcismelor. Mignon şi Barré l-au sfidat iarăşi şi iarăşi el s-a ferit să provoace un scandal făcând uz de forță împotriva preoților. În schimb, i-a scris o scrisoare episcopului, pentru a pune capăt unei poveşti care era „cea mai penibilă şarlatanie născocită de multe veacuri încoace". Grandier, spunea el, nu le văzuse pe călugărițe

niciodată şi n-avusese nimic de-a face cu ele; „iar dacă i-ar fi avut pe diavoli la degetul mic, atunci i-ar fi folosit ca să se răzbune pentru violenţele şi insultele la care fusese supus”.

Dl de la Rochepozay n-a răspuns la această scrisoare. Grandier îl ofensase făcând apel împotriva deciziei sale. Aşa că tot ce se putea face pentru a-l răni pe paroh era întru totul drept, adecvat şi just.

De Cerisay a mai scris o scrisoare, de data aceasta şefului tribunalului ecleziastic. A intrat în detaliile farsei groteşti şi oribile care se juca în Loudun mai mult decât atunci când îi scrisese episcopului. „Dl Mignon deja spune că dl Barré e un sfânt şi se canonizează reciproc unul pe altul fără să mai aştepte judecata superiorilor lor.” Barré îl corectează pe diavol când face greşeli de gramatică şi îi invită pe sceptici „să facă ce face el şi să-şi pună degetul în gura posedatelor”. Părintele Rousseau, un cordelier, a fost prins şi muşcat atât de tare, încât a fost silit să o tragă pe călugăriță de nas cu cealaltă mână, ca s-o facă să-i dea drumul, în timp ce striga *Au diable, au diable!* mult mai tare decât strigă fetele de la bucătărie *Au chat, au chat!* când mâța a fugit cu mâncarea-n gură. S-a pus apoi întrebarea de ce bestia a muşcat un deget sfințit şi s-a ajuns la concluzia că episcopul trebuie să se fi zgârcit cu

uleiurile sfinte şi că ungerea nu ajunsese până la degete. Câțiva preoți novici şi-au încercat norocul cu exorcismul, printre ei şi un frate al lui Philippe Trincant. Dar acest tânăr a făcut atâtea greşeli în latină – folosindu-l pe *hoste* ca vocativ al lui *hostis* şi spunând *da gloria Deo* –, încât publicul educat nu putea să nu zâmbească şi a trebuit să i se ceară să plece. Mai mult, adaugă de Cerisay, „chiar şi când era în cele mai puternice convulsii, călugărița nu-i dădea voie dlui Trincant să-i pună degetul în gură (fiindcă el e cam murdar) şi cerea insistent un alt preot". Cu toate acestea, „bunul părinte epitrop al capucinilor este mirat de inimile de piatră ale oamenilor din Loudun şi uimit că nu vor să creadă. La Tours, ne asigură el, i-ar fi convins să înghită un asemenea miracol la fel de uşor ca pe unt. El şi alți câțiva au declarat că aceia care nu cred sunt atei şi deja osândiți".

Şi această scrisoare a rămas fără răspuns, iar farsa oribilă a putut continua, zi după zi, până la mijlocul lui decembrie, când dl de Sourdis a venit în mod foarte oportun să stea la abația lui, Saint-Jouin-des-Marnes. Arhiepiscopul a fost informat neoficial de către Grandier şi oficial de către de Cerisay despre ce se întâmpla şi rugat să intervină. Dl de Sourdis şi-a trimis imediat medicul personal să vadă ce se petrece. Ştiind că doctorul era un

om care nu credea în prostii şi că stăpânul său, arhiepiscopul, era făţiş sceptic, călugăriţele s-au speriat şi pe toată durata investigaţiei au fost cuminţi ca nişte mieluşei. Nu exista niciun semn de posedare. Doctorul a scris asta în raportul său şi, în ultimele zile ale lui decembrie 1632, arhiepiscopul a publicat o ordonanţă. Mignon nu mai avea voie să facă exorcisme deloc, iar Barré le mai putea face doar însoţit de doi exorcişti numiţi de arhiepiscop, un iezuit din Poitiers şi un oratorian din Tours. Nimeni altcineva nu mai avea să ia parte la ele.

Interdicţia era aproape inutilă, căci în lunile următoare n-au mai fost demoni de exorcizat. Nemaifiind stimulate de sugestiile preoţilor, agitaţiile călugăriţelor au lăsat locul unei stări groaznice, ca după beţie, în care confuzia mentală era amestecată cu ruşinea, cu remuşcarea şi convingerea că au comis un păcat enorm. Dacă arhiepiscopul avea dreptate? Dacă nu existaseră niciodată diavoli? Atunci toate lucrurile monstruoase pe care le făcuseră şi le spuseseră le puteau fi imputate drept crime. Dacă ar fi fost posedate, ar fi fost inocente. Dar, dacă nu fuseseră posedate, trebuiau să dea socoteală, la Judecata de Apoi, pentru blasfemie şi lipsă de castitate, pentru minciuni şi răutate. Iadul li se căsca îngrozitor la picioare. Colac peste pupăză, rămăseseră şi fără bani, iar toată

lumea era acum împotriva lor. Toți – părinții elevelor, doamnele pioase ale oraşului, mulțimile de curioşi, ba chiar şi propriile rude. Da, până şi propriile rude; căci acum, când încetaseră să mai fie posedate, când, conform judecății arhiepiscopului, erau fie impostoare, fie victime ale melancoliei şi ale abstinenței forțate, deveniseră o ruşine pentru propriile familii şi, ca atare, erau repudiate, dezavuate şi li se tăiaseră alocațiile. Nu mai aveau carne şi unt pe masă, nici slujnice în bucătărie. Erau obligate să se ocupe singure de treburile gospodăriei; iar când terminau cu gospodăritul, trebuiau să-şi câştige traiul cosând, torcând lână pentru negustori de stofe zgârciți, care profitau de nevoile şi necazurile lor plătindu-le chiar mai puțin decât erau plătiți zilierii. Înfometate, epuizate de munca necontenită, bântuite de frici metafizice şi de un sentiment de vinovăție, bietele femei se gândeau cu nostalgie la vremurile fericite când erau posedate. După iarnă a venit primăvara, apoi o vară la fel de blestemată. Apoi, în toamna lui 1633, speranța a reînviat. Regele se răzgândise în privința donjonului, iar dl de Laubardemont s-a cazat din nou la Lebăda şi Crucea. Mesmin de Silly şi ceilalți cardinalişti exultau. D'Armagnac pierduse partida; castelul era sortit pieirii. Nu le mai rămânea decât să scape de parohul ăla nesuferit. La prima sa întrevedere cu

împuternicitul regelui, Mesmin a adus vorba despre posedare. Laubardemont a ascultat cu atenție. Cum la vremea sa judecase şi arsese pe rug zeci de vrăjitoare, putea să pretindă în mod legitim că era expert în chestiunile supranaturale.

A doua zi a ajuns la mănăstirea din strada Paquin. Canonicul Mignon a confirmat povestea lui Mesmin; la fel şi maica superioară; la fel şi ruda cardinalului, sora Claire de Sazilly, precum şi cele două cumnate ale lui Laubardemont, domnişoarele de Dampierre. Trupurile cucernicelor măicuțe fuseseră infestate de spirite malefice; spiritele fuseseră introduse prin magie, iar magicianul era Urbain Grandier. Aceste adevăruri fuseseră întărite de diavolii înşişi şi erau astfel dincolo de orice îndoială. Şi totuşi, Excelența Sa, arhiepiscopul, spusese că nu exista nicio posedare reală şi le făcuse astfel de râs în ochii lumii. Era o monstruoasă nedreptate, aşa că l-au rugat pe dl de Laubardemont să-şi folosească influența asupra Eminenței Sale şi a Maiestății Sale pentru a face ceva în legătură cu asta. Laubardemont s-a arătat înțelegător, dar n-a promis nimic. Lui personal nu-i plăcea nimic mai mult decât o vânătoare de vrăjitoare, dar ce părere avea cardinalul despre asemenea lucruri? Era greu de spus. Câteodată părea să le ia foarte în serios, dar alteori îl puteai auzi

vorbind despre supranatural pe tonul ironic al unui discipol de-al lui Charron sau Montaigne. Un mare om trebuie să fie tratat de cei care-l slujesc ca o combinație de zeu, copil mofturos şi fiară sălbatică. Zeul trebuie venerat, copilului trebuie să-i faci pe plac şi să-l păcăleşti, iar fiara trebuie s-o împaci sau, atunci când e agitată, s-o eviți. Curteanul care, prin vreo sugestie nepotrivită, irită această trinitate nebună de un orgoliu supraomenesc, o ferocitate subumană şi o neghiobie infantilă nu face decât să şi-o caute cu lumânarea. Călugărițele n-aveau decât să plângă şi să implore; dar, până când n-avea să descopere cum bătea vântul, Laubardemont n-avea de gând să mişte un deget.

Câteva zile mai târziu, Loudunul a avut onoarea de a primi vizita unui personaj foarte distins, Henri de Condé. Acest prinț de viță regală era un sodomit notoriu, care îmbina lăcomia cea mai sordidă cu o pietate exemplară. În politică, fusese pe vremuri anticardinalist, dar acum, când poziția lui Richelieu părea de nezdruncinat, devenise cel mai slugarnic dintre sicofanții Eminenței Sale. Informat despre posedare, prințul şi-a exprimat pe dată dorința de a vedea cum stau lucrurile cu ochii săi. Canonicul Mignon şi călugărițele erau foarte bucuroşi să-i arate. Însoțit de Laubardemont şi de o suită numeroasă, Condé a mers cu

alai până la mănăstire, unde a fost întâmpinat de Mignon şi condus în capelă, unde s-a ţinut o liturghie solemnă. La început, călugăriţele s-au arătat cât se poate de decente; dar, în momentul împărtăşirii, stareţa, sora Claire şi sora Agnès au intrat în convulsii şi au început să se zvârcolească pe podea, strigând obscenităţi şi blasfemii. Restul comunităţii le-a imitat şi, o oră sau două, biserica a arătat a ceva între bâlci şi bordel. Edificat nevoie mare, prinţul a declarat că nu mai era loc de îndoială şi l-a îndemnat pe Laubardemont să-i scrie imediat cardinalului, informându-l pe Eminenţa Sa despre ce se întâmpla. „Dar împuternicitul", aşa cum aflăm dintr-o relatare din epocă, „n-a lăsat să se înţeleagă ce credea despre straniul spectacol. Cu toate astea, după ce s-a întors la han, s-a simţit adânc mişcat de compasiune faţă de starea vrednică de plâns a călugăriţelor. Ca să-şi ascundă adevăratele sentimente, i-a invitat pe prietenii lui Grandier la cină şi pe Grandier însuşi împreună cu ei". Trebuie să fi fost o petrecere încântătoare.

Pentru a-l îmboldi pe prudentul Laubardemont să acţioneze, duşmanii parohului au venit acum cu o acuzaţie şi mai gravă. Grandier nu era doar un vrăjitor care-şi renegase credinţa, se răzvrătise împotriva lui Dumnezeu şi vrăjise o întreagă mănăstire de călugăriţe;

era şi autorul unui obscen şi violent atac împotriva cardinalului, publicat cu şase ani înainte, în 1627, sub titlul *Lettre de la cordonnière de Loudun*. E aproape sigur că Grandier n-a scris acest pamflet; dar, din moment ce era prietenul şi partenerul de corespondenţă al pantofăresei care dăduse numele pamfletului, din moment ce foarte probabil îi fusese iubit cândva, nu era absurd să se presupună că el ar fi putut fi autorul.

Catherine Hammon era o mică proletară isteaţă şi frumuşică care în 1616, când Maria de Medici stătea la Loudun, îi atrăsese atenţia reginei, fusese primită în serviciul ei şi curând devenise oficial pantofăreasa Casei Regale, iar neoficial o confidentă şi un factotum a reginei. Grandier o cunoscuse (prea intim, se zvonea) în perioada în care regina fusese exilată la Blois, când fata s-a întors pentru o vreme în Loudun. Mai târziu, când a revenit la postul ei, Catherine, care ştia să scrie, îl informa pe paroh despre ce se mai întâmpla la curte. Scrisorile ei erau atât de hazlii, încât Grandier obişnuia să le citească cu glas tare prietenilor săi pasajele mai piperate. Printre aceşti prieteni se număra şi dl Trincant, procurorul şi tatăl delicioasei Philippe. Acelaşi domn Trincant, care devenise duşmanul său cel mai implacabil, era cel care îl acuza acum pe corespondentul lui Catherine Hammon de a fi

scris acea *Lettre de la cordonnière*. De data asta, Laubardemont n-a făcut niciun efort să-şi ascundă sentimentele. Poate că nu se ştia sigur ce credea cardinalul despre vrăjitoare şi demoni; dar nu existase niciodată vreo îndoială cu privire la ce credea despre criticii administrației sale, ai familiei sale şi-ai săi. Dacă erai în dezacord cu părerile politice ale lui Richelieu, îți semnai demisia din funcțiile publice, te păşteau ruina şi exilul; dacă-l insultai, riscai să mori pe eşafod sau chiar pe rug ori să fii tras pe roată (un edict din 1626 declara că pamfletele defăimătoare erau o crimă de *lèse-majesté*). Numai pentru că tipărise *Lettre de la cordonnière*, un biet meseriaş fusese trimis la galere. Ce ar fi pățit autorul dacă ar fi fost prins? Încrezător de data aceasta că zelul său avea să fie bine văzut de Eminența Sa, Laubardemont a luat note despre tot ce-a spus dl Trincant. Nici Mesmin nu stătuse degeaba între timp. Grandier, aşa cum am văzut, era un duşman declarat al călugărilor, iar călugării din Loudun erau, cu puține excepții, duşmanii declarați ai lui Grandier. Carmeliții aveau cele mai serioase motive să-l urască; dar carmeliții n-aveau putere să-şi pună ura în practică. Capucinii suferiseră mai puțin din cauza acțiunilor lui Grandier, dar puterea lor de a-i face rău era incomparabil mai mare. Căci capucinii erau colegii

părintelui Joseph şi aveau o corespondenţă regulată cu acea *Éminence Grise*[70] care era apropiatul, sfetnicul de căpătâi şi mâna dreaptă a cardinalului. Mesmin le-a împărtăşit aşadar noile acuzaţii împotriva lui Grandier călugărilor cenuşii, şi nu celor albi. Răspunsul a fost pe măsura dorinţelor sale. Călugării au scris imediat o scrisoare către părintele Joseph, iar Laubardemont, care era pe cale să se întoarcă în Paris, a fost rugat să i-o înmâneze personal. Laubardemont a acceptat şi, în aceeaşi zi, i-a invitat pe Grandier şi pe prietenii săi la o cină de rămas-bun, unde a băut în sănătatea parohului, l-a asigurat de prietenia sa veşnică şi a promis să facă tot ce-i stătea în putinţă pentru a-l ajuta în lupta sa împotriva conspiraţiei unor duşmani lipsiţi de scrupule. Atâta prietenie, oferită cu atâta generozitate, atât de spontan! Grandier a fost mişcat aproape până la lacrimi.

A doua zi, Laubardemont a pornit spre Chinon, unde şi-a petrecut seara alături de persoana care credea cu cel mai sincer fanatism în vinovăţia parohului. Dl Barré l-a primit pe împuternicitul regal cu toată consideraţia cuvenită şi, la cererea acestuia, i-a dat toate minutele

---

[70] „Eminenţă cenuşie”, poreclă dată lui Joseph François Leclerc du Tremblay (1577-1638), zis şi „părintele Joseph”, consilier al cardinalului Richelieu (n.tr.).

şedinţelor de exorcism, în care călugăriţele îl acuzaseră pe Grandier că le vrăjise. A doua zi, după micul dejun, Laubardemont s-a distrat cu caraghioslâcurile unor posedaţi locali; apoi, luându-şi rămas-bun de la exorcist, a pornit spre Paris.

Imediat ce a ajuns, a avut o întrevedere cu părintele Joseph, apoi, peste câteva zile, o întâlnire şi mai decisivă cu cele două Eminenţe, cea stacojie şi cea cenuşie. Laubardemont a citit minutele exorcismelor primite de la dl Barré, iar părintele Joseph a citit scrisoarea în care colegii săi capucini îl acuzaseră pe paroh că era autorul îndelung căutat al faimoasei *Lettre de la cordonnière*. Richelieu a hotărât că era o chestiune suficient de gravă ca să fie discutată la următoarea şedinţă a Consiliului de Stat. În ziua cu pricina (30 noiembrie 1633), regele, cardinalul, părintele Joseph, secretarul de stat, cancelarul şi Laubardemont s-au întâlnit la Ruel. Posedarea ursulinelor din Loudun a fost primul subiect de pe agendă. Laubardemont a spus povestea pe scurt, cu un ton lugubru, iar Ludovic al XIII-lea, care era ferm convins de existenţa diavolilor, a decis fără ezitare că trebuia făcut ceva în legătură cu asta. S-a întocmit pe loc un document, semnat de rege, contrasemnat de secretarul de stat şi pecetluit, cu ceară galbenă, cu marele sigiliu. Acest

document îl autoriza pe Laubardemont să meargă la Loudun, să investigheze posedarea, să examineze acuzațiile aduse de diavoli lui Grandier şi, dacă ele păreau întemeiate, să-l aducă pe magician la judecată.

În anii 1620 şi 1630, procesele de vrăjitorie încă erau frecvente; dar, dintre toate zecile de persoane acuzate în aceşti ani că ar fi avut relații cu diavolul, Grandier a fost singurul de al cărui caz s-a interesat cardinalul îndeaproape şi în mod susținut. Părintele Tranquille, exorcistul capucin care a scris, în 1634, o broşură în apărarea lui Laubardemont şi al diavolilor, declară că „datorăm primii paşi în această chestiune zelului celui mai eminent cardinal", iar pentru asta „dau mărturie îndeajuns scrisorile pe care i le-a trimis dlui de Laubardemont". În ce-l priveşte pe împuternicit, „nu începea niciodată vreo procedură pentru dovedirea posedării fără să-i informeze mai întâi pe larg pe Maiestatea Sa şi pe cardinal". Mărturia lui Tranquille este confirmată de cea a altor contemporani, care scriu despre un schimb de scrisori aproape zilnic între Richelieu şi agentul său din Loudun.

Ce motive avea cardinalul să fie atât de interesat de un caz care părea să aibă atât de puțină importanță? Asemenea contemporanilor Eminenței Sale, trebuie să ne

mulțumim cu bănuieli. Pare limpede că dorința de răzbunare personală era un motiv important. În 1618, când Richelieu era doar episcop de Luçon şi abate de Coussay, parohul acela plin de ifose fusese obraznic cu el. Iar acum avea motive întemeiate să creadă că acelaşi Grandier era responsabil şi pentru calomniile şi insultele din *Lettre de la cordonnière*. E adevărat că acuzația aceasta era aproape imposibil de dovedit într-o curte de judecată. Dar merita să scape de individ şi numai pentru că fusese bănuit de o asemenea crimă. Şi asta nu era tot. Parohul vinovat era în funcție într-o parohie vinovată. Loudunul încă era o redută a protestantismului. Fiind prea prudenți ca să se compromită pe timpul revoltei ce se terminase cu capturarea oraşului La Rochelle în 1628, hughenoții din Poitou nu făcuseră nimic pentru a merita să fie persecutați fățiş şi sistematic. Edictul de la Nantes încă era în vigoare şi, oricât de intolerabili erau, calvinişti trebuiau toleraţi. Dar dacă se putea dovedi acum, prin mărturiile bunelor măicuțe, că aceşti domni de religie aşa-zis reformată avuseseră o înțelegere secretă cu un duşman care era chiar mai rău decât englezii – cu diavolul însuşi? Ar fi existat atunci justificări din plin pentru a face ceea ce plănuia de mult să facă: şi anume să lase Loudun fără drepturi şi privilegii, pe care să le transfere noului său

oraş, Richelieu. Şi lucrurile nu se opreau aici. Diavolii ar fi putut fi folositori şi-n alte feluri. Dacă oamenii erau făcuți să creadă că Loudun era doar începutul unei invazii în toată regula pornite din iad, atunci ar fi putut să reînvie Inchiziția în Franța. Ce convenabil ar fi fost! Ce mult l-ar fi ajutat pe cardinal să-şi ducă la bun sfârşit sarcina de a centraliza puterea în monarhia absolută! Aşa cum ştim din propria noastră experiență cu diavoli seculari ca evreii, comuniştii sau imperialiştii burghezi, cel mai bun mod de a întemeia şi a justifica un stat polițienesc este să insişti încontinuu asupra pericolelor pe care le prezintă o a Cincea Coloană. Richelieu a făcut o singură greşeală: a supraestimat cât de dispuşi erau compatrioții săi să creadă în supranatural. Având în vedere că ne aflăm pe la jumătatea Războiului de Treizeci de Ani, ar fi avut probabil mai mult succes cu o a Cincea Coloană de spanioli şi austrieci decât cu nişte simple spirite, oricât de infernale ar fi fost ele.

Laubardemont n-a stat degeaba. Pe 6 decembrie s-a întors din nou la Loudun. A trimis în secret, dintr-o casă din suburbii, după procuror şi şeful poliției, Guillaume Aubin. Când au venit, Laubardemont le-a arătat împuternicirea sa şi un mandat regal pentru arestarea lui Grandier.

Aubin mereu îl plăcuse pe paroh. În noaptea aceea, i-a trimis un mesaj lui Grandier, informându-l despre întoarcerea lui Laubardemont şi sfătuindu-l să fugă de îndată. Grandier i-a mulţumit; dar, închipuindu-şi prosteşte că nevinovaţii n-au de ce să se teamă, a ignorat sfatul prietenului său. A fost arestat a doua zi, în drum spre biserică. Mesmin şi Trincant, Mignon şi Menuau, farmacistul şi chirurgul erau toţi de faţă ca să vadă spectacolul, deşi era o oră matinală. Grandier a fost condus la trăsura cu care avea să fie dus la castelul din Angers, unde urma să fie închis, în râsetele batjocoritoare ale celorlalţi.

S-au făcut cercetări la casa parohială şi i-au fost confiscate toate cărţile şi documentele. În mod dezamăgitor, biblioteca sa nu conţinea nici măcar o singură lucrare despre magia neagră; conţinea însă (şi era aproape la fel de grav) un exemplar din *Lettre de la cordonnière*, împreună cu manuscrisul acelui *Tratat despre celibatul sacerdotal* pe care Grandier îl scrisese ca să aline conştiinţa drei de Brou.

Laubardemont fusese auzit spunând, în momente de bună dispoziţie, că, dacă ar face rost măcar de trei rânduri din scrisul de mână al cuiva, atunci ar putea găsi un motiv să-l spânzure pe cel în cauză. În *Tratat* şi în

pamfletul împotriva cardinalului găsise deja suficiente justificări nu doar pentru o spânzurare, ci şi pentru supunere la cazne, tragere pe roată şi ardere pe rug. Iar căutările scoseseră la iveală şi alte comori. De pildă, erau acolo toate scrisorile trimise parohului de Jean d'Armagnac – scrisori care, dacă insista să devină supărător, ar fi putut fi folosite cu siguranță pentru a-l trimite pe favoritul regelui în exil sau la eşafod. Şi mai erau şi iertările acordate de arhiepiscopul de Bordeaux. Pe atunci, dl de Sourdis se descurca foarte bine la Amiralitate; dar, dacă vreodată s-ar fi descurcat mai puțin bine, aceste dovezi că iertase cândva un magician notoriu ar fi putut să fie de folos. Fireşte că între timp trebuiau să nu fie lăsate pe mâna lui Grandier, căci, dacă nu putea dovedi că fusese iertat de arhiepiscop, atunci condamnarea sa de către episcopul de Poitiers era încă în vigoare. Şi, dacă era încă în vigoare, Grandier rămânea preotul care comisese acte venerice în biserică. Şi, dacă era capabil de *asta*, atunci fireşte că era capabil şi să vrăjească şaptesprezece călugărițe.

Săptămânile următoare au fost o lungă orgie de duşmănie autorizată, de sperjur binecuvântat de Biserică, de ură şi invidie care nu numai că nu erau reprimate, ci erau chiar răsplătite în mod oficial. Episcopul de Poitiers a

publicat un avertisment, în care-l denunța pe Grandier şi-i îndemna pe credincioşi să ofere informații împotriva lui. Exortația a fost ascultată cu entuziasm. Laubardemont şi secretarii săi au transcris volume întregi de bârfe răutăcioase. Cazul din 1630 a fost redeschis şi toți martorii ce recunoscuseră că comiseseră sperjur jurau acum că minciunile de care se deziseseră erau adevărul adevărat. La aceste audieri preliminare Grandier n-a fost prezent în persoană şi nici reprezentat de avocat. Laubardemont n-a permis apărării să-şi prezinte cazul, iar când mama lui Grandier a protestat împotriva metodelor nedrepte şi chiar ilegale care erau folosite, i-a rupt petițiile în față. În ianuarie 1634, bătrâna doamnă a anunțat că, în numele fiului ei, făcea apel la parlamentul din Paris. În acest timp, Laubardemont era la Angers, interogându-l pe acuzat. Eforturile sale n-au dat roade. Grandier, care fusese informat despre apel şi era încrezător că speța avea să ajungă curând în fața altui judecător, mai puțin vădit părtinitor, a refuzat să răspundă la întrebările împuternicitului. După o săptămână de intimidări care alternau cu linguşiri, Laubardemont a renunțat dezgustat şi s-a grăbit să se întoarcă la Paris şi la cardinal. Urnită de bătrâna dnă Grandier, maşinăria greoaie a legii îşi croia drum încet, dar sigur spre un apel. Însă un apel era

ultimul lucru pe care-l doreau Laubardemont şi stăpânul său. Judecătorii de la înalta curte erau pasionaţi de legalitate şi invidioşi din principiu pe ramura executivă a guvernării. Dacă li se permitea să reexamineze cauza, avea să se aleagă praful de reputaţia de avocat a lui Laubardemont şi Eminenţa Sa ar fi fost nevoit să renunţe la un proiect de care, din motive numai de el ştiute, se simţea foarte ataşat. În martie, Richelieu a prezentat situaţia în Consiliul de Stat. I-a explicat regelui că diavolii contraatacau şi că puteau fi opriţi şi siliţi să dea înapoi doar printr-o acţiune cât se poate de energică. Ca de obicei, Ludovic al XIII-lea s-a lăsat convins. Secretarul de stat a întocmit documentele necesare. Sub sigiliul şi semnătura regale, s-a decretat acum că, „ignorând apelul care aşteaptă pe masa parlamentului, pe care Maiestatea Sa îl anulează prin prezenta, domnul Laubardemont va continua acţiunea iniţiată împotriva lui Grandier... în acest scop, regele îi reînnoieşte împuternicirea cât este necesar, opreşte parlamentul din Paris şi pe toţi ceilalţi judecători să ia cazul în primire şi interzice părţilor să introducă o acţiune în faţa lor, sub pedeapsa cu amendă de cinci sute de livre”.

Plasat astfel deasupra legii şi înarmat cu puteri nelimitate, agentul cardinalului s-a întors la Loudun la

începutul lui aprilie şi a început imediat să pregătească scena pentru următorul act al acestei comedii de groază. A descoperit că oraşul n-avea o temniță suficient de sigură sau de inconfortabilă ca să găzduiască un magician. A fost pus la dispoziția împuternicitului podul unei case ce îi aparținea canonicului Mignon. Ca să-l blindeze împotriva demonilor, Laubardemont a pus ca ferestrele să fie zidite, uşa să fie prevăzută cu un lacăt nou şi zăvoare grele, iar coşul (intrarea dosnică a vrăjitorilor) să fie închis cu gratii groase de fier. Sub escortă militară, Grandier a fost adus înapoi în Loudun şi închis în această celulă întunecată şi lipsită de aer. Nu i s-a dat pat şi a fost nevoit să doarmă, ca animalele, pe un braț de paie. Temnicerii săi erau un anume Bontemps (care depusese mărturie falsă împotriva lui în 1630) şi nevasta rea de gură a acestuia. Pe tot parcursul îndelungatului proces, l-au tratat cu o răutate neabătută.

Fiind sigur că prizonierul nu mai scapă, Laubardemont şi-a îndreptat atenția spre principalii – şi de fapt singurii – martori ai acuzării: sora Jeanne şi celelalte şaisprezece posedate. În ciuda ordinelor arhiepiscopului, canonicul Mignon şi colegii săi munciseră din greu să anuleze efectele benefice ale celor şase luni de tăcere silită. După câteva şedințe publice de exorcism, cucernicele măicuțe

erau la fel de frenetice ca înainte. Laubardemont nu le lăsa să-şi tragă sufletul. Zi după zi, dimineaţa şi seara, bietele femei erau duse pe la diverse biserici din oraş şi puse să-şi facă trucurile. Aceste trucuri erau mereu aceleaşi. La fel ca mediumurile moderne, care continuă să facă exact ce făceau surorile Fox[71] acum o sută de ani, aceste posedate de pe vremuri şi exorciştii lor nu erau în stare să inventeze nimic nou. Iar şi iar, aceleaşi cunoscute convulsii, aceleaşi vechi obscenităţi, blasfemiile convenţionale, pretenţiile lăudăroase, repetate constant, dar fără să fie dovedite vreodată, de a fi avut acces la puteri supranaturale. Dar spectacolul era suficient de reuşit şi de deocheat ca să atragă publicul. Din om în om, în broşuri şi foi volante tipărite, de la sute de amvoane, vestea despre posedare s-a răspândit în lung şi-n lat. Hoarde de turişti curioşi veneau din toate provinciile Franţei şi chiar şi din străinătate să vadă exorcismele. De când Notre-Dame de Recouvrance cea făcătoare de minuni a carmeliţilor intrase într-un con de umbră, Loudunul aproape că-şi pierduse industria turistică. Acum, datorită diavolilor, primea chiar mai mulţi turişti decât înainte. Hanurile şi casele cu camere de închiriat erau pline, iar cucernicii carmeliţi, care aveau un

[71] Trio spiritualist celebru care a trăit în secolul al XIX-lea în Statele Unite (n.tr.).

monopol asupra posedaților laici (căci epidemia de isterie se răspândise dincolo de zidurile mănăstirii), erau acum la fel de prosperi ca-n vremurile bune ale pelerinajelor. Între timp, ursulinele se îmbogățeau. Primeau de la visteria regală subsidii regulate, la care se adăugau milosteniile credincioşilor şi bacşişurile consistente lăsate de acei turişti de rang înalt pentru care se dăduse vreo reprezentație deosebit de miraculoasă.

În primăvara şi vara lui 1634, scopul principal al exorcismelor nu a fost mântuirea sufletului călugărițelor, ci condamnarea lui Grandier. Țelul era să se dovedească prin gura Satanei înseşi că parohul era magician şi le vrăjise pe călugărițe. Dar Satana este, prin definiție, tatăl minciunii, iar dovezile lui sunt astfel lipsite de valoare. La această obiecție, Laubardemont, exorciştii săi şi episcopul de Poitiers au răspuns afirmând că diavolii sunt obligați să spună adevărul atunci când sunt constrânşi cum se cuvine de un preot al Bisericii Romano-Catolice. Cu alte cuvinte, orice ar fi fost o călugăriță isterică gata să spună, la cererea exorcistului ei şi sub jurământ, era practic o revelație divină. Pentru inchizitori, această doctrină era foarte convenabilă. Dar avea o mare hibă: încălca în mod vădit tradiția Bisericii. În 1610, un comitet de teologi învățați discutase admisibilitatea dovezilor demonice şi

decisese cu autoritate astfel: „Noi, subsemnații, doctori ai Facultății din Paris, investigând anumite chestiuni care ne-au fost aduse la cunoştință, suntem de părere că acuzația demonilor nu trebuie niciodată acceptată şi nici n-ar trebui exploatate exorcismele cu scopul de a descoperi erorile unui om sau pentru a hotărî dacă el este magician sau nu; şi mai credem şi că, şi dacă zisele exorcisme au fost făcute în prezența Sfintelor Taine, iar diavolul a fost silit să depună jurământ (ceremonie cu care nu suntem deloc de acord), tot nu trebuie să se dea deloc crezare vorbelor lui, căci diavolul este mereu mincinos şi tatăl minciunii". Mai mult, diavolul este duşmanul neîmpăcat al omului şi prin urmare este gata să îndure toate chinurile exorcismului de dragul de a face rău unui singur suflet. Dacă dovezile sale ar fi acceptate, oamenii cei mai virtuoşi ar fi în cea mai mare primejdie; căci tocmai împotriva lor are Satana cea mai mare furie. „Drept care Sfântul Toma (cartea 22, întrebarea 9, articolul 22) spune, bazându-se pe autoritatea Sfântului Ioan Hrisostomul, DAEMONI, ETIAM VERA DICENTI, NON EST CREDENDUM (Diavolul nu trebuie crezut nici când spune adevărul)." Trebuie să urmăm pilda lui Hristos, care i-a făcut pe demoni să tacă şi atunci când spuneau adevărul, numindu-L Fiul lui Dumnezeu. „De unde se înțelege că, în

lipsa altor dovezi, n-ar trebui daţi în judecată cei care sunt acuzaţi de diavoli. Şi observăm că această regulă e respectată în Franţa, unde depoziţiile acestea nu sunt acceptate de judecători." Douăzeci şi patru de ani mai târziu, Laubardemont şi colegii săi nu acceptau, în schimb, nimic altceva. Exorciştii înlocuiseră umanitatea şi bunul-simţ ale perspectivei tradiţionale cu o erezie care era monstruos de stupidă şi extrem de periculoasă, iar agenţii cardinalului o acceptaseră cu entuziasm. Ismaël Boulliau, preotul astronom care îi fusese subordonat lui Grandier ca vicar la Saint-Pierre-du-Marché, a calificat noua doctrină drept „lipsită de pietate, greşită, execrabilă şi abominabilă – o doctrină care îi transformă pe creştini în idolatri, macină temeliile religiei creştine, deschide uşa calomniei şi-i va îngădui diavolului să ardă victime umane nu în numele lui Moloh, ci al unei dogme bestiale şi infernale". Este sigur însă că această dogmă bestială şi infernală a fost aprobată de Richelieu. Faptul e consemnat de Laubardemont însuşi şi de autorul cărţii *Démonomanie de Loudun*, Pillet de la Mesnardière, medicul personal al cardinalului.

Autorizate oficial, uneori chiar sugerate şi mereu ascultate cu respect, depoziţiile demoniace au început să curgă tocmai când Laubardemont avea nevoie de ele. I se

părea de dorit ca Grandier să nu fie doar magician, ci şi mare preot al Vechii Religii. S-a dus vestea şi imediat una dintre posedatele laice a mărturisit (prin gura unui diavol care fusese constrâns cum se cuvenea de unul dintre exorciştii carmeliți) că se prostituase pentru paroh şi că el îşi exprimase aprecierea oferindu-se să o ducă la sabat şi să o facă prințesă la curtea diavolului. Grandier a spus că el nici n-o văzuse vreodată pe fată. Dar Satana vorbise şi era un sacrilegiu să te îndoieşti de cuvântul său.

Unele vrăjitoare, cum bine se ştie, au sfârcuri suplimentare; altele dobândesc, acolo unde le atinge degetul diavolului, una sau mai multe mici zone insensibile, iar înțepătura de ac în acele locuri nu provoacă durere şi nici nu face să curgă sânge. Grandier n-avea sfârcuri în plus; ergo, trebuia să aibă undeva pe corp locurile lipsite de durere prin care cel rău îşi însemnează adepții. Unde anume erau locurile astea? Pe 26 aprilie, stareța oferise deja răspunsul. Erau cinci semne cu totul: unul pe umăr, acolo unde sunt însemnați criminalii, două pe fese, foarte aproape de anus, şi câte unul pe fiecare testicul. (*A quoi rèvent les jeunes filles?*)[72] Pentru a confirma adevărul acestei declarații, chirurgului Mannoury i s-a poruncit să facă o mică vivisecție. În

[72] *La ce visează fetele?*, titlul unei comedii de Alfred de Musset (n.tr.).

prezența a doi farmaciști și a mai multor doctori, Grandier a fost dezbrăcat, ras peste tot, legat la ochi și apoi înțepat sistematic până la os cu un ac lung și ascuțit. Cu zece ani înainte, în salonul lui Trincant, parohul se amuzase pe seama acelui nătărău ignorant și încrezut. Acum nătărăul se răzbuna. Durerea era insuportabilă și, prin ferestrele zidite, țipetele prizonierului puteau fi auzite de mulțimea de curioși care tot creștea în stradă. Din lista oficială a capetelor de acuzare pe baza cărora a fost condamnat Grandier aflăm că numai două dintre cele cinci semne descrise de stareță au fost descoperite, din cauza marii dificultăți de a localiza asemenea zone mici de insensibilitate. Dar, pentru scopurile urmărite de Laubardemont, două erau mai mult decât suficiente. Metodele lui Mannoury, putem adăuga, erau admirabil de simple și eficiente. După o serie de înțepături groaznice, el întorcea acul și apăsa pe carnea parohului cu capătul neascuțit. În mod miraculos, atunci nu provoca durere. Diavolul marcase acel loc. Dacă i s-ar fi permis să-și continue examinarea suficient de mult timp, nu încape îndoială că Mannoury ar fi descoperit toate semnele. Din păcate, unul dintre farmaciști (un venetic din Tours, în care nu se putea avea încredere) era mai puțin complezent decât doctorii din oraș pe care Laubardemont îi adunase

pentru a superviza experimentul. Bărbatul a protestat când l-a prins pe Mannoury că trişează. Degeaba. Raportul său minoritar a fost ignorat. Între timp, Mannoury şi ceilalți se dovediseră a fi foarte cooperanți. Laubardemont a putut să anunțe că ştiința coroborase revelațiile iadului.

Desigur că în mare parte ştiința nu trebuia să coroboreze nimic; *ex hypothesi*, revelațiile iadului era adevărate. Când Grandier a fost pus față în față cu cele care îl acuzau, toate s-au repezit la el ca o hoardă de menade, țipând prin gurile tuturor diavolilor din ele că el le vrăjise, el era cel care, în fiecare seară timp de patru luni încheiate, colindase prin mănăstire după pradă, făcându-le avansuri şi şoptindu-le la ureche vorbe ademenitoare şi obscene. Laubardemont şi secretarii săi au transcris cu conştiinciozitate tot ce se spunea. Minutele erau semnate cum se cuvine, contrasemnate şi arhivate în duplicat la notar. Factual, teologic, iar acum şi legal, totul era adevărat.

Pentru ca vinovăția parohului să fie şi mai adevărată, exorciştii au adus şi o serie de „pacte", care apăruseră în mod misterios în chilii sau (şi mai bine) care fuseseră vomitate, nedigerate, în toiul unui paroxism. Cucernicele măicuțe fuseseră vrăjite şi încă erau sub vrajă prin

intermediul acestor pacte. Iată, de pildă, o bucată de hârtie, pătată cu trei stropi de sânge şi conținând opt sâmburi de portocală; iată un mănunchi de cinci paie; un pachet mic cu tăciuni, viermi, fire de păr şi unghii. Ca de obicei, Jeanne des Anges le-a întrecut pe toate celelalte. Pe 17 iunie, în timp ce era posedată de Leviatan, a vomitat un pact care conținea (după cum spuneau diavolii ei) o bucată din inima unui copil sacrificat în 1631, la un sabat al vrăjitoarelor de lângă Orléans, cenuşa unei azime şi sânge şi spermă de-ale lui Grandier.

Au fost şi momente când noua doctrină s-a dovedit a fi stânjenitoare. De pildă, într-o dimineață, un diavol (constrâns cum se cuvine şi în prezența sfintei împărtăşanii) a observat că dl de Laubardemont era un încornorat. Secretarul a transcris conştiincios afirmația, iar Laubardemont, care nu fusese prezent la exorcism, a semnat minuta fără s-o citească şi i-a adăugat obişnuita precizare finală prin care declara că, după cunoştința lui, tot ce fusese trecut în acel *procès-verbal* era adevărat. Când s-a aflat, toată lumea a râs rabelaisian. Fireşte c-a fost supărător, dar n-au existat consecințe serioase. Documentele compromițătoare puteau fi distruse, secretarii idioți concediați şi diavolii impertinenți rechemați la datorie printr-un perdaf sau chiar o bătaie

zdravănă. Una peste alta, avantajele noii doctrine erau mult mai mari decât inconvenientele.

Laubardemont şi-a dat seama repede că unul dintre aceste avantaje era următorul: acum era posibil să-l flatezi pe cardinal într-o manieră cu totul nouă şi supranaturală (prin gura unui diavol care fusese constrâns cum se cuvine în prezența sfintei împărtăşanii). În minutele unui exorcism din 20 mai 1634, scrise în întregime de mâna lui Laubardemont, citim: „Întrebare: «Ce spui despre marele cardinal, protectorul Franței?». Diavolul a răspuns, jurând pe numele lui Dumnezeu: «Este năpasta tuturor bunilor mei prieteni». Întrebare: «Cine sunt bunii tăi prieteni?». Răspuns: «Ereticii». Întrebare: «Care sunt celelalte aspecte eroice ale persoanei sale?». Răspuns: «Munca sa pentru binele oamenilor, harul guvernării, pe care l-a primit de la Dumnezeu, dorința sa de a păstra pacea în creştinătate, iubirea statornică pe care i-o poartă regelui»". Era un omagiu frumos şi, cum venea direct din iad, putea fi luat drept purul adevăr. Călugărițele erau pierdute în isteria lor, dar nu atât de pierdute încât să uite ce era în avantajul lor şi ce nu. În timpul posedării, aşa cum a observat dr. Legué[73], Dumnezeu, Hristos şi Fecioara au

[73] Gabriel Legué, *Documents pour servir à l'histoire médicale des possédées de Loudun*, Paris, 1874.

fost blasfemiați întruna, dar Ludovic al XIII-lea şi mai cu seamă Eminența Sa niciodată. Cucernicele măicuțe ştiau foarte bine că puteau să-şi verse focul pe rai fără să fie pedepsite. Dar dacă erau obraznice cu cardinalul... Vezi ce pățise dl Grandier.

Capitolul VII

1

În orice moment şi în orice loc anumite idei sunt de neconceput. Dar această imposibilitate radicală de a concepe anumite idei nu este însoțită de vreo imposibilitate radicală de a simți anumite emoții sau de vreo imposibilitate radicală de a întreprinde acțiunile inspirate de aceste emoții. Orice se poate simți întotdeauna şi întotdeauna putem acționa pe baza a ceea ce simțim, deşi câteodată cu mare dificultate şi riscând să ne confruntăm cu dezaprobarea generală. Dar, deşi indivizii pot mereu să simtă şi să facă tot ce le permit temperamentul şi constituția lor să simtă şi să facă, nu pot să se gândească la experiențele lor decât în cadrul de referință care a ajuns să pară de la sine înțeles în acel

moment şi în acel loc. Interpretarea se face în termenii modului de gândire prevalent şi acest mod de gândire condiționează exprimarea dorințelor şi emoțiilor într-o anumită măsură, dar nu le poate inhiba complet niciodată. De pildă, o credință fermă în osânda veşnică poate să coexiste în mintea credinciosului cu înțelegerea faptului că acesta comite un păcat de moarte. Dați-mi voie să citez în acest context remarcile foarte judicioase strecurate de Bayle într-o notă despre Thomas Sanchez, un învățat iezuit care a publicat în 1592 un in-folio despre căsătorie, privit de contemporanii şi succesorii săi imediați ca fiind de departe cea mai murdară carte scrisă vreodată. „Nu cunoaştem intimitatea domestică a vechilor păgâni, aşa cum le cunoaştem pe cele din țările în care se practică confesiunea auriculară; drept urmare, nu putem spune dacă printre păgâni căsătoria era atât de brutal dezonorată precum e printre creştini; dar este măcar probabil ca necredincioşii să nu le fi întrecut, în această privință, pe multe dintre persoanele care cred toate doctrinele Evangheliei. Ei cred aşadar ce spun Scripturile despre Rai şi Iad, cred în purgatoriu şi celelalte doctrine ale religiei romane, dar, deşi convinşi, îi vezi cum se afundă în impurități abominabile, care nici nu pot fi numite şi care atrag cele mai aspre reproşuri asupra

autorilor care îndrăznesc să le pomenească. Spun asta împotriva celor care se conving singuri că moravurile corupte vin din îndoiala sau neştiința oamenilor că există o altă viață după viața aceasta." În 1592, comportamentul sexual era în mod evident foarte asemănător cu cel de azi. Schimbarea s-a produs doar în ideile cu privire la acest comportament. În modernitatea timpurie, ideile lui Havelock Ellis sau Krafft-Ebing ar fi fost de neconceput. Dar emoțiile şi acțiunile descrise de aceşti sexologi moderni puteau fi simțite şi, respectiv, efectuate în contextul intelectual al focului iadului la fel cum sunt în societățile seculare din vremea noastră.

În paragrafele următoare, o să descriu foarte pe scurt cadrul de referință în care oamenii de la începutul secolului al XVII-lea se gândeau la natura umană. Acest cadru de referință era atât de vechi şi atât de intim asociat cu doctrina creştină tradițională, încât toată lumea îl credea o structură de adevăruri de la sine evidente. Azi, deşi suntem încă lamentabil de ignoranți, ştim îndeajuns ca să fim destul de siguri că, în multe privințe, vechiul model de gândire era inadecvat pentru faptele date din experiență.

Dar cum era afectată purtarea bărbaților şi femeilor în viața lor cotidiană de această evidentă inadecvare a

teoriei? Răspunsul ar părea să fie că efectul era imperceptibil în unele situații, dar în altele era semnificativ şi crucial.

Un om poate să fie un excelent psiholog practic, dar complet ignorant în privința teoriilor psihologice curente. Şi mai remarcabil este că un om poate să cunoască bine teorii psihologice care sunt demonstrabil inadecvate şi totuşi să rămână un psiholog practic excelent, datorită intuiției sale înnăscute.

Totodată, o teorie greşită a naturii umane (cum e teoria care explică isteria în termenii posedării diavoleşti) poate să stârnească pasiunile cele mai rele şi să justifice cruzimile cele mai bestiale. Teoria nu este foarte importantă şi, în acelaşi timp, este cu adevărat foarte importantă.

Care era teoria naturii umane în termenii căreia interpretau contemporanii lui Grandier purtarea normală şi nişte întâmplări atât de stranii ca acelea care aveau loc în Loudun? O să răspund la această întrebare folosindu-mă în mare parte de cuvintele lui Robert Burton, ale cărui capitole despre anatomia sufletului conțin un rezumat foarte lucid al filosofiei pe care toată lumea, înainte de Descartes, o lua de bună şi o considera practic axiomatică.

„Sufletul e nemuritor, creat din nimic şi insuflat în copil ori embrion în pântecul mamei sale, la şase luni după concepere; nu ca al jivinelor, care este *ex traduce* (se trage direct din sufletele părinților) şi, murind odată cu ele, dispare în neant.” Sufletul e simplu în sensul că nu poate fi divizat sau dezintegrat. În sens etimologic, este un atom psihologic – ceva ce nu poate fi mărunțit. Dar acest suflet simplu şi indivizibil al omului are o manifestare tripartită. E într-un fel o trinitate în unitate, cuprinzând un suflet vegetal, unul sensibil şi altul rațional. Sufletul vegetal este definit ca „«un act substanțial al unui corp organic, prin care acesta este hrănit, sporit şi produce o altă viață din sine». În această definiție sunt specificate trei operațiuni distincte: *altrix*, *auctrix* şi *procreatrix*. Prima este nutriția, al cărei obiect îl constituie hrana, carnea, băutura şi altele asemenea; organul specific este ficatul în cazul creaturilor sensibile, iar în cel al plantelor, rădăcina sau seva. Scopul său este să transforme alimentul în substanța trupului hrănit, lucru pe care-l face prin intermediul căldurii naturale... Aşa cum această facultate nutritivă serveşte la hrănirea corpului, tot aşa cea augmentativă (a doua operațiune sau putere a facultății vegetale) caută să-l sporească în cantitate... şi să-l facă să crească până când ajunge la proporția cuvenită şi la forma

sa perfectă". A treia facultate a sufletului vegetal este cea procreatoare – facultatea de a se reproduce.

Urmează sufletul sensibil, „care îl întrece la fel de mult pe celălalt în demnitate pe cât întrec animalele plantele, căci poartă în el şi puterile vegetale. Este definit ca un «act al unui corp organic, prin care acesta trăieşte, are simţuri, apetit, judecată, respiraţie şi mişcare»... Organul general este creierul, din care sunt derivate în principal operaţiunile sensibile. Sufletul sensibil este divizat în două părţi, percepţie şi mişcare... Facultatea perceptivă este subdivizată în două părţi, interioară şi exterioară. Exterioare sunt cele cinci simţuri: atingere, auz, vedere, miros, gust... Interioare sunt trei – bun-simţ, fantezie, memorie". Bunul-simţ judecă, compară şi organizează mesajele care-i sunt aduse de organele speciale de simţ, precum ochiul şi urechea. Fantezia examinează mai în detaliu datele bunului-simţ şi „le păstrează pentru mai multă vreme, readucându-le în minte sau făcând altele noi". Memoria ia toate datele care-i vin de la fantezie şi de la bunul-simţ şi „le păstrează într-un registru bun".

În om, imaginaţia „e supusă şi guvernată de raţiune sau cel puţin aşa ar trebui să fie; dar în necuvântătoare nu are superior, ci este *ratio brutorum*, întreaga lor raţiune". A doua putere a sufletului sensibil este cea de

mişcare, ce este la rândul ei „divizată în două facultăți, puterea apetitului şi cea a mişcării dintr-un loc în altul”.

Şi, în sfârşit, există sufletul rațional, „care este definit de filosofi ca fiind «primul act substanțial al unui corp natural, uman şi organic, prin care un om trăieşte, percepe şi înțelege, făcând liber toate lucrurile şi alegând». Din această definiție putem înțelege că sufletul rațional include puterile şi îndeplineşte datoriile celorlalte două, care sunt conținute în el, şi toate cele trei facultăți formează un singur suflet, care în sine este inorganic, deşi se află în toate părțile (corpului), şi necorporal, folosind organele şi acționând prin ele. Este împărțit în două, iar cele două părți diferă doar ca funcție, nu şi ca esență: prima, înțelegerea, este puterea rațională de comprehensiune; a doua, voința, este puterea rațională de mişcare; toate celelalte puteri raționale sunt supuse acestora două şi controlate de ele”.

Aceasta era teoria în termenii căreia strămoşii noştri se gândeau la ei înşişi şi încercau să explice faptele experienței şi comportamentului uman. Fiindcă era foarte veche şi fiindcă multe dintre elementele ei erau dogme teologice sau corolare ale unor dogme, teoria părea adevărată în mod axiomatic. Dar, dacă teoria era adevărată, atunci anumite noțiuni, care azi par evidente

aproape de la sine, erau cu totul de neconceput atunci. Să luăm câteva exemple concrete.

Iat-o pe dra Beauchamp, o tânără nevinovată, dar destul de bolnăvicioasă, plină de principii înalte, inhibiții şi anxietăți. Din când în când, absentează din sine şi se comportă ca un copil de zece ani foarte năbădăios şi care plesneşte de sănătate. Sub hipnoză, acest *enfant terrible* insistă că nu este dra Beauchamp, ci altcineva, pe nume Sally. După câteva ore sau zile, Sally dispare şi dra Beauchamp redevine conştientă – dar revine doar la propria conştiință, nu şi la cea a lui Sally; căci nu ține minte nimic din ce s-a săvârşit, în numele ei şi prin intermediul corpului ei, atunci când cealaltă deținea controlul. Dimpotrivă, Sally ştie tot ce se întâmplă în mintea drei Beauchamp şi se foloseşte de această cunoaştere ca să o facă de râs şi să o tortureze pe cealaltă chiriaşă a corpului. Dr. Morton Prince, psihiatrul care s-a ocupat de acest caz faimos, fiindcă se putea gândi la aceste fapte ciudate în termenii unei teorii bine confirmate a activității mentale subconştiente şi cunoştea tehnicile de psihoză, a putut să-i rezolve problemele drei Beauchamp şi, pentru prima oară în mulți ani de zile, s-o aducă la o stare de sănătate fizică şi mintală.

În anumite privințe, cazul surorii Jeanne era similar în esență celui al drei Beauchamp. Periodic, ea-şi lua vacanță de la sinele său obişnuit şi de la rolul de călugăriță respectabilă dintr-o familie bună, ca să devină, timp de câteva ore sau zile, o virago sălbatică, blasfematoare şi lipsită de orice ruşine, care-şi zicea când Asmodeus, când Balaam sau Leviatan. Când stareța îşi redobândea conştiința de sine, nu-şi amintea ce spuseseră şi făcuseră aceştia în absența sa. Acestea erau faptele. Dar cum le explicai? Unii observatori au pus toată această poveste vrednică de plâns pe seama unei înşelătorii deliberate; alții, pe seama „melancoliei" – un deranjament al echilibrului umoral al corpului, care ducea la o deranjare a minții. Pentru cei care nu puteau sau nu voiau să accepte aceste ipoteze, nu mai exista decât o explicație alternativă: posedarea demonică. Dată fiind teoria în termenii căreia trebuiau să gândească, le era imposibil să ajungă la vreo altă concluzie. Printr-o definiție care era corolarul unei dogme creştine, „sufletul" – adică partea conştientă şi personală a minții – era un atom, simplu şi indivizibil. Noțiunea modernă de personalitate multiplă era aşadar de negândit. Dacă apăreau două sau mai multe identități, la concurență sau în alternanță, care să ocupe acelaşi corp, asta nu putea să fie din cauză că se

dezintegrase acel mănunchi de elemente psihofizice nu foarte bine legate laolaltă căruia ne-am obişnuit să-i spunem persoană; nu, trebuia să fie din cauză că sufletul indivizibil fusese expulzat temporar din trup şi înlocuit temporar de unul sau mai multe dintre nenumăratele spirite supraumane care (se ştia prin revelaţie) populau universul.

Al doilea exemplu este cel al unei persoane hipnotizate – orice persoană hipnotizată – pe care operatorul a făcut-o să intre într-o stare cataleptică. Încă nu înţelegem foarte bine nici natura hipnozei, nici felul în care acţionează sugestionarea asupra sistemului nervos central; dar ştim măcar că pe unele persoane este foarte uşor să le faci să intre în transă şi că, atunci când se află în această stare, o parte a subconştientului lor le va obliga corpul să asculte de sugestiile operatorului sau, alteori, de sugestiile venite din partea propriului sine supraliminar. La Loudun, această rigiditate cataleptică, pe care orice operator competent poate să o inducă oricărui subiect potrivit, era văzută de credincioşi ca fiind opera diavolului. Şi nici nu se putea altfel; căci teoriile psihologice de atunci erau de aşa natură încât fenomenul nu putea decât să fie *ori* o înşelăciune deliberată, *ori* o intervenţie supranaturală. Puteai să cauţi în scrierile lui Aristotel şi ale lui Augustin,

ale lui Galenus şi ale arabilor; în niciuna dintre ele nu puteai găsi vreun indiciu a ceea ce numim astăzi minte subconştientă. Pentru strămoşii noştri existau doar sufletul sau sinele conştient de o parte şi, de cealaltă, Dumnezeu, sfinții şi o mulțime de spirite bune sau rele. Era de negândit concepția noastră despre o vastă lume intermediară a activității mentale subconştiente, care este mult mai întinsă şi, în anumite privințe, mult mai eficientă decât activitatea sinelui conştient. Teoria din acea vreme asupra naturii umane nu lăsa loc pentru aşa ceva; în consecință, în ce-i privea pe strămoşii noştri, ea nu exista. Fenomenele pe care le explicăm acum în termenii acestei activități subconştiente trebuiau ori negate cu totul, ori atribuite acțiunii unor spirite nonumane. Astfel, catalepsia era ori o şarlatanie, ori un simptom al unei infestări demonice. Participând la un exorcism în toamna lui 1635, tânărul Thomas Killigrew a fost invitat de călugărul care conducea şedința să pipăie picioarele ca de piatră ale posedatei – să pipăie şi să mărturisească puterea Celui Rău, precum şi puterea şi mai mare a Bisericii militante; scopul era, cu voia Domnului, să se convertească de la erezie, aşa cum se convertise şi bunul lui prieten Walter Montague cu un an înainte. „Trebuie să-ți spun adevărul”, a scris Killigrew într-o scrisoare care descrie evenimentul,

„am simțit doar carne tare, brațe puternice şi picioare înțepenite”. (Observați cum călugărițele au încetat să mai fie privite ca nişte ființe umane care au dreptul la intimitate şi respect. Cucernicul părinte care conduce exorcismele se comportă exact ca un patron de circ la bâlci. „Haideți, doamnelor şi domnilor, apropiați-vă! Să vezi înseamnă să crezi, dar să o ciupeşti pe fata noastră grasă de picior e adevărul adevărat.” Aceste mirese ale lui Hristos fuseseră transformate în interprete de cabaret şi monştri de expus la circ.) „Dar alții”, continuă Killigrew, „afirmau că era înțepenită toată şi grea ca fierul; ei aveau însă mai multă credință decât mine şi se părea că lor miracolul li se arăta mai mult decât mie”. Ce semnificativ e cuvântul „miracol” aici! În cazul în care călugărițele nu se prefăceau, rigiditatea de cadavru a membrelor lor *trebuia* să se datoreze unor cauze supranaturale. Nu se putea da nicio altă explicație.

Scrierile lui Descartes şi acceptarea generală a ceea ce atunci părea o teorie mai „ştiințifică” a naturii umane nu au ameliorat lucrurile; de fapt, în unele privințe, gândirea oamenilor despre ei înşişi a devenit şi mai puțin realistă decât fusese sub vechile doctrine. Diavolii au ieşit din scenă; dar odată cu ei a dispărut şi orice cercetare serioasă a fenomenelor care înainte fuseseră puse pe

seama acțiunii diabolice. Exorciştii măcar recunoscuseră fapte ca transa, catalepsia, personalitatea multiplă şi percepția extrasenzorială. Psihologii care au venit după Descartes erau înclinați fie să afirme că asemenea fapte nu există, fie – dacă nu puteau să le elimine – să le explice ca fiind produsul a ceva numit „imaginație". Pentru oamenii de ştiință, „imaginație" era aproape sinonim cu „iluzie". Fenomenele atribuite imaginației (ca vindecările pe care le încerca Mesmer în timpul somnului magnetic) puteau fi ignorate fără grijă. Marele efort al lui Descartes de a gândi natura umană geometric condusese la formularea unor „idei clare" admirabile, fără îndoială. Dar din păcate aceste idei clare puteau deveni obiect al reflecției doar pentru cei care alegeau să ignore o întreagă clasă de fapte foarte semnificative. Filosofii precartezieni țineau seama de aceste fapte şi erau obligați de propriile teorii psihologice să le atribuie unor cauze supranaturale. Astăzi putem să acceptăm faptele şi să le explicăm fără să recurgem la diavoli. Putem să ne gândim la minte (ca opusă „spiritului", „egoului pur" sau lui „atman") ca fiind ceva radical diferit de sufletul cartezian şi precartezian. Sufletul filosofilor timpurii era definit dogmatic ca fiind simplu, indivizibil şi nemuritor. Pentru noi, el este în mod evident un compus, a cărui identitate este, în cuvintele lui

Ribot, „o chestiune de numere”. Acest mănunchi de elemente poate fi dezintegrat şi, deşi probabil supravieţuieşte morţii trupeşti, supravieţuieşte în timp, sub forma a ceva ce este supus schimbării şi disoluţiei finale. Nemurirea nu aparţine psihicului, ci spiritului, cu care, dacă vrea, psihicul se poate identifica. Conform lui Descartes, esenţa minţilor este conştiinţa; ele pot interacţiona cu materia în propriul corp, dar nu direct cu altă materie sau cu alte minţi. Gânditorii precartezieni probabil că ar fi fost de acord cu toate aceste propoziţii în afară de prima. Pentru ei, conştiinţa era esenţa sufletului raţional; dar multe dintre operaţiunile sufletului sensibil şi ale sufletului vegetal erau inconştiente. Descartes privea corpul ca pe un automat autoreglat şi ca atare n-avea nevoie să postuleze existenţa acestor suflete subsidiare. Între „eul” conştient şi ceea ce am putea numi inconştientul fiziologic, noi inferăm acum existenţa unei game largi de activităţi mentale subconştiente. Mai mult: trebuie să recunoaştem, dacă acceptăm dovezile în favoarea percepţiei extrasenzoriale şi a psihokineticii, că la nivel subconştient minţile pot să acţioneze şi chiar acţionează direct asupra altor minţi şi asupra materiei aflate în afara propriilor corpuri. Întâmplările bizare pe care Descartes şi adepţii săi au ales să le ignore şi pe care

predecesorii săi le acceptau ca fapte, neputând să le explice însă decât ca infestări diabolice, sunt acum recunoscute ca fiind rezultate ale operațiunilor naturale ale minții; întinderea, puterile şi slăbiciunile acestei minți sunt mult mai mari decât ne-ar face să credem un studiu al aspectului ei conştient.

Vedem deci că, dacă se respingea explicația prin înşelătorie, singurele opțiuni care mai rămâneau pentru a explica în termeni pur psihologici ce se întâmpla la Loudun erau vrăjitoria şi posedarea. Dar mulți nu se gândeau deloc la această chestiune în termeni pur psihologici. Lor li se părea evident că simptomele manifestate de sora Jeanne puteau fi explicate în termeni fiziologici şi că trebuiau tratate tot aşa. Cei mai severi dintre ei au recomandat aplicarea nuielei de mesteacăn pe pielea goală. Tallemant consemnează că marchizul de Couldray-Montpensier şi-a luat cele două fete posedate din mâinile exorciştilor şi „a pus să fie hrănite bine şi biciuite zdravăn; diavolul şi-a luat tălpăşița imediat”. Chiar şi-n Loudun, în etapele mai târzii ale posedării, biciul a fost prescris tot mai des, iar Surin consemnează că diavolii care râdeau de riturile Bisericii erau adesea puşi pe fugă prin disciplinare.

În multe cazuri, biciuirea tradițională era probabil la fel de eficientă ca terapia de şoc modernă, din acelaşi motiv: subconştientul individului dezvolta o asemenea frică de tortura corporală, încât, ca să o îndure din nou, decidea să înceteze să se mai comporte de parcă ar fi nebună[74]. Până în anii de început ai secolului al XIX-lea, terapia de şoc prin biciuire era folosită regulat în toate cazurile de nebunie clară.

În frumoasele săli de la Bedlam,
Înainte să-mplinesc douăşunu de ani,
Aveam brățări tari şi gingaşe bice pe spate
Şi rugăciuni şi post din belşug.
Acum cânt: „Aveți mâncare, aveți de mâncare,
Ceva de mâncare, de băut ori de-mbrăcat?

[74] Din a doua parte a secolului al XVIII-lea începem să avem descrieri amănunțite şi exacte ale unor tratamente psihiatrice şi ale rezultatelor lor. Un psiholog bine-cunoscut, care a studiat aceste documente, îmi spune că toate par să indice o concluzie semnificativă: şi anume că, în cazul bolilor mintale, proporția vindecărilor a rămas remarcabil de constantă timp de aproape două sute de ani, oricare ar fi fost natura metodelor psihiatrice folosite. Procentajul vindecărilor pe care-l revendică psihiatrii moderni nu este mai mare decât procentajul vindecărilor revendicat de alienişti de la 1800. Oare alienişti de la 1600 se descurcau la fel de bine precum cei care le-au urmat după două sau trei secole? Nu se poate da un răspuns sigur; dar aş bănui că nu. În secolul al XVII-lea, bolnavii mintal erau tratați cu o constantă lipsă de umanitate, ceea ce trebuie să le fi agravat deseori bolile. Vom avea ocazia să revenim la acest subiect într-un capitol ulterior.

Hai doamnă, domniță, lăsați frica,
Bietul Tom nu vă face nimica.[75]

Bietul Tom era un supus al reginei Elisabeta. Însă chiar şi pe vremea lui George al III-lea, două sute de ani mai târziu, cele două camere ale parlamentului au dat o lege care îi autoriza pe medicii curții să-l bată pe regele nebun.

Pentru nevrozele şi isteriile simple, nuiaua nu era singurul tratament. Aceste maladii erau provocate de un exces de bilă neagră strânsă în locul greşit, conform teoriilor medicale de la acea vreme. „Galenus", spune Robert Burton, „impută totul frigului care este negru şi crede că, din moment ce spiritele sunt întunecate şi substanța creierului cețoasă şi întunecată şi ea, toate obiectele apar astfel teribile, iar mintea însăşi, din cauza vaporilor întunecați, obscuri, grosieri ce se ridică dinspre umorile negre, este învăluită continuu de întuneric, frică şi tristețe". Averroes îl ia în derâdere pe Galenus pentru aceste motive; Hercules de Saxonia la fel. Dar ei sunt „cenzurați copios şi respinşi de Aelianus Montaltus, Lodovicus Mercatus, Altomarus, Guianerius, Bright şi

[75] Cântec anonim din perioada elisabetană. Bedlamul era în epocă un spital de alienați (n.tr.).

Laurentius Valesius. *Mâhnirea*, spun ei, *creează umoare neagră, negreala întunecă spiritele, iar spiritele întunecate provoacă frică şi tristeţe*. Laurentius presupune că aceşti vapori negri supără mai ales diafragma şi, prin aceasta, şi mintea, care este întunecată ca soarele de nori. Aproape toţi grecii şi arabii subscriu acestei păreri a lui Galenus, la fel şi latinii vechi şi cei noi; la fel cum copiii se sperie de întuneric, oamenii melancolici sunt speriaţi tot timpul, căci poartă această cauză internă cu ei oriunde merg. Nici nu mai contează dacă aceşti vapori negri vin din sângele negru din jurul inimii (aşa cum crede iezuitul Thomas Wright în tratatul său despre pasiunile minţii) sau din stomac, splină, diafragmă ori din toate părţile afectate laolaltă; ei ţin mintea într-o temniţă perpetuă şi o oprimă cu frici, anxietăţi şi tristeţi continue etc.”.

Imaginea fiziologică este un fel de fum sau ceaţă care se ridică din sângele nesănătos sau viscerele bolnave şi care fie întunecă direct mintea şi creierul, fie, în cine ştie ce fel, înfundă tuburile (căci nervii erau văzuţi ca nişte tuburi goale) prin care ar trebui să curgă spiritele animale, vitale şi naturale.

Când citeşti literatura ştiinţifică de la începuturile epocii moderne, eşti izbit de straniul ei amestec de supranaturalism sălbatic şi cel mai grosolan şi mai naiv

tip de materialism. Acest materialism primitiv diferă de materialismul modern în două aspecte importante. În primul rând, „materia” de care se ocupă teoria mai veche este ceva ce nu poate fi măsurat cu exactitate (din cauza naturii termenilor descriptivi folosiți). Auzim doar de căldură şi frig, uscăciune şi umezeală, uşurime şi greutate. Nu se face nicio încercare de a elucida sensul acestor expresii calitative în termeni de cantitate. În structura ei cea mai fină, „materia” strămoşilor noştri era nonmăsurabilă şi, în consecință, nu s-a putut face niciodată mare lucru în privința ei. Şi, acolo unde nu se poate face nimic, nu se poate înțelege decât foarte puțin.

A doua diferență nu este mai puțin importantă decât prima. Pentru noi „materia” se arată ca fiind ceva în permanentă activitate – un ceva, de fapt, a cărui esență este activitatea. Toată materia *face ceva* mereu, iar coloizii care compun corpurile vii sunt, dintre toate formele de materie, cei mai ocupați – dar frenezia lor este integrată minunat, astfel încât activitatea unei părți a organismului reglează şi este reglată la rândul ei de activitățile celorlalte părți, într-un dans armonios al energiilor. Pentru antici, dar şi pentru gânditorii medievali şi pentru primii gânditori moderni, materia era doar „lucru”, ceva inert în mod intrinsec, chiar şi în corpul viu, unde activitățile ei se

datorau exclusiv acțiunii sufletului vegetal în plante, acțiunii celui sensibil şi vegetal în animale şi, în cazul oamenilor, acțiunii acelei trinități în unitate care era sufletul vegetal, sensibil şi rațional. Procesele fiziologice nu erau explicate în termeni chimici, căci chimia nu exista ca ştiință; nici în termeni de impulsuri electrice, căci nu se ştia încă nimic despre electricitate; nici în termeni de activitate celulară, căci nu exista încă microscop şi nimeni nu văzuse vreodată o celulă; ele erau explicate (fără mare dificultate) în termenii acțiunii exercitate asupra materiei inerte de nişte facultăți speciale ale sufletului. Exista o facultate a creşterii, de pildă, una a nutriției, una a secreției – o facultate pentru fiecare proces care putea fi observat. Pentru filosofi era nemaipomenit de convenabil; dar, când oamenii încercau să facă trecerea de la vorbe la faptele naturale, descopereau că teoria facultăților speciale nu folosea la nimic.

Caracterul brut al vechiului materialism reiese limpede din limbajul exponenților săi. Problemele fiziologice sunt discutate în metafore bazate pe ceea ce se întâmplă în bucătărie, la topitorie sau în latrină. Se fierbe, se clocoteşte, se screme; se rafinează şi se extrage; există putrefacții, exalații pestilențiale din hazna care condensează sus, în *piano nobile*. E foarte greu să ajungi

la o concepție fecundă despre organismul uman în asemenea termeni. Doctorii buni erau oameni înzestrați de natură, care nu permiteau învățăturii să interfereze prea mult cu intuițiile lor în materie de diagnostic şi cu talentul lor de a ajuta natura să-şi ducă la capăt miracolele vindecării. În imensa compilație a lui Burton există, pe lângă multe aberații inutile sau periculoase, şi multe lucruri care au sens. Mare parte din aberații derivă din teoriile ştiințifice ale vremii; mare parte a lucrurilor care au sens vin din empirismul lipsit de prejudecăți al unor oameni inteligenți şi binevoitori care-şi iubeau semenii, ştiau cum să lucreze cu bolnavii şi aveau încredere în *vis medicatrix Naturae*.

Pentru detalii cu privire la tratamentul strict medical al melancoliei, fie că aceasta avea cauze supranaturale sau naturale, cititorul poate apela la cartea absurdă şi fermecătoare a lui Burton. E de ajuns pentru scopurile noastre să remarcăm că, pe toată durata posedării, sora Jeanne şi celelalte surori s-au aflat sub continuă supraveghere medicală. În cazul lor, din păcate, n-a fost aplicată niciuna dintre metodele de tratament mai raționale descrise de Burton. Pentru ele nu se punea problema să schimbe aerul, dieta, ocupația. Li se lăsa sânge şi li se făceau clisme sau li se dădea să înghită

nenumărate pastile şi soluții. Medicația aceasta era aşa de drastică, încât unii dintre medicii independenți care le-au examinat erau de părere că boala lor a fost agravată (la fel cum atât de multe boli sunt agravate şi acum) de încercările prea zeloase de a le vindeca. Călugărițele, au descoperit ei, primeau doze mari şi frecvente de antimoniu. Poate că doar asta era în neregulă cu ele.

(Pentru a înțelege cum se cuvine importanța istorică a acestui diagnostic, trebuie să reținem că, atunci când a avut loc posedarea, Bătălia Antimoniului, ca s-o numim aşa, făcea prăpăd de trei generații şi încă nu se domolise. Ereticii şi antigalenişti considerau metalul şi compuşii săi nişte medicamente miraculoase, care puteau fi folosite pentru practic orice. Presat de aripa dreaptă tradițională a profesiei medicale, parlamentul din Paris dăduse un edict prin care interzicea folosirea lor în Franța. Dar legea se dovedise a fi greu de aplicat. La jumătate de secol după ce-a fost dată, bunul prieten al lui Grandier şi cel mai faimos medic din Loudun, Théophraste Renaudot, proclama cu mare zel virtuțile antimoniului. Contemporanul său mai tânăr, Gui Patin, autorul faimoaselor *Scrisori*, vorbea la fel de vehement împotriva folosirii lui. În lumina cercetărilor moderne, putem vedea că Patin avea mai multă dreptate decât Renaudot şi ceilalți antigalenişti. Anumiți compuşi ai

antimoniului pot fi folosiți pentru a trata boala tropicală numită kala-azar. În majoritatea celorlalte boli, nu prea merită să-ți asumi riscurile implicate de folosirea acestui metal sau a compuşilor săi. În termeni medicali, nu exista nicio justificare pentru o folosire pe scară atât de largă a medicamentului cum s-a făcut în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Din punct de vedere economic existau însă justificări ample. Dl Adam şi colegii săi farmacişti vindeau pastile perpetue de antimoniu metalic. Acestea erau înghițite, provocau iritații ale mucoasei intestinale, acționând astfel ca un purgativ, şi puteau fi recuperate din oala de noapte, spălate şi refolosite la nesfârşit. După primele investiții de capital, nu mai era nevoie să dai alți bani pe laxative. Dr. Patin putea să-l critice şi parlamentul să-l interzică cât voiau, dar pentru burghezii francezi constipați atracția antimoniului era irezistibilă. Pastilele perpetue erau considerate suvenire de familie şi, după ce treceau printr-o generație, erau lăsate moştenire generației următoare.)

Merită observat în paranteză că Paracelsus, cel mai de seamă dintre primii antigalenişti, îşi întemeia entuziasmul pentru antimoniu pe o falsă analogie. „Aşa cum antimoniul purifică aurul şi nu lasă zgură în el, tot aşa

purifică şi trupul omului."[76] Acelaşi gen de falsă analogie între, pe de o parte, arta metalurgistului şi cea a alchimistului şi, pe de alta, arta doctorului şi cea a nutriționistului a condus la convingerea că valoarea mâncărurilor creştea cu cât acestea erau mai rafinate – că pâinea albă era mai bună decât cea neagră, că o supă de văcuță lăsată să clocotească mai multă vreme era superioară cărnurilor şi legumelor neconcentrate care intrau în compoziția ei. Se presupunea că alimentele „inferioare" îi fac inferiori pe oamenii care le consumă. „Brânza, laptele şi turtele de ovăz", spune Paracelsus, „nu pot să-ți ofere o dispoziție subtilă". Vechile şi falsele analogii cu alchimia au încetat să ne mai dea peste cap teoriile despre dietă abia odată cu izolarea vitaminelor, cu o generație în urmă.[77]

Existența unui tratament medical sigur pentru „melancolie" nu era în niciun fel incompatibilă cu existența unei credințe larg răspândite, chiar şi printre doctori, că posedarea şi infestarea diabolică sunt lucruri reale. Unii oameni, scrie Burton, „râd la asemenea poveşti". Dar în cealaltă tabără se situează „majoritatea

---

[76] Paracelsus, *Selected Writings*, New York, 1951, p. 318.

[77] Cartea lui Huxley a apărut în 1952 (n.tr.).

avocaților, preoților, medicilor şi filosofilor". Ben Jonson, în *The Devil Is an Ass*, ne-a lăsat o descriere foarte vie a mentalității secolului al XVII-lea, divizată între credulitate şi scepticism, între încrederea în supranatural (mai ales în aspectele sale mai puțin credibile) şi o credință îngâmfată în noile puteri ale ştiinței aplicate. În piesă, Fitzdottrel este prezentat ca un om care se joacă cu artele magiei, care vrea să întâlnească un diavol, fiindcă diavolii ştiu unde sunt îngropate comorile ascunse. Dar acestei credințe în magie şi în puterea Satanei i se adaugă o la fel de puternică credință în schemele cvasiraționale şi pseudoştiințifice ale unor inventatori necinstiți şi ale unor indivizi implicați în crearea şi finanțarea de companii pe care părinții noştri îi numeau „proiectanți". Când Fitzdottrel îi spune soției sale că proiectantul său a pus la cale un plan care îi va aduce negreşit 18 milioane de lire şi-i va asigura un titlu de duce, ea scutură din cap şi-i spune să nu se bazeze prea mult „pe aceste false spirite". „Spirite!", strigă Fitzdottrel:

Spirite! Nu există aşa ceva, nevastă; e numai isteține.
Omul ăsta îl sfidează pe diavol şi toate lucrările lui.
O face cu maşini şi instrumente, da!
Are pluguri 'naripate ce merg cu vele
Îți ară patruzeci de acri deodată! Iar moriştile

Îți scuipă apa şi la zece mile.

Oricât de burlescă este această figură comică, Fitzdottrel este un om cu adevărat reprezentativ. Este simbolul unei întregi epoci, a cărei viață intelectuală stătea într-un echilibru precar între două lumi. Reprezentativ este, din păcate, şi faptul că el a încercat să ia ce era mai rău din amândouă lumile, nu ce era mai bun. Pentru începătânați, ocultismul şi „proiectele" sunt mult mai seducătoare decât ştiința pură şi adorarea în spirit a lui Dumnezeu.

În cartea lui Burton, la fel ca în povestea călugărițelor din Loudun, aceste două lumi coexistă şi sunt luate de bune. Există melancolie şi există un tratament medical aprobat pentru melancolie. În acelaşi timp, se ştie foarte bine că magia şi posedarea sunt cauze comune ale bolilor, atât pentru minte, cât şi pentru trup. Şi nu e de mirare! Căci „nu există nici măcar un loc cât un fir de păr care să fie gol în rai, pe pământ sau în ape, deasupra pământului ori sub pământ. Aerul nu e atât de plin de muşte vara pe cât de plin e tot timpul de diavoli nevăzuți; Paracelsus susține asta cu fermitate, precum şi că fiecare dintre ei are propriul Haos". Numărul acestor spirite trebuie să fie infinit; „căci, dacă e adevărat ce spun unii dintre matematicienii noştri, şi anume că, dacă ar cădea o piatră

din cerul înstelat sau din a opta sferă şi ar face o sută de mile pe oră, tot i-ar lua 65 de ani sau mai mult până să ajungă pe pământ, din cauza marii distanţe de la cer până la noi, care este, spun unii, de 170 de milioane şi 803 mile... atunci câte astfel de spirite se pot afla în tot acest spaţiu?". În aceste condiţii, cu adevărat surprinzător nu era faptul că mai avea loc câte o posedare din când în când, ci că majoritatea oamenilor puteau trece prin viaţă fără să fie posedaţi deloc.

2

Am văzut că plauzibilitatea ipotezei posedării era direct proporţională cu inadecvarea unei fiziologii care nu aflase nimic despre structura celulei sau despre chimie şi a unei psihologii care nu ştia practic nimic despre activitatea mentală de la nivelurile subconştiente. Deşi pe vremuri era o convingere universală, astăzi numai romano-catolicii şi spiritiştii mai cred în posedare. Cei din urmă explică anumite fenomene de la întrunirile lor ca fiind posedări temporare ale corpului mediumului de către psihicul unei persoane decedate. Cei dintâi neagă că sufletele morţilor pot poseda corpuri, dar explică anumite cazuri de tulburare fizică şi mintală prin posedarea de către diavoli,

iar unele efecte psihofizice ale stărilor mistice sau premistice prin posedarea de către o putere divină.

Din ce-mi dau seama, nu există nimic contradictoriu în ideea de posedare. Noțiunea nu trebuie respinsă a priori, pe motiv că „este o relicvă a unor străvechi superstiții". Ar trebui mai degrabă să ne gândim la ea ca la o ipoteză de lucru ce poate fi luată în considerare cu atenție atunci când alte explicații se dovedesc a fi neconforme cu realitatea. În practică, exorcişştii moderni par să creadă că majoritatea cazurilor de presupusă posedare se datorează de fapt isteriei şi că pot fi tratate cel mai bine cu metodele uzuale ale psihiatriei. Totuşi, în anumite cazuri, ei găsesc dovezi pentru ceva mai mult decât isterie şi susțin că numai exorcizarea şi alungarea spiritului care posedă persoana pot să ducă la o vindecare.

Posedarea organismului unui medium de un spirit fără trup sau de un „factor psihic" al defuncților a fost invocată pentru a explica anumite fenomene, precum unele texte doveditoare scrise şi rostite care cu greu ar putea fi explicate altfel. Cea mai veche dovadă pentru o asemenea posedare poate fi studiată convenabil în lucrarea lui F.W.H. Myers *Human Personality and Its Survival of Bodily Death*, iar cea mai recentă în *The Personality of Man*, a dlui G.N.M. Tyrell.

Profesorul Oesterreich, în studiul său bine documentat pe acest subiect[78], a arătat că, în timp ce credința în posedarea demonică a cunoscut un declin abrupt în secolul al XIX-lea, cea în posedarea de către spiritele morților a devenit, în aceeași perioadă, mult mai răspândită. Astfel, nevroticii care pe vremuri și-ar fi pus maladia pe seama diavolilor au devenit predispuși, după apariția surorilor Fox, să dea vina pe sufletele destrupate ale unor bărbați sau femei malefice. Odată cu progresele tehnologice recente, noțiunea de posedare a luat o formă nouă. Pacienții nevrotici se plâng adesea că sunt influențați, împotriva voinței lor, de un fel de semnale radio transmise de dușmanii lor. Magnetismul animal malefic care a bântuit imaginația bietei doamne Eddy[79] atâta vreme s-a transformat acum într-un semnal electric malefic.

În anii 1600 nu exista radio și se credea foarte puțin în posedarea de către spirite destrupate. Burton citează opinia că diavolii sunt doar suflete ale morților malefici, dar o citează doar ca să remarce că este „o doctrină absurdă". Pentru el, posedarea era un fapt și de vină

[78] T.K. Oesterreich, *Les Possédés*, trad. de René Sudre, Paris, 1927.

[79] Mistică americană care dezvoltase printre altele și o teorie a magnetismului animal (n.tr.).

pentru ea erau doar diavolii. (Pentru Myers, două secole şi jumătate mai târziu, posedarea rămânea un fapt, dar era pusă exclusiv pe seama spiritelor celor morți.)

Există diavoli? Şi dacă există, au fost ei prezenți în trupul surorii Jeanne şi în cele ale colegelor ei din mănăstire? La fel ca în cazul noțiunii de posedare, nu văd nimic intrinsec absurd sau contradictoriu în ideea că ar putea exista spirite nonumane bune, rele şi indiferente. Nimic nu ne obligă să credem că singurele inteligențe din univers sunt cele legate de trupurile oamenilor şi ale animalelor inferioare. Dacă dovezile în favoarea clarviziunii, telepatiei şi previziunii sunt deja acceptate (şi devine din ce în ce mai dificil să le respingi), atunci trebuie să admitem că există procese mentale care sunt în mare măsură independente de spațiu, timp şi materie. Şi, dacă aşa stau lucrurile, nu pare să existe niciun motiv pentru a nega a priori că pot să existe inteligențe nonumane, fie complet destrupate, fie asociate cu energia cosmică în feluri pe care încă nu le înțelegem. (Încă nu înțelegem, apropo, felul în care mintea umană este asociată cu acel vortex organizat de energie cosmică ce trece drept corp. Este evident că o asociere există; dar încă n-avem habar

cum se transformă energia în procese mentale şi cum afectează acestea energia la rându-le[80].)

În religia creştină, diavolii au jucat până foarte recent un rol extrem de important – şi asta de la bun început. Părintele iezuit A. Lefèvre a remarcat că „diavolul joacă un rol foarte mic în Vechiul Testament; imperiul lui nu este încă dezvăluit. Noul Testament îl arată ca şef al forțelor aliate ale răului”[81]. În traducerile actuale ale rugăciunii „Tatăl nostru” cerem să fim izbăviți de rău.[82] Dar e sigur că *apo tou ponerou* este un neutru, şi nu un masculin? Oare nu arată însăşi structura rugăciunii că acest cuvânt se referă la o persoană? „Nu ne duce pe noi în ispită, ci (dimpotrivă) izbăveşte-ne de Cel Rău, de Ispititor.”

În teorie şi prin definiție teologică, creştinismul nu este maniheism. Pentru creştini, răul nu este o substanță şi nici un principiu real şi elementar. Este doar o privare de bine, o diminuare a ființei în nişte creaturi care-şi derivă această ființă esențială de la Dumnezeu. Satana nu este

---

[80] În acest context, puteți consulta Prelegerile Gifford ale lui sir Charles Sherrington, publicate în 1941 sub titlul *Man on His Nature*.

[81] În *Satan*, un volum din *Études Carmélitaines*, Paris, 1948.

[82] În traducerile englezeşti, interpretarea tradițională a rugăciunii diferă de cea a Bibliei ortodoxe române, unde *apo tou ponerou* e tradus prin „cel rău” (n.tr.).

Ahriman sub alt nume, nu este un principiu etern al Întunericului, împotrivindu-se principiului divin al Luminii. Satana este doar cel mai important dintr-un mare număr de îngeri individuali care au hotărât la un moment dat să se separe de Dumnezeu. Îi spunem Cel Rău doar din curtoazie. Sunt mulți răi, iar Satana este doar directorul lor. Diavolii sunt persoane şi fiecare are personalitatea lui, temperamentul, umorile, capriciile şi idiosincraziile lui. Există diavoli iubitori de putere, diavoli pofticioşi, diavoli avari, diavoli mândri şi îngâmfați. În plus, unii diavoli sunt mult mai importanți decât alții; căci până şi în iad îşi păstrează pozițiile pe care le-au ocupat în ierarhia cerească înainte de cădere. Cei care în rai erau doar îngeri sau arhangheli sunt diavoli inferiori şi de mică importanță. Cei care erau cândva domni, începători sau stăpâni formează înalta burghezie infernală. Foştii heruvimi şi serafimi sunt o aristocrație, ce are foarte multă putere şi o prezență fizică ce se poate face simțită într-un cerc cu diametrul de 30 de leghe (conform informației oferite de Asmodeus părintelui Surin). Cel puțin un teolog din secolul al XVII-lea, părintele Ludovico Sinistrari, susținea că oamenii pot fi posedați sau măcar obsedați nu doar de diavoli, ci şi – ba chiar mai frecvent – de entități spirituale non-malefice: faunii, nimfele şi satirii anticilor,

spiriduşii ţăranilor europeni, stafiile cercetătorilor parapsihici moderni[83]. După Sinistrari, majoritatea incubilor şi sucubilor erau simple fenomene naturale, nici mai rele, nici mai bune decât, să zicem, floarea-cocoşului sau lăcustele. La Loudun, din păcate, această teorie generoasă nici măcar n-a fost abordată. Închipuirile incredibil de libidinoase ale călugăriţelor le-au fost atribuite Satanei şi mesagerilor săi.

Teologii, repet, s-au păzit cu grijă de dualismul maniheist; dar dintotdeauna mult prea mulţi creştini s-au comportat de parcă diavolul era un principiu prim, aflat la egalitate cu Dumnezeu. Au dat mai mare atenţie răului şi problemei eradicării sale decât binelui şi metodelor prin care bunătatea individuală poate să fie aprofundată, iar suma bunătăţilor să crească. Efectele unei prea mari şi prea constante atenţii acordate răului sunt mereu dezastruoase. Cei care pornesc în cruciade nu *pentru* Dumnezeul din ei, ci *împotriva* răului din alţii nu reuşesc niciodată să facă lumea mai bună; ei o lasă la fel cum au găsit-o sau, uneori, chiar într-o stare vizibil mai proastă decât era înainte să înceapă cruciada. Gândindu-ne mai ales la rău, tindem să creăm ocazii pentru ca răul să se manifeste, oricât de bine intenţionaţi am fi.

---

[83] Vezi L. Sinistrari, *Demoniality*, Paris, 1879.

Deşi adesea maniheist în practică, creştinismul n-a fost niciodată maniheist în dogmele sale. Diferă astfel de idolatriile moderne ale comunismului şi naționalismului, care sunt maniheiste nu doar în acțiune, ci şi în crez şi teorie. Astăzi, pretutindeni este de la sine evident că *noi* suntem de partea Luminii, iar *ceilalți* de partea întunericului. Şi, cum sunt de partea Întunericului, *ceilalți* merită să fie pedepsiți şi trebuie lichidați (de vreme ce divinitatea *noastră* justifică orice) prin mijloacele cele mai diavoleşti care ne stau la îndemână. Adorându-ne idolatru pe noi înşine ca pe Ormuzd şi privindu-i pe ceilalți ca pe Ahriman, principiul răului, noi, oamenii secolului XX, facem tot posibilul să asigurăm succesul diabolicului în vremea noastră. Exact asta făceau exorciştii la Loudun, deşi la o scară mult mai mică. Identificându-l idolatru pe Dumnezeu cu interesele politice ale sectei lor, concentrându-şi gândurile şi eforturile asupra puterilor răului, făceau tot posibilul să-i asigure triumful (local, din fericire, şi temporar) acelei Satane împotriva căreia ar fi trebuit să lupte.

În ce ne priveşte, nu este necesar nici să se afirme, nici să se nege existența unor inteligențe nonumane capabile să posede corpurile bărbaților şi femeilor. Singura întrebare pe care trebuie să ne-o punem e următoarea:

dacă acceptăm existența unor asemenea inteligențe, avem vreun motiv să credem că ele erau responsabile pentru ce li s-a întâmplat ursulinelor din Loudun? Istoricii catolici moderni sunt unanim de acord că Grandier nu era vinovat de crima pentru care a fost judecat şi condamnat; dar câțiva din ei – pe care-i citează abatele Brémond în *Histoire littéraire du sentiment religieux en France* – încă sunt convinşi că ursulinele au fost posedate cu adevărat. Eu, unul, recunosc că nu sunt în stare să înțeleg cum poate crede aşa ceva cineva care a citit documentele legate de problema în discuție şi care mai ştie câte ceva despre psihologia anormală. Nu există nimic în comportamentul călugărițelor care să nu-şi găsească o paralelă în multele cazuri de isterie consemnate şi tratate cu succes de psihiatrii moderni. Şi nu există nicio dovadă că vreuna dintre călugărițe ar fi manifestat vreodată vreuna dintre puterile paranormale care, conform doctrinelor Bisericii Catolice, constituie semnele unei invazii diabolice autentice.

Cum se poate face distincție între adevărata posedare şi şarlatanie sau simptomele de boală? Biserica prescrie patru teste: testul de limbă, testul puterii fizice neobişnuite, testul levitației şi testul clarviziunii şi previziunii. Dacă o persoană poate cu anumite ocazii să

înțeleagă sau, şi mai mult, să vorbească o limbă pe care, în starea sa normală, nu o cunoaşte deloc; dacă poate să realizeze miracolul fizic al levitației sau să dea dovadă de o putere inexplicabilă; şi dacă poate să prezică în mod corect viitorul sau să descrie evenimente care au loc la mare depărtare – atunci se poate presupune că acea persoană este posedată de diavoli. (Altfel, se poate presupune că este beneficiara unor grații extraordinare; căci în multe cazuri miracolele divine şi cele infernale sunt identice, din nefericire. Levitația sfinților extatici poate fi distinsă de levitația extaticilor demonizați numai în virtutea antecedentelor şi consecințelor morale ale evenimentului. Aceste antecedente şi consecințe morale sunt adesea greu de evaluat şi uneori până şi cele mai sfinte personaje au fost suspectate că şi-au produs percepțiile extrasenzoriale şi efectele psihokinetice prin mijloace diavoleşti.)

Acestea sunt criteriile oficiale şi consacrate de trecerea timpului ale posedării demonice. Pentru noi, aceste percepții extrasenzoriale şi fenomene psihokinetice dovedesc doar că vechea noțiune de suflet complet etanş nu mai poate fi susținută. Dedesubtul sinelui conştient şi dincolo de acesta se află vaste categorii de activitate subconştientă, unele mai rele decât egoul şi altele mai bune, unele mai proaste şi altele, în anumite privințe,

mult mai inteligente. La marginile sale, acest sine subconştient se suprapune şi se amestecă cu non-eul, cu mediul parapsihic în care se scaldă orice sine individual şi prin intermediul căruia poate să comunice cu celelalte individualități, dar şi cu mintea cosmică. Şi undeva la aceste niveluri subconştiente minţile individuale intră în contact cu energia, dar nu doar în corpul lor, ci şi în afara lui (dacă putem avea încredere în dovezile anecdotice şi statistice). Vechea psihologie, aşa cum am văzut, era obligată de propriile definiții dogmatice să ignore activitatea mentală subconştientă; ca să explice faptele observate, trebuia să-l postuleze pe diavol.

Deocamdată, să ne punem în poziția intelectuală a exorciştilor şi a contemporanilor acestora. Să luăm drept valide criteriile stabilite de Biserică pentru posedare şi să examinăm dovezile pe baza cărora călugărițele erau declarate posedate, iar parohul vrăjitor. Vom începe cu testul care, fiindcă era cel mai uşor de aplicat, era şi cel mai des folosit în practică: testul de limbă.

Pentru toți creştinii timpurii, „vorbirea în limbi" era o grație extraordinară, un dar gratuit de la Sfântul Duh. Însă era şi (căci natura universului este straniu de echivocă) un simptom sigur al posedării diavoleşti. În majoritatea cazurilor, glosolalia nu este vorbirea clară şi

fără echivoc a vreunei limbi necunoscute, ci o bolboroseală mai mult sau puțin articulată, mai mult sau mai puțin sistematică, asemănându-se întru câtva cu o formă de vorbire tradițională; în consecință, ascultătorii binevoitori o pot interpreta ca pe o rostire mai degrabă obscură într-o limbă pe care se întâmplă s-o ştie. În cazurile în care persoane aflate într-o stare de transă au arătat că pot să vorbească fără echivoc într-o limbă pe care, în stare de trezie, n-o ştiau, investigațiile au arătat în general că acestea vorbiseră limba respectivă în copilărie şi o uitaseră mai apoi sau că o auziseră vorbită şi, fără să înțeleagă semnificația cuvintelor, se familiarizaseră inconştient cu sonoritatea lor. În rest, spune F.W.H. Myers, există „puține dovezi că ar fi posibilă dobândirea – dacă scoatem telepatia din discuție – a unui calup întreg de cunoştințe noi, cum ar fi o limbă nouă, sau atingerea unui nivel de cunoaştere matematică nemaiatins anterior". În lumina a ceea ce ştim, prin cercetare sistematică, despre starea mediumnică în timpul transei şi despre scrierea automată, pare discutabil că vreun presupus posedat ar fi trecut vreodată testul de limbă într-o manieră absolut clară şi convingătoare. E sigur însă că au fost consemnate foarte multe cazuri de eşec, în timp ce succesele înregistrate sunt în general parțiale şi mai degrabă neconvingătoare.

Unii dintre investigatorii ecleziastici ai posedării au aplicat testul de limbă în moduri foarte ingenioase şi eficiente. De pildă, în 1598, Marthe Brossier a devenit faimoasă fiindcă a început să manifeste simptome de posedare. Unul dintre aceste simptome – un simptom cu totul tradiţional şi recunoscut – era că intra în convulsii ori de câte ori i se citea o rugăciune sau un exorcism. (Diavolii urăsc pe Dumnezeu şi Biserica; ca atare, tind să se înfurie de câte ori aud cuvintele sfinte din Biblie sau din cartea de rugăciuni.) Ca să-i testeze cunoştinţele paranormale de latină, episcopul de Orléans a deschis un volum de Petronius şi a început să intoneze solemn povestea nu foarte convingătoare a matroanei din Efes. Efectul a fost magic. Înainte ca prima frază răsunătoare să fi fost rostită în întregime, Marthe se zvârcolea pe podea, blestemându-l pe episcop pentru suferinţa pe care i-o pricinuia prin citirea cuvântului sfânt. Merită remarcat că acest incident, departe de a-i pune capăt carierei de demonizată, a ajutat-o de fapt pe Marthe să ajungă pe noi culmi. Fugind de episcop, s-a pus sub protecţia capucinilor, care declarau că fusese persecutată pe nedrept şi o foloseau ca să atragă mulţimi enorme la exorcismele lor.

Testul cu Petronius nu le-a fost aplicat niciodată, din câte ştiu, ursulinelor din Loudun. Cel mai aproape de un

astfel de test a fost un nobil venit în vizită care i-a dat exorcistului o cutie în care, i-a şoptit el, erau nişte relicve foarte sfinte. Cutia a fost pusă pe fruntea uneia dintre călugărițe, care a manifestat imediat toate simptomele unei dureri intense şi a făcut o criză. Foarte încântat, bunul călugăr i-a înapoiat cutia proprietarului, care a deschis-o şi i-a arătat că, în afară de câțiva tăciuni, nu conținea nimic. „Ah, milord”, a suspinat exorcistul, „ce fel de festă ne-ai jucat?”. „Cuvioase părinte”, a răspuns nobilul, „ce fel de festă ne-ați jucat voi nouă?”.

La Loudun s-au folosit frecvent teste de limbă simple, dar mereu fără succes. Iată cum este povestit un incident despre care de Nion, care credea cu tărie în posedarea călugărițelor, considera că avea un caracter miraculos convingător. Vorbind în greacă, episcopul de Nîmes îi porunceşte surorii Claire să-i aducă mătăniile ei şi să spună o *Ave Maria*. Drept răspuns, Sora Claire îi aduce mai întâi un ac, apoi nişte semințe de anason. Când i se porunceşte să se supună, ea zice „Văd că vrei altceva” şi în cele din urmă aduce mătăniile şi spune o *Ave Maria*.

În cele mai multe cazuri, miracolul era şi mai puțin convingător. Toate călugărițele care nu ştiau latină erau posedate de diavoli care nu ştiau nici ei latină. Ca să explice acest fapt straniu, unul dintre exorciştii

franciscani a explicat într-o slujbă că şi printre diavoli există unii educaţi şi alţii needucaţi. Singurii diavoli educaţi din Loudun erau cei care-o posedaseră pe stareţă. Dar nici măcar diavolii ei nu erau foarte învăţaţi. Iată o parte din procesul-verbal al exorcismului din 24 noiembrie 1632, săvârşit în faţa dlui de Cerisay. „Dl Barré ridică azima de împărtăşanie şi îl întreabă pe diavol: *Quem adoras?* Răspuns: *Iesus Christus*[84]. La care dl Daniel Drouyn, asesor al oficiului primarului, a spus cu voce destul de tare: «Diavolul ăsta nu le nimereşte». Exorcistul şi-a schimbat atunci întrebarea în *Quis est iste quem adoras?* Ea a răspuns: *Iesu Christe*[85]. Câteva persoane au observat atunci: «Ce latină proastă!». Dar exorcistul a replicat că posedata spusese de fapt *Adoro te, Iesu Christe*[86]. După care o călugăriţă mică a dat buzna strigând «Grandier! Grandier!» şi râzând în hohote. Apoi sora mireană, Claire, a intrat şi ea în încăpere, nechezând ca un cal."

Biata Jeanne! Nu învăţase suficientă latină ca să înţeleagă toate acele prostii despre nominative, acuzative

---

84 „Pe cine adori?" Răspuns: „Iisus Hristos".

85 „Cine este acela pe care-l adori?" Ea a răspuns: „*Iesu Christe*" (în loc de *Iesum Christum*).

86 „Te ador pe tine, Iisuse Hristoase."

şi vocative. *Iesus Christus*, *Iesu Christe* – le spusese tot ce îşi putea aminti, iar ei tot îi reproşau că vorbeşte o latină proastă!

Între timp, dl de Cerisay declarase că ar fi crezut bucuros în posibilitatea posedării „dacă sus-pomenita stareță i-ar fi răspuns categoric la două sau trei dintre întrebări". Dar, când întrebările au fost puse, n-a venit niciun răspuns. Depăşită complet, sora Jeanne s-a refugiat într-o repriză de convulsii şi câteva urlete.

A doua zi după această demonstrație foarte neconvingătoare, Barré s-a dus la de Cerisay şi a declarat că acțiunile sale erau curate, lipsite de patimă sau intenții rele. „Punându-şi ciboriul pe cap, s-a rugat să-l trăsnească dacă cumva făcuse vreun abuz, vreo sugestie sau vreo încercare de convingere în privința călugărițelor în toată acea poveste. Când a terminat, starețul carmeliților a rostit şi el declarații şi imprecații similare; a ținut şi el sfântul ciboriu pe cap şi s-a rugat ca osândele lui Datan şi Abiran să cadă asupra lui dacă păcătuise sau greşise în povestea aceea." Barré şi starețul erau probabil destul de fanatici ca să nu vadă natura acțiunilor lor şi fără îndoială că făcuseră acele jurăminte cumplite cu conştiința împăcată. Canonicul Mignon, observăm, a socotit că era

mai înțelept să nu-şi pună nimic pe cap şi să nu ceară să fie lovit de trăsnet.

Printre distinşii turişti britanici care au vizitat Loudunul în anii acelei posedări se număra şi tânărul John Maitland, mai târziu duce de Lauderdale. Tatăl lui îi spusese despre o țărancă scoțiană prin gura căreia un diavol corectase latina deficientă a unui pastor prezbiterian; tânărul crescuse prin urmare cu o credință apriorică în posedare. Sperând să-şi confirme această credință prin observarea directă a demonizaților, Maitland a făcut două călătorii pe continent, una la Antwerpen şi alta la Loudun. Din păcate, a fost dezamăgit în amândouă cazurile. În Antwerpen, „am văzut doar nişte fete de țară olandeze ascultând exorcismul răbdătoare şi râgâind teribil". În Loudun, situația a fost ceva mai însuflețită, dar nu şi mai convingătoare. „Sătul să văd vreo trei sau patru dintre ele exorcizate în capelă şi neauzind decât nişte femeiuşti cântând cântece obscene în franceză, am început să mă gândesc că era o *fourbe*."[87] S-a plâns unui iezuit, care l-a lăudat pentru „sfânta curiozitate" ce-l îndemnase să vină la Loudun şi l-a invitat după-amiaza la biserica parohiei, unde avea să fie foarte mulțumit. „În biserica parohiei am văzut o mulțime de oameni holbându-

[87] „Şiretenie" (n.tr.).

se şi o femeie învățată destul de bine să facă trucuri, dar nimic din ce n-am mai văzut să facă douăzeci de saltimbanci sau dansatori pe sârmă. M-am întors în capela călugărițelor, unde i-am văzut pe iezuiți muncind în continuare din răsputeri, la câteva altare, şi un biet capucin care stârnea mila, căci era bântuit de o închipuire melancolică – credea că diavolii îi dau târcoale în jurul capului şi-şi lipea mereu relicve de el. Am văzut-o pe maica superioară exorcizată şi am văzut şi mâna pe care voiau să mă facă să cred că numele Iisus, Maria, Iosif fuseseră scrise prin miracol (dar mie îmi era clar că fuseseră scrise cu *aquafortis*[88]); mi-am pierdut răbdarea, m-am dus la un iezuit şi i-am spus ce credeam. El încă susținea că era o posedare reală şi am cerut, ca test, să vorbesc într-o limbă străină. M-a întrebat: «Ce limbă?». I-am răspuns că nu-i spun, dar că nici el, nici toți diavolii aceia n-aveau să mă înțeleagă. [E posibil ca Maitland să se fi gândit la gaelica din Scoția sa natală.] M-a întrebat dacă aveam să mă convertesc după test (căci descoperise că nu eram papistaş). I-am spus: «Nu asta e problema şi nici toți diavolii din iad nu m-ar putea perverti; întrebarea era dacă aia e o posedare reală sau nu, iar dacă m-ar putea înțelege cineva, atunci aş recunoaşte-o sub semnătură».

[88] Numele latinesc al acidului azotic (n.tr.).

Răspunsul lui a fost: «Diavolii ăştia n-au umblat prin lume», iar eu am izbucnit în râs."

Franciscanul spune că diavolii cu pricina nu erau educați; iezuitul că nu călătoriseră niciodată. Explicațiile pentru neputința lor de a înțelege limbi străine păreau cam prosteşti şi, pentru cei care nu voiau să le accepte, călugărițele şi exorciştii lor au mai adăugat câteva, sperând ca acestea să fie mai convingătoare. Dacă diavolii nu vorbeau greacă sau ebraică, motivul era că pactul pe care-l făcuseră cu Grandier conținea o clauză specială care-i obliga să nu vorbească în nicio situație greaca sau ebraica. Şi, dacă asta, nu era suficient, atunci exista explicația finală, definitivă, şi anume că Dumnezeu nu voia ca acei diavoli să vorbească în limbi. *Deus non vult* – sau, cum putea spune sora Jeanne în latina ei stricată, *Deus non volo*. La nivel conştient, greşeala putea fi pusă fără îndoială pe seama ignoranței. La nivel subliminal, acel *Deus non volo*, acel „Eu, Dumnezeu, nu vreau", poate la fel de bine să fi exprimat sentimentele egoului mai profund al lui Jeanne.

Testele de clarviziune par să se fi soldat cu eşecuri la fel de regulat ca şi cele de limbă. De Cerisay, de pildă, a aranjat cu Grandier ca acesta să-şi petreacă ziua în casa unuia dintre colegii săi; apoi s-a dus la mănăstire şi, în

cursul exorcismului, a întrebat-o pe stareță unde era parohul în acel moment. Fără ezitare, sora Jeanne a răspuns că era în sala mare a castelului, cu dl d'Armagnac.

Episcopul de Poitiers, Monseniorul de la Rochepozay, exorcizând-o pe sora Jeanne des Anges

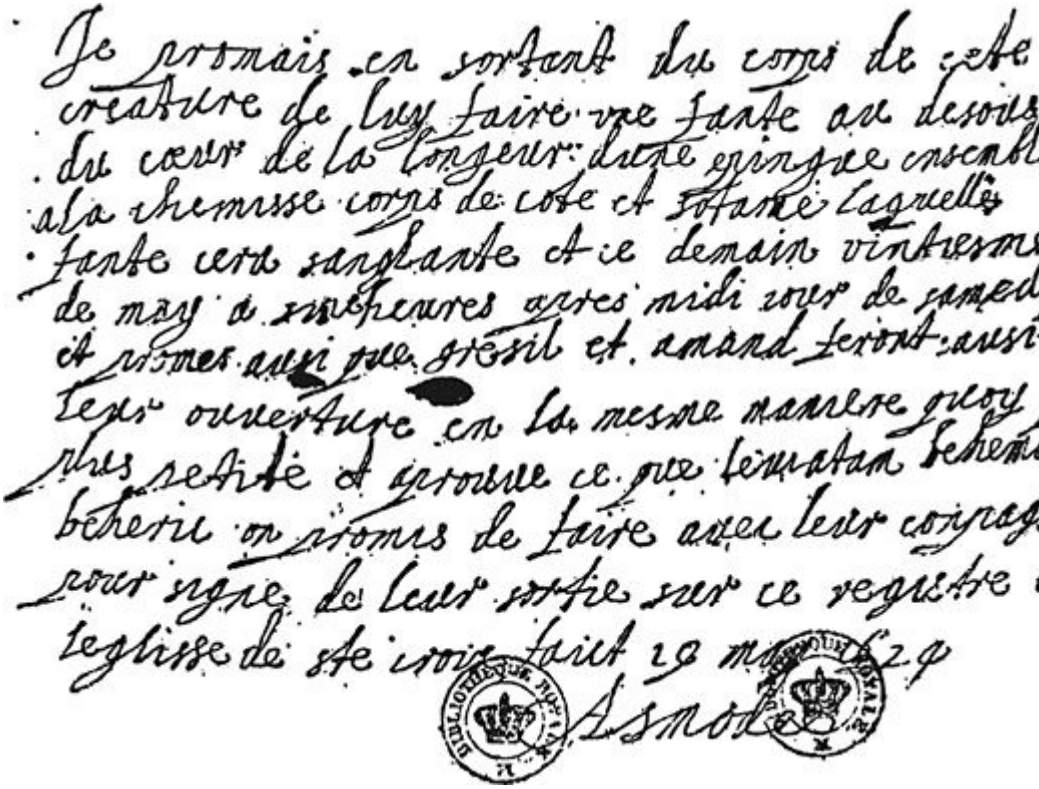

Un document cu scrisul surorii Jeanne des Anges, dar semnat Asmodee

J+ M

C Monsieur

Le cœur sacré de nous soit la demeure eternelle de
vostre cœur, [redacted] enseignant le soing que
dieu prend de nous A les fortes inspirations
qu'il vous donne de nous assister il n'y a pas
une de nos sœurs qui ne vous porte de bon cœur
a sa divine majesté pour en souffrir dauan
tage en cest pour sa gloire, les demons trauail
lent tous iours le pere surin il continue to jours
redasche sa charité en nous rendant des a
sistè ces iours ancè le pere cotereau est
venu voir Monseigneur l'archevesque de
bordeaux lequel a ce que nous auons remarq
qué par les personnes de qualités qui le conui
ent n'a pas de meilleur sentiment pour nous
qu'il a eu dès le commencement de nre mal nous
auons bien souuent subiect de prendre le
conseil que vous nous aues souuent donné de
prier dieu pour les incredulles car nous en
voions apresent beaucoup mais ce qui nous
console cest que nous auons dieu pour
juge et vous pour pere, sitte que ie vous
supplie en toute humilité de nous conseruer
a de croire que sans cesse nous offrirons nos
prieres a [redacted] la divine bonté pour vostre
conservation e. fait a dax ce 12 de mars
1622

Monsieur

Vostre tres humble et plus obeissante

Cu altă ocazie, unul dintre diavolii lui Jeanne a afirmat că trebuise să facă o scurtă călătorie la Paris ca să escorteze în regiunile infernale sufletul unui *procureur du Parlement* răposat de curând, care se numea dl Proust. Cercetările au arătat că nu existase niciodată un *procureur* pe nume Proust şi că niciun *procureur* nu murise în ziua cu pricina.

În timpul procesului lui Grandier, un alt diavol de-al stareței a jurat pe împărtăşanie că tratatele de magie ale lui Grandier erau ținute în casa lui Madeleine de Brou. S-a făcut o percheziție a casei. Nu s-au găsit cărți de magie – dar măcar Madeleine fusese speriată, umilită şi insultată, iar asta era tot ce o interesa cu adevărat pe maica superioară.

În relatările acestei posedări, Surin recunoaşte că adesea călugărițele picau testele percepțiilor extrasenzoriale puse la cale de magistrații examinatori sau organizate pentru edificarea şi amuzamentul unor distinşi turişti. Ca urmare a acestor eşecuri, mulți membri ai propriului ordin refuzau să creadă că ursulinele sufereau de altceva în afară de melancolie şi *furor uterinus*. Surin precizează că aceia dintre colegii săi care erau sceptici nu stătuseră niciodată la Loudun mai mult de câteva zile la

rând. Dar, la fel ca duhul lui Dumnezeu, şi duhul răului suflă unde şi când vrea. Ca să fii sigur că-l prinzi în acțiune, trebuie să fii de față, zi şi noapte, luni de-a rândul. Fiind unul dintre exorciştii rezidenți, Surin afirmă că sora Jeanne îi citea în mod repetat gândurile înainte să le rostească. Ar fi într-adevăr surprinzător ca o isterică atât de sensibilă ca sora Jeanne să fi putut să trăiască aproape trei ani în mare intimitate cu un îndrumător spiritual foarte sensibil şi el, cum era părintele Surin, fără să dezvolte vreun fel de *rapport* telepatic cu el. Dr. Ehrenwald[89] şi alții au arătat că acest tip de *rapport* între doctor şi pacient apare câteodată şi în cursul tratamentului psihanalitic. Relația dintre demonizat şi exorcist este probabil şi mai intimă decât cea dintre psihiatru şi nevrotic. Şi să reținem că în acest caz particular exorcistul era obsedat de aceiaşi diavoli care o invadaseră pe penitenta sa.

Surin era astfel pe deplin convins că starețа putea să citească uneori gândurile celor din jurul ei. Dar, prin definiție dogmatică, oricine putea citi gândurile altcuiva era posedat de un diavol – sau fusese înzestrat cu o grație extraordinară. Ideea că percepțiile extrasenzoriale ar putea

---

[89] Vezi Jan Ehrenwald, doctor în medicină, *Telepathy and Medical Psychology*, New York, 1948.

să fie o facultate firească, latentă în mintea multora şi manifestă în mintea câtorva, nu pare să le fi trecut prin cap nicio clipă, nici lui, nici vreunuia dintre contemporanii sau predecesorii săi. Ori fenomenele de telepatie şi de clarviziune nu existau, ori erau opera spiritelor, care – se putea presupune –, dacă nu cumva cel ce citea gândurile era în mod clar un sfânt, nu puteau să fie decât diavoli. Surin se abătea de la respectarea strictă a doctrinei într-un singur punct: credea că demonii puteau să citească gândurile direct, în timp ce teologii cu cea mai mare autoritate erau de părere că pot s-o facă doar indirect, trăgând concluzii de pe urma schimbărilor corporale care însoțesc gândurile.

În *Malleus Maleficarum* se afirmă, urmând cea mai credibilă autoritate, că diavolii nu pot poseda voința şi înțelegerea, ci numai corpul şi acele facultăți mentale care sunt cel mai strâns aliate cu acesta. În multe cazuri, diavolii nu posedă nici măcar tot corpul demonizatului, ci doar o mică parte a lui – un singur organ, nişte oase, una sau două grupe de muşchi. Pillet de la Mesnardière, unul dintre doctorii personali ai lui Richelieu, ne-a lăsat o listă cu numele şi sălaşurile tuturor diavolilor care au luat parte la posedările din Loudun. Leviatan, ne spune el, ocupa centrul frunții stareței; Beherit sălăşluia în

stomacul ei; Balaam sub a doua coastă din dreapta; Isacaaron sub ultima coastă din stânga. Eazaz şi Caron sălăşluiau sub inimă, respectiv în centrul frunţii surorii Louise a lui Iisus. Sora Agnes de la Motte-Baracé îi avea pe Asmodeus sub inimă şi pe Beherit în orificiul stomacului. Sora Claire de Saizilly găzduia şapte draci în corpul ei – Zabulon în frunte; Nephthali în braţul drept; Sans Fin, alias Grandier al Domniilor, sub a doua coastă din dreapta; Elymi într-o parte a stomacului; Duşmanul Fecioarei în gât; Verrine în tâmpla stânga şi Concupiscenţa, din ordinul heruvimilor, în coasta stângă. Sora Seraphica fusese vrăjită la burtă, printr-un strop de apă păzit de Baruch sau, când acesta lipsea, de Carreau. Sora Anne d'Escoubleau avea o frunză magică de dracilă în stomacul ei, păzită de Elymi, care păzea în acelaşi timp o prună purpurie în stomacul surorii ei. Printre demonizatele mirene, Elisabeth Blanchard avea un diavol la fiecare subţioară, precum şi un altul care se numea Cărbune al Necurăţeniei în fesa stângă. Alţii sălăşluiau sub buric, sub inimă şi sub sfârcul stâng. Patru demoni ocupau corpul lui Françoise Filatreau – Ginillion în prozencefal; Jabel umbla prin toate părţile organismului; Buffetison sub buric; iar Coadă-de-Câine, din ordinul arhanghelilor, în stomac.

Diavolii ieşeau din multele lor conace din corpul victimelor, unul câte unul, pentru a acționa asupra umorilor, spiritelor, simțurilor şi fanteziei. În felul acesta puteau influența mintea, deşi nu puteau s-o posede. Voința este liberă şi numai Dumnezeu poate privi în adâncul înțelegerii. De-aici rezulta că o persoană posedată n-ar fi putut să citească în mod direct gândurile alteia. Dacă diavolii păreau uneori să aibă percepții extrasenzoriale, asta se întâmpla pentru că erau atenți şi deştepți şi puteau astfel să deducă gândurile secrete ale unui om din comportamentul său.

Poate că au avut loc fenomene de percepție extrasenzorială la Loudun (Surin, în orice caz, era convins de asta). Dar, dacă au avut loc, ele s-au produs spontan şi niciodată în situațiile de testare gândite de avocații şi medicii care investigau. Biserica spunea însă că diavolii puteau fi obligați de exorcist să facă ce le cere. Dacă, atunci când erau constrânşi cum se cuvine, demonizații nu reuşeau să dea dovadă de asemenea abilități în condițiile de testare, de aici rezulta, conform regulilor teologice şi juridice, că nu erau posedați. Din păcate pentru Grandier şi, de fapt, şi pentru tot restul celor implicați, de data asta nimeni n-a respectat regulile.

Trecem acum de la criteriile mentale ale posedării la cele fizice. În ce priveşte levitaţia, diavolii surorii Jeanne indicaseră încă de la începutul şedinţelor că exista, în pactul lor cu Grandier, un articol care interzicea toate plutirile supranaturale. Şi, oricum, cei care voiau să vadă asemenea minuni dădeau dovadă de prea multă curiozitate, *nimia curiositas*, un lucru pe care *Deus* sigur *non volo*. Şi cu toate că ea însăşi nu susţinuse niciodată că levitează, unii dintre simpatizanţii ei susţineau cu încredere, împreună cu dl de Nion, că de câteva ori „maica superioară fusese ridicată de la pământ şi suspendată în aer la o înălţime de 24 de inchi". De Nion era o persoană onestă, care probabil credea ce spune. Dar asta nu ne arată decât de ce precauţie extremă trebuie să dai dovadă atunci când e vorba să-i crezi pe credincioşi.

Unele dintre celelalte călugăriţe erau mai puţin prudente decât stareţa lor. La începutul lui mai 1634, diavolul Eazaz a promis că o va ridica pe sora Louise a lui Iisus la trei picioare în aer. Ca să nu fie întrecut, Cerberus s-a oferit să facă acelaşi lucru pentru sora Catherine a Întâmpinării Domnului. Din păcate, niciuna dintre tinere n-a reuşit să se ridice de la pământ. Ceva mai târziu, Beherit, care sălăşluia în lingureaua surorii Agnes de la Motte-Baracé, a jurat că va face ca scufia lui

Laubardemont să îi zboare acestuia de pe cap până sus, pe acoperişul capelei. O mulțime de oameni s-au strâns să vadă miracolul. Nu s-a întâmplat nimic. După asta, toate cererile de levitație au fost respinse politicos.

Testele de putere fizică neobişnuită erau conduse de dr. Mark Duncan, medicul scoțian care era directorul colegiului protestant din Saumur. Prinzând-o de încheieturile mâinilor pe una dintre posedate, a văzut că o poate împiedica uşor să-l lovească sau să-i scape de sub control. După acest spectacol umilitor de slăbiciune diavolească, exorciştii s-au limitat la a-i invita pe sceptici să-şi vâre degetele în gura cucernicelor măicuțe şi să vadă dacă diavolii aveau să-i muşte. Când Duncan şi ceilalți au refuzat invitația, toți cei convinşi au văzut în asta o recunoaştere a faptului că posedarea era reală.

Trebuie să fie evident din toate acestea că, dacă fenomenele de percepție extrasenzorială şi efectele psihokinetice sunt, aşa cum susținea Biserica Catolică, semne ale posedării diavoleşti (sau, dimpotrivă, grații extraordinare), atunci ursulinele din Loudun erau doar nişte isterice care nu căzuseră nici în mâinile fiarei, nici ale Dumnezeului celui viu, ci ale unei trupe de exorcişti, toți superstițioşi, toți însetați de faimă, iar unii deliberat necinstiți şi răi cu bună ştiință.

În lipsa oricăror dovezi ale percepțiilor extrasenzoriale sau psihokinezie, exorciştii şi simpatizanții lor erau obligați să recurgă la argumente şi mai puțin convingătoare. Călugărițele, spuneau ei, trebuiau să fie posedate de diavoli, căci cum altfel puteai explica neruşinarea purtării lor, murdăria şi lipsa de credință ce reieşeau din discuțiile cu ele? „În ce şcoală de derbedei şi atei", întreabă părintele Tranquille, „învățaseră să scoată pe gură asemenea obscenități şi blasfemii?". Aproape lăudându-se, de Nion ne asigură că bunele măicuțe „foloseau expresii atât de murdare, că l-ar fi făcut de ruşine şi pe cel mai desfrânat bărbat, în timp ce faptele lor, atunci când se dezgoleau şi îi invitau pe cei prezenți la comportamente obscene, i-ar fi uimit şi pe locuitorii celui mai ordinar bordel din ținut"[90]. Cât despre blestemele şi

[90] Când sora Claire a primit poruncă de la exorcist (ca test pentru percepțiile extrasenzoriale) să execute o comandă pe care un spectator i-o şoptise în secret altuia, ea a intrat în convulsii şi s-a zvârcolit pe podea *relevant jupes et chemises, montrant ses parties les plus secrètes, sans honte, et se servant de mots lascifs. Ses gestes devinrent si grossiers que les témoins se cachaient la figure. Elle répétait, en s'... des mains, Venez donc, foutez-moi* [„ridicându-şi fustele şi cămăşile, dezvelindu-şi părțile cele mai tainice, fără ruşine, şi folosind cuvinte lascive. Gesturile ei au devenit atât de necuviincioase, încât martorii îşi acopereau fața. Repeta, în timp ce se... cu mâinile, «Hai, veniți, regulați-mă»"]. Cu altă ocazie, aceeaşi Claire de Sazilly *se trouva si fort tentée de coucher avec son grand ami, qu'elle disait être Grandier, qu'un jour s'étant approchée pour recevoir la Sainte Communion, elle se leva soudain et monta dans sa*

blasfemiile lor – acestea erau „atât de nemaiauzite, încât n-ar fi putut să-i treacă prin minte unui om”.

Câtă candoare! Dar vai, nu există oroare care să nu îi poată trece prin minte omului. „Ştim ce suntem”, spune Ofelia, „dar nu ştim ce se poate întâmpla cu noi”[91]. Practic toţi suntem capabili de practic orice. Iar acest lucru este adevărat chiar şi în cazul persoanelor care au fost crescute în cea mai austeră moralitate. Ceea ce numim „inducţie” nu se limitează la nivelurile inferioare ale creierului şi sistemului nervos. Are loc şi în cortex şi este baza fizică a acelei ambivalenţe emoţionale care este o trăsătură atât de izbitoare a vieţii psihologice a omului[92]. Orice lucru pozitiv atrage lucrul corespunzător negativ. După ce vezi ceva

---

chambre, où, ayant été suivie par quelqu'une des Sœurs, elle fut vue avec un Crucifix dans la main, dont elle se préparait... L'honnêteté (adaugă Aubin) *ne permet pas d'écrire les ordures de cet endroit* [„a fost atât de ispitită să se culce cu marele ei prieten, despre care zicea că era Grandier, încât într-o zi, când se apropiase ca să primească sfânta împărtăşanie, s-a ridicat deodată şi a urcat la ea în odaie, unde, urmărită fiind de una dintre măicuţe, a fost văzută cu un crucifix în mână, cu care se pregătea... Buna-cuviinţă nu îngăduie aşternerea pe hârtie a mizeriilor din acel loc”].

[91] William Shakespeare, *Hamlet, prinţ al Danemarcei*, actul IV, scena 5, traducere de Leon D. Levi̧tchi şi Dan Duţescu, în *Opere complete 5*, ediţie îngrijită şi comentarii de Leon D. Levi̧tchi, note de Virgiliu Ştefănescu-Drăgăneşti, Univers, Bucureşti, 1986, p. 402 (n.tr.).

[92] Vezi Ischlondsky, *Brain and Behaviour*, Londra, 1949.

roşu, vezi o imagine remanentă verde. Grupele opuse de muşchi implicate în orice acțiune se atrag automat în joc una pe cealaltă. La un nivel mai înalt găsim, de pildă, ura care însoțeşte iubirea, batjocura născută din respect şi admirație. Într-un cuvânt, procesul inductiv acționează peste tot. Surorii Jeanne şi celorlalte călugărițe li se împuiase capul cu religie şi castitate încă din copilărie. Prin inducție, aceste lecții creaseră, în creier şi în mintea care-i e asociată, un centru psihofizic din care emanau lecțiile contradictorii în materie de lipsă de religiozitate şi obscenitate. (Fiecare colecție de scrisori spirituale abundă în referiri la acele tentații înspăimântătoare împotriva credinței şi castității la care sunt supuşi tocmai acei ce caută desăvârşirea. Bunii îndrumători arată că asemenea tentații sunt o trăsătură normală şi aproape inevitabilă a vieții spirituale şi că nu trebuie lăsate să provoace necazuri foarte mari[93].) În vremuri normale, aceste

[93] Într-o scrisoare din 26 ianuarie 1923, Dom John Chapman scrie după cum urmează: „În secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, sufletele foarte pioase par să fi trecut printr-o perioadă în care erau sigure că Dumnezeu le respinsese... Acest lucru nu pare să se mai întâmple în zilele noastre. Dar *încercarea corespunzătoare* pentru contemporanii noştri pare să fie *sentimentul că nu au credință deloc*; nu tentația împotriva vreunui articol de credință anume (de obicei), ci doar un sentiment că religia nu e adevărată... Singurul remediu este a *dispreți* întreaga chestiune şi a nu-i da atenție decât (fireşte) pentru a-L asigura pe Dumnezeu că eşti pregătit să suferi din această cauză atâta vreme

gânduri şi sentimente negative erau reprimate sau, dacă erau conştientizate, li se interzicea printr-un efort de voinţă accesul la limbaj şi acţiune. Slăbită de boli psihosomatice, agitată deoarece dăduse frâu liber unor fantezii interzise şi irealizabile, stareţa a pierdut orice putere de a controla aceste rezultate indezirabile ale procesului inductiv. Comportamentul isteric este contagios şi exemplul ei a fost urmat de celelalte călugăriţe. În curând, toată mănăstirea făcea crize, blasfemia şi vorbea obscen. Exorciştii au făcut tot posibilul să întreţină şi să înteţească acest scandal, de dragul unei publicităţi despre care se credea că e bună pentru ordinele din care făceau parte şi pentru Biserică în general ori cu intenţia să le folosească pe călugăriţe pentru a-l distruge pe Grandier. Călugăriţele erau obligate să-şi ţină spectacolele public, erau încurajate să blasfemieze în faţa distinşilor oaspeţi şi să facă pe placul plebei, etalând o lipsă extravagantă de pudoare. Am văzut deja că, la începutul maladiei sale, stareţa nu credea că e posedată. Doar după ce confesorul ei şi ceilalţi exorcişti au asigurat-o în mod repetat că era năpădită de diavoli sora Jeanne a început să fie convinsă că era demonizată şi că era treaba ei, de-acum încolo, să

---

cât voieşte El, deşi pare paradoxal şi absurd să-I spui asta unei Persoane în care nu crezi".

se comporte ca atare. Acelaşi lucru era valabil măcar pentru o parte dintre celelalte călugărițe. Dintr-o broşură publicată în 1634, aflăm că sora Agnes spusese adesea în timpul şedinţelor de exorcism că nu era posedată, în timp ce călugării îi ziseseră că era şi o obligaseră să se supună exorcismului. Iar „în întâlnirea din 26 iunie, exorcistul a scăpat din greşeală nişte sulf aprins pe buza surorii Claire şi biata fată a izbucnit în lacrimi, spunând că era dispusă să creadă că e posedată de când i se spusese că e, dar că nu merita să fie tratată aşa din această pricină". Lucrarea începută spontan de isterie a fost completată de sugestiile lui Mignon, Barré, Tranquille şi ale celorlalți. Toate astea au fost limpede înțelese atunci. „Chiar şi dacă n-ar fi nicio înşelătorie în chestiunea aceasta", scria autorul broşurii anonime citate mai sus, „înseamnă asta că maicile sunt posedate? Nu se poate ca, în prostia şi închipuirea lor greşită, ele să se creadă posedate când de fapt nu sunt?". Acest lucru, continuă autorul nostru, li se poate întâmpla în trei feluri călugărițelor. Mai întâi, ca urmare a posturilor, orelor de veghe şi meditațiilor asupra iadului şi a Satanei. Apoi, drept consecință a vreunei observații făcute de confesorul lor – ceva care le face să creadă că sunt ispitite de diavoli. „Şi în al treilea rând, confesorul, văzându-le că se comportă ciudat, poate crede în

ignoranța lui că sunt posedate sau vrăjite şi poate mai apoi să le convingă de asta prin influența pe care o exercită asupra minții lor.” În cazul de față, credința greşită în posedare trebuie pusă pe seama celei de-a treia dintre aceste cauze. Ca otrăvirile cu mercur şi antimoniu de dinainte, ca otrăvirile cu sulfamidă şi febra serică, epidemia din Loudun a fost o „boală iatrogenă”, produsă şi întreținută de înşişi doctorii care ar fi trebuit să le redea pacienților sănătatea. Vina exorciştilor pare cu atât mai mare când ne amintim că procedeele lor încălcau în mod direct regulile stabilite de Biserică. Conform acestor reguli, exorcismele nu trebuiau făcute în public, demonii nu trebuiau lăsați să-şi exprime părerile, nu trebuiau crezuți niciodată şi trebuiau tratați mereu cu dispreț. La Loudun, călugărițele erau aduse în fața unor mulțimi imense, demonii erau încurajați să-şi dea cu părerea despre orice subiect, de la sex până la transsubstanțiere, declarațiile lor erau acceptate ca literă de evanghelie şi erau tratați ca nişte oaspeți de seamă din lumea cealaltă, ale căror rostiri se bucurau de o autoritate apropiată de cea a Bibliei. Dacă blasfemiau şi vorbeau vulgar – ei bine, aşa era felul lor de-a fi. Şi, oricum, obscenitatea şi blasfemia asigurau succesul. Credincioşii sorbeau tot şi reveneau cu miile să mai guste.

Era o blasfemie supranaturală mai degrabă decât o obscenitate umană – iar dacă astea nu erau dovezi suficiente ale unei posedări diavoleşti, mai erau şi contorsiunile călugăriţelor, mai erau şi isprăvile lor acrobatice. Levitaţia fusese exclusă repede; dar, dacă bunele măicuţe nu s-au înălţat niciodată în aer, măcar făceau cele mai uimitoare isprăvi pe podea. De Nion spune că uneori „îşi treceau piciorul stâng peste umăr, până la obraz. Îşi treceau şi picioarele peste cap, până când îşi atingeau nasul cu degetele mari. Altele erau capabile să-şi întindă picioarele atât de mult la stânga şi la dreapta, încât stăteau direct pe pământ, fără să rămână niciun spaţiu vizibil între podea şi trupul lor. Una, maica superioară, îşi întindea picioarele atât de mult, încât între vârful unuia şi al celuilalt distanţa era de şapte palme, deşi ea însăşi nu avea decât patru palme înălţime". Când citeşti asemenea relatări despre acrobaţiile călugăriţelor, ajungi la concluzia că sufletul feminin este nu doar *naturaliter christiana*, ci şi *naturaliter drum-maioretta*. În ce priveşte eternul feminin, gustul pentru acrobaţie şi exhibiţionism ar părea să fie natural, aşteptând doar o ocazie favorabilă pentru a se manifesta în tumbe şi sărituri pe spate. În cazul contemplativelor care stau închise, astfel de ocazii nu se ivesc prea des. A fost nevoie

de şapte diavoli şi de canonicul Mignon pentru a crea condiţiile în care, în sfârşit, sora Jeanne a putut să facă şpagatul.

Faptul că ursulinele găseau o profundă satisfacţie în gimnastica lor e dovedit de declaraţia lui de Nion cum că, deşi luni în şir au fost „torturate de diavoli de două ori pe zi", sănătatea nu le-a fost afectată în niciun fel. Dimpotrivă, „cele cu o constituţie mai delicată păreau chiar mai sănătoase decât înainte de posedare". Majoretelor latente şi dansatoarelor de cabaret *in posse* li se permisese să iasă la suprafaţă şi, pentru prima oară, aceste biete fete fără vocaţie pentru rugăciune erau cu adevărat fericite.

Din păcate, fericirea lor n-a fost deplină. Aveau şi intervalele lor de luciditate. Din când în când, erau conştiente de ce li se făcea şi de ce-i făceau ele înseşi bărbatului nenorocit de care toate îşi închipuiseră cu frenezie că se îndrăgostiseră. Am văzut că, încă de pe 26 iunie, sora Claire se plânsese de felul cum o tratau exorciştii. Pe 3 iulie, în capela castelului, a izbucnit brusc în lacrimi şi, printre suspine, a declarat că tot ce spusese despre Grandier în săptămânile dinainte era o urzeală de minciuni şi calomnii şi că făcuse ce făcuse la ordinele părintelui Lactance, ale canonicului Mignon şi ale

carmeliților. Patru zile mai târziu, într-o criză şi mai necontrolată de remuşcare şi revoltă, a încercat să fugă, dar a fost prinsă pe când ieşea din biserică şi adusă înapoi, zbătându-se şi plângând, la cucernicii părinți. Încurajată de exemplul ei, sora Agnes (acel *beau petit diable* pe care Killigrew avea să-l vadă, peste mai bine de un an, încă târându-se la picioarele capucinului său) a făcut apel la spectatorii care veniseră să o vadă cum îşi arată picioarele deja cunoscute, implorându-i cu lacrimi în ochi să fie eliberată din teribila captivitate a exorciştilor. Dar exorciştii aveau mereu ultimul cuvânt. Implorările surorii Agnes, încercarea de evadare a surorii Claire, retractările şi mustrările ei de conştiință – toate acestea erau, cât se poate de clar, opera stăpânului şi protectorului lui Grandier, diavolul. Dacă o călugăriță retracta ce spusese împotriva parohului, asta era o dovadă de netăgăduit că Satana vorbea prin gura ei şi că ceea ce afirmase inițial era adevărul indubitabil.

Acest argument a fost folosit cel mai eficient în cazul stareței. Unul dintre judecători a scris un rezumat al capetelor de acuzare pe baza cărora a fost condamnat Grandier. În al şaselea paragraf al acestui document citim următoarele: „Dintre toate întâmplările care le făceau să sufere pe cucernicele măicuțe, niciuna nu pare mai stranie

decât cea de care a avut parte maica superioară. În ziua de după ce şi-a depus mărturia, în timp ce dl de Laubardemont lua depoziția unei alte călugărițe, stareța a apărut în curtea mănăstirii, doar în cămaşă, şi a stat acolo două ceasuri, într-o ploaie deasă, cu capul descoperit, cu o funie în jurul gâtului şi-n mână cu o lumânare. Când s-a deschis uşa vorbitorului, a căzut în genunchi în fața dlui de Laubardemont şi a declarat că venise să fie pedepsită pentru crima pe care o comisese când îl acuzase pe nevinovatul Grandier. După care, plecând, a legat frânghia de un copac din grădină şi s-ar fi spânzurat dacă celelalte măicuțe n-ar fi dat fuga să o salveze".

Un alt bărbat ar fi putut presupune că stareța turnase minciuni şi că era chinuită de remuşcări. Nu şi dl de Laubardemont. Pentru el era evident că aceste mustrări de conştiință fuseseră puse la cale de Balaam sau Leviatan, constrâns în acest sens de vrăjile magicianului. În loc să-l disculpe pe paroh, confesiunea surorii Jeanne şi tentativa ei de suicid făceau ca vinovăția acestuia să fie mai limpede ca niciodată.

Nu era bine. Călugărițele n-aveau să poată scăpa din închisoarea pe care şi-o construiseră singure – închisoarea de fantezii obscene obiectivate acum ca fapte, de minciuni intenționate tratate acum ca nişte adevăruri revelate.

Cardinalul mersese atât de departe, încât nu-şi mai permitea să le lase să se căiască. Şi oare şi-ar fi permis ele înseşi să insiste în această căinţă? Retractând ce spuseseră despre Grandier, s-ar fi condamnat singure, nu doar pe lumea aceasta, ci şi pe cealaltă. Gândindu-se mai bine, s-au hotărât toate să-i creadă pe exorcişti. Cucernicii părinţi le-au asigurat că ce credeau ele că e remuşcare era doar o iluzie diabolică; că ceea ce arăta retrospectiv ca minciuna cea mai monstruoasă era de fapt un adevăr – şi încă un adevăr atât de sănătos, atât de catolic, încât Biserica era gata să garanteze că el corespundea atât învăţăturii creştine, cât şi faptelor. Au ascultat şi s-au lăsat convinse. Şi, când a devenit imposibil să mai pretindă că ar fi crezut acele nonsensuri groaznice, s-au refugiat în delir. Pe orizontală, la nivelul realităţii de zi de zi, nu puteau să scape din închisoarea lor. Cât despre autotranscenderea ascendentă, nici nu se punea problema ca din mijlocul acelei preocupări diabolice cu demonii sufletul să se înalţe către Dumnezeu. Dar drumul în jos era încă liber. Şi s-au dus în jos, iar şi iar – uneori voluntar, într-un efort disperat de a scăpa de conştiinţa vinovăţiei şi umilirii lor; alteori, când nebunia lor şi sugestiile exorciştilor deveneau prea greu de îndurat pentru ele, împotriva voinţei lor şi în ciuda lor. Jos, în

convulsii; jos, în mizeria porcească şi furia maniacală. Jos, jos de tot, sub nivelul personalităţii, în acea lume subumană în care părea firesc ca un aristocrat să facă trucuri spre amuzamentul mulţimii sau o călugăriţă să profereze blasfemii şi să adopte posturi indecente, strigând vorbe ce nu pot fi reproduse. Şi apoi şi mai jos, în stupoare, în catalepsie, în ultima beatitudine a inconştienţei totale, a uitării complete şi absolute.

Capitolul VIII

„Constrâns cum se cuvine, diavolul este forţat să spună adevărul.” Odată acceptată această premisă majoră, se putea trage apoi orice concluzie. De pildă, dlui de Laubardemont îi displăceau hughenoţii. Şaptesprezece ursuline infestate de diavol erau gata să jure pe sfintele taine că hughenoţii erau prietenii Satanei şi slujitorii săi fideli. Aşa stând lucrurile, împuternicitul regelui s-a simţit pe deplin îndreptăţit să ignore Edictul de la Nantes. Calviniştilor din Loudun li s-a confiscat mai întâi cimitirul. N-aveau decât să-şi îngroape în altă parte hoiturile răposaţilor. A urmat Colegiul Protestant. Clădirile încăpătoare ale şcolii au fost confiscate şi date ursulinelor. În mănăstirea lor închiriată nu fusese loc pentru mulţimile de turişti pioşi care se îmbulzeau în oraş. Acum, bunele

măicuțe puteau în sfârşit să fie exorcizate cu toată publicitatea pe care o meritau şi fără a fi nevoite să umble, fie ploaie, fie soare, până la Sainte-Croix sau la biserica castelului.

Aproape la fel de detestabili precum hughenoții erau şi acei răi catolici care refuzau cu încăpățânare să creadă în vinovăția lui Grandier, în realitatea posedării şi în corectitudinea absolută a noii doctrine a capucinilor. Lactance şi Tranquille tunau şi fulgerau împotriva lor de la amvon. Ăştia, strigau ei, nu erau mai buni decât ereticii; îndoiala lor era un păcat de moarte şi erau ca şi osândiți. Între timp, Mesmin şi Trincant au început să-i acuze pe sceptici că nu erau loiali regelui şi (mai rău) că ar fi conspirat împotriva Eminenței Sale. Prin gura călugărițelor lui Mignon şi a istericelor mirene ale carmeliților, douăzeci de diavoli au anunțat că toți erau magicieni care se înțeleseseră cu Satana. Au început să sosească veşti de la câțiva dintre demonizații dlui Barré din Chinon că până şi ireproşabilul *bailli*, dl de Cerisay, se ocupa cu magia neagră. O altă posedată i-a denunțat pe doi preoți, părinții Buron şi Frogier, că ar fi încercat să o violeze. Pe baza declarațiilor stareței, Madeleine de Brou a fost acuzată de vrăjitorie, arestată şi închisă. Datorită averii şi relațiilor lor, rudele ei au reuşit să o scoată pe

cauțiune. Dar Madeleine a fost rearestată după ce procesul lui Grandier s-a încheiat. A fost depus un apel la *Messieurs des Grands-Jours* (judecătorii curții de apel itinerante, care călătorea prin tot regatul, cercetând scandalurile şi erorile judiciare), ce a adus o interdicție împotriva lui Laubardemont. Acesta a răspuns cu o interdicție împotriva apelantului. Din fericire pentru Madeleine, cardinalul nu o considera suficient de importantă ca să se certe pentru ea cu judecătorii. Laubardemont a fost instruit să renunțe la caz, iar stareța s-a văzut nevoită să renunțe la plăcerile răzbunării. În ce-o priveşte pe biata Madeleine, ea a făcut ce o sfătuise iubitul ei să nu facă după moartea mamei sale: s-a călugărit şi a dispărut pentru totdeauna într-o mănăstire.

Între timp, alte acuzații se întețiseră. Acum era rândul debutantelor locale să devină victime ale atacului. În felul ei ghiduş, sora Agnes declara că nicăieri pe lume nu exista mai multă lipsă de castitate decât în Loudun. Sora Claire menționa anumite nume şi specifica păcatele. Sora Louise şi sora Jeanne adăugau că toate fetele erau vrăjitoare în devenire şi şedințele se terminau cu obişnuitele posturi indecente, cu limbaj vulgar şi râs maniacal în hohote.

Cu alte ocazii, domni respectabili erau acuzați că ar fi participat la sabat şi că l-ar fi pupat pe diavol în dos. Iar

soțiile lor s-ar fi culcat cu incubi, surorile lor ar fi vrăjit găinile vecinilor, mătuşile lor necăsătorite i-ar fi provocat unui tânăr virtuos impotență în noaptea nunții sale. Şi, în tot acest timp, Grandier, prin micile găuri din ferestrele sale zidite, îşi distribuia pe cale magică sperma – vrăjitoarelor, în semn de mulțumire, dar şi nevestelor şi fetelor cardinaliştilor, cu speranța răutăcioasă de a le face de ruşine, deşi niciuna nu merita aşa ceva.

Toate aceste aiureli maligne erau consemnate verbatim de Laubardemont şi secretarii săi. Aceia care erau acuzați de diavoli – cei care, altfel spus, le erau nesuferiți împuternicitului şi exorciştilor – erau chemați în biroul lui Laubardemont, interogați, terorizați, amenințați cu procese care le-ar fi pus viața în pericol.

Într-o zi din iulie, ca urmare a unui pont de la Beherit, Laubardemont a pus ca uşile bisericii Sainte-Croix să fie închise, zăvorând o mulțime de fete înăuntru. Fetele au fost apoi percheziționate de capucini. Dar pactele cu Satana, pe care se presupunea că le aveau toate asupra lor, n-au fost găsite nici în urma celor mai temeinice percheziționări. Deşi Beherit fusese constrâns cum se cuvenea, nu spusese adevărul din cine ştie ce motiv straniu.

Săptămână după săptămână, capucinii, franciscanii reformați şi carmeliții țipau şi gesticulau de la fiecare amvon; dar scepticii nu erau convinşi, iar protestele împotriva felului nedrept în care era gestionat cazul lui Grandier au devenit mai zgomotoase şi mai dese. Poeți anonimi scriau epigrame despre Laubardemont. Punând versuri noi pe melodii vechi, bărbații cântau batjocoritor despre el pe străzi şi în taverne, la un pahar de vin. La adăpostul întunericului, satire despre cucernicii părinți erau lipite pe uşile bisericilor. Interogați, Coadă-de-Câine şi Leviatan i-au numit drept făptaşi pe un protestant şi câțiva elevi. Aceştia au fost arestați, dar nu s-a putut dovedi nimic împotriva lor şi au trebuit să fie eliberați. S-au postat gărzi în fața bisericilor. Singurul rezultat a fost că defăimările au fost puse pe alte uşi. Pe 2 iulie, exasperat, împuternicitul regelui a emis o proclamație. Din acel moment era complet interzis să faci sau chiar să spui ceva „împotriva călugărițelor sau a altor persoane din suspomenitul Loudun, oraş afectat de spirite malefice, ori împotriva exorciştilor sau a celor care-i ajută pe exorcişti". Cine nu respecta ordinul era pasibil de o amendă de zece mii de livre sau, dacă părea necesar, de pedepse şi mai severe, atât financiare, cât şi trupeşti. După această proclamație, criticii au devenit mai prudenți; diavolii şi

exorciştii puteau să-şi reverse calomniile fără a risca să fie contrazişi. După cum spune autorul anonim al unor *Remarques et considérations pour la justification du curé de Loudun* apărute la acea vreme, „Dumnezeu, care nu poate decât să spună adevărul, este detronat acum şi în locul Lui e pus Cel Rău, care spune numai minciuni şi deşertăciuni; iar aceste deşertăciuni trebuie luate drept adevăruri. Nu înseamnă asta să reînvii păgânismul? Oamenii spun, pe deasupra, că este cât se poate de convenabil că diavolul dă numele atâtor magicieni şi vrăjitori; căci în felul acesta ei vor fi judecaţi, li se vor confisca bunurile şi o parte îi va reveni, dac-o vrea, lui Pierre Menuau, care, oricum, poate fi mulţumit, ca şi vărul lui, canonicul Mignon, de moartea parohului şi de ruina celor mai respectabile familii din oraş”.

La începutul lui august, părintele Tranquille a publicat un scurt tratat, în care expunea şi justifica noua doctrină: „Constrâns cum se cuvine, diavolul este forţat să spună adevărul”. Cartea a primit aprobarea episcopului de Poitiers şi a fost lăudată de Laubardemont ca fiind cuvântul decisiv în teologia conformă cu doctrina tradiţională a Bisericii. Nu mai aveai voie să te îndoieşti. Grandier era un magician, la fel şi insolent de verticalul domn de Cerisay, deşi într-o măsură mai mică. În afară de

cele ale căror părinți erau nişte buni cardinalişti, toate fetele din Loudun erau curve şi vrăjitoare. Iar jumătate din populația oraşului era deja osândită fiindcă nu credea în diavoli.

La două zile după publicarea cărții lui Tranquille, *bailli*-ul a convocat o întâlnire a nobililor. A fost discutată situația oraşului şi s-a stabilit ca dl de Cerisay şi locotenentul său, Louis Chauvet, să meargă la Paris şi să-i prezinte regelui o petiție cerând protecție împotriva acțiunilor samavolnice ale împuternicitului său. Singurii care s-au opus au fost Moussaut, procurorul, Menuau şi Hervé, dl *lieutenant criminel*. Întrebat de către de Cerisay dacă acceptă noua doctrină şi dacă aprobă ce li se făcea concetățenilor săi în numele lui Balaam, Coadă-de-Câine şi compania, Hervé a răspuns că „regele, cardinalul şi episcopul de Poitiers credeau în posedare şi că, pentru el, asta era suficient". Pentru urechile noastre de secol XX, acest apel la infailibilitatea şefilor politici sună remarcabil de modern.

A doua zi, de Cerisay şi Chauvet au plecat spre Paris. Duceau cu ei o petiție pentru rege, ce rezuma plângerile întemeiate şi temerile oamenilor din Loudun cu multă limpezime. Procedeele lui Laubardemont erau sever criticate şi noua doctrină a capucinilor era prezentată ca

fiind „împotriva interdicției exprese a legii divine” şi împotriva autorității Sfinților Părinți, a Sfântului Toma şi a întregii facultăți a Sorbonei, care condamnase o doctrină similară în 1625. Având în vedere toate acestea, semnatarii îi cereau Maiestății Sale să poruncească Sorbonei să examineze cartea lui Tranquille şi cereau în plus ca toți cei defăimați de demoni şi de exorciştii lor să poată face apel la parlamentul din Paris, „care este judecătorul firesc al unor asemenea lucruri”.

La curte, cei doi magistrați l-au căutat pe Jean d’Armagnac, care s-a dus imediat la rege şi i-a cerut să-i primească. Răspunsul a fost un refuz direct. De Cerisay şi Chauvet şi-au lăsat petiția la secretarul personal al regelui (care era un om de-al cardinalului şi un duşman declarat al oraşului Loudun), apoi au făcut cale întoarsă.

În absența lor, Laubardemont mai dăduse o proclamație. Acum era interzis să se țină orice fel de întâlniri publice, sub amenințarea unei amenzi de douăzeci de mii de livre. După asta, duşmanii diavolului nu i-au mai dat bătăi de cap.

Investigațiile preliminare se încheiaseră; venise, în sfârşit, momentul procesului. Laubardemont sperase să recruteze măcar câțiva judecători din rândul principalilor magistrați din Loudun. A fost dezamăgit. De Cerisay, de

Bourgneuf, Charles Chauvet şi Louis Chauvet au refuzat toţi să ia parte la crima judiciară. Împuternicitul a încercat să-i linguşească; apoi, când asta a dat greş, a bătut sumbru apropouri despre consecinţele ce decurgeau din nemulţumirea Eminenţei Sale. Degeaba. Cei patru avocaţi au rămas pe poziţii. Laubardemont s-a văzut obligat să caute în altă parte – în Chinon şi Châtellerrault, în Poitiers, Tours şi Orléans, în La Flèche, Saint-Maixent şi Beaufort. În cele din urmă a încropit un complet format din treisprezece magistraţi serviabili, iar după unele probleme cu un avocat prea scrupulos pe nume Pierre Fournier, ce refuza să joace după cum îi cânta cardinalul, a făcut rost şi un procuror pe care se putea baza.

Pe la jumătatea celei de-a doua săptămâni din august, totul era pregătit. După ce au asistat la liturghie şi s-au împărtăşit, judecătorii s-au adunat în mănăstirea carmelită şi au început să asculte dovezile strânse de Laubardemont în lunile dinainte. Episcopul de Poitiers garantase formal autenticitatea posedării. Asta însemna că prin gura ursulinelor vorbiseră diavoli reali şi că aceştia juraseră în mod repetat că Grandier era vrăjitor. Dar, „constrâns cum se cuvine, diavolul e forţat să spună adevărul”. Aşadar, *quod erat demonstrandum*.

Condamnarea lui Grandier era atât de certă şi această certitudine era atât de larg cunoscută, încât turiştii deja soseau în număr mare la Loudun pentru execuție. În acele zile toride de august, treizeci de mii de oameni – de peste două ori mai mult decât populația normală a oraşului – concurau pentru paturi, mâncare şi locuri cât mai aproape de eşafod.

Celor mai mulți dintre noi le vine foarte greu să creadă că ar putea vreodată să se bucure de spectacolul unei execuții publice. Dar, înainte să începem să ne felicităm pentru sentimentele noastre alese, să ne amintim că nu ni s-a permis niciodată să vedem o execuție şi, apoi, că, atunci când execuțiile erau publice, o spânzurare părea la fel de atrăgătoare ca un spectacol de teatru de păpuşi, în timp ce o ardere pe rug era echivalentul unui Festival de la Bayreuth sau al unei puneri în scenă la Oberammergau a patimilor lui Hristos – un mare eveniment pentru care merita să faci un pelerinaj lung şi costisitor. Atunci când au fost abolite execuțiile publice, asta nu s-a întâmplat pentru că ar fi cerut-o majoritatea, ci pentru că o mică minoritate de reformatori excepțional de sensibili au avut suficientă influență pentru a le interzice. În unul dintre aspectele ei, civilizația poate fi definită ca o ascundere sistematică de indivizi a anumitor ocazii care invită la

comportament barbar. În anii din urmă am descoperit că, atunci când aceste ocazii sunt oferite din nou după o perioadă de interdicție, bărbați şi femei care nu par mai răi decât noi se arată dispuşi şi chiar dornici să profite de ele.

Regele şi cardinalul, Laubardemont şi judecătorii, orăşenii şi turiştii – toți ştiau ce urma să se întâmple. Singura persoană pentru care condamnarea nu era certă era deținutul. Chiar şi la sfârşitul primei săptămâni a lui august, Grandier încă credea că era doar un acuzat obişnuit într-un proces ale cărui neregularități erau accidentale şi care aveau să fie remediate de îndată ce lumea avea să-şi îndrepte atenția spre ele. *Factum*-ul său (declarația scrisă a cazului) şi scrisoarea pe care a scos-o pe ascuns din închisoare ca să-i fie trimisă regelui erau scrise în mod vădit de un om care încă era convins că judecătorii săi puteau fi mişcați de declarații factuale şi argumente logice, că aceştia erau interesați de doctrina catolică şi că se putea aştepta ca ei să se plece în fața autorității teologilor acreditați. Ce iluzii jalnice! Laubardemont şi magistrații săi supuşi erau agenții unui om căruia nu-i păsa de fapte, de logică, de lege sau de teologie, ci doar de răzbunarea personală şi de un experiment politic, pus la cale cu mare atenție pentru a

afla până în ce punct puteau fi impuse fără teamă metodele dictaturii totalitare în al treilea deceniu al secolului al XVII-lea.

După ce au fost audiate depozițiile diavolilor, a fost chemat să depună mărturie. În *factum*, care a fost citit cu voce tare de avocații apărării, Grandier răspunsese acuzatorilor săi infernali, subliniase lipsa de legalitate a procedurilor şi părtinirea lui Laubardemont, îi denunțase pe exorcişti pentru sugestionarea continuă a posedatelor şi dovedise că noua doctrină a capucinilor era o erezie periculoasă. Judecătorii aşteptau, foindu-se pe scaune cu o lipsă de răbdare evidentă, şuşotind între ei, râzând, scobindu-se în nas, mâzgălind cu penele scârțâitoare hârtiile din fața lor. Grandier i-a privit şi dintr-odată i-a fost limpede că nu mai are nicio speranță.

A fost dus înapoi în celulă. În podul fără ferestre era o căldură insuportabilă. Se întinsese pe maldărul de paie, fără să poată dormi; auzea cântecele unor turişti bretoni beți, care veniseră pentru marele spectacol şi încercau să-şi mai omoare timpul în zilele cât aşteptau. Mai erau doar câteva... Toată oroarea asta era nemeritată. Nu făcuse nimic, era absolut nevinovat. Da, absolut nevinovat. Dar îl urmăriseră, insistenți, răbdători, cu răutatea lor; şi acum această uriaşă maşinărie a nedreptății organizate îl

încolțise. Putea să se lupte, dar ei erau puternici, invincibili; putea să-şi folosească inteligența şi elocința, dar ei nici măcar nu-l ascultau. Nu mai era altceva de făcut decât să ceară îndurare, dar ei aveau să râdă. Era prins în laț ca unul dintre iepurii aceia pe care-i vâna în copilărie pe câmpurile de-acasă. Țipau în laț şi lațul se strângea şi mai tare pe măsură ce animalul se smucea, dar niciodată nu se strângea suficient de mult încât să oprească țipetele. Ca să opreşti țipetele, trebuia să-i dai una peste cap cu o bâtă. Şi brusc s-a pomenit cuprins de un amestec oribil de furie, frustrare, autocompătimire şi o frică agonizantă. Pe iepurii care țipau îi elibera cu o singură lovitură dată din milă. Dar *ăştia – ăştia* oare ce voiau să-i facă? Şi-a adus aminte de cuvintele pe care le scrisese la sfârşitul scrisorii către rege: „Țin minte că, pe când eram student la Bordeaux, acum cincisprezece sau şaisprezece ani, un călugăr a fost ars pe rug pentru vrăjitorie; dar clericii şi colegii săi au făcut tot posibilul să-l salveze, deşi îşi recunoscuse crima. Însă în cazul meu pot spune, nu fără resentiment, că atât călugării şi călugărițele, cât şi propriii mei colegi, canonici ca şi mine, au conspirat să mă distrugă, deşi n-am fost găsit vinovat de nimic care să semene măcar pe departe a vrăjitorie". A închis ochii şi i-a apărut în închipuire fața călugărului,

schimonosită prin perdeaua de flăcări violente. „Iisuse, Iisuse, Iisuse...” Şi apoi ţipetele au devenit neinteligibile, ca ţipetele iepurelui prins în laţ, şi nu era nimeni acolo căruia să i se facă milă, nimeni care să pună capăt agoniei.

Teroarea a devenit atât de insuportabilă, încât, involuntar, a scos un urlet. S-a speriat de sunetul propriei voci. S-a ridicat şi s-a uitat în jur. Era întuneric beznă. Şi brusc s-a simţit copleşit de ruşine. Să ţipe în toiul nopţii, ca o muiere, ca un copil speriat! S-a încruntat, şi-a încleştat pumnii. Să nu zică nimeni vreodată că el a fost un laş. Nu aveau decât să facă ce voiau! El era pregătit. Aveau să vadă că de fapt curajul său era mai mare decât răutatea lor, mai puternic decât orice chin pe care îl putea născoci cruzimea lor.

S-a lăsat iar pe podea, dar nu ca să doarmă. Avea voinţa de a se comporta eroic, dar trupul îi era cuprins de panică. Inima îi bătea să-i sară din piept. Tremurând din pricina fricii iraţionale a sistemului nervos, muşchii îi erau şi mai încordaţi din cauza efortului conştient de a rezista acelei terori pur fizice. A încercat să se roage; dar „Dumnezeu” era un cuvânt fără sens, iar „Hristos” şi „Maria” erau nişte nume goale. Nu se putea gândi decât la ignominia ce avea să urmeze, la moartea în chinuri

groaznice, la nedreptatea monstruoasă căreia îi căzuse victimă. Totul era de neconceput; şi totuşi, era un fapt, se întâmpla. Dacă ar fi ascultat de sfatul arhiepiscopului şi ar fi plecat din parohie cu optsprezece luni în urmă! Şi de ce refuzase să asculte de Guillaume Aubin? Ce nebunie îl făcuse să rămână şi să se lase arestat? Părea şi mai de neîndurat să se gândească acum ce-ar fi fost dacă... Şi mai de neîndurat... Şi totuşi, a decis să îndure. Ca un bărbat. Sperau să-l vadă gudurându-se şi făcându-se mic. Dar n-avea să le dea niciodată satisfacția asta, niciodată. Strângând din dinți, şi-a făcut din voință scut împotriva duşmăniei lor. Dar inima încă îi bubuia în urechi şi, răsucindu-se anevoie pe paie, şi-a dat seama că trupul îi era leoarcă de sudoare.

Teroarea nopții parcă a fost fără sfârşit; şi totuşi, iată că, într-o clipă, mijeau zorii, iar el era cu o zi mai aproape de teroarea cealaltă, infinit mai înfricoşătoare şi finală.

La ora cinci, uşa celulei s-a deschis şi temnicerul a anunțat un vizitator. Era părintele Ambrose, din ordinul augustinienilor, care venise din pură caritate, să întrebe dacă poate să-l ajute cumva ori să-l îmbărbăteze pe întemnițat. Grandier s-a îmbrăcat în grabă, apoi a îngenuncheat şi şi-a început confesiunea unei întregi vieți de greşeli şi vicii. Erau toate păcate vechi, pentru care

făcuse penitență şi primise iertare – păcate vechi şi totuşi noi; căci acum, pentru prima oară, le recunoştea drept ce erau cu adevărat: bariere în calea grației, uşi pe care i le închisese deliberat în față lui Dumnezeu. În vorbe şi în aparență, fusese creştin, fusese preot; în gânduri, fapte şi sentimente, nu se adorase însă decât pe sine. „Vie împărăția *Mea*, facă-se voia *Mea*" – împărăția poftelor, lăcomiei şi vanității, voința de a face impresie, de a-i călca pe alții în picioare, de a triumfa şi a exulta. Pentru prima oară în viață înțelegea sensul căinței – nu doctrinar, nu prin definiții scolastice, ci lăuntric, ca o angoasă a regretului şi învinovățirii de sine. La sfârşitul confesiunii, plângea amarnic nu pentru ce urma să sufere, ci pentru ce făcuse.

Părintele Ambrose a pronunțat formula de iertarea păcatelor, apoi i-a dat împărtăşania şi a vorbit puțin despre voia lui Dumnezeu. Nimic nu trebuie cerut, a spus el, şi nimic refuzat. În afară de păcat, tot ce ți se întâmplă trebuie nu doar acceptat cu resemnare, ci dorit, clipă după clipă, ca fiind voia lui Dumnezeu pentru acel moment. Suferința trebuie dorită, durerea trebuie dorită, umilințele ce rezultă din slăbiciunea şi incapacitatea noastră trebuie dorite. În actul de a le dori, toate acestea vor fi înțelese. În

actul de a le înțelege, vor fi transfigurate, vor fi văzute, nu cu ochii omului natural, ci aşa cum le vede Dumnezeu.

Parohul asculta. Toate astea le scrisese episcopul de Geneva, toate astea le scrisese şi Sfântul Ignațiu. Nu numai că le mai auzise, ci le şi rostise – de o mie de ori şi cu mult mai multă elocință, cu mult mai multă forță decât ar fi putut spera vreodată să le spună bietul părinte Ambrose. Dar bătrânul era serios, era evident că ştia ce spune. Mormăite de o gură fără dinți, lipsite de eleganță, ba chiar şi agramate, vorbele sale erau ca nişte făclii care luminau deodată o minte ce fusese întunecată de prea multă meditație asupra durerilor vechi şi de prea multă savurare a unor plăceri viitoare sau a unor triumfuri imaginare.

„Dumnezeu e aici", a mormăit vocea bătrână şi obosită, „şi Hristos e acum. Aceasta e temnița ta, acum, în mijlocul umilințelor şi suferințelor tale".

Uşa s-a deschis din nou; era Bontemps, temnicerul. Acesta îi raportase împuternicitului regal vizita părintelui Ambrose, iar dl de Laubardemont poruncise răspicat ca Sfinția Sa să plece imediat şi să nu se mai întoarcă. Dacă prizonierul voia să vadă un preot, putea să-l ceară pe părintele Tranquille sau Lactance.

Bătrânul călugăr a fost îmbrâncit afară din încăpere; dar vorbele sale au rămas, iar înțelesul lor devenea tot mai clar. „Dumnezeu e aici şi Hristos e acum” – iar în ce priveşte sufletul, nu puteau să fie nicăieri altundeva sau altcândva. Toată această asmuțire a voinței împotriva duşmanilor săi, toată această sfidare a sorții nedrepte, hotărârile de a fi eroic şi neînduplecat – cât de futile şi lipsite de rost erau, având în vedere că Dumnezeu era mereu prezent!

La şapte, parohul a fost dus la mănăstirea carmelită, ca să mai dea o dată ochii cu judecătorii adunați să-l condamne. Dar Dumnezeu era printre ei; chiar şi atunci când Laubardemont a încercat să-l încurce cu întrebări, Hristos era de față. Demnitatea calmă a lui Grandier i-a impresionat profund pe unii dintre magistrați. Însă părintele Tranquille a explicat-o foarte simplu: era mâna diavolului. Ceea ce părea să fie calm era doar insolența neruşinată a iadului; iar demnitatea aceea nu era decât manifestarea exterioară a unei mândrii nepocăite.

Judecătorii l-au văzut pe acuzat doar de trei ori în total. Apoi, foarte devreme în dimineața zilei de optsprezece, după obişnuitele preliminarii pioase, şi-au dat verdictul. Era unanim. Grandier urma să fie supus „chestionării” ordinare şi extraordinare; avea să fie dus să

îngenuncheze la uşile bisericii Saint-Pierre şi ale mănăstirii Sfânta Ursula şi să ceară acolo iertare lui Dumnezeu, regelui şi justiției, cu o frânghie în jurul gâtului şi cu o lumânare de două livre în mână; apoi avea să fie dus în Piața Sainte-Croix, legat pe rug şi ars de viu; după care cenuşa lui avea să fie împrăştiată în cele patru vânturi. Părintele Tranquille scrie că sentința era cu adevărat celestă; căci Laubardemont şi cei treisprezece judecători ai lui erau „şi în cer ca urmare a pietății şi devoțiunii lor fervente, ca şi pe pământ prin exercitarea funcțiilor lor".

Nici bine nu a fost pronunțată sentința, că Laubardemont le-a şi trimis poruncă chirurgilor Mannoury şi Fourneau să pornească imediat spre închisoare. Mannoury a ajuns primul; dar era atât de tulburat de ce-i spusese Grandier despre isprăvile lui cu acul, încât s-a retras panicat, lăsându-i colegului său sarcina de a pregăti victima pentru execuție. Ordinele judecătorilor erau ca Grandier să fie ras peste tot – pe cap, pe față şi pe corp. Fourneau, care era convins de nevinovăția parohului, i-a cerut respectuos iertare pentru ceea ce trebuia să facă, apoi s-a pus pe treabă.

Parohul a fost dezbrăcat. A simțit briciul pe piele. În câteva minute, era la fel de imberb ca un eunuc. Apoi, din

cârlionții negri şi bogați n-a mai rămas decât un păr scurt şi țepos; scalpul a fost săpunit şi ras. Au urmat mustața mefistofelică şi bărbuța.

„Şi acum sprâncenele”, a spus o voce din uşă.

Tresărind, au întors capul. Era Laubardemont. Ezitând, Fourneau a făcut ce i se ceruse. Fața aceea, pe care atâtea femei o găsiseră irezistibil de frumoasă, nu mai era acum decât masca cheală şi grotescă a unui clovn dintr-o arlechinadă.

„Bine”, a spus împuternicitul, „bine! Şi acum unghiile”.

Fourneau era nedumerit.

„Unghiile”, a repetat Laubardemont. „Acum o să-i smulgi unghiile.”

De data asta, chirurgul a refuzat să se supună. Inițial, Laubardemont a fost realmente uluit. Ce nu era în regulă? La urma urmei, omul era un vrăjitor condamnat. Dar vrăjitorul condamnat, a replicat celălalt, era om şi el. Împuternicitul regal s-a înfuriat; dar, în ciuda tuturor amenințărilor sale, chirurgul a rămas neînduplecat. Nu era timp să se trimită după altul, aşa că Laubardemont a trebuit să se mulțumească cu desfigurarea parțială a victimei sale prin bărbierire.

Purtând doar un cămeşoi lung şi o pereche de papuci uzați, Grandier a fost dus jos, urcat într-o trăsură închisă

şi transportat la tribunal. Orăşenii şi turiştii se îngrămădeau la intrare; li s-a dat voie să intre însă doar câtorva privilegiați – înalți funcționari, oameni de vază şi soțiile lor, o mână de cardinalişti fideli aleşi din rândul burgheziei. Mătăsurile foşneau; catifeaua arunca văpăi, bijuteriile sclipeau, mirosea a mosc şi ambră. Părintele Lactance şi părintele Tranquille au intrat în sala de judecată în odăjdii solemne. Au stropit cu apă sfințită orice lucru din apropierea lor cu sfeştocul, intonând formulele de exorcizare. Apoi s-a deschis o uşă şi Grandier şi-a făcut apariția în prag, în cămeşoi şi papuci, dar purtând un zucchetto şi *biretta* pe țeasta rasă. După ce a fost stropit şi el cu apă sfințită, gărzile l-au escortat în capătul celălalt al sălii şi l-au împins în genunchi în fața judecătorilor. Avea mâinile legate la spate, aşa că nu putea să-şi descopere capul. Grefierul a făcut un pas în față, i-a smuls *biretta* şi zucchetto şi le-a aruncat disprețuitor pe podea. Câteva doamne au început să râdă isteric la vederea acelui clovn ras şi palid. Un aprod a cerut să se facă linişte. Grefierul şi-a pus ochelarii, şi-a dres vocea şi a început să citească sentința – mai întâi jumătate de pagină de jargon judiciar; apoi o lungă descriere a unei *amende honorable* pe care acuzatul urma s-o facă; apoi condamnarea la moarte pe rug; apoi o digresiune despre o

placă comemorativă ce avea să fie plasată în capela ursulinelor, costând 150 de livre şi urmând să fie plătită din averea confiscată a condamnatului; şi, în sfârşit, ca un fel de adăugire, o enumerare nonşalantă a torturilor, ordinare şi extraordinare, ce aveau să preceadă arderea pe rug. „Pronunțată în sus-pomenitul Loudun, 18 august 1634, şi executată în aceeaşi zi”, a conchis grefierul cu emfază.

A urmat o lungă tăcere. Apoi Grandier li s-a adresat judecătorilor.

„Domnii mei”, a spus el clar şi tărăgănat. „Cer lui Dumnezeu Tatăl, lui Dumnezeu Fiul şi Sfântului Duh să fie martori, împreună cu Fecioara, singura mea apărare, că n-am fost niciodată vrăjitor, n-am comis niciodată sacrilegiu şi n-am cunoscut nicio altă magie decât aceea a Sfintei Scripturi, pe care mereu am predicat-o. Îmi ador Mântuitorul şi mă rog să am părtăşie la meritul sângelui Patimilor Sale.”

Şi-a ridicat ochii spre cer; apoi, după câteva clipe, şi i-a coborât pentru a privi spre împuternicit şi cei treisprezece stipendiați ai săi. Pe un ton aproape intim, de parcă i-ar fi fost prieteni, le-a spus că se temea pentru mântuirea sa – se temea ca nu cumva torturile oribile pregătite trupului său să-i aducă bietul suflet la disperare şi, prin cel mai

grav dintre păcate, să-l hărăzească osândei veşnice. Sigur domniilor-lor nu voiau să ucidă un suflet. Şi, aşa stând lucrurile, sigur aveau să vrea, în milostenia lor, să mai domolească, măcar puţin, asprimea pedepselor.

A făcut o pauză de câteva secunde şi s-a uitat întrebător de la o faţă împietrită la alta. De pe băncile femeilor s-a auzit un alt chicotit înăbuşit. Parohul a ştiut iarăşi că nu exista speranţă – nicio altă speranţă în afară de Dumnezeu, care era aici şi n-avea să-l părăsească, în afară de Hristos, care era acum şi care avea să fie acum în fiecare moment al martiriului său.

Deschizând gura din nou, a început să vorbească despre martiri. Aceşti martori sfinţi muriseră pentru dragostea de Dumnezeu şi pentru cinstirea lui Iisus Hristos – muriseră pe roată, în flăcări, sub sabie, străpunşi de săgeţi, sfâşiaţi şi devoraţi de fiare sălbatice. N-avea să îndrăznească să se compare cu vreunul din ei; dar măcar putea să spere că un Dumnezeu nesfârşit de iertător avea să-i îngăduie să se căiască prin suferinţele lui pentru toate păcatele unei vieţi vanitoase şi dezordonate.

Vorbele parohului erau atât de mişcătoare, iar soarta care-l aştepta atât de monstruos de crudă, încât numai celor mai îndârjiţi dintre duşmanii săi nu li s-a făcut milă de el. Unele dintre femeile care chicotiseră la bufoneriile

clovnului erau acum în lacrimi. Aprozii au cerut tăcere. Degeaba. Plânsetele erau incontrolabile. Laubardemont era foarte tulburat. Nimic nu mergea conform planului. Probabil că ştia mai bine decât oricine că Grandier nu era vinovat de crimele pentru care urma să fie torturat şi ars de viu. Şi totuşi, într-un sens extraordinar de pickwickian, parohul *chiar era* un vrăjitor. Treisprezece judecători cumpărați spuseră asta, pe baza a o mie de pagini de dovezi fără valoare. Aşa că, deşi era cu certitudine fals, verdictul trebuia să fie cumva adevărat. Regulile jocului spuneau că Grandier trebuia să-şi petreacă ultimele ore în disperare şi revoltă, blestemându-l pe diavolul care-l prinsese în cursă şi pe Dumnezeul care-l trimitea în iad. Când colo, nemernicul vorbea ca un bun catolic şi oferea cel mai emoționant şi mai sfâşietor exemplu de resemnare creştină. Chestia asta era de nesuferit. Şi ce-avea să spună Eminența Sa dacă afla că singurul rezultat al acestei ceremonii bine puse la punct fusese să-i convingă pe spectatori că parohul era nevinovat? Nu era de făcut decât un singur lucru, iar Laubardemont – om al hotărârilor, cum era – l-a făcut prompt.

„Eliberați curtea”, a poruncit el.

Aprozii şi arcaşii din gardă s-au grăbit să se execute. Protestând furioşi, nobilii şi soțiile lor au fost împinşi afară

pe coridoare şi în camerele de aşteptare. Uşile s-au închis în urma lor. În marea sală nu se mai aflau decât Grandier, judecătorii şi paznicii săi, cei doi călugări şi o mână de oficiali ai urbei.

Laubardemont i s-a adresat acum prizonierului. Să-şi mărturisească vina şi să dezvăluie numele complicilor săi. Numai cu această condiţie aveau să ia în considerare judecătorii apelul său pentru îmblânzirea pedepsei.

Parohul a răspuns că nu putea să numească nişte complici pe care niciodată nu-i avusese, nici să mărturisească nişte crime de care era complet nevinovat...

Dar Laubardemont voia o mărturisire; de fapt, avea neapărată nevoie de una – avea nevoie de ea ca să se apere de sceptici şi să le închidă gura celor care îi criticau procesul. Din severă, atitudinea sa a devenit, dintr-odată, de-a dreptul cordială. A poruncit ca lui Grandier să i se dezlege mâinile, apoi a scos din buzunar o hârtie, a înmuiat un toc în cerneală şi i l-a întins prizonierului. Dacă semna, n-avea să se mai recurgă la tortură.

Conform tuturor regulilor, un criminal condamnat ar fi trebuit să profite de această şansă de a dobândi puţină milă fără să mai stea pe gânduri. Gauffridy, preotul din Marsilia acuzat de vrăjitorie, sfârşise, de pildă, prin a-şi

pune numele pe orice hârtie. Dar Grandier a refuzat din nou să intre în joc.

„Implor pe domnia-voastră să mă ierte”, a spus el.

„Doar o mică semnătură”, a încercat Laubardemont să-l ia cu binişorul. Iar când celălalt a protestat, spunând că conştiința lui nu-i va permite să spună o minciună, împuternicitul l-a implorat să se mai gândească – spre binele lui, să nu-şi supună corpul unor dureri nenecesare, să-şi salveze sufletul primejduit, să se lepede de diavol şi să se împace cu Dumnezeul pe care-L ofensase atât de grav.

Conform părintelui Tranquille, Laubardemont chiar a vărsat câteva lacrimi în timp ce-l ruga să semneze mărturisirea. Nu e nevoie să ne îndoim de cuvintele părintelui. Tartorul lui Richelieu avea un veritabil dar al lacrimilor. Relatările martorilor oculari despre ultimele ceasuri din viața lui Cinq-Mars şi de Thou ni-l arată plângându-i cu lacrimi de crocodil pe tinerii pe care tocmai îi condamnase la moarte. În cazul de față, lacrimile erau la fel de ineficiente cum fuseseră şi amenințările. Grandier a refuzat din nou să semneze o falsă mărturisire. Pentru Lactance şi Tranquille, şi asta era tot o dovadă, ultima, a vinovăției. Lucifer era cel care pecetluise buzele prizonierului şi-i învârtoşase inima ca să reziste căinței.

Laubardemont a renunțat la lacrimi. Pe un ton de furie rece, i-a spus parohului că aceasta era ultima ofertă de milostivire. Avea să semneze? Grandier a scuturat din cap. Laubardemont l-a chemat pe căpitanul gărzilor şi i-a ordonat să-l ducă pe acuzat sus, în camera de tortură. Grandier nu s-a plâns. A cerut doar să se trimită după părintele Ambrose, ca să-i stea alături în timpul caznelor. Dar părintele Ambrose nu era disponibil. După ce-l vizitase fără permisiune pe paroh în temniță, i se poruncise să părăsească oraşul. Grandier a cerut atunci asistența părintelui Grillau, administratorul cordelierilor. Dar cordelierii nu erau bine văzuți din cauza refuzului lor de a accepta noua doctrină a capucinilor şi pentru că nu voiseră să aibă nimic de-a face cu posedarea. Iar despre Grillau se ştia oricum că avusese relații prieteneşti cu parohul şi cu familia acestuia. Laubardemont a refuzat să trimită după el. Dacă acuzatul îşi dorea consolare spirituală, li se putea adresa lui Lactance şi Tranquille – cei mai înverşunați duşmani ai lui.

„Înțeleg ce se întâmplă", a spus Grandier amar. „Nu eşti mulțumit doar cu torturarea trupului meu, vrei să-mi distrugi şi sufletul aruncându-l în disperare. Într-o zi, va trebui să răspunzi pentru asta în fața Mântuitorului meu."

Din vremea lui Laubardemont, răul a făcut progrese. Sub dictatorii comunişti, cei care vin la judecată în faţa unui tribunal al poporului recunosc invariabil crimele de care au fost acuzaţi – le recunosc chiar şi atunci când sunt inventate. În trecut, mărturisirea nu era deloc invariabilă. Chiar şi sub tortură, chiar şi pe rug, Grandier şi-a susţinut nevinovăţia. Iar cazul său nu era nici pe departe unic. Multe persoane, femei şi bărbaţi, au trecut prin experienţe similare cu aceeaşi statornicie îndărătnică. Strămoşii noştri au inventat trasul pe roată şi „fecioara de fier", obezile şi tortura cu apă; dar mai aveau multe de învăţat în artele mai subtile ale zdrobirii voinţei şi ale transformării oamenilor în fiinţe subumane. Într-un sens, poate că nici nu voiau să înveţe aceste lucruri. Fuseseră crescuţi într-o religie care propovăduia că voinţa e liberă şi sufletul nemuritor; şi respectau aceste credinţe chiar şi atunci când se confruntau cu duşmanii lor. Da, chiar şi trădătorul, chiar şi adoratorul condamnat al diavolului avea un suflet care mai putea fi mântuit; şi nici cei mai feroce judecători nu-i refuzau niciodată acestuia consolările unei religii care oferea mântuirea până în ultima clipă. Înainte de execuţie şi-n timpul ei, era mereu un preot de faţă, încercând tot posibilul ca să-l împace pe criminalul care murea cu Creatorul său. Printr-un soi de

inconsecvență binecuvântată, strămoşii noştri respectau chiar şi personalitatea celor pe care-i torturau cu cleşti înroşiți în foc sau trăgându-i pe roată.

Pentru totalitarii din secolul nostru mai luminat nu există nici suflet şi nici Creator; există doar o grămadă de material fiziologic modelat de reflexe condiționate şi presiuni sociale astfel încât să devină ceea ce, din politețe, poartă încă numele ființă umană. Acest produs al mediului creat de om n-are nicio semnificație intrinsecă şi nici drepturi de autodeterminare. Există pentru Societate şi trebuie să se supună Voinței Colective. În practică, fireşte că Societatea nu este nimic altceva decât statul național şi, de fapt şi de drept, Voința Colectivă este doar voința de putere a dictatorului, uneori diminuată, alteori distorsionată până în pragul nebuniei de vreo teorie pseudoştiințifică cu privire la ceea ce, în viitorul strălucit, va fi potrivit pentru o abstracție statistică catalogată drept „Umanitate". Indivizii sunt definiți drept produse şi instrumente ale Societății. De-aici decurge că şefii politici, care susțin că reprezintă Societatea, sunt îndreptățiți când comit orice atrocitate imaginabilă împotriva unor oameni pe care decid să-i prezinte drept duşmani ai Societății. Nu e suficientă exterminarea fizică prin împuşcare (sau, mai profitabil, prin muncă istovitoare într-un lagăr). Este un

fapt observabil că bărbații şi femeile nu sunt simple creaturi ale Societății. Dar teoria oficială spune că aşa sunt. Şi astfel devine necesar să-i depersonalizezi pe „duşmanii Societății" pentru a transforma minciuna oficială în adevăr. Pentru cei care cunosc şmecheria, această reducere a umanului la subuman, a individului liber la o maşină obedientă este o chestiune destul de simplă. Personalitatea omului este mult mai puțin monolitică decât erau obligați să presupună teologii de către dogmele lor. Sufletul nu e totuna cu Spiritul, ci este doar asociat cu el. În sine şi până când nu decide conştient să facă loc pentru Spirit, sufletul nu este decât un mănunchi destul de răsfirat de elemente psihologice nu foarte stabile. Această entitate compusă poate să fie dezintegrată destul de uşor de oricine e suficient de nemilos ca să vrea s-o încerce şi suficient de priceput ca să facă ce trebuie.

În secolul al XVII-lea, acest tip de cruzime era greu de imaginat şi priceperea adecvată n-a fost, în consecință, dezvoltată niciodată. Laubardemont n-a reuşit să smulgă mărturisirea de care avea nevoie; iar deşi nu i-a dat voie parohului să-şi aleagă confesorul, a admis în principiu că până şi un vrăjitor condamnat avea dreptul la o consolare spirituală.

Serviciile lui Tranquille şi Lactance au fost oferite şi, cum era de aşteptat, refuzate. Grandier a primit un sfert de oră în care să-şi împace sufletul cu Dumnezeu şi să se pregătească pentru martiriu.

Parohul a îngenuncheat şi a început să se roage cu voce tare.

„Dumnezeule mare şi judecătorule preaînalt, ajutor al neajutoraților şi asupriților, sprijină-mă, dă-mi putere să îndur durerile la care am fost condamnat. Primeşte-mi sufletul în beatitudinea sfinților tăi, scuteşte-mă de plata păcatelor, iartă-l pe cel mai rău şi mai detestabil dintre slujitorii Tăi.

Tu, Cel care cercetezi inimile, ştii că nu sunt în niciun fel vinovat de acuzațiile ce mi se aduc şi că focul prin care va trebui să trec e doar pedeapsă pentru concupiscența mea. Mântuitor al oamenilor, iartă-mi duşmanii şi acuzatorii; dar fă-i să-şi vadă păcatele, ca să se poată căi. Sfântă Fecioară, apărătoare a celor ce se pocăiesc, îndură-te şi primeşte-mi nefericita mamă în compania ta celestă; consoleaz-o pentru pierderea unui fiu care nu se teme decât de durerile pe care ea trebuie să le îndure pe acest pământ, de unde el o să plece curând.”

A tăcut. Nu voia mea, ci a Ta. Dumnezeu era acolo, printre instrumentele de tortură; Hristos era acum, în ceasul suferinței supreme.

La Grange, căpitanul gărzilor, a trecut în carnetul său ce a ținut minte din rugăciunea parohului. Laubardemont s-a apropiat şi l-a întrebat pe tânărul ofițer ce scria. Aflând, s-a înfuriat şi a vrut să-i confişte carnetul. Dar La Grange şi-a apărat proprietatea, iar împuternicitul regal a trebuit să se mulțumească să-i ordone să nu arate cu niciun chip altcuiva ce scrisese. Grandier era un magician care nu se căia, magicienii care nu se căiesc nu pot să se roage.

În relatarea părintelui Tranquille despre proces şi execuție, ca şi în celelalte relatări scrise din punctul de vedere oficial, parohul este făcut să se comporte în modul cel mai naiv diabolic cu putință. În loc să se roage, cântă un cântec vulgar. Când i se prezintă crucifixul, se întoarce scârbit. Numele Binecuvântatei Fecioare nu-i apare niciodată pe buze; iar deşi pronunță uneori cuvântul „Dumnezeu”, orice om normal la cap ştie că vrea de fapt să spună „Lucifer”.

Din păcate pentru teza lor, aceşti propagandişti pioşi n-au fost singurii care au lăsat o consemnare a procesului. Laubardemont putea să ordone păstrarea secretului, dar

n-avea cum să-l oblige pe La Grange să se supună poruncilor sale. Şi au mai existat observatori echilibraţi ai evenimentelor – pe unii dintre ei, ca Ismaël Boulliau, astronomul, îi ştim după nume, alţii, anonimi, ne-au lăsat doar manuscrisele lor.

Ceasul a bătut şi scurtul răgaz acordat prizonierului s-a încheiat. Acesta a fost legat, întins pe podea, cu picioarele, de la genunchi până la tălpi, prinse între patru blăni de stejar – cele din afară erau fixe, iar cele dinăuntru erau mobile. Introducând pene în spaţiul dintre cele două blăni mobile, puteai să zdrobeşti picioarele victimei de cadrul fix al maşinăriei. Diferenţa dintre tortura obişnuită şi cea extraordinară era stabilită de numărul de pene tot mai groase bătute până la capăt între blăni. Fiindcă era invariabil fatală (deşi nu imediat), „chestionarea" extraordinară le era administrată doar criminalilor condamnaţi care urmau să fie executaţi fără întârziere.

În timp ce acuzatul era pregătit pentru supliciu, părinţii Lactance şi Tranquille au exorcizat frânghiile, blănile, penele şi ciocanele. Era un lucru foarte necesar; căci, dacă nu erau alungaţi din aceste obiecte, diavolii ar fi putut, cu artele lor infernale, să împiedice tortura să fie atât de dureroasă cum trebuia să fie. Când călugării au terminat cu stropitul şi bolboroseala lor, călăul a ieşit în

față, şi-a ridicat ciocanul greu şi, ca un om care sparge o bucată noduroasă de lemn, a lovit cu toată puterea. A urmat un strigăt de durere incontrolabil. Părintele Lactance s-a aplecat asupra victimei şi a întrebat în latină dacă mărturiseşte. Grandier n-a făcut decât să scuture din cap.

Prima pană a fost bătută între genunchi. Apoi o alta a fost înfiptă la nivelul labelor picioarelor şi, când aceasta a fost împinsă până la capăt, capătul subțire al unei a treia pene – mai grele – a fost bătut chiar sub prima. S-au auzit bufnitura ciocanului, urletul de durere – apoi s-a lăsat tăcerea. Buzele victimei se mişcau. Era oare o mărturisire? Călugărul şi-a dus mâna la ureche; dar nu a putut auzi decât cuvântul „Dumnezeu”, repetat de câteva ori, apoi „Nu mă părăsi, nu lăsa această durere să mă facă să Te uit”. S-a întors spre călău şi i-a spus să-şi continue treaba.

La a doua lovitură în cea de-a patra pană, se rupseseră deja câteva oase din labele picioarelor şi glezne. Pentru câteva clipe, parohul a leşinat.

Cogne, cogne! i-a strigat părintele Lactance călăului. „Loveşte, loveşte!”

Prizonierul a deschis din nou ochii.

„Părinte”, a şoptit el, „unde e caritatea Sfântului Francisc?”.

Discipolul Sfântului Francisc n-a răspuns.

Cogne!, a spus el din nou. Şi, după ce ciocanul a lovit pana, s-a întors spre prizonier. *Dicas, dicas!*

Dar nu era nimic de zis. S-a introdus şi o a cincea pană.

Dicas! Ciocanul stătea suspendat în aer. *Dicas!*

Victima s-a uitat la călău, s-a uitat la călugăr, apoi a închis ochii.

„Torturează-mă cât vrei”, a spus parohul în latină. „În scurtă vreme se va termina totul, pentru totdeauna.”

Cogne!

Ciocanul a lovit.

Rămas fără suflu şi transpirând în căldura de vară, călăul i-a dat ciocanul asistentului său. Acum era rândul lui Tranquille să vorbească cu prizonierul. Pe un ton rezonabil şi mieros, i-a explicat care erau avantajele evidente ale unei mărturisiri – avantaje nu doar pe lumea cealaltă, ci şi aici şi acum.

Parohul a ascultat şi, la final, i-a pus o întrebare.

„Părinte”, a spus, „crezi, pe conştiința dumitale, că un om ar trebui să recunoască o crimă pe care n-a comis-o doar ca să se apere de durere?”.

Respingând aceste sofisme vădit satanice, Tranquille a continuat să-l îmboldească.

Parohul a şoptit că era gata să-şi recunoască toate adevăratele greşeli.

„Am fost bărbat, am iubit femei...”

Dar nu asta voiau să audă Laubardemont şi franciscanii.

„Ai fost magician, te-ai înhăitat cu diavoli.”

Şi, când parohul a mai protestat o dată că era nevinovat, a fost bătută o a şasea pană, apoi o a şaptea, apoi o a opta. De la normală, „chestionarea” atinsese limitele tradiționale ale celei extraordinare. Erau sfărâmate oasele genunchilor, tibiile, gleznele şi labele picioarelor. Dar călugării tot nu puteau smulge o mărturisire a vinovăției – doar acele țipete şi, între ele, numele lui Dumnezeu rostit în şoaptă.

A opta pană era ultima din setul obişnuit. Laubardemont a cerut să fie aduse şi altele – pentru o cruzime care trecea dincolo de extraordinar. Călăul s-a dus în magazie şi s-a întors cu două noi pene. Când a aflat că nu erau mai groase decât ultima din setul inițial, Laubardemont s-a înfuriat şi l-a amenințat pe om că-l biciuieşte. Dar, până una-alta, după cum au indicat călugării, pana cu numărul şapte, de la genunchi, putea fi

înlocuită cu o copie a penei cu numărul opt, din dreptul gleznelor. Una dintre noile pene a fost inserată între blăni şi de data asta părintele Lactance a fost cel care a lovit cu ciocanul.

Dicas! striga el după fiecare lovitură. *Dicas, dicas!*

Nevrând să se lase mai prejos, părintele Tranquille a luat ciocanul de la colegul său, a potrivit a zecea pană şi, din trei lovituri zdravene, a bătut-o până la capăt.

Grandier leşinase din nou şi părea că o să moară înainte să apuce să-l ardă pe rug. În plus, nu mai erau pene. Fără tragere de inimă – căci individul ăsta încăpățânat care-i încurca toate planurile ar fi meritat torturat pe vecie –, Laubardemont a cerut să se pună punct. Această prima fază a martiriului lui Grandier durase trei sferturi de oră. Maşinăria a fost dezmembrată, iar călăii şi-au ridicat victima pe un scaun. Aceasta s-a uitat în jos la picioarele sale mutilate oribil, apoi spre împuternicit şi cei treisprezece complici ai săi.

„Domnilor", le-a spus, *attendite et videte si est dolor sicut dolor meus.* „Priviți şi vedeți dacă mai este vreo durere ca a mea."

La porunca lui Laubardemont, a fost dus într-o altă încăpere şi aşezat pe o bancă. Era o zi toridă de august; dar parohul tremura din cauza şocului circulator sever. La

Grange l-a acoperit cu un pled şi i-a turnat un pahar de vin să-l bea.

Între timp, Lactance şi Tranquille încercau să profite cum puteau de o treabă care fusese făcută lamentabil. Tuturor celor care-i întrebau, le răspundeau că era adevărat: magicianul refuzase să mărturisească, chiar şi sub tortură. Iar motivul era evident. Grandier îi ceruse lui Dumnezeu să-i dea putere, iar Dumnezeul său, care era Lucifer, îl făcuse să nu mai simtă durerea. Ar fi putut să-l tortureze toată ziua, bătând pană după pană, şi tot n-ar fi obținut nimic.

Ca să-şi dovedească sieşi adevărul acestor afirmații, un alt exorcist, părintele Archange, a hotărât să facă un mic experiment. Acest experiment a fost descris, câteva zile mai târziu, într-un discurs public, care a fost consemnat după cum urmează de un auditor: „Sus-pomenitul părinte Archange a băgat de seamă că diavolul îi dăduse lui (Grandier) atâta insensibilitate, încât, fiind întins pe o bancă, cu genunchii, care fuseseră zdrobiți de cazne, acoperiți de un pled verde, acel pled fiind ridicat de părinte destul de brutal, iar părintele înghiontindu-i chiar picioarele şi genunchii, el nu s-a plâns de durerea pe care sus-pomenitul părinte ar fi putut să i-o pricinuiască”. De-aici rezulta, în primul rând, că Grandier nu simțise nicio

durere, apoi, că Satana îl făcuse insensibil, în al treilea rând, că (pentru a cita chiar cuvintele capucinului), „atunci când vorbea favorabil despre Dumnezeu, se referea la diavol, iar când spunea că-l detestă pe diavol, voia să spună că-l detestă pe Dumnezeu” şi, în al patrulea şi ultimul rând, că trebuiau luate toate precauţiile pentru a avea siguranţa că, pe rug, va simţi efectul deplin al flăcărilor.

După ce părintele Archange a plecat, a venit iarăşi rândul împuternicitului. Mai bine de două ore, Laubardemont a stat lângă victima sa, folosind toate artele persuasiunii ca să obţină semnătura care ar fi justificat procesul acesta ilegal, l-ar fi disculpat pe cardinal şi ar fi justificat folosirea pe viitor a unor metode inchizitoriale în toate cazurile în care călugăriţe isterice ar fi putut fi convinse de confesorii lor să acuze duşmani ai regimului. Semnătura era indispensabilă; dar oricât a încercat – iar dl de Gastynes, care a fost prezent la interogatoriu, declara că „nu mai auzise nimic atât de abominabil” ca acele argumente amăgitoare, ademeniri, oftaturi şi suspine ipocrite –, împuternicitul n-a putut obţine ce voia. La tot ce-i cerea, Grandier răspundea că era imposibil pentru el din punct de vedere moral să-şi pună numele pe o declaraţie despre care şi el, şi Dumnezeu (şi, fără îndoială,

şi împuternicitul regal) ştiau că era absolut falsă. În cele din urmă, Laubardemont a trebuit să-şi recunoască înfrângerea. L-a chemat pe La Grange şi i-a spus să trimită după călăi.

Au venit. Grandier a fost îmbrăcat într-o cămaşă impregnată cu pucioasă; apoi i s-a legat o frânghie de gât şi a fost dus jos, în curte, unde îl aştepta o căruţă trasă de şase catâri. A fost ridicat şi pus pe o bancă. Căruţaşul şi-a îndemnat animalele; căruţa s-a urnit, hodorogind alene pe stradă, cu o companie de arcaşi în faţă şi urmată de Laubardemont şi cei treisprezece magistraţi docili. S-au oprit la un moment dat şi sentinţa a fost citită iar cu voce tare. Apoi catârii au pornit din nou. La uşa bisericii Saint-Pierre – uşa pe care atâţia ani intrase şi ieşise parohul, cu aerul său de demnitate încrezătoare şi maiestuoasă –, procesiunea s-a oprit din nou. I s-a pus în mână lumânarea de două livre şi a fost ridicat din căruţă ca să ceară iertare pentru crimele sale, aşa cum prevăzuse sentinţa. Dar n-avea genunchi pe care să îngenuncheze şi, când l-au lăsat jos, a căzut cu faţa la pământ. Călăii au trebuit să-l ridice la loc. În momentul acela, părintele Grillau, administratorul cordelierilor, a ieşit din biserică, i-a împins la o parte pe arcaşii care îl escortau, s-a aplecat deasupra condamnatului şi l-a îmbrăţişat.

Adânc mişcat, Grandier le-a cerut lui şi întregii sale comunități – singura din Loudun ce refuzase constant să coopereze cu duşmanii parohului – să se roage pentru el.

Grillau a promis să se roage pentru condamnat, l-a îndemnat să-şi pună încrederea în Dumnezeu şi Mântuitor, apoi i-a transmis un mesaj din partea mamei sale. Aceasta se ruga pentru el la picioarele Sfintei Fecioare şi-i trimitea binecuvântări.

Plângeau amândoi. Mulțimea a fost străbătută de un murmur de simpatie. Laubardemont a băgat de seamă şi s-a înfuriat. Oare chiar n-avea să meargă nimic aşa cum plănuise? După toate regulile, mulțimea ar fi trebuit să încerce să-l linşeze pe acest traficant al diavolului. Când colo, gloata îi deplângea crunta soartă. A ieşit repede în față şi le-a ordonat pe un ton categoric gărzilor să-l îndepărteze pe cordelier. În încăierarea care a urmat, unul dintre capucinii însoțitori a profitat de ocazie ca să-l lovească pe Grandier peste capul ras cu o bâtă.

După ce s-a restabilit ordinea, parohul a spus ce avea de spus – dar, după ce şi-a cerut iertare de la Dumnezeu, rege şi justiție, a adăugat că, deşi era un mare păcătos, era complet nevinovat de crima pentru care trebuia acum să sufere.

În timp ce călăii îl duceau înapoi la căruță, un călugăr le ținea discursuri turiştilor şi târgoveților, asigurându-i că aveau să comită un păcat foarte mare dacă îndrăzneau să se roage pentru magicianul acela care nu se căia.

Procesiunea a pornit mai departe. La uşa mănăstirii ursulinelor, ceremonia în care parohul trebuia să-şi ceară iertare de la Dumnezeu, rege şi justiție s-a repetat. Dar, când secretarul i-a ordonat să le ceară iertare stareței şi tuturor cucernicelor măicuțe, prizonierul a răspuns că nu le făcuse niciodată vreun rău şi că nu putea decât să se roage la Dumnezeu să le ierte. Văzându-l apoi pe Moussaut, soțul lui Philippe Trincant şi unul dintre cei mai înverşunați duşmani ai săi, l-a rugat să uite trecutul şi a adăugat, cu un strop din acea politețe curtenească pentru care fusese faimos, *je meurs votre serviteur*, „mor slujitorul dumitale". Moussaut şi-a întors fața de la el şi a refuzat să răspundă.

Nu toți duşmanii lui Grandier au fost atât de necreştini. René Bernier, unul dintre preoții care depuseseră mărturie împotriva lui când fusese acuzat de purtare indecentă, şi-a făcut loc prin mulțime şi i-a cerut iertare parohului, oferindu-se să țină o slujbă pentru el. Parohul i-a luat mâna şi i-a sărutat-o cu recunoştință.

În piața Sainte-Croix, mai bine de şase mii de oameni erau înghesuiți într-un spațiu care ar fi fost prea mic şi pentru jumătate din numărul lor. Fiecare fereastră fusese închiriată şi găseai spectatori până şi sus, pe acoperişuri şi printre garguiele bisericii. Pentru judecători şi prietenii lui Laubardemont fusese pregătită o tribună, dar oamenii din mulțime ocupaseră toate locurile şi au trebuit să fie alungați de gărzi cu sulița şi halebarda. Acele personaje de vază s-au putut aşeza doar după o bătălie în toată regula.

Chiar şi personajul cel mai important dintre toate a ajuns cu mare dificultate la locul pregătit pentru el. Condamnatului i-a luat o jumătate de oră ca să parcurgă ultimii o sută de iarzi până la rug, iar paznicii săi au trebuit să se lupte pentru fiecare pas.

Un stâlp solid, înalt de cincisprezece picioare, fusese înfipt în pământ nu departe de peretele dinspre nord al bisericii. La baza lui erau stivuite în straturi vreascuri, buşteni şi paie; pentru că victima nu mai putea să se țină pe picioarele zdrobite, un mic scaun de fier fusese prins de stâlp, la câteva picioare deasupra lemnelor de foc. Cu toată importanța evenimentului şi în ciuda enormei sale notorietăți, se cheltuise foarte puțin pentru această execuție. Un anume Deliard a fost plătit cu 19 livre şi 16 soli pentru „lemnul folosit la rugul jupânului Urbain

Grandier, cu tot cu stâlpul de care a fost legat". Pentru „un scaun de fier cântărind 12 livre, la un preț de 3 soli şi 4 bănuți pe livră, împreună cu şase cuie cu care să fie prins scaunul cu pricina de rugul lui jupân Urbain Grandier", lăcătuşul Jacquet a primit 42 de soli. Pentru închirierea pe o zi a cinci cai, folosiți de arcaşii împrumutați cu generozitate de primarul din Chinon, şi pentru închirierea pe o zi a şase catâri, a unei căruțe şi a doi oameni, văduva Morin a primit 108 soli. Patru livre au fost cheltuite pe cele două cămăşi ale condamnatului – cea simplă, în care a fost torturat, şi cea dată cu pucioasă, în care a fost ars. Lumânarea de două livre folosită în ceremonia de *amende honorable* a costat 40 de soli, iar vinul pentru călăi 13. Dacă adăugai la aceste cheltuieli plata pentru munca făcută de portarul de la Sainte-Croix şi de câteva ajutoare, obțineai un total de 29 de livre, 2 soli şi 6 bănuți.

Grandier a fost coborât din căruță, urcat pe scaunul de fier şi legat bine de stâlp. Era cu spatele la biserică şi cu fața spre estradă şi fațada unei case în care pe vremuri se simțise la fel de bine ca în propria casă parohială. Era casa unde făcuse toate acele glume pe seama lui Adam şi Mannoury, unde-şi distrase tovarăşii citindu-le din scrisorile lui Catherine Hammon, unde o învățase pe o

tânără fată latină şi o sedusese, unde-şi transformase cel mai bun prieten în cel mai înverşunat duşman. Louis Trincant stătea acum la fereastra salonului, alături de canonicul Mignon şi de Thibault. Au râs triumfător când l-au văzut pe clovnul spân care fusese cândva Urbain Grandier. Parohul a ridicat ochii şi le-a întâlnit privirile. Thibault i-a făcut cu mâna, parcă salutând un prieten vechi, iar dl Trincant, care sorbea vin alb îndoit cu apă, şi-a ridicat paharul în cinstea tatălui nepotului său bastard.

De ruşine – căci ţinea încă minte lecţiile acelea de latină şi părăsirea fetei care plângea disperată –, dar şi pentru că se temea ca nu cumva imaginea triumfului lor să-l amărască şi să-l facă să uite că Dumnezeu era de faţă chiar şi acolo, chiar şi în acel moment, Urbain Grandier şi-a lăsat privirea în pământ.

O mână l-a atins pe umăr. Era La Grange, căpitanul gărzii, care venise să-i ceară iertare parohului pentru ceea ce fusese obligat să facă. Apoi i-a făgăduit două lucruri: condamnatul putea să ţină un discurs şi, înainte de aprinderea focului, avea să fie strangulat. Grandier i-a mulţumit şi La Grange s-a întors să-i dea ordine călăului, care imediat a pregătit un ştreang.

Între timp, călugării îşi continuau exorcismul.

Ecce crucem Domini, fugite partes adversae, vicit leo de tribu Iuda, radix David. Exorciso te, creatura ligni, in nomine Dei patris omnipotentis, et in nomine Iesus Christi filii eius Domini nostri, et in virtute Spiritus sancti...[94]

Au stropit lemnul, paiele, cărbunii încinşi din vasul metalic pentru jar, care fusese pus lângă rug; au stropit pământul, aerul, victima, călăii, spectatorii. De data asta, au jurat ei, niciun diavol n-avea să-l oprească pe nenorocit să simtă toată suferința pe care o putea simți. De câteva ori, parohul a încercat să se adreseze mulțimii; dar nici nu începea bine, că-i aruncau apă sfințită în față sau îl loveau cu un crucifix de fier peste gură. Când se ferea de lovitură, călugării strigau triumfători că renegatul îşi respingea Mântuitorul. Iar părintele Lactance îi cerea întruna să mărturisească.

Dicas! striga el.

Cuvântul a cucerit mulțimea şi, pentru scurtul şi oribilul rest al vieții sale, franciscanului reformat i s-a zis în Loudun părintele Dicas.

Dicas! Dicas!

---

[94] „Iată crucea Domnului, să fugă duşmanii ei; leul tribului lui Iuda a biruit, sămânța lui David. Te exorcizez pe tine, creatură a lemnului, în numele lui Dumnezeu Tatăl Atotputernic şi în numele lui Iisus Hristos, Fiul Său şi Domnul nostru, şi cu puterea Sfântului Duh..."

Grandier a răspuns pentru a mia oară că nu avea nimic de mărturisit.

„Şi acum”, a adăugat el, „daţi-mi sărutul păcii şi lăsaţi-mă să mor”.

La început Lactance a refuzat; dar, când mulţimea a protestat împotriva unei răutăţi atât de necreştine, s-a urcat pe maldărul de vreascuri şi l-a sărutat pe paroh pe obraz.

„Iudă!”, s-a auzit tare o voce, iar alte douăzeci au preluat refrenul.

„Iudă, Iudă...”

Lactance le-a auzit şi, cuprins de o furie incontrolabilă, a sărit jos de pe rug, a luat un mănunchi de paie, l-a aprins în vasul cu jar şi a început să i-l fluture victimei în faţă. Să mărturisească cine este – slujitorul diavolului! Să mărturisească, să-şi renege stăpânul!

„Părinte”, a spus Grandier cu o demnitate calmă şi blândă care contrasta straniu cu răutatea aproape isterică a acuzatorilor săi, „urmează să mă întâlnesc cu Dumnezeul Care îmi este martor că am spus adevărul”.

„Mărturiseşte!”, ţipa călugărul. „Mărturiseşte!... Mai ai doar o clipă de trăit.”

„Doar o clipă”, a repetat parohul domol. „Doar o clipă – şi apoi mă duc la acea dreaptă şi înfricoşătoare judecată la

care, cuvioase părinte, şi dumneata vei fi chemat în curând."

Fără să aştepte să mai audă nimic, părintele Lactance şi-a aruncat torța pe paiele rugului. Aproape invizibilă în soarele strălucitor al amiezii, o flăcăruie a apărut şi-a început să urce, devenind tot mai mare, spre mănunchiurile de vreascuri uscate. Urmând exemplul franciscanului, părintele Archange a dat foc paielor din partea opusă a rugului. Un fuior subțire şi albastru de fum s-a înălțat în văzduhul încremenit. Apoi, trosnind vesel, ca lemnele din vatră într-o seară de iarnă când bei un pahar de vin lângă şemineu, s-a aprins şi unul dintre mănunchiurile de vreascuri.

Condamnatul a auzit zgomotul şi, întorcând capul, a văzut flăcările dănțuind vesele.

„Asta mi-ai promis?!", a strigat el spre La Grange, pe un ton de protest plin de durere.

Şi brusc prezența divină a fost eclipsată. Nu mai existau nici Dumnezeu, nici Hristos, ci doar frică.

La Grange a strigat indignat la călugări şi a încercat să stingă flăcările cele mai apropiate. Dar erau prea multe ca să poată fi înăbuşite; iar părintele Tranquille dădea foc paielor din spatele parohului, în timp ce părintele Lactance aprindea altă torță în vasul cu jar.

„Sugrumă-l”, a ordonat el. Iar mulțimea a început şi ea să strige. „Sugrumă! Sugrumă!”

Călăul a dat fuga să-şi ia lațul, dar a descoperit că unul dintre capucini înnodase pe ascuns frânghia ca să nu poată fi folosită. Când au desfăcut nodurile era deja prea târziu. Între călău şi victima pe care intenționase să o scape de această ultimă agonie se înălțau un zid de flăcări, o perdea de vălătuci de fum. Între timp, cu sfeştocul şi găleata de apă sfințită, călugării alungau diavolii rămaşi în foc.

Exorciso te, creatura ignis...[95]

Apa sfârâia pe butucii aprinşi şi se prefăcea imediat în abur. Din partea cealaltă a zidului de flăcări s-a auzit un țipăt. Era evident că exorcismul începuse să aibă efect. Călugării s-au oprit un moment ca să aducă mulțumiri; apoi, cu credință reînnoită şi energie sporită, au trecut iarăşi la treabă.

Draco nequissime, serpens antique, immundissime spiritus...[96]

În acea clipă, un muscoi mare şi negru a apărut ca din senin, s-a izbit de fața părintelui Lactance şi s-a lăsat pe

---

[95] „Te exorcizez, creatură a focului...” (n.tr.)

[96] „Drac malefic, şarpe străvechi, cel mai necurat duh...” (n.tr.)

paginile deschise ale cărții sale de exorcism. Un muscoi – şi încă unul mare cât o nucă! Iar Beelzebub era Stăpânul Muştelor!

Imperat tibi martyrum sanguis, a urlat el întrecând vuietul focului, *imperat tibi continentia confessorum*...[97]

Bâzâind nefiresc de tare, insecta şi-a luat zborul şi a dispărut în fum.

In nomine Agni, qui ambulavit super aspidem et basiliscum[98].

Dintr-odată, țipetele au fost înecate de un acces de tuse. Nemernicul încerca să-i înşele murind sufocat! Ca să zădărnicească acest ultim vicleşug al Satanei, Lactance a aruncat un întreg sfeştoc cu apă sfințită prin perdeaua de fum.

Exorciso te, creatura fumi. Effugiat atque discedat a te nequitia omnis ac versutia diabolicae fraudis...[99]

A funcționat! Tusea s-a oprit. Încă un țipăt, apoi tăcere. Şi deodată, spre mirarea franciscanului şi a colegilor săi

---

[97] „Sângele martirilor îți porunceşte, înfrânarea mărturisitorilor îți porunceşte...” (n.tr.)

[98] „În numele Mielului, care a călcat peste aspidă şi vasilisc...” (n.tr.)

[99] „Te exorcizez, creatură a fumului. Să fugă şi să se depărteze de la tine toată răutatea şi înşelăciunea diavolului...” (n.tr.)

capucini, chestia aia neagră din mijlocul rugului a prins a vorbi.

Deus meus, a spus, *miserere mei Deus*. Apoi, în franceză: „Iartă-i, iartă-mi duşmanii”.

Tusea a reînceput. Câteva clipe mai târziu, funiile care-l ţineau legat de stâlp au cedat şi victima s-a prăvălit într-o parte printre buştenii în flăcări.

Focul ardea, cucernicii părinţi continuau să stropească cu apă şi să psalmodieze. Brusc, un stol de porumbei s-a repezit în jos de pe biserică şi a început să se rotească în jurul coloanei de flăcări şi fum. Mulţimea a ţipat, arcaşii şi-au agitat halebardele spre păsări, Lactance şi Tranquille le-au stropit aripile cu apă sfinţită. Degeaba. Porumbeii nu se lăsau alungaţi. Făceau cercuri încontinuu, plonjând prin fum, pârlindu-şi penele în flăcări. Ambele tabere pretindeau că era un miracol. Pentru duşmanii parohului, păsările erau în mod evident o ceată de diavoli care veniseră să-i ia sufletul. Pentru prietenii săi, erau simboluri ale Sfântului Duh şi dovada vie a nevinovăţiei sale. Nimănui nu pare să-i fi trecut prin cap că erau doar nişte porumbei, ascultând de propriile legi, de binecuvântata lor natură nonumană.

Când focul s-a stins, călăul a împrăştiat patru lopeţi de cenuşă către cele patru zări. Apoi mulţimea a dat năvală.

Arzându-şi degetele, femei şi bărbaţi scormoneau prin cenuşa fierbinte, căutând dinţi, fragmente de craniu şi de pelvis, orice tăciune care păstra urmele negre ale cărnii arse. Câţiva, fără îndoială, vânau doar suveniruri; dar majoritatea căutau relicve, un farmec care să aducă noroc sau să facă pe cineva să se îndrăgostească de ei, un talisman împotriva durerilor de cap, a constipaţiei sau a răutăţii adversarilor.

ARDEREA LUI GRANDIER, 1634
Gravură din *Urbain Grandier et les possédées de Loudun*, de dr. Gabriel Legué

Iar aceste mărunțișuri arse nu ar fi fost mai puțin eficiente dacă parohul ar fi fost vinovat de crimele de care fusese învinuit decât dacă ar fi fost nevinovat. Puterea de a face miracole nu stă în sursa unei relicve, ci în reputația ei, indiferent cum ar fi căpătat-o. În mod constant de-a lungul istoriei, un anumit procentaj de oameni își pot redobândi sănătatea sau fericirea datorită oricărui lucru căruia i s-a făcut bine reclamă – de la izvoarele din Lourdes la vrăjitorie, de la apele Gangelui la medicamente brevetate și spiritiști, de la brațul taumaturgic al Sfântului Francisc Xavier la „oasele de porc" pe care vânzătorul de indulgențe al lui Chaucer le căra după el într-un borcan, ca să poată să le vadă și să le adore toți. Dacă Grandier era ce spuneau capucinii că fusese, atunci foarte bine: chiar și cenușa unui vrăjitor este încărcată cu putere. Iar moaștele sale n-ar fi fost mai puțin puternice dacă parohul ar fi fost fără vină; căci atunci ar fi fost martir, egal cu cei mai buni dintre aceștia. În scurt timp, cea mai mare parte din cenușă dispăruse. Obosiți și însetați nevoie mare, dar fericiți la gândul că buzunarele le erau doldora de relicve,

turiştii şi locuitorii oraşului au plecat să caute ceva de băut şi o ocazie să-şi scoată încălțările din picioare.

În seara aceea, după o odihnă cât se poate de scurtă şi o masă dintre cele mai frugale, cucernicii părinți s-au adunat iarăşi la mănăstirea ursulinelor. Stareța a fost exorcizată, a intrat în convulsii cum se cuvenea şi a anunțat, ca răspuns la întrebările lui Lactance, că muscoiul negru fusese nimeni altul decât Baruch, însoțitorul parohului. Şi de ce se aruncase Baruch aşa de violent asupra cărții de exorcisme? Sora Jeanne s-a lăsat pe spate până când capul i-a atins călcâiele, apoi a făcut şpagatul şi a răspuns într-un final că încercase să arunce cartea în foc. Totul era atât de edificator, încât călugării s-au hotărât să se oprească în seara aceea şi s-o ia de la capăt a doua zi, cu public.

În ziua următoare, călugărițele au fost duse la Sainte-Croix. Mulți dintre turişti erau încă în oraş, iar biserica era plină ochi. Stareța a fost exorcizată şi, după obişnuitele preliminarii, s-a identificat drept Isacaaron, singurul diavol care mai era acasă; căci toți ceilalți diavoli din trupul ei se întorseseră în iad, ca să participe la zaiafetul ce fusese organizat pentru primirea sufletului lui Grandier.

Interogată cu judiciozitate, sora Jeanne a confirmat ce spuseseră exorciştii de la bun început – şi anume că, atunci când Grandier spunea „Dumnezeu”, se referea de fiecare dată la Satana şi că, atunci când se lepădase de diavol, se lepăda de fapt de Hristos.

Lactance a vrut apoi să afle ce fel de cazne îndura Grandier în infern şi a fost evident dezamăgit când starețа i-a spus că cea mai rea dintre toate era lipsa lui Dumnezeu.

Fără îndoială, fără îndoială. Dar care erau caznele *fizice*?

După multe insistențe, sora Jeanne a răspuns că Grandier „avea câte o caznă specială pentru fiecare păcat pe care-l comisese, mai ales pentru cele ale cărnii”.

Şi execuția? Reuşise diavolul să-l ajute pe nemernic să nu sufere?

Vai, a răspuns Isacaaron, Satana fusese împiedicat de exorcisme. Dacă focul n-ar fi fost binecuvântat, parohul n-ar fi simțit nimic. Dar suferise cumplit datorită eforturilor lui Lactance, Tranquille şi Archange.

Dar nu atât de cumplit cum suferea acum, a strigat exorcistul. Şi, cu un fel de groază amestecată cu satisfacție răutăcioasă, a adus iar vorba de iad. În care dintre multele conace ale iadului era ținut magicianul? Cum îl primise

Lucifer? Ce anume i se făcea în acest moment? Isacaaronul surorii Jeanne s-a străduit cât a putut să răspundă. Apoi, când a rămas fără idei, a fost făcută sora Agnes să intre în convulsii şi Beherit a fost poftit să spună şi el ce avea de spus.

În seara aceea, la mănăstire, călugării au băgat de seamă că părintele Lactance arăta palid şi părea ciudat de preocupat. Era bolnav?

Părintele a scuturat din cap. Nu, nu era bolnav. Dar condamnatul ceruse să-l vadă pe părintele Grillau şi ei îl refuzaseră. Oare comiseseră un păcat prin faptul că nu-l lăsaseră să se spovedească?

Colegii săi s-au străduit din răsputeri să-l liniştească, dar în zadar. A doua zi dimineaţă, după o noapte în care nu reuşise să pună geană pe geană, Lactance era cuprins de febră.

„Mă pedepseşte Dumnezeu", repeta întruna, „mă pedepseşte Dumnezeu".

Mannoury i-a luat sânge, dl Adam i-a făcut o clismă. Febra a scăzut pentru puţin timp, apoi a revenit. A început să aibă vedenii şi să audă tot felul de lucruri. Grandier ţipând sub tortură. Grandier pe rug, rugându-se la Dumnezeu să-i ierte duşmanii. Şi apoi diavoli, roiuri de diavoli. Intrau în trupul lui, îl făceau să delireze, să dea

din picioare şi să muşte pernele, îi umpleau gura cu cele mai oribile blasfemii.

Pe 18 septembrie, la fix o lună după execuția lui Grandier, părintele Lactance i-a zburat din mână crucifixul preotului care-i administrase maslul şi şi-a dat duhul. Laubardemont a plătit pentru o înmormântare frumoasă, iar părintele Tranquille a ținut o cuvântare, în care l-a prezentat pe franciscan ca pe un model de sfințenie şi a declarat că fusese omorât de Satana, care se răzbunase astfel pe el pentru toate afronturile şi umilințele pe care le îndurase din partea acestui eroic slujitor al Domnului.

Următorul care a murit a fost Mannoury, chirurgul. Într-o noapte, la scurtă vreme după moartea părintelui Lactance, a fost trimis să-i ia sânge unui bolnav, care locuia lângă Porte du Martrai. În drum spre casă, în timp ce servitorul său mergea cu un felinar în fața lui, l-a văzut pe Urbain Grandier. Gol puşcă, ca atunci când îl înțepase ca să-i găsească semnele diavolului, parohul stătea în strada Grand-Pavé, între contraescarpa castelului şi grădina cordelierilor. Mannoury s-a oprit, iar servitorul l-a văzut holbându-se în beznă şi l-a auzit întrebând pe cineva ce voia, deşi nu era nimeni acolo. Nu s-a auzit niciun răspuns. Chirurgul a început apoi să tremure din

toate încheieturile. Câteva clipe mai târziu, s-a prăvălit la pământ, cerând iertare. Într-o săptămână murea şi el.

A urmat Louis Chauvet, unul dintre judecătorii corecți ce refuzaseră să ia parte la bufoneria infernală a procesului. Stareța şi cele mai multe dintre călugărițele ei îl acuzaseră că era magician, iar dl Barré a putut să le confirme mărturia cu ajutorul câtorva posedați din propria parohie, în Chinon. Frica de ce ar fi putut să i se întâmple în cazul în care cardinalul ar fi luat în serios aiurelile alea a început să-l obsedeze pe Chauvet. A devenit melancolic, după care a înnebunit, după care starea generală de sănătate i s-a deteriorat, ceea ce l-a răpus înainte de sfârşitul iernii.

Tranquille era mai robust decât ceilalți. Abia în 1638 a fost doborât de consecințele preocupării sale exagerate pentru diavol. Prin ura lui față de Grandier, îi invocase pe diavoli; prin insistența lui scandaloasă asupra exorcismelor publice, făcuse tot posibilul să-i țină în viață. Acum diavolii se întorceau împotriva sa. De Dumnezeu nu-şi bate nimeni joc; nu făcea decât să culeagă ce cu bună ştiință semănase.

La început, ideile acestea fixe erau rare şi n-aveau mare putere. Dar, uşor-uşor, Coadă-de-Câine şi Leviatan s-au impus. În ultimul său an de viață, părintele Tranquille s-a

comportat asemenea călugărițelor a căror isterie o întreținuse cu atâta grijă: se zvârcolea pe podea, blestema, țipa, scotea limba, şuiera, lătra, necheza. Şi asta nu era tot. „Bufnița puturoasă din iad”, cum pitoresc îl numeşte biograful său capucin pe diavol, l-a hărțuit cu ispite aproape irezistibile împotriva castității, a umilinței, a răbdării, credinței şi devoțiunii. Le-a cerut ajutorul Fecioarei, Sfântului Iosif, Sfântului Francisc şi Sfântului Bonaventura. Degeaba. Posedarea s-a agravat.

În Duminica Rusaliilor, în 1638, Tranquille şi-a ținut ultima predică; a reuşit să mai țină liturghia încă două-trei zile, apoi a căzut la pat, lovit de o boală care era evident psihosomatică, dar nu mai puțin fatală. „Vomita orduri, despre care se credea că sunt pacte diabolice... De fiecare dată când mânca un pic, diavolii îl făceau să verse cu o violență care l-ar fi ucis şi pe cel mai sănătos.” Şi în tot acest timp suferea de dureri de cap şi de inimă „de un soi despre care Galenus sau Hipocrate nu pomenesc nimic”. La sfârşitul săptămânii „vomita mizerii şi împuțiciuni atât de oribile, încât îngrijitorii săi trebuiau să le arunce fără întârziere, aşa de tare duhnea odaia din pricina lor”. În lunea de după Rusalii i s-a făcut maslul. Diavolii l-au părăsit pe muribund şi au intrat în corpul unui alt călugăr, care îngenunchease lângă pat. Noul

posedat a devenit atât de agitat, încât a trebuit ținut de vreo șase dintre colegii săi, care cu mare greutate l-au oprit să dea cu piciorul în trupul neînsuflețit.

În ziua înmormântării, părintele Tranquille era întins pe catafalc. „Nici bine nu s-a terminat slujba, că oamenii s-au și năpustit asupra lui. Unii și-au lipit rozariile de trupul său, alții au tăiat bucățele de stofă din veșmântul lui, pe care le-au păstrat ca moaște. Așa înghesuială a fost, încât sicriul a fost zdrobit, iar trupul smucit în toate felurile, căci toți trăgeau de el ca să se aleagă cu ceva. Și cucernicul părinte ar fi fost lăsat de bună seamă în pielea goală dacă n-ar fi fost câteva persoane onorabile care s-au pus pavăză ca să-l apere de pioșenia băgăcioasă a oamenilor, care, după ce au tăiat veșmântul, ar fi fost în stare să mutileze și corpul.”

Bucăți din veșmântul părintelui Tranquille, cenușa omului care fusese torturat și ars de viu... Totul era echivoc. Magicianul murise ca martir; monstruosul lui călău era acum sfânt – dar un sfânt care fusese posedat de Beelzebub. Un singur lucru era sigur: fetișul rămânea fetiș. Așa că dă cuțitul ăla încoace, eu sunt la rând după ăsta cu foarfecele!

Capitolul IX

Grandier murise, dar Eazaz rămăsese, Cărbunele Necurăţeniei rămăsese, iar Zabulon îşi vedea de treabă. Multora situaţia li se părea inexplicabilă. Dar, acolo unde cauza persistă, efectele vor urma şi ele întotdeauna. Canonicul Mignon şi exorciştii erau cei care cristalizaseră de la bun început isteria călugăriţelor sub forma diavolilor şi tot ei erau cei care menţineau acum vie posedarea. De două ori pe zi, mai puţin duminicile, posedatele erau obligate să-şi facă scălâmbăielile. După cum era de aşteptat, acestea nu erau mai bune – ba chiar erau puţin mai proaste – decât atunci când magicianul era în viaţă.

Spre sfârşitul lui septembrie, Laubardemont l-a informat pe cardinal că apelase la Societatea lui Iisus. Iezuiţii erau cunoscuţi pentru învăţătură şi competenţă. Aceşti maeştri ai tuturor ştiinţelor sigur aveau să convingă publicul să „accepte, cu mai puţină împotrivire, dovezile privind adevărul acestei posedări”.

Mulţi iezuiţi, inclusiv Vitelleschi, superiorul general al ordinului, preferau să refuze politicos să aibă de-a face cu posedarea. Dar era prea târziu să mai ridice obiecţii. Invitaţia lui Laubardemont a fost urmată repede de o poruncă regală. Eminenţa Sa hotărâse, prin intermediul regelui.

Pe 15 decembrie 1634, patru părinți iezuiți au intrat în Loudun. Printre ei era şi Jean-Joseph Surin. Părintele Bohyre, superiorul iezuit al Aquitaniei, îl alesese pentru exorcism şi apoi, la sfatul consiliului său, contramandase ordinul. Prea târziu. Surin deja plecase din Marennes. Numirea inițială a fost păstrată.

Surin avea în acel moment 34 de ani, *nel mezzo del cammin*, caracterul îi era deja format, modul de gândire îi era deja statornicit. Colegii săi iezuiți aveau o părere foarte bună despre abilitățile sale, îi recunoşteau zelul şi respectau austeritatea vieții sale, fervoarea cu care urmărea să atingă idealul desăvârşirii creştine. Dar admirația lor era străbătută de unele îndoieli. Părintele Surin era clar un om de eroică virtute; dar avea şi ceva care-i făcea pe colegii şi superiorii săi mai prudenți să scuture din cap. Aceştia observau la el o anumită extravaganță, o exagerare în vorbă şi în faptă. Îi plăcea să spună că „omul care nu are idei excesive în privința lui Dumnezeu nu se va apropia niciodată de El”. Şi fireşte că era adevărat – dar numai cu condiția ca aceste idei excesive să fie dintre cele potrivite. Deşi suficient de conforme cu învățătura Bisericii, unele dintre ideile excesive ale tânărului părinte păreau să se abată de la calea discreției. De pildă, susținea că ar trebui să fim

pregătiți să murim pentru oamenii împreună cu care trăim, „dar în acelaşi timp să ne păzim de ei ca şi cum ne-ar fi duşmani”; o frază care nu prea avea cum să amelioreze calitatea traiului în comun în colegiile şi casele Societății. Aceste idei, pe lângă antisocial, îl făceau să fie din cale-afară de moral, mergând până la scrupulozitate. „Ar trebui”, spunea el, „să ne deplângem vanitățile ca pe nişte sacrilegii, să ne pedepsim ignoranțele şi nechibzuințele cu cea mai mare severitate”. Iar la acest rigorism inuman în numele perfecțiunii adăuga ceea ce multora dintre cei mai vârstnici decât el sau de o seamă cu el li se părea că este un interes indiscret şi chiar periculos pentru „grațiile extraordinare” care sunt puse uneori pe seama sfințeniei, dar care sunt complet nenecesare pentru mântuire sau pentru sanctificare. „Din fragedă pruncie”, avea să scrie prietenul său, părintele Anginot, mulți ani mai târziu, „simțise o atracție puternică spre asemenea lucruri şi pusese pe ele prea mare preț. A trebuit să i se facă pe plac şi să i se îngăduie să călătorească pe un drum care nu era drumul obişnuit şi rânduit”.

În portul de pescari din Marennes, unde-şi petrecuse în mare parte cei patru ani de după încheierea „celui de-al doilea noviciat” din Rouen, Surin fusese confesorul a două

femei remarcabile – dna du Verger, soția unui negustor pios şi prosper, şi Madeleine Boinet, fiica convertită a unui tinichigiu protestant. Amândouă erau contemplative active şi amândouă (mai ales dna du Verger) fuseseră privilegiate cu „grații extraordinare". Surin era atât de interesat de viziunile şi extazele lor, încât se apucase să copieze lungi fragmente din jurnalul dnei du Verger şi să scrie relatări amănunțite despre cele două femei, pe care le făcea să circule în manuscris printre prietenii săi. Nu era nimic în neregulă aici, firește. Dar de ce dădea atât de multă atenție unui subiect atât de ambiguu, atât de plin de capcane şi pericole? Grațiile ordinare erau singurele care garantau unui suflet că va ajunge în rai; şi atunci, de ce să-ți mai bați capul cu cele extraordinare – cu atât mai mult cu cât nu puteai să ştii dacă acestea veneau de la Dumnezeu, din imaginație, dintr-o înşelătorie deliberată sau de la diavol? Dacă părintele Surin voia să atingă perfecțiunea, să folosească atunci calea regală care era suficient de bună pentru restul celor din Societate – calea ascultării şi a dedicării active, a rugăciunii rostite şi a meditației discursive.

Lucrurile erau agravate în ochii criticilor săi de faptul că Surin era un om bolnav, o victimă a nevrozei – sau, cum i se spunea pe-atunci, a „melancoliei". Timp de cel

puțin doi ani înainte să ajungă la Loudun, suferise de pe urma unor tulburări psihosomatice cu efecte grave. Cel mai mic efort fizic îi provoca intense dureri musculare. Când încerca să citească, migrene îngrozitoare îl obligau să renunțe repede. Avea mintea întunecată şi confuză şi trăia în mijlocul unor „chinuri şi presiuni atât de extreme, încât nu ştia ce-are să se aleagă de el". Era posibil oare ca particularitățile purtării şi doctrinei sale să fi fost rezultatul unei minți bolnave într-un trup nesănătos?

Surin relatează că mulți dintre colegii săi iezuiți n-au putut fi convinşi până la final că ursulinele erau cu adevărat posedate. El n-avusese asemenea îndoieli, nici măcar înainte să ajungă în Loudun. Era convins că lumea este tot timpul întrepătrunsă cu supranaturalul în mod miraculos şi vizibil. Iar această convingere era sursa credulității sale totale. Oamenii nu trebuiau decât să spună că avuseseră de-a face cu sfinți, îngeri sau diavoli; Surin îi credea fără ezitare şi fără critică. Îi lipsea în mod flagrant „darul deosebirii duhurilor". De fapt, avea lipsuri până şi în ceea ce priveşte judecata şi bunul-simț. Surin era un paradox nu foarte rar: un om cu mari abilități care este în acelaşi timp puțin cam prost. N-ar fi putut niciodată să spună, precum domnul Teste, *La bêtise n'est*

pas mon fort[100]. Alături de inteligență şi sfințenie, prostia *era* punctul său forte.

Surin le-a văzut prima oară pe demonizate la unul dintre exorcismele publice oficiate de Tranquille, Mignon şi carmeliți. Venise la Loudun convins de realitatea posedării; spectacolul n-a făcut decât să-i întărească convingerea şi să o facă să pară şi mai certă. Acum ştia că diavolii erau absolut autentici „şi Dumnezeu îi dăruise atâta compasiune pentru starea celor posedate, încât nu putea să-şi rețină lacrimile". Îşi irosea compasiunea – sau cel puțin o acorda cui nu trebuia. „Diavolul", scrie sora Jeanne, „mă ademenea adesea cu o plăcere pe care o simțeam în agitațiile mele, precum şi-n celelalte lucruri cu totul neobişnuite pe care le făcea corpului meu. Îmi plăcea nespus să aud aceste lucruri spuse cu voce tare şi eram bucuroasă că dădeam impresia c-aş fi şi mai torturată decât celelalte". Prelungită peste măsură, orice plăcere se transformă în contrariul ei; cucernicele măicuțe au încetat să se mai bucure de posedare când exorcişții au început să exagereze. Aplicate cu moderație, exorcizări publice – ca orice alt fel de orgie – erau plăcute în sine. Acesta este un fapt care nu prea putea să nu le pară tulburător celor obişnuiți cu autoexaminarea în lumina unei stricte

[100] „Prostia nu este punctul meu forte" (Paul Valéry) (n.tr.).

moralități. Deşi sufletele erau considerate nevinovate de actele păcătoase comise în paroxismul posedării, sora Jeanne suferea de mustrări de conştiință cronice. „Şi nu e de mirare; căci îmi dădeam seama limpede că în majoritatea cazurilor eu însămi eram prima cauză a tulburărilor mele şi că diavolul nu acționa decât după indicațiile pe care eu însămi i le dădusem.” Ştia că atunci când se comporta scandalos nu era pentru că şi-ar fi dorit în mod liber scandalul. Cu toate acestea, „sunt încredințată, spre marea mea confuzie, că eu i-am înlesnit diavolului săvârşirea acestor lucruri şi că n-ar fi avut puterea să le facă dacă nu m-aş fi aliat cu el... Când mă opuneam cu putere, toate aceste furii dispăreau la fel de brusc precum veniseră; dar, vai, prea des se întâmpla să nu fac mari eforturi ca să mă opun”. Înțelegând că erau vinovate nu pentru ce făceau când îşi ieşeau din minți, ci pentru ce nu reuşiseră să facă înainte să fie cuprinse de isterie, pe călugărițe le chinuia îngrozitor acest sentiment de vinovăție. Destrăbălările posedării şi exorcismului erau ca nişte vacanțe vesele pe fondul acestei convingeri a păcatului. Se cuvenea să plângă nu pentru acele frenezii şi indecențe, ci pentru intervalele lucide dintre ele.

Cu mult înainte să ajungă la Loudun, lui Surin îi fusese acordată onoarea de a o exorciza pe maica

superioară. Când Laubardemont i-a spus că-i chemase pe iezuiți şi că urma să-l aibă drept confesor pe cel mai capabil şi mai sfânt tânăr părinte din Aquitania, sora Jeanne se îngrijorase foarte tare. Iezuiții nu erau ca acei capucini şi carmeliți grei de cap pe care îi păcălise mereu cu atâta uşurință. Erau deştepți, educați; iar pe deasupra, părintele Surin mai era şi sfânt, un om al rugăciunii, un contemplativ. Avea să ghicească imediat ce ascundea, avea să ştie când era cu adevărat posedată şi când numai se prefăcea sau cel puțin colabora cu diavolii. L-a implorat pe Laubardemont să fie lăsată cu vechii exorcişti – dragul canonic Mignon, bunul părinte Tranquille şi vrednicii carmeliți. Dar Laubardemont şi stăpânul lui deja se hotărâseră. Aveau nevoie de dovezi acceptabile pentru posedare şi doar iezuiții le-ar fi putut găsi. Sora Jeanne s-a supus, dar în silă. În săptămânile dinainte de sosirea lui Surin, a făcut toate eforturile să afle tot ce se putea despre noul ei exorcist. A scris scrisori prietenelor din alte mănăstiri, cerând informații, i-a tras de limbă pe iezuiții locali. Scopul ei în toate astea era să „studieze dispoziția omului care mă lua în primire" şi, aflând tot ce putea, „să mă port față de el cât mai puțin deschis, fără să-i dau nicio informație despre starea sufletului meu. Am rămas foarte fidelă acestei hotărâri". Când a sosit exorcistul cel

nou, ştia destule despre viaţa pe care o dusese la Marennes ca să poată face aluzii sarcastice la *ta Boinette* (numele batjocoritor pe care diavolul ei i-l dăduse lui Madeleine Boinet). Surin şi-a ridicat mâinile, uimit. Era un miracol – unul infernal, fireşte, dar evident autentic.

Sora Jeanne se hotărâse să-şi ţină secretele pentru ea şi şi-a respectat această hotărâre simţind şi exprimând o aversiune intensă faţă de noul ei exorcist şi intrând în convulsii (ca să folosim propriile-i cuvinte, „fiind tulburată pe dinăuntru şi pe dinafară de demoni") ori de câte ori Surin încerca s-o întrebe despre starea ei sufletească. Atunci când se apropia el, fugea şi, dacă era obligată să-l asculte, urla şi scotea limba. În toate astea, observă sora Jeanne, „îi punea la grea încercare virtutea. Dar el avea generozitatea de a-i pune dispoziţia pe seama diavolului".

Toate călugăriţele erau chinute de remuşcări şi de convingerea că au păcătuit, deşi erau posedate de diavoli, dar stareţa avea un motiv mai presant şi mai evident să se simtă vinovată decât celelalte surori. La scurt timp după execuţia lui Grandier, Isacaaron, care era un diavol al concupiscenţei, „a profitat de lenea mea pentru a mă ademeni cu cele mai oribile tentaţii împotriva castităţii. A săvârşit asupra trupului meu cea mai stranie şi mai dezlănţuită operaţiune care se poate închipui; apoi m-a

convins că rămăsesem grea şi a făcut-o în aşa fel încât credeam cu tărie asta şi prezentam toate semnele sarcinii". Li s-a destăinuit celorlalte surori ei şi curând o ceată întreagă de diavoli au anunţat sarcina. Exorciştii i-au raportat totul împuternicitului şi acesta i-a raportat Eminenţei Sale. Menstruaţia, scria el, încetase în ultimele trei luni; vomita constant, era deranjată la stomac, sânii aveau lapte şi pântecele se mărise vizibil. Pe măsură ce săptămânile treceau, stareţa devenea tot mai agitată. Dacă avea copil, ea, comunitatea pe care o conducea şi tot ordinul ei aveau să fie făcute de râs. Era copleşită de o disperare de care numai vizitele lui Isacaaron o mai salvau. Aceste vizite erau aproape întotdeauna nocturne. În întunericul odăii sale, auzea sunete şi simţea patul zguduindu-se. Mâini străine trăgeau cuvertura de pe ea, voci îi şopteau lucruri măgulitoare şi indecente la ureche. Câteodată se făcea o lumină ciudată în dormitor şi vedea silueta unei capre, a unui leu, a unui şarpe, a unui bărbat. Alteori devenea cataleptică şi, în timp ce zăcea fără să se poată mişca, simţea parcă nişte animale mici ce se târau sub cuverturi, gâdilându-i corpul cu labele şi boturile lor. Apoi vocea linguşitoare îi cerea, încă o dată, doar puţină dragoste, doar cele mai mici favoruri. Iar când ea răspundea că „cinstea ei era în mâinile lui Dumnezeu şi

că El avea să dispună de ea după voia Sa", era trântită jos din pat şi bătută atât de crunt, încât faţa îi era complet desfigurată şi corpul îi era acoperit cu vânătăi. „Se întâmpla foarte des să-mi facă asta, dar Dumnezeu îmi dădea mai mult curaj decât aş fi îndrăznit să sper. Şi totuşi, eram atât de nemernică, încât mă mândream cu aceste lupte meschine, gândindu-mă că eram foarte plăcută Domnului şi că nu aveam astfel niciun motiv să mă tem de reproşurile conştiinţei mele. Cu toate astea, n-am reuşit să-mi înăbuş remuşcările sau să mă împiedic să cred că nu eram ce dorea Dumnezeu să fiu."

Isacaaron era vinovatul principal şi către el şi-a îndreptat Surin toate energiile, toate tunetele ritualului. *Audi ergo et time, Satana, malorum radix, fomes vitiorum...*[101] Dar nimic nu mergea. „Cum nu voiam să-mi dezvălui ispitele, ele n-au făcut decât să crească." Şi, pe măsură ce Isacaaron devenea tot mai puternic, disperarea surorii Jeanne creştea şi ea, laolaltă cu frica de sarcina care avansa constant. Cu puţin timp înainte de Crăciun, a reuşit să procure anumite leacuri – pelin, desigur, aristolochia şi colocynthis, cele trei plante medicinale cărora ştiinţa galenică şi optimismul disperat al fetelor cu

---

101 „Auzi-mă şi te teme, Satană, rădăcină a răului, întemeietor al viciilor..." (n.tr.)

probleme le atribuiau puterea de a induce avorturi. Dar dacă pruncul murea nebotezat? Sufletul lui avea să fie pierdut pentru totdeauna. A aruncat leacurile.

Apoi i-a venit în minte alt plan. Avea să se ducă în bucătărie, să ia cel mai mare cuțit al bucătăresei, să-şi despice pântecul, să scoată copilul, să-l boteze şi apoi fie să moară, fie să se însănătoşească. În ziua de Anul Nou, 1635, s-a spovedit, „fără să-mi dezvălui totuşi planurile confesorului". A doua zi, înarmată cu un cuțit şi luând cu ea un vas cu apă pentru botez, s-a închis într-o odăiță de la ultimul etaj al mănăstirii. În încăpere se afla un crucifix. Sora Jeanne a îngenuncheat în fața lui şi s-a rugat la Dumnezeu „să ierte moartea ei şi pe cea a micii făpturi, în caz că aveam să murim amândouă, căci eram hotărâtă să o sugrum de îndată ce ar fi fost botezată". În timp ce se dezbrăca, a fost cuprinsă de nişte *petittes appréhensions d'estre damnée*; dar aceste mici temeri nu erau suficient de puternice ca s-o abată de la planul ei malefic. După ce şi-a dat jos veşmântul, a tăiat o gaură mare cu foarfeca în cămaşa de pe ea, a luat cuțitul şi a început să-l înfigă între cele două coaste aflate cel mai aproape de stomac, „foarte hotărâtă să merg până la capăt". Dar, deşi încearcă adesea să se sinucidă, istericii rareori reuşesc. „Iată intervenția miloasă a Providenței,

care m-a oprit să fac ce aveam de gând! Am fost brusc aruncată la podea cu o putere de nedescris. Cuțitul mi-a fost smuls din mână şi pus în fața mea, la picioarele crucifixului." O voce a strigat: „Opreşte-te!". Sora Jeanne şi-a ridicat ochii spre crucifix. Hristos şi-a desprins unul din brațe de pe cruce, întinzându-l spre ea. S-au auzit nişte cuvinte divine, după care diavolii au început să mormăie şi să urle. Stareța a decis pe loc să-şi schimbe modul de viață şi să se convertească pe deplin. Dar, între timp, sarcina avansa, iar Isacaaron nu renunțase deloc să spere. Într-o noapte s-a oferit, în schimbul unei compensații, să-i aducă o cataplasmă magică ce ar fi întrerupt sarcina, dacă şi-ar fi aplicat-o pe burtă. Stareța era foarte tentată să-i accepte condițiile, dar în cele din urmă a refuzat. Diavolul exasperat a bătut-o zdravăn. Altă dată, Isacaaron a plâns şi s-a jelit cu atâta mâhnire, încât inima surorii Jeanne s-a înmuiat şi stareța „a simțit o dorință să i se arate din nou". Aşa s-a şi întâmplat. Nu părea să existe niciun motiv pentru care situația să nu continue aşa la nesfârşit.

Uluit peste măsură, Laubardemont a trimis la Le Mans după celebrul doctor du Chêne. Acesta a venit, a examinat-o riguros pe stareță şi a declarat că sarcina ei era autentică. Uluiala lui Laubardemont s-a transformat

în spaimă. Cum ar fi primit protestanții această veste? Din fericire pentru toți cei implicați, Isacaaron şi-a făcut apariția la o exorcizare publică şi l-a contrazis categoric pe doctor. Toate simptomele acelea, de la grețurile matinale la laptele mamar, fuseseră născocite de demoni. „Apoi a fost silit să mă facă să vomit toate acumulările de sânge care se strânseseră în trupul meu. Asta s-a întâmplat în prezența unui episcop, a câtorva doctori şi a multor altor persoane." Toate semnele de sarcină au dispărut şi nu au mai revenit.

Spectatorii i-au mulțumit lui Dumnezeu; la fel şi stareța, dar din buze. În mintea ei, avea încă îndoieli. „Demonii", spune ea, „au făcut tot posibilul să mă convingă că ceea ce s-a întâmplat atunci când Domnul nostru m-a oprit să-mi despic pântecul ca să mă eliberez de aşa-zisa mea sarcină nu era de la Dumnezeu; şi, drept urmare, că trebuia să văd în toate acestea doar o iluzie, să le țin sub tăcere şi să nu le pomenesc la spovedanie". Mai târziu, aceste îndoieli s-au risipit şi s-a convins că la mijloc chiar fusese un miracol.

Surin nu s-a îndoit niciodată de miracol. Din punctul lui de vedere, tot ce se întâmpla la Loudun era supranatural. Credința sa era lacomă şi oarbă. Surin credea în posedare. Credea în vinovăția lui Grandier.

Credea că alți magicieni le influențau pe călugărițe. Credea că diavolul, constrâns cum se cuvine, era obligat să spună adevărul. Credea că exorcizările publice erau spre binele religiei catolice şi că nenumărați libertini şi hughenoți aveau să fie convertiți de îndată ce-aveau să-i audă pe diavoli dând mărturie despre realitatea transsubstanțierii. În fine, credea în sora Jeanne şi în roadele imaginației sale. Credulitatea este un mare păcat intelectual, pe care nu-l poate justifica decât cea mai invincibilă ignoranță. În cazul lui Surin, ignoranța putea fi învinsă şi era chiar voluntară. Am văzut că, în ciuda climatului intelectual predominant, mulți dintre colegii săi iezuiți nu aveau râvna lui indecentă de a crede. Îndoindu-se de posedare, erau liberi să refuze să consimtă la toate prostiile absurde şi hidoase pe care noul exorcist le acceptase fără să încerce măcar să le critice, îmboldit de interesul său morbid pentru grațiile şi dizgrațiile extraordinare. Aşa cum am văzut, prostia era unul dintre punctele forte ale lui Surin. Dar pe lângă ea mai erau şi sfințenia şi zelul eroic. Scopul său era desăvârşirea creştină – acea moarte pentru sine care-i permite sufletului să primească grația unirii cu Dumnezeu. Iar acest țel nu şi-l propunea doar sieşi, ci tuturor celor care puteau fi convinşi să-l însoțească pe calea purificării şi

supunerii față de Sfântul Duh. Alții îl ascultaseră – de ce nu şi stareța? Ideea i-a venit – şi a simțit că era o inspirație – când încă era la Marennes. Pe lângă exorcism, avea să folosească cu ea şi genul de antrenament spiritual pe care maica Isabel şi părintele Lallement îl folosiseră cu el. Avea să salveze sufletul demonizatei ridicându-l la lumină.

La o zi sau două după ce-a ajuns la Loudun, i-a vorbit despre asta surorii Jeanne; Isacaaron i-a răspuns cu hohote de râs, iar Leviatan cu un mârâit de dispreț furios. Diavolii i-au amintit că femeia aceea era proprietatea lor, o casă comună pentru găzduit diavoli; iar el îi vorbea despre exerciții spirituale şi o îndemna să-şi pregătească sufletul pentru unirea cu Dumnezeu! Trecuseră mai bine de doi ani de când ea încercase să practice rugăciunea mentală. Contemplație, auzi! Desăvârşire creştină! Hohotele au devenit furtunoase.

Dar Surin nu se lăsa descurajat. Se întorcea la datorie zi de zi, în ciuda blasfemiilor şi convulsiilor. Pusese Ogarul Cerului pe urmele ei şi avea de gând să-şi urmărească prada până la moarte – moartea care este viața eternă. Stareța încerca să scape; dar el se ținea scai de ea, o vâna cu rugăciunile şi omiliile sale. Îi vorbea despre viața spirituală, se ruga la Dumnezeu să-i dea puterea să treacă

prin aceste pregătiri intense, îi descria beatitudinea unirii. Sora Jeanne îl întrerupea cu hohote de râs, glume despre scumpa lui Boinette, râgâieli monstruoase, crâmpeie de cântece sau grohăieli ca de porci la ora mesei. Dar el îşi continua neobosit litania.

Într-o zi, după un spectacol de bestialitate diabolică mai respingător decât de obicei, Surin s-a rugat să i se îngăduie să sufere el în locul stareței şi-n numele ei. Voia să simtă tot ce o făcuseră diavolii să simtă; era gata să fie posedat, „dacă astfel Domnul, în mare mila Sa, are să binevoiască s-o vindece şi s-o conducă în practica virtuții". S-a rugat şi să i se îngăduie să sufere umilința supremă de a fi privit ca un nebun. Moraliştii şi teologii ne asigură că asemenea rugăciuni nu ar trebui făcute niciodată[102].

---

[102] „Aceste suferințe extreme, precum posedarea şi obsesia, țin, ca şi revelațiile, de ILUZIE; e limpede că nu trebuie niciodată să ni le dorim; trebuie doar să le acceptăm, chiar dacă nu vrem, ca să spun aşa. Dacă vrem să suferim, putem s-o facem prin mortificarea mândriei şi senzualității noastre. Astfel evităm să ne expunem unor pericole pe care nu le putem controla şi ale căror consecințe nu le cunoaştem. Dar imaginația noastră găseşte plăcere în miraculos; ea cere acele virtuți romantice care atrag atenția lumii... Şi, în plus, încercările ca posedarea şi obsesia sunt stânjenitoare nu doar pentru persoana implicată, ci şi pentru confesori şi pentru întreaga comunitate din care el sau ea face parte. Caritatea ne interzice să ne dorim asemenea suferințe." (A. Poulain, preot iezuit, *The Graces of Interior Prayer*, ediția engleză, p. 436.)

Din păcate, prudența nu se număra printre virtuțile lui Surin. Rugăciunea lipsită de înțelepciune, complet nelegitimă a fost rostită. Dar, când sunt sincere, rugăciunile primesc adesea răspuns – uneori, fără îndoială, printr-o intervenție divină directă; dar mai adesea, putem bănui, pentru că ideile sunt de aşa natură că tind să se obiectifice, să ia formă materială sau psihologică, în fapt sau ca simbol, în lumea reală sau în vis. Surin se rugase să poată suferi aşa cum suferise sora Jeanne. Pe 19 ianuarie, a început să aibă şi el obsesii.

Poate că s-ar fi întâmplat şi dacă nu s-ar fi rugat niciodată. Diavolii deja îl uciseseră pe părintele Lactance, iar părintele Tranquille avea să-l urmeze şi el curând. De fapt, ne spune Surin, toți exorciştii erau într-o anumită măsură hăituiți de demonii la a căror invocare contribuiseră şi pe care se străduiau din răsputeri să-i țină în viață. Niciun om nu poate să-şi concentreze atenția asupra răului sau chiar şi numai asupra ideii de rău şi să rămână neafectat. E incredibil de periculos să fii mai mult *împotriva* diavolului decât *pentru* Dumnezeu. Orice cruciat se expune riscului de a-şi pierde mințile. Este bântuit de răutatea pe care le-o atribuie duşmanilor săi; într-un fel, aceasta devine parte din el.

Posedarea este mai adesea mundană decât supranaturală. Oamenii sunt posedați de ura lor față de o persoană, o clasă, o rasă sau o națiune. În prezent, soarta lumii se află în mâinile unor posedați care au ajuns astfel prin propriile forțe – oameni bântuiți de (şi care manifestă) răul pe care au ales să-l vadă în alții. Ei nu cred în diavoli; dar au încercat din răsputeri să fie posedați – au încercat şi au avut un succes triumfal. Şi, cum în Dumnezeu cred şi mai puțin decât în diavol, pare foarte improbabil să se mai poată vindeca vreodată de această posedare. Concentrându-şi atenția asupra ideii unui rău metafizic şi supranatural, Surin s-a împins pe sine până la un grad de nebunie neobişnuit printre posedații mundani. Dar ideea pe care şi-o făcea despre bine era la rândul ei supranaturală şi metafizică şi l-a salvat în cele din urmă.

La începutul lui mai, Surin i-a scris prietenului său părintele d'Attichy, tot iezuit, explicându-i pe larg ce i se întâmplase. „De când ți-am scris ultima oară, am intrat într-o stare foarte diferită de orice mi-aş fi putut imagina, dar cu totul în armonie cu îndrumările pe care le-a dat providența sufletului meu... Sunt prins într-o luptă cu patru dintre cei mai răi diavoli din iad.... Câmpul de luptă cel mai puțin important este exorcismul; căci duşmanii mei s-au făcut cunoscuți în taină, fie noapte, fie zi, în mii

de feluri... În ultimele trei luni şi jumătate, n-am fost niciodată fără un diavol la datorie. Lucrurile au ajuns până acolo încât (pentru păcatele mele, cred) Dumnezeu a îngăduit... ca diavolii să iasă din trupul persoanei posedate şi, intrând într-al meu, să mă atace, să mă arunce la pământ, să mă chinuie în văzul tuturor, posedându-mă câteva ore în şir ca pe un demonizat."[103]

„Mi-e aproape imposibil să explic ce se întâmplă cu mine în tot acest timp, cum spiritul acesta străin se uneşte cu al meu fără să mă lipsească de conştiență sau de libertate interioară şi totuşi formând un al doilea «eu», de parcă aş avea două suflete, dintre care unul e deposedat de corpul meu şi de folosirea organelor sale şi stă retras, privindu-l pe celălalt, intrusul, cum face tot ce pofteşte. Aceste două spirite se luptă între hotarele unui câmp de bătălie care este corpul meu. Sufletul însuşi pare divizat; într-una dintre părțile sale este supus influențelor diabolice, iar în cealaltă unor sentimente care sunt fireşti pentru el ori inspirate de Dumnezeu. În acelaşi timp, simt şi o mare pace, de parcă aş fi pe placul Domnului, şi (fără să ştiu cum) o furie copleşitoare şi o ură față de

[103] Aceste manifestări exterioare ale infestării diabolice n-au apărut până în Vinerea Mare, pe 6 aprilie. De pe 19 ianuarie până la acea dată, simptomele obsesiei fuseseră pur psihologice.

Dumnezeu; aceasta din urmă se exprimă în eforturi frenetice (uimitoare pentru cei care le privesc) de a mă separa de El. În acelaşi timp, simt o mare bucurie şi plăcere şi, totodată, o tristeţe care izbucneşte în jelanii şi lamentaţii ca ale damnaţilor. Simt starea de damnare şi o înţeleg. Simt de parcă aş fi fost împuns cu ácele disperării în sufletul acela străin, ce pare al meu; între timp, celălalt suflet trăieşte într-o încredere deplină, se amuză pe seama acestor simţăminte şi blestemă fiinţa care le provoacă. Simt chiar că ţipetele care-mi ies pe gură vin din ambele suflete în acelaşi timp; şi mi se pare dificil să-mi dau seama dacă sunt rezultatul bucuriei sau al delirului. Tremurul care mă cuprinde atunci când sfânta împărtăşanie este aplicată pe vreo parte a corpului meu e provocat simultan (aşa mi se pare) de oroarea acestei proximităţi, pe care o găsesc insuportabilă, şi de o venerație sinceră...

Când, împins de unul dintre aceste două suflete, încerc să-mi fac semnul crucii peste gură, celălalt suflet îmi dă mâna la o parte sau ia degetul între dinţi şi muşcă cu sălbăticie. Dar descopăr că rugăciunea mentală nu e niciodată mai uşoară sau mai liniştită ca în mijlocul acestei agitaţii, în timp ce trupul se zvârcoleşte pe jos şi slujitorii Bisericii îmi vorbesc ca unui diavol, umplându-

mă de afurisenii. Nu pot să-ți descriu bucuria pe care o simt astfel când mă văd transformat într-un diavol, nu prin revoltă împotriva lui Dumnezeu, ci printr-o nenorocire ce este un simbol limpede al stării în care m-a adus păcatul...

Când ceilalți demonizați mă văd în această stare, e o bucurie să-i văd cum exultă, să aud cum diavolii se amuză pe seama mea! «Doctore, vindecă-te pe tine însuți! E vremea să urci la amvon! Ce frumos e să vezi creatura *aia* predicând!...» Ce favoare mi se face – să cunosc din proprie experiență starea din care Iisus Hristos m-a scos, să-mi dau seama de măreția mântuirii Sale, nu din auzite, ci simțind cu adevărat starea din care am fost mântuiți!...

Aici mă aflu acum, aşa sunt aproape în fiecare zi. Am devenit subiect de dispută. Există posedare adevărată? E posibil ca nişte slujitori ai Bisericii să aibă asemenea necazuri? Unii spun că toate astea sunt pedeapsă de la Dumnezeu asupra mea, o pedeapsă pentru cine ştie ce iluzie; alții spun altceva. Cât despre mine, eu nu spun nimic şi nu doresc să-mi schimb soarta, fiind cu totul încredințat că nimic nu e mai bine decât să fii făcut cât se poate de umil...”

(În scrierile sale de mai târziu, Surin a dezvoltat această temă mai pe larg. Insista că există multe cazuri în

care Dumnezeu se foloseşte de posedări ca de un proces purgativ care trebuie să preceadă iluminarea. „Una dintre căile cele mai obişnuite ale lui Dumnezeu spre graţie este să-i permită diavolului să posede ori să bântuie suflete pe care El doreşte să le ridice la un rang înalt de sfinţenie.” Diavolii nu pot să posede voinţa şi nu-şi pot sili victimele să comită păcate. Îndemnurile diabolice la blasfemie, impuritate şi ură de Dumnezeu nu mânjesc sufletul. Ba chiar prind bine, în măsura în care fac sufletul să simtă tot atâta umilinţă pe cât ar simţi dacă asemenea orori ar fi comise voluntar. Aceste umilinţe, precum şi chinurile şi temerile cu care demonii umplu mintea sunt „creuzetul în care arde până dispare, până în adâncul inimii şi în măduva oaselor, toată iubirea de sine”. Între timp, Dumnezeu Însuşi lucrează asupra sufletului în suferinţă, iar acţiunile Sale sunt „atât de puternice, atât de insinuante şi de încântătoare, încât ai putea spune despre suflet că este una dintre cele mai frumoase opere ale milei Sale”.)

Surin îşi încheia scrisoarea către părintele d’Attichy cerându-i să dea dovadă de discreţie şi să păstreze secretul celor citite. „În afară de confesorul meu şi de superiorii mei, eşti singura persoană căreia i-am destăinuit lucrurile astea.” Dar încrederea i-a fost trădată.

Părintele d'Attichy a arătat scrisoarea oricui îi ieşea în cale. S-au făcut numeroase cópii după ea şi acestea au circulat, iar în câteva luni a fost şi tipărită ca foaie volantă. Alături de criminalii condamnați şi viței cu şase picioare, Surin şi-a luat locul printre ştirile menite să amuze publicul fără pretenții.

Începând din acel moment, Leviatan şi Isacaaron s-au ținut aproape. Dar între atacurile acestora asupra trupului său şi în timp ce-i bântuiau sufletul, Surin şi-a putut vedea de misiunea lui – sanctificarea surorii Jeanne. Când ea fugea, el o urmărea. Încolțită, se întorcea şi țipa la el. Lui nu-i păsa. Îngenunchind la picioarele ei, se ruga pentru ea. Stătea lângă ea şi-i şoptea la ureche doctrina spirituală a părintelui Lallemant. „Desăvârşirea interioară, ascultarea față de Sfântul Duh, purificarea inimii, plecarea voinței în fața lui Dumnezeu..." Diavolii ei se zvârcoleau şi spuneau aiureli, dar el îşi vedea de treabă, deşi putea să audă în minte batjocurile lui Leviatan, îndemnurile obscene ale lui Isacaaron, demonul necurățeniei.

Surin n-avea doar demonii pe cap. Chiar şi-n orele ei de normalitate – poate mai ales în orele ei de normalitate –, starețа tot nu-l putea suferi. Nu-l suferea pentru că se temea de el, pentru că se temea ca inteligența lui să nu îi dea în vileag adevărata față, pe care, în intervalele ei de

luciditate, o conştientiza: pe jumătate actriță, pe jumătate păcătoasă fără căință şi în întregime isterică. Surin o ruga să fie sinceră cu el. Răspunsul era ori un urlet de fiară, ori o declarație a călugăriței că nu avea nimic de mărturisit.

Relația dintre energumenă şi exorcistul ei era complicată de faptul că, în săptămâna Paştelui, sora Jeanne a fost copleşită brusc „de nişte dorințe foarte malefice şi de sentimentul unei afecțiuni cât se poate de nelegiuite" pentru bărbatul de care se temea şi pe care îl detesta atât de mult. Nu se putea hotărî să-şi destăinuie secretul şi Surin însuşi a fost cel care, după trei ore de rugăciune în fața sfintei împărtăşanii, s-a referit primul la aceste „ispite infame". „Dacă a fost vreodată cineva uluit", scrie sora Jeanne, „eu am fost, cu acel prilej". Era târziu şi el a lăsat-o să-şi rumege uimirea. Într-un final, ea s-a decis, încă o dată, să-şi schimbe nu doar comportamentul față de Surin, ci şi întregul mod de viață. Era o hotărâre a voinței de suprafață. Jos de tot, în subconştient, demonii erau de altă părere. Încerca să citească, dar mintea i se golea cu totul. Încerca să se gândească la Dumnezeu, să-şi țină sufletul în prezența lui; de îndată o apuca o durere de cap îngrozitoare, însoțită de „ciudate stări de confuzie şi slăbiciune". Pentru toate aceste simptome, Surin avea un remediu suprem: rugăciunea mentală. Ea s-a învoit să o

încerce. Diavolii au devenit şi mai furioşi. La prima menționare a desăvârşirii interioare, i-au făcut corpul să intre în convulsii. Surin a pus-o să se întindă pe o masă şi a legat-o bine cu funii, ca să nu se poată mişca. Apoi a îngenuncheat lângă ea şi, şoptindu-i la ureche, a dat glas unei meditații model. „Mi-am ales drept subiect convertirea inimii întru Dumnezeu şi dorința ei de a i se consacra complet. Am făcut trei demonstrații separate, pe care le-am explicat într-o manieră afectuoasă, făcând totul în numele Maicii Sfinte." Ceremonia aceasta a fost repetată zilnic. Legată ca pentru o operație, stareța era la mila Domnului. Se lupta, țipa, dar prin tot vacarmul acela tot putea să audă vocea celui care îi dorea neabătut binele. Câteodată, Leviatan îşi îndrepta atenția spre exorcist şi, brusc, părintele Surin nu mai putea să vorbească. Stareța râdea drăceşte. Apoi venea iar curentul; rugăciunile, învățăturile şoptite continuau din punctul în care fuseseră întrerupte.

Când diavolii deveneau prea violenți, Surin se întindea după o casetă de argint în care se afla o azimă sfințită şi o punea pe fruntea sau pieptul stareței. După prima convulsie agonizantă, „ea trecea la o stare de mare pioşenie, cu atât mai mult cu cât îi şopteam la ureche toate lucrurile cu care Dumnezeu găsea de cuviință să mă

inspire. Devenea foarte atentă la ce-i spuneam şi se cufunda într-o stare profundă de reculegere. Efectul asupra inimii ei era aşa de mare... încât îi dădeau lacrimile".

Era o convertire – dar una în contextul isteriei, o convertire pe scena unui teatru imaginar. Cu opt ani înainte, când era o călugăriță tânără ce încerca să fie pe placul maicii ei superioare, sora Jeanne avusese pentru scurtă vreme ambiția de a deveni o a doua Sfânta Teresa. Nimeni altcineva nu fusese impresionat, în afară de bătrână. Apoi a fost numită stareță şi a avut vorbitorul mănăstirii pe mână; misticismul a început să i se pară mai puțin interesant. După aceea, aproape brusc, apăruse obsesia ei cu visul erotic pe care-l botezase Grandier. Nevroza ei s-a adâncit. Canonicul Mignon a vorbit despre diavoli, a făcut exorcisme şi i-a împrumutat propriul exemplar al cărții lui Michaelis despre cazul Gauffridy. Ea l-a citit şi, de-atunci înainte, s-a văzut ca fiind regina demonizatelor. Ambiția ei pe atunci era să le întreacă pe toate în orice – în blasfemie, în grohăieli, în limbajul murdar, în acrobații. Ştia, fireşte, că „toate tulburările sufletului ei aveau la bază propria personalitate" şi că „ar fi trebuit să se învinovățească pe sine pentru acele tulburări, fără să invoce cauze externe". Sub influența lui

Michaelis şi Mignon, acele defecte înnăscute s-au cristalizat în şapte demoni. Iar demonii aveau acum viața lor autonomă şi deveniseră stăpânii ei. Ca să scape de ei, trebuia să scape de proastele ei obiceiuri şi de aplecările ei urâte. Noul confesor îi spunea întruna că, pentru a face asta, trebuia să se roage, să se expună luminii divine. Ardoarea lui Surin era contagioasă; stareța era mişcată de sinceritatea bărbatului şi înțelegea că, dincolo de simptomele obsesiei lui, acesta ştia, dintr-o experiență profundă, ce spune. După ce-l asculta, îşi dorea să ajungă la Dumnezeu; dar îşi dorea să ajungă la El în cel mai spectaculos mod cu putință, în fața unui public numeros care s-o admire. Fusese regina demonizatelor; acum îşi dorea să fie sfântă – sau mai degrabă îşi dorea să fie cunoscută drept sfântă, să fie canonizată pe loc, să facă minuni, să fie invocată în rugăciuni...

S-a implicat în noul rol cu toată energia ei obişnuită. Şi-a ridicat norma de rugăciune mentală de la jumătate de oră pe zi la trei sau patru ore şi, ca să fie pregătită pentru iluminare, s-a supus unui curs de crunte austerități fizice. Şi-a schimbat patul cu saltea de puf cu unul de scânduri goale; făcea tot felul de fierturi de pelin pe care să le toarne, în loc de sos, peste mâncare; purta o cămaşă aspră din păr şi o centură cu ținte care îi răneau corpul; se

bătea cu un bici de cel puțin trei ori pe zi şi, uneori, ne spune, se bătea chiar până la şapte ore într-o singură zi. Fiindcă credea cu tărie în disciplină, Surin o încuraja să continue. Observase că diavolii care înainte râdeau de ritualurile Bisericii erau adesea puşi pe fugă în câteva minute de o biciuire sănătoasă. Iar biciul era la fel de bun pentru melancolia naturală ca şi pentru posedarea supranaturală. Sfânta Teresa descoperise şi ea acelaşi lucru. „O spun din nou (căci am văzut şi am avut mult de-a face cu numeroase persoane tulburate de boala melancoliei) că nu există alt remediu decât să încerci s-o învingi cu toate mijloacele pe care le ai la dispoziție... Dacă vorbele nu sunt îndeajuns, atunci recurgi la pedepse, şi chiar la pedepse grele, dacă cele uşoare nu vor da roade. Pare nedrept", adaugă sfânta, „să o pedepseşti pe călugărița bolnavă, care nu se poate ajuta singură, de parcă ar fi sănătoasă". Dar trebuie reținut, în primul rând, că aceşti nevrotici fac enorm de mult rău sufletelor altora. În plus, „eu chiar cred că răul se naşte adesea dintr-un spirit nedisciplinat, care a fost prost învățat şi căruia îi lipseşte umilința... Satana caută să câştige multe suflete sub pretextul acestei dispoziții (al melancoliei). E mai răspândită în vremea noastră decât altădată; motivul este că îndărătnicia şi destrăbălarea au ajuns să fie numite

melancolie”. În rândul persoanelor care considerau de la sine înțelese libertatea absolută a voinței şi depravarea totală a naturii, ținerea din scurt a nevroticilor în felul acesta era, după toate aparențele, foarte eficace. Ar mai funcționa astăzi? În unele cazuri, poate că da. Pentru restul, „discutarea problemelor” va fi probabil mai eficientă în actualul climat intelectual decât terapia de şoc autoaplicată.

Din cauza şedințelor de exorcism şi a turiştilor care tot veneau şi plecau, capela mănăstirii devenise prea zgomotoasă pentru conversațiile pe şoptite dintre sora Jeanne şi confesorul ei. La începutul verii lui 1635, au început să se întâlnească într-un loc mai ferit, în pod, chiar sub acoperiş. S-a instalat acolo un grilaj improvizat. Printre gratii, Surin îi dădea instrucțiuni sau îi ținea prelegeri de teologie mistică. Şi tot printre gratii, stareța îi spunea despre tentațiile ei , despre luptele ei cu demonii, despre experiențele ei (deja miraculoase) din timpul rugăciunii mentale. Apoi meditau împreună în tăcere şi podul devenea, în cuvintele lui Surin, „o casă a îngerilor şi un paradis al desfătărilor” în care amândoi primeau grații extraordinare. Într-o zi, când meditau la disprețul îndurat de Iisus în timpul Pătimirilor Sale, sora Jeanne a intrat într-un extaz. La final, a povestit prin grilaj că „se

apropiase atât de mult de Dumnezeu, încât El, cum ar veni, o sărutase cu gura Lui”.

Ce credeau între timp ceilalți exorcişti despre toate astea? Ce părere aveau bunii oameni din Loudun? Surin ne spune că a „auzit oamenii bombănind: ce-o fi făcând iezuitul ăsta în fiecare zi cu o călugăriță posedată? Am răspuns în sinea mea: nu ştiți voi însemnătatea trebii la care m-am înhămat. Mi se părea că raiul şi iadul se învăpăiaseră pentru acest suflet, unul de iubire, altul de furie, fiecare căznindu-se să o tragă înspre sine”. Dar nimeni altcineva nu vedea ce vedea el. Tot ce ştiau ceilalți era că, în loc să o supună pe penitenta sa rigorii depline a exorcismelor, Surin îşi petrecea ore întregi cu ea în discuții private, încercând s-o învețe (în ciuda diavolilor ei) să ducă o viață de desăvârşire creştină. Încercarea li se părea pur şi simplu prostească colegilor săi, cu atât mai mult cu cât Surin însuşi era bântuit şi de multe ori avea nevoie de exorcizare la rândul lui. (În mai, când Gaston d’Orléans, fratele regelui, a venit să vadă diavolii, fusese posedat public de Isacaaron, care trecuse din trupul surorii Jeanne în cel al iezuitului. În timp ce demonizata stătea calmă, lucidă şi zâmbind ironic, exorcistul ei se zvârcolea pe podea. Fireşte că prințul a fost încântat, dar pentru Jean-Joseph fusese încă o umilință din lunga serie de

umilințe la care-l supunea enigmatica providență.) Nimeni n-a pus la îndoială puritatea intențiilor sau acțiunilor lui Surin; dar toți credeau că purtarea sa era indiscretă şi toți deplângeau bârfele pe care, inevitabil, le provocase. La sfârşitul verii, superiorul provincial al ordinului era sfătuit să-l recheme la Bordeaux.

Între timp, şi stareța fusese supusă tuturor încercărilor. În rolul ei cel nou, de mare sfântă contemplativă, oferea un spectacol care ar fi trebuit să suscite tot interesul. În schimb, „Domnul nostru a îngăduit să am multe de suferit în conversațiile cu surorile mele, prin lucrările diavolilor care le chinuiau; căci cele mai multe dintre ele arătau o mare duşmănie față de mine din pricina schimbării purtării mele şi a modului meu de viață, pe care o vedeau. Demonii le-au convins că diavolul provocase această schimbare, ca să mă pună în poziția de a putea să le judec şi caracterul, şi purtarea. Ori de câte ori eram cu ele, demonii le făceau pe unele să se strâmbe la mine şi să râdă de tot ce ziceam şi făceam, lucru care pentru mine era foarte dureros". În timpul exorcismelor, călugărițele se refereau la stareța lor cu apelativul *le diable dévot*, „diavolul evlavios". Exorciştii le împărtăşeau opinia. Toți clericii prezenți erau sceptici, în afară de Surin. Degeaba încerca sora Jeanne să-i convingă că

marele Sfânt Iosif obținuse pentru ea darul rugăciunii mentale, degeaba pretindea cu modestie că fusese „înălțată de Maiestatea divină la rangul contemplației, prin care am primit mari iluminări, iar Domnul nostru s-a comunicat pe Sine sufletului meu într-o manieră specială şi intimă". În loc să se plece în fața acestui izvor de înțelepciune divină, exorciştii nu-i spuneau decât că posedații erau foarte predispuşi la acest gen de iluzii. Confruntată cu o asemenea învârtoşare a inimii, stareța nu putea decât să se retragă ori în nebunie, ori în podul mănăstirii, împreună cu dragul, bunul şi credulul ei părinte Surin.

Dar până şi părintele Surin era o încercare pentru ea. Era destul de dispus să creadă tot ce spunea ea despre grațiile ei extraordinare, dar idealurile lui de sanctitate erau prea înalte, ceea ce nu se putea spune şi despre aprecierea lui cu privire la caracterul surorii Jeanne. Una e să mărturiseşti tu că eşti orgolios şi înclinat spre plăcerile simțurilor şi cu totul altceva să-ți spună altcineva aceste adevăruri despre tine. Iar Surin nu se mulțumea să-i spună surorii Jeanne care erau defectele ei, ci mai şi încerca să le corecteze. Era convins că stareța era posedată de diavoli; dar era convins şi că diavolii îşi trăgeau puterea din defectele victimei. Scăpând de defecte,

puteai scăpa şi de demoni. Era deci necesar, după cum spunea Surin, „să atace calul ca să-l trântească pe călăreț”. Dar calului nu-i plăcea deloc să fie atacat. Căci, deşi sora Jeanne se hotărâse să se „îndrepte spre Dumnezeu prin desăvârşire”, deşi se vedea deja ca pe o sfântă şi o durea când alții nu vedeau decât comediantul inconştient (sau poate mult prea conştient), procesul de sanctificare i se părea extrem de dureros şi tulburător. Surin o lua foarte în serios ca extatică şi asta o flata; era cum ar fi trebuit să fie. Dar, din păcate pentru stareță, o lua şi mai în serios ca penitentă şi ascetă. Când devenea prea arogantă, o respingea. Când cerea penitențe spectaculoase – mărturisirea publică a păcatelor, retrogradarea la rangul de soră laică –, el insista în schimb pe practicarea unor mortificări mărunte, neevidente, dar persistente. Când se mai întâmpla uneori să o facă pe marea doamnă, o trata de parcă ar fi fost o spălătoreasă. Exasperată, se refugia în furia mândră a lui Leviatan, în delirurile lui Behemot împotriva lui Dumnezeu, în clovneriile lui Balaam. În loc să recurgă la exorcisme, lucru care de acum le plăcea tuturor diavolilor, Surin le poruncea entităților care o infestau să se biciuiască. Şi, din moment ce stareța îşi păstra mereu destulă libertate şi suficientă dorință autentică de autoameliorare pentru a-şi

da consimțământul, demonii trebuiau să asculte. „Putem să ne împotrivim Bisericii”, spuneau ei, „putem să-i sfidăm pe preoți. Dar nu ne putem opune voinței târfei ăsteia”. Plângându-se sau blestemând, fiecare după propria personalitate, acceptau totuşi jugul disciplinei. Leviatan se lovea cel mai tare; Behemot venea imediat pe locul doi. Dar Balaam şi mai ales Isacaaron se temeau de durere şi cu greu puteau fi convinşi să se lovească. „Era un spectacol admirabil”, spune Surin, „când demonul senzualității administra pedeapsa”. Loviturile erau uşoare, dar țipetele erau sfredelitoare, iar lacrimile puhoi. Diavolii suportau pedepsele mai puțin decât le putea suporta sora Jeanne în starea ei normală. O dată a fost nevoie de o oră întreagă de flagelare pentru a face să dispară anumite simptome psihosomatice provocate de Leviatan; dar de cele mai multe ori erau de ajuns câteva minute de autopedepsire. Diavolul îşi lua tălpăşița, iar sora Jeanne era liberă să-şi urmeze calea spre desăvârşire.

Era o cale plicticoasă şi, cel puțin pentru sora Jeanne, desăvârşirea avea un mare defect: era la fel de inobservabilă ca şi acele mortificări mărunte şi enervante pe care i le prescria părintele Surin. Erai înălțată la rangul contemplației, erai onorată cu comunicări private venite de sus. Dar ce puteai să arăți în schimbul lor? Nimic. Trebuia

să le spui despre grațiile pe care le primiseşi, iar ei nu făceau decât să ridice din umeri sau să scuture din cap. Şi când te comportai aşa cum trebuie să se fi comportat şi binecuvântata Maică Teresa, ei râdeau în hohote sau se înfuriau şi te făceau ipocrită. Era nevoie de ceva mai convingător, ceva spectaculos, ceva care să fie în mod evident supranatural.

Nu mai mergea cu miracole diabolice; sora Jeanne încetase să mai fie regina demonizatelor şi acum aspira la canonizare imediată. Primul ei miracol divin a avut loc în februarie 1635. Isacaaron a mărturisit într-o zi că trei magicieni anonimi, doi din Loudun şi unul din Paris, intraseră în posesia a trei azime sfințite, pe care aveau de gând să le ardă. Surin i-a poruncit imediat lui Isacaaron să meargă să aducă azimele, care erau ascunse sub o saltea la Paris. Isacaaron a dispărut şi nu s-a mai întors. Balaam a primit apoi poruncă să-l ajute; a refuzat cu încăpățânare, dar în cele din urmă a fost obligat să se supună, cu ajutorul îngerului bun al lui Surin. Ordinele erau ca azimele să fie prezentate a doua zi, la exorcismul de seară. La momentul stabilit, Balaam şi Isacaaron şi-au făcut apariția şi, după multă împotrivire şi multe contorsiuni ale trupului stareței, au anunțat că azimele se aflau într-o crăpătură, deasupra chivotului. „Demonii au

făcut apoi trupul stareței, care era foarte mic, să se întindă." Mâna de la capătul brațului lungit s-a înfipt în crăpătură şi a scos de-acolo o bucată de hârtie în care fuseseră învelite trei azime.

Surin a dat o mare importanță acestei minuni incredibil de suspecte. În autobiografia sa, sora Jeanne nici măcar n-o menționează. Să se fi ruşinat de renghiul pe care i-l jucase cu atâta succes confesorului ei credul? Sau i s-a părut că miracolul fusese în esență nesatisfăcător? E adevărat că ea jucase rolul principal în acest episod; dar nu era în principiu episodul *ei*. Avea nevoie de un miracol numai al ei, iar în toamna aceluiaşi an a obținut în sfârşit ce dorea.

Spre sfârşitul lui octombrie, cedând presiunii opiniei publice dinăuntrul ordinului, superiorul pentru Aquitania a poruncit ca Surin să se întoarcă la Bordeaux şi locul să-i fie luat de un exorcist mai puțin excentric. S-a aflat vestea. Leviatan exulta, dar sora Jeanne era foarte tulburată când şi-a venit în fire. Simțea că trebuie făcut ceva. S-a rugat Sfântului Iosif şi era ferm convinsă „că Dumnezeu ne va ajuta şi că demonul ăsta mândru va fi umilit". După aceea, timp de trei sau patru zile, a zăcut bolnavă la pat; apoi s-a simțit dintr-odată suficient de bine ca să ceară să fie exorcizată. „În ziua aceea (era 5

noiembrie) s-a întâmplat ca multe persoane de vază să fie prezente în biserică pentru a vedea exorcizările, lucru care nu s-a întâmplat fără providența specială a lui Dumnezeu." (Providența specială era regula atunci când erau implicate personaje foarte importante. Diavolii îşi făceau mereu isprăvile cele mai mari în prezența nobililor.)

Exorcizarea a început şi „Leviatan a apărut într-o manieră cu totul extraordinară, lăudându-se că triumfase asupra slujitorului Bisericii". Surin a contraatacat, poruncindu-i demonului să se închine sfintei împărtăşanii. Au urmat urletele şi convulsiile obişnuite. Apoi „Dumnezeu, în mare mila Sa, ne-a dat mai multe decât am fi putut îndrăzni să sperăm". Leviatan s-a prosternat – sau, mai bine zis, a pus-o pe sora Jeanne să se prosterneze la picioarele exorcistului. Recunoştea că ticluise planuri de a-i întina onoarea lui Surin şi-i cerea iertare; apoi, după o ultimă convulsie, a părăsit trupul stareței pentru totdeauna. Era un triumf pentru Surin şi o reabilitare a metodei sale. Impresionați, ceilalți exorcişti au lăsat-o mai moale şi superiorul provincial i-a mai dat o şansă. Sora Jeanne obținuse ce voia şi, în acest fel, arătase că, deşi era posedată de diavoli, şi diavolii erau, cel puțin într-o anumită măsură, posedați de ea. Aveau ei puterea de a o face să se comporte ca o nebună; dar ea

avea, când alegea s-o folosească, puterea de a-i face să se comporte ca şi cum n-ar fi existat.

După plecarea lui Leviatan, pe fruntea stareței a apărut o cruce însângerată care a rămas acolo trei săptămâni încheiate, perfect vizibilă. Era bine, dar avea să urmeze ceva mult mai bun. Balaam a anunțat acum că era pregătit să plece şi s-a legat că-şi va scrie la plecare numele pe mâna stângă a stareței, unde acesta va rămâne până la moartea ei. Surorii Jeanne nu prea i-a surâs ideea de a fi marcată pe veci cu semnătura duhului bufoneriei. Mult mai bine ar fi fost dacă demonul ar fi putut fi obligat să scrie, de pildă, numele Sfântului Iosif! Urmând sfatul lui Surin, ea a început o serie de nouă împărtăşanii succesive în cinstea sfântului. Balaam a făcut tot posibilul ca să întrerupă novena. Dar starea de rău şi confuzia mintală n-au dat roade; stareța lupta cu dârzenie. Într-o dimineață, chiar înainte de liturghie, Balaam şi Behemot – bufoneria şi blasfemia – i-au intrat în cap şi i-au provocat atâta tulburare şi confuzie, încât, deşi ştia foarte bine că nu e bine ce face, a simțit o pornire nebună să se repeadă în refectoriu. Acolo, „am mâncat cu atâta lăcomie, că la acea masă am înfulecat mai mult decât ar fi putut mânca trei flămânzi într-o zi întreagă". Împărtăşania ieşise din discuție. Copleşită de tristețe, sora Jeanne i-a cerut ajutor

lui Surin. El şi-a pus etola şi a dat poruncile trebuincioase. „Demonul mi-a intrat iarăşi în cap şi m-a făcut să vărs atât de mult, încât părea cu totul de neînchipuit.” Balaam a jurat că stomacul era complet gol, iar părintele Surin a hotărât că stareța putea să se împărtăşească fără grijă. „Şi aşa mi-am văzut de novenă până la capăt.”

Pe 29 noiembrie, duhul bufoneriei a plecat şi el, în sfârşit. Printre spectatori se numărau cu această ocazie doi englezi – Walter Montague, fiul primului earl de Manchester, proaspăt convertit la catolicism şi dornic să creadă orice, şi tânărul său prieten şi protejat, Thomas Killigrew, viitorul dramaturg. La câteva zile după eveniment, Killigrew i-a scris o lungă scrisoare unui prieten din Anglia, descriind tot ce văzuse la Loudun[104]. Experiența, spune el, „i-a întrecut toate aşteptările”. Mergând de la o capelă la alta în biserica mănăstirii, văzuse în prima zi a vizitei sale patru sau cinci dintre energumene îngenunchind în tăcere ca să se roage; fiecare avea exorcistul ei în spate, care îngenunchea şi el, ținând de un capăt o funie legată în jurul gâtului călugăriței. Nişte cruciulițe erau prinse pe această funie, care le servea

[104] Tipărită pentru prima (şi, după câte se pare, ultima) dată în *European Magazine*, februarie 1803.

exorciştilor drept lesă pentru a controla, cât de cât, agitațiile diavolilor. Deocamdată era linişte şi pace şi „n-am văzut decât îngenuncheri”. În următoarea jumătate de oră, două dintre călugărițe şi-au pierdut controlul. Una din ele s-a repezit la beregata unui călugăr; cealaltă a scos limba, şi-a aruncat brațele în jurul gâtului exorcistului său şi a încercat să-l sărute. În tot acest timp, prin grilajele care separau biserica de mănăstire, s-au auzit urlete. După aceea, tânărul a fost chemat de Walter Montague să vadă cum pot diavolii să citească gândurile oamenilor. Diavolii au avut succes cu convertitul, dar cu Killigrew nu prea le-a mers. În pauzele acestui spectacol, au oferit rugăciuni pentru Calvin şi au potopit cu blesteme Biserica Romei. Când unul dintre demoni a plecat, turiştii au întrebat unde se dusese. Răspunsul călugăriței a fost atât de explicit, încât redactorul de la *European Magazine* nu a avut curajul să-l dea tiparului.

A urmat exorcismul surorii Agnes, cea tânără şi frumoasă. Am povestit deja într-un capitol anterior relatarea lui Killigrew despre acest episod. Tânărul nostru cavaler a fost oripilat şi dezgustat să vadă doi țărani vânjoşi țintuind fragila făptură la podea, în timp ce călugărul ei i-a pus triumfător piciorul mai întâi pe piept, apoi pe gâtul alb.

A doua zi, totul a fost luat de la capăt; dar de data asta spectacolul s-a terminat într-un mod mai puțin revoltător şi mai interesant. „După ce s-au terminat rugăciunile”, scrie Killigrew, „ea (starețа) s-a întors spre călugăr (Surin), care i-a pus la gât un şirag de cruci şi l-a legat cu trei noduri. Ea a îngenuncheat, calmă, şi n-a încetat să se roage până când a fost legată sfoara; dar apoi s-a ridicat şi a renunțat la mătănii; după ce-a făcut o plecăciune la altar, s-a dus la o bancă ce aducea cu o canapea, făcută anume pentru exorcisme; sunt mai multe bănci din acestea în capelă”. (Ar fi interesant de ştiut dacă mai există vreuna dintre aceste strămoaşe ale sofalei psihanalistului.) „Capătul acestei bănci era întors spre altar; s-a îndreptat spre ea cu atâta umilință, încât ai fi crezut că această răbdare ar fi fost de-ajuns şi singură, fără rugăciunile preoților, pentru a-i alunga pe diavoli. Când a ajuns la ea, s-a întins şi l-a ajutat pe preot s-o lege cu două frânghii, una în zona mijlocului şi alta la coapse şi picioare. Când a fost legată şi l-a văzut pe preotul cu cutia în care se afla împărtăşania, a oftat şi a început să tremure, în aşteptarea torturilor ce aveau să urmeze. Nu arăta o umilință şi o răbdare ieşite din comun; căci toate sunt aşa, şi în aceleaşi situații. Când s-a terminat exorcismul acesta, o altă posedată l-a chemat pe altul

dintre părinți la ea, şi-a aranjat banca singură, s-a întins pe ea şi s-a legat, aşa cum făcuse şi cealaltă. E ciudat să vezi cu câtă sfioşenie merg la altar, atunci când şi-au venit în fire, şi cum umblă prin mănăstire. Chipul şi înfățişarea lor umile exprimă ceea ce sunt (fecioare dedicate religiei). Călugărița asta, la începutul exorcismului, stătea întinsă acolo de parcă ar fi dormit...” Surin a început să lucreze cu stareța. Balaam a apărut în câteva minute. Zvârcoliri şi convulsii, blasfemii abominabile, schimonoseli înspăimântătoare. Burta surorii Jeanne s-a umflat brusc, de arăta precum cea a unei femei însărcinate; apoi sânii i s-au umflat în aceeaşi măsură ca şi burta. Exorcistul aplica relicve pe fiecare parte afectată şi umflăturile treceau. Killigrew a făcut un pas în față şi i-a atins mâna – era rece; i-a luat pulsul, era liniştit şi lent. Stareța l-a împins şi a început să-şi tragă scufia de pe cap. Câteva clipe mai târziu, țeasta rasă era dezgolită. Şi-a dat ochii peste cap, a scos limba. Era extrem de umflată, neagră la culoare şi avea textura ca a marochinului. Surin a dezlegat-o, poruncindu-i lui Balaam să venereze împărtăşania. Sora Jeanne s-a lăsat să alunece de pe bancă şi-a aterizat pe podea. Multă vreme, Balaam s-a opus cu încăpățânare, dar în cele din urmă a fost forțat să săvârşească actul de venerare cerut. „Apoi”, scrie Killigrew,

„în timp ce stătea pe spate, s-a îndoit de mijloc ca un contorsionist şi a mers aşa, împingându-se în călcâie, pe capul ei ras şi gol, prin toată capela după călugăr. Şi a mai luat multe alte poziții stranii şi nefireşti, întrecând orice am văzut vreodată sau aş fi crezut că e cu putință să facă un bărbat ori o femeie. Nu era nici o mişcare bruscă şi dreaptă, ci ceva continuu, care a ținut-o mai bine de o oră; şi totuşi, nu rămânea fără suflu şi nici nu se încingea de la toate acele mişcări". În tot acest timp, limba îi atârna, „umflată şi neînchipuit de mare, fără să şi-o retragă în gură de când a intrat în prima convulsie; n-am văzut-o să o contracte nici măcar o clipă. Apoi am auzit-o, după ce s-a smucit şi-a țipat de-ai fi zis că se rupe în bucăți, pronunțând un singur cuvânt, şi anume «Iosif». La care toți preoții s-au ridicat în picioare şi-au spus: «Acesta e semnul, căutați pecetea!». La care unul, văzând-o cum îşi întinde brațul, a căutat-o. Dl Montague şi cu mine am făcut acelaşi lucru cu toată seriozitatea; şi am văzut o culoare ivindu-se pe mâna ei, puțin arămie, şi înaintând cam un inci de-a lungul venei; din ea s-au format o mulțime de puncte roşii, care au alcătuit un cuvânt distinct; era acelaşi pe care-l rostise, «Iosif». Iezuitul a spus că diavolul promisese la plecare că avea să lase acest semn". S-au scris minutele şedinței şi au fost semnate de

exorcişţii care oficiaseră. Montague a adăugat un post-scriptum în engleză, sub care el şi Killigrew şi-au pus numele. Scrisoarea se termină într-o notă veselă: „Sper că o să mă crezi sau măcar că vei spune că mai sunt şi alţi mincinoşi, şi încă mai mari decât mine, deşi niciunul nu este sluga dumitale preaplecată ca, al dumitale, Thomas Killigrew.”

Lângă numele Sfântului Iosif au fost adăugate cu timpul cel al lui Iisus, cel al Mariei şi cel al lui Francisc de Sales. La prima lor apariţie, aceste nume erau de un roşu aprins, apoi tindeau să pălească după o săptămână sau două, dar erau reîmprospătate de îngerul păzitor al surorii Jeanne. Procesul s-a repetat la intervale neregulate din iarna lui 1635 până în ziua de Sfântul Ioan, în 1662. După această dată, numele au dispărut complet, „fără vreun motiv cunoscut”, spune părintele Surin, „în afară de acela că maica superioară se rugase fierbinte să fie eliberată de această năpastă, ca să nu mai fie tulburată întruna de cei a căror dorinţă de a le vedea o distrăgea de la Domnul nostru”.

La fel ca unii dintre colegii săi şi o mare parte din public, Surin credea că această nouă formă de stigmatizare era o graţie extraordinară de la Dumnezeu. Printre contemporanii săi educaţi predomina un

scepticism generalizat. Aceştia nu crezuseră în posedare şi nu credeau acum nici în originea divină a numelor. Unii, ca John Maitland, erau de părere că acestea fuseseră arse cu acid pe piele; alții, că ar fi putut fi scrise cu scrobeală colorată. Mulți observau că, în loc să apară pe ambele mâini, toate numele erau înghesuite pe mâna stângă – unde i-ar fi fost mai uşor unui dreptaci să le scrie.

În ediția îngrijită de ei a autobiografiei surorii Jeanne, doctorii Gabriel Legué şi Gilles de la Tourette, amândoi elevi ai lui Charcot, înclină să creadă că scrisul de pe mână apăruse prin autosugestie şi aduc în sprijinul acestei afirmații câteva exemple moderne de stigmatizare isterică. Trebuie adăugat că în cele mai multe cazuri de isterie pielea devine foarte sensibilă. Dacă treci cu unghia peste suprafața ei, fie şi uşor, apare o umflătură roşie care poate dura câteva ore.

Autosugestia, înşelătoria deliberată sau un amestec al celor două – avem de unde să ne alegem explicațiile. În ce mă priveşte, înclin spre cea de-a treia ipoteză. Stigmatele erau probabil suficient de spontane ca să-i pară cu adevărat miraculoase până şi lui Jeanne. Şi dacă erau cu adevărat miraculoase, nu putea să strice dacă îmbunătățea puțin fenomenul pentru a-l face mai edificator pentru public şi mai demn de laudă pentru sine.

Numele ei sacre erau ca romanele lui sir Walter Scott – bazate pe fapte, dar depinzând considerabil de imaginație şi artă.

Sora Jeanne avea acum propriul miracol privat. Şi nu numai că era privat, era şi cronic. Reîmprospătate de îngerul ei păzitor, numele sacre erau mereu prezente şi le puteau fi arătate oricând oaspeților distinşi sau mulțimilor de turişti obişnuiți. Devenise o relicvă ambulantă.

Isacaaron a şters-o pe 7 ianuarie 1636. Doar Behemot a mai rămas; dar acest demon al blasfemiei era mai tare decât toți ceilalți laolaltă. Exorcisme, pedepse, rugăciunea mentală – nimic nu mergea. Religia fusese impusă unei minți nedisciplinate şi refractare, iar reacția inductivă a minții fusese o ireligiozitate atât de violentă şi de şocantă, încât personalitatea normală se simțise obligată să se disocieze de această negare a tuturor lucrurilor pe care le venera. Negația a devenit un Altcineva, un spirit malefic care ducea o existență autonomă în minte, provocând înăuntru confuzie şi în afară scandal. Surin s-a luptat cu Behemot încă zece luni; apoi, în octombrie, s-a prăbuşit complet. Superiorul provincial l-a rechemat la Bordeaux şi un alt iezuit a luat-o în grijă pe stareță.

Părintele Ressès credea cu tărie în eficiența exorcismului care ar putea fi numit „direct”. Era convins,

spune sora Jeanne, că aceia care priveau exorcizările aveau mult de câştigat văzând cum demonii venerează împărtăşania. Surin încercase să „dea jos călărețul atacând calul”. Ressès ataca direct călărețul, în public, şi-l ataca indiferent de sentimentele calului şi fără să încerce deloc să-i modifice comportamentul.

„Într-o zi”, scrie stareța, „strângându-se un grup de oameni cu faimă, bunul părinte a plănuit să facă câteva exorcisme pentru binele lor spiritual”. Stareța i-a spus confesorului ei că se simțea prost şi că exorcismele aveau să-i facă rău. „Dar bunul părinte, care era foarte dornic să săvârşească exorcismele, mi-a spus să-mi fac curaj şi să am încredere în Dumnezeu; după care a început exorcismul.” Sora Jeanne a fost pusă să-şi facă toate trucurile; drept rezultat, s-a dus la culcare cu febră şi cu o durere în coaste. A fost chemat doctorul Fanton, un hughenot, care era însă cel mai bun medic din oraş. I s-a luat sânge de trei ori şi i-au fost administrate medicamente. Tratamentul a fost atât de eficient, încât au urmat „o evacuare şi un flux sangvin care au durat şapte sau opt zile”. S-a simțit mai bine; apoi, după alte câteva zile, s-a simțit iarăşi rău. „Părintele Ressès s-a gândit că era potrivit să reînceapă exorcismele; după care am avut o greață violentă şi vărsături.” Au urmat febră, durere în

coaste şi starețа a început să scuipe sânge. L-au rechemat pe Fanton, care a diagnosticat-o cu pleurezie, i-a luat de şapte ori sânge în tot atâtea zile şi i-a făcut patru clisme. După care a informat-o că boala ei era letală. În seara aceea, sora Jeanne a auzit o voce interioară. I-a spus că n-are să moară, dar că Dumnezeu o va duce până la ultima limită a pericolului, ca să-Şi manifeste şi mai glorios puterea vindecând-o exact când ajunge în pragul morții. Timp de două zile a părut să se simtă tot mai rău şi tot mai slăbită, încât pe 7 februarie i s-a făcut maslul. A fost chemat doctorul şi, în timp ce îl aştepta, sora Jeanne a rostit următoarea rugăciune: „Doamne, am crezut mereu că voiai să dai un semn extraordinar al puterii Tale vindecându-mă de această boală; dacă-i aşa, adu-mă într-o asemenea stare încât, atunci când o să mă vadă, doctorul să creadă că nu mai pot fi ajutată”. Dr. Fanton a venit şi a spus că nu mai are decât o oră, două de trăit. Grăbindu-se să ajungă acasă, i-a scris un raport lui Laubardemont, care se afla atunci la Paris. Pulsul, spunea el, era convulsiv, iar abdomenul umflat; era atât de slăbită, încât niciun remediu, nici măcar o clismă, nu putea să mai aibă vreun efect. Cu toate astea, i se administra un mic supozitor, în speranța că putea să mai reducă „o presiune atât de mare, că nu poate fi descrisă”.

Dar acest paliativ nu avea să schimbe mare lucru, căci pacienta era *in extremis*. La şase şi jumătate, sora Jeanne a intrat într-o stare de letargie şi a avut o viziune cu îngerul ei păzitor, care i s-a arătat sub forma unui tânăr de optsprezece ani nespus de frumos, cu plete blonde şi cârlionțate. Surin ne spune că îngerul era imaginea vie a ducelui de Beaufort, fiul lui César de Vendôme şi nepotul lui Henric al IV-lea şi Gabrielle d'Estrées. Acest prinț fusese recent la Loudun ca să vadă diavolii şi părul său blond, lung până la umeri, o impresionase puternic pe stareță. După venirea îngerului a apărut şi Sfântul Iosif, care a pus mâna pe coastele din dreapta ale stareței, în locul unde simțea cea mai mare durere, şi a uns-o cu un fel de ulei. „După aceea, mi-am venit în simțiri şi m-am trezit complet vindecată."

Era încă un miracol. Sora Jeanne demonstrase din nou că, măcar într-o anumită măsură, îşi poseda posesorii. Voise şi sugerase ca Leviatan să fie expulzat şi acum voise şi sugerase dispariția tuturor simptomelor unei boli psihosomatice acute şi aparent fatale.

S-a dat jos din pat, s-a îmbrăcat, a coborât la capelă şi li s-a alăturat celorlalte călugărițe în timp ce cântau un *Te Deum*. Dr. Fanton a fost chemat din nou şi, după ce i s-a spus ce se întâmplase, a observat doar că puterea lui

Dumnezeu e mai mare decât a remediilor noastre. „Cu toate astea”, scrie stareța, „nu voia să se convertească şi a refuzat să mai aibă grijă de noi pe viitor”.

Bietul dr. Fanton! După ce Laubardemont s-a întors la Loudun, a fost chemat în fața unei comisii de magistrați şi i s-a cerut să semneze un certificat din care reieşea că însănătoşirea pacientei fusese miraculoasă. A refuzat. Presat să ofere o explicație pentru acest refuz, a răspuns că trecerea bruscă de la boală fatală la o stare perfectă de sănătate ar putea la fel de bine să fie naturală. „Din motivul că umoarea poate ieşi în mod perceptibil sau poate fi excretată imperceptibil prin porii pielii ori prin transferarea umorii din organul în care a provocat aceste accidente în alt organ, mai puțin important. Mai mult, simptomele supărătoare produse de umoarea aflată într-un anumit loc pot fi atenuate şi fără o schimbare de organ; aceasta se întâmplă atunci când umoarea e domolită pentru că e învinsă de natură sau când o altă umoare, mai puțin sălbatică, va reduce causticitatea primei umori.” Dr. Fanton a adăugat că „excreția manifestă se face prin urină şi fluxuri intestinale sau prin vomă, sudoare şi pierderi de sânge; cea imperceptibilă are loc atunci când organele se descarcă imperceptibil; acest ultim tip de excreție e mai frecventă la pacienții care strâng umori fierbinți, ca bila

îndeosebi, fără să vadă semnele de fierbere ce precedă asemenea excreții, deşi asta s-ar putea petrece chiar în momentul crizei şi al descărcării naturale. Este evident că, în vindecarea bolilor, mici cantități de umori trebuie să părăsească corpul când au fost evacuate de leacuri; acestea iau cu ele nu doar cauzele antecedente ale bolilor, ci şi cauzele lor simultane. La asta trebuie adăugat că umorile urmează, în mişcările lor, anumite ore regulate". Molière, din câte vedem, n-a inventat nimic: n-a făcut decât să consemneze.

Au trecut două zile. Apoi stareța şi-a adus brusc aminte că nu se ştersese de mirul care o vindecase, aşa încât probabil îi mai rămăsese ceva din el pe cămaşă. Şi-a dat jos veşmântul în prezența adjunctei sale. „Amândouă am simțit un miros minunat; mi-am dat jos cămaşa, pe care am tăiat-o apoi la talie. Pe ea erau cinci stropi din acel balsam divin, care răspândeau o mireasmă încântătoare."

„Unde-ți sunt stăpânele?", întreabă Gorgibus la începutul *Prețioaselor ridicole*. „În iatacul lor", spune Marotta. „Ce fac?" „Pomadă pentru buze[105]." Era o epocă în care orice femeie în pas cu moda trebuia să fie o

[105] Molière, *Prețioasele ridicole*, traducere de Alexandru Balaci, în *Opere*, vol. 1, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1955 (n.tr.).

Elizabeth Arden. Rețetele pentru creme de față şi loțiuni de mâini, pentru rujuri şi parfumuri erau păstrate ca nişte arme secrete sau schimbate cu generozitate între prietene. Sora Jeanne fusese, încă din tinerețe şi chiar şi în timpul călugăriei, o cosmeticiană faimoasă şi spițerească amatoare. Putem bănui că mirul Sfântului Iosif provenea nu din rai, ci dintr-o sursă din această lume. Dar iată cei cinci stropi, pe care toți puteau să-i vadă. „E de necrezut", scrie stareța, „ce mare devoțiune au arătat oamenii față de acest mir binecuvântat şi câte miracole a făcut Dumnezeu prin mijlocirea lui".

Sora Jeanne avea astfel două minuni de primă clasă pe numele ei, alături de o mână stigmatizată şi o cămaşă parfumată ca martori perpetui ai grațiilor extraordinare pe care le primise. Dar tot nu era suficient. Simțea că lumina ei era ținută sub obroc în Loudun. Fireşte, avea parte de turişti, prinți, lorzi şi înalți prelați care veneau în vizită. Dar câte milioane de oameni nu aveau să facă niciodată pelerinajul! Regele şi regina! Eminența Sa! Toți ducii şi marchizii, toți mareşalii Franței, toți legații papali, trimişii plenipotențiari şi extraordinari, doctorii de la Sorbona, decanii, abații, episcopii şi arhiepiscopii! *Acestora* nu trebuia să li se dea şansa să admire minunile, să o vadă şi

să o audă pe umila purtătoare a unor favoruri atât de uluitoare?

Sugestia putea părea arogantă venind de la ea, aşa că prima oară a deschis subiectul Behemot. Când părintele Ressès l-a întrebat, după cel mai obositor exorcism, de ce se opunea cu atâta încăpățânare, demonul a răspuns că n-avea să părăsească trupul stareței decât atunci când aceasta avea să facă un pelerinaj la mormântul Sfântului Francisc de Sales, la Annecy, în Savoia. Exorcismele s-au ținut lanț. Sub torentul de anateme, Behemot nu făcea decât să zâmbească. A mai adăugat o condiție ultimatumului dinainte: părintele Surin trebuia rechemat – fără el, călătoria spre Annecy avea să fie zadarnică.

La mijlocul lui iunie, Surin era înapoi la Loudun. Dar pelerinajul s-a dovedit mai dificil de aranjat. Lui Vitelleschi, superiorul general al ordinului, nu-i plăcea ideea ca unul dintre iezuiții săi să se plimbe prin Franța cu o călugăriță; iar episcopului de Poitiers nu-i plăcea ideea ca una dintre călugărițele lui să se plimbe prin Franța cu un iezuit. Se mai punea şi problema banilor. Trezoreria regală era goală, ca întotdeauna. Având în vedere subsidiile pentru călugărițe şi salariile exorciştilor, posedarea costase deja bani frumoşi. Nu mai rămânea nimic pentru excursii în Savoia. Behemot n-a renunțat

însă la idee. A fost de acord, ca o mare concesie, să plece din Loudun, dar numai dacă Surin şi sora Jeanne erau lăsaţi să jure că se vor duce la Annecy după aceea. Într-un final, a obţinut ce-a vrut. Celor doi li s-a permis să se întâlnească la mormântul Sfântului Francisc, dar trebuiau s-o ia pe drumuri separate. Au depus jurămintele şi, ceva mai târziu, pe 15 octombrie, Behemot a plecat. Sora Jeanne era liberă. Surin s-a întors la Bordeaux două săptămâni mai târziu. În primăvara următoare, părintele Tranquille a murit ca urmare a unei crize de frenezie demonică. Trezoreria n-a mai plătit salariul exorciştilor rămaşi, care au fost chemaţi cu toţii înapoi la mănăstirile lor. Lăsaţi de capul lor, diavolii care mai rămăseseră au plecat şi ei. După ce se războise şase ani fără încetare, Biserica militantă a renunţat la luptă. Duşmanii săi au dispărut imediat. Lunga orgie ajunsese la capăt. Dacă n-ar fi existat exorcişti, aceasta nici n-ar fi început niciodată.

Capitolul X

Pelerinajul surorii Jeanne ne îngăduie să ieşim pentru câteva săptămâni din penumbra unei mănăstiri provinciale în lumea cea mare. Este lumea cărţilor de istorie, a personajelor regale şi a curtenilor intriganţi, a duceselor amatoare de aventuri amoroase şi a prelaţilor

amatori de putere, lumea politicii înalte şi a modei de ultimă oră, a lui Rubens şi Descartes, a ştiinţei, literaturii şi învăţăturii. Din Loudun şi din compania unui mistic, a şapte diavoli şi a şaisprezece isterice, stareţa a păşit acum în lumina secolului al XVII-lea.

Farmecul istoriei şi enigmatica ei lecţie constau în faptul că de la o epocă la alta nu se schimbă nimic şi totuşi totul este complet diferit. În personajele din alte vremuri şi din culturi străine ne recunoaştem pe noi înşine, în umanitatea noastră, şi totuşi suntem conştienţi, atunci când o facem, că s-a schimbat complet cadrul de referinţă în care trăim, că propoziţii care pe atunci păreau axiomatice nu mai pot fi acum susţinute şi că postulatele care nouă ne apar ca evidente n-ar fi putut, într-o perioadă anterioară, să pătrundă nici măcar în minţile cele mai îndrăzneţe în materie de speculaţie. Dar, oricât de mari, oricât de importante pentru gândire şi tehnologie, pentru organizarea socială şi comportament, diferenţele dintre atunci şi acum sunt mereu periferice. În centru rămâne o identitate fundamentală. În măsura în care sunt minţi întrupate, supuse deteriorării fizice şi morţii, capabile să simtă durere şi plăcere, mânate de dorinţe şi repulsii, oscilând între dorinţa de autoafirmare şi cea de autotranscendere, oamenii se confruntă cu aceleaşi

probleme oricând şi oriunde, au de-a face cu aceleaşi tentații şi Ordinea Lucrurilor le permite să facă aceeaşi alegere între rezistența la schimbare şi iluminare. Contextul se schimbă, dar fondul şi sensul rămân invariabile.

Sora Jeanne nu putea să înțeleagă fabuloasele dezvoltări ale gândirii şi practicii ştiințifice care începuseră să se petreacă în lumea din jur. Era complet neştiutoare în privința acelor aspecte ale culturii secolului al XVII-lea reprezentate de Galilei şi Descartes, Harvey şi van Helmont. Ceea ce cunoscuse în copilărie şi redescoperea acum, în cursul pelerinajului său, erau ierarhia socială şi convențiile de gândire, simțire şi comportament pe care le generase existența acestei ierarhii.

În unele dintre aspectele ei, cultura secolului al XVII-lea, mai ales în Franța, era doar un efort prelungit, din partea minorității conducătoare, de a depăşi limitările existenței organice. Acum, mai mult decât în aproape orice altă perioadă a istoriei recente, bărbații şi femeile aspirau să se identifice cu *persona* lor socială. Nu se mulțumeau să poarte un nume mare; voiau *să fie* acel nume. Ambiția lor era de fapt *să se preschimbe* în funcțiile pe care le dețineau, în demnitățile pe care le dobândiseră sau le moşteniseră. Aşa se explică elaboratul ceremonial baroc

sau codurile rigide şi complexe ale întâietății, onoarei şi bunelor maniere. Relațiile nu se stabileau între oameni, ci între titluri, genealogii şi poziții. Cine avea dreptul să stea aşezat în prezența regelui? La sfârşitul secolului, această întrebare era de importanță capitală pentru Saint-Simon. Cu trei generații înainte, întrebări similare îşi pusese şi Ludovic al XIII-lea. Încă de la vârsta de patru ani începuse să creadă că fratele său vitreg bastard, ducele de Vendôme, n-ar fi trebuit să aibă voie să mănânce la aceeaşi masă cu el sau să rămână cu capul acoperit în prezența lui. Când Henric al IV-lea a decretat că „Féfé Vendôme" avea să stea la masa Delfinului şi să rămână cu pălăria pe cap în timpul cinei, micul prinț a fost obligat să se supună – dar cu cea mai mare neplăcere. Puține lucruri aruncă o lumină mai vie asupra teoriei şi practicii dreptului divin al monarhilor decât această chestiune a pălăriei regale. La vârsta de nouă ani, Ludovic al XIII-lea a trecut din grija unei guvernante în cea a unui bărbat. Preceptorul regelui stătea mereu fără pălărie în prezența unei ființe care era divină prin definiție. Iar această regulă se aplica chiar şi atunci când îl pedepsea corporal pe elev (aşa cum răposatul rege şi regina-mamă îl instruiseră să facă). În aceste situații, monarhul, cu pălăria în cap, dar cu pantalonii în vine, era bătut la fund până-i dădea

sângele de către un supus care stătea respectuos cu capul descoperit, ca în fața împărtăşaniei de pe altar. Spectacolul, dacă încercăm să-l vizualizăm, este memorabil de instructiv. „De atâta har Dumnezeiesc e apărat un rege [...], oricât ne-am strădui să-l peticim."[106]

Se vede foarte bine în arta acestei perioade dorința de a fi ceva mai mult decât doar carne şi oase. Regilor şi reginelor, domnilor şi doamnelor le plăcea să se închipuie pe ei înşişi aşa cum le reprezenta Rubens persoana şi trăsăturile alegorizate – cu o energie supraumană, de o sănătate divină, impozanți ca nişte eroi. Erau gata să-şi dea toți banii ca să se vadă ca pe nişte portrete de Van Dyck – eleganți, rafinați, infinit de aristocratici. La teatru, îi adorau pe eroii şi eroinele lui Corneille, îi iubeau pentru grandoarea lor, pentru consistența lor monolitică şi supraumană, pentru cultul pe care îl aveau pentru voință, pentru modul în care se adorau pe ei înşişi. Cu trecerea anilor, insistau tot mai strict asupra menținerii unității de timp, spațiu şi acțiune; căci nu-şi doreau să vadă în teatrul lor tragic viața aşa cum este, ci viața corectată,

---

[106] William Shakespeare, *Hamlet, prinț al Danemarcei*, actul IV, scena V, şi actul V, scena 2, în româneşte de Ion Vinea, în *Henric al V-lea • Hamlet • Othello • Macbeth • Poveste de iarnă*, Univers, Bucureşti, 1971 (n.tr.).

viața supusă ordinii, viața aşa cum ar putea să fie dacă bărbații şi femeile ar fi altceva decât ce sunt de fapt.

În domeniul arhitecturii domestice era afişată la fel de vizibil propensiunea spre o măreție supraumană. Faptul acesta a fost observat de un poet care era doar un copil când se construia Palais Cardinal şi care a murit înainte să se termine construcția Palatului Versailles – Andrew Marvell.

De ce, dintre toate lucrurile, omul nestăpânit
Ar trebui să ridice nişte clădiri atât de lipsite de proporții?
Fiarele se exprimă prin bârloguri
Şi păsările au şi ele cuiburile lor la fel.
Țestoasele cu-acoperişuri joase stau
În casetele lor de carapace.
Nicio creatură nu iubeşte spațiul gol;
Îşi măsoară sălaşul cu trupurile lor.
Dar omul, răspândindu-se zadarnic,
Vrea mai mult spațiu-n viață decât mort
Şi umblă prin palatul lui gol
Unde, ca el, şi vânturile se pot pierde.
De ce trebuie atâta înveliş de marmură
Ca să îngrădească firul de praf care suntem?

Şi pe măsură ce marmura era tot mai folosită, perucile pe care aceste fire de praf le purtau au devenit mai extravagante, iar tocurile pantofilor şi mai înalte. Cocoțați

pe tocuri şi acoperiți cu nişte clăi de păr de cal cu înălțimi impozante, marele monarh şi curtenii săi se proclamau asemenea cu giganții şi mai păroşi decât Samson la apogeul virilității sale.

Nu mai trebuie să spun că aceste încercări de a depăşi limitele stabilite de natură eşuau mereu. Eşuau de două ori; căci strămoşii noştri din secolul al XVII-lea nu numai că nu reuşeau *să fie*, ci nu izbuteau nici *să pară* supraumani. Spiritul absurd şi îngâmfat îşi dorea îndeajuns, dar carnea era iremediabil slabă. *Le Grand Siècle* nu dispunea nici de material, nici de resursele organizaționale, iar în lipsa lor jocul de a te preface că eşti supraman nu poate fi jucat. Sublimitatea şi minunile măreției pe care le căutau cu atâta ardoare Richelieu şi Ludovic al XIV-lea nu pot fi obținute decât de cei mai mari regizori, de un Ziegfeld, un Cochran sau un Max Reinhardt. Dar marea artă a spectacolului are nevoie de un stoc de aparate, de o magazie bine aprovizionată şi de colaborarea extrem de exersată şi disciplinată a tuturor celor implicați. În *le Grand Siècle*, pregătirea şi disciplina de acest gen lipseau şi chiar şi baza materială a sublimității teatrale – *machina* care-l introduce şi, de fapt, îl creează pe *deus* – era deficientă. Chiar şi Richelieu, chiar şi Regele Soare erau „bătrânii de la Termopile, care

niciodată nu făceau nimic cum trebuie”[107]. Însuşi Versailles era ciudat de puțin impresionant – imens, dar trivial, grandios, dar fără efect. Pompa din secolul al XVII-lea era într-o oarecare măsură neglijentă. Nu se făceau repetiții ca lumea pentru nimic şi ocaziile cele mai solemne erau tulburate de cele mai groteşti accidente, altminteri evitabile. Gândiți-vă, de pildă, la cazul acelei *Grande Mademoiselle*, personaj penibil şi amuzant care a fost verişoară primară cu Ludovic al XIV-lea. Conform unui straniu obicei al vremii, după moarte trupul i-a fost disecat şi îngropat în bucăți – într-un loc capul şi în altul un membru sau două, undeva inima şi altundeva măruntaiele. Acestea din urmă fuseseră atât de prost îmbălsămate, încât au continuat să fermenteze şi după tratamentul la care au fost supuse. Gazele emanate de organele în putrefacție s-au tot acumulat şi urna de porfir care le conținea a devenit un fel de bombă anatomică ce a explodat brusc, în toiul ceremoniei funerare, spre oroarea şi stupefacția tuturor celor prezenți.

Dar accidentele acestea fiziologice nu erau nicidecum exclusiv postume. Memorialiştii şi colecționarii de anecdote ne oferă multe poveşti despre cum se râgâia la niveluri înalte, despre cum se trăgeau vânturi în prezența

[107] Vers dintr-un limerick din secolul al XIX-lea, de Edward Lear. (n.tr.)

regelui, despre izul de vânat al regilor sau sudoarea rău mirositoare a ducilor şi mareşalilor. Picioarele şi subsuorile lui Henric al IV-lea se bucurau de o reputație internațională. Lui Bellegarde îi curgea mereu nasul, iar degetele de la picioare ale lui Bassompierre rivalizau cu cele ale stăpânului său regal. Numărul acestor anecdote şi amuzamentul pe care-l stârnea în mod evident spunerea lor erau direct proporționale cu enormitatea pretențiilor aristocratice şi regale. Tocmai pentru că marii oameni încercau să pară mai mult decât oameni, restul lumii primea cu bucurie orice poveste care reamintea că, măcar în parte, erau încă simple animale.

Identificându-se cu o *persona* care era simultan princiară, sacerdotală, politică şi literară, cardinalul Richelieu se purta ca şi cum ar fi fost un semizeu. Dar sărmanul trebuia să-şi joace rolul acesta cu un corp pe care boala îl făcuse atât de respingător, încât uneori oamenii abia dacă puteau suporta să stea în aceeaşi cameră cu el. Suferea de osteită tuberculoasă la brațul drept şi de o fisură anală, fiind obligat să trăiască în atmosfera fetidă a propriilor supurații. Moscul şi untura de zibetă mascau, dar nu puteau să suprime duhoarea de hoit în descompunere. Richelieu nu a putut scăpa niciodată de sentimentul umilitor că, pentru toți cei din

jurul lui, era un obiect al repulsiei fizice. Acest contrast extrem de violent între *persona* cvasidivină şi trupul supus morţii cu care era asociată a lăsat o impresie puternică asupra imaginaţiei populare. Când moaştele Sfântului Fiacre (un leac miraculos pentru hemoroizi) au fost aduse de la Meaux în palatul cardinalului, un poet anonim a marcat ocazia prin nişte versuri care l-ar fi încântat pe Dean Swift.

Cependant sans sortir un pas hors de sa chambre
Qu'il faisait parfumer toute de musc et d'ambre,
Pour n'estonner le Sainct de cette infection
Qui du parfait ministre est l'imperfection,
Et modérer un peu l'odeur puantissime
Qui sort du cul pourry de l'Eminentissime[108]...

Şi iată un alt fragment dintr-o baladă care descrie ultima boală a marelui om.

Il vit grouiller les vers dans ses salles ulcères,
Il vit mourir son bras –
Son bras qui dans l'Europe alluma tant de guerres,
Qui brusla tant d'autels[109]...

---

[108] „Dar fără să iasă din cameră,/ Pe care o parfuma cu mosc şi cu ambră/ Ca să nu-l surprindă pe sfânt cu această duhoare/ Care este imperfecţiunea perfectului prelat,/ Şi ca să atenueze puţin putoarea/ Ce iese din curul putred al Eminenţei Sale..." (n.tr.)

Între corpul putred al bărbatului în carne şi oase şi gloria acelei *persona* era o prăpastie de netrecut. Sau, cum spune Jules de Gaultier, „unghiul bovaric" care separă faptul de fantezie avea în jur de 180 de grade. Pentru o generație care fusese crescută să vadă dreptul divin al monarhilor, preoților şi nobililor ca fiind axiomatic şi care se bucura *în consecință* de orice ocazie de a sparge bula pretențiilor celor ce o conduceau, cazul cardinalului Richelieu era cea mai acceptabilă parabolă. *Hybris*-ul îşi invită *Nemesis*-ul corespunzător. Putoarea aceea teribilă, viermii aceia care se îngrăşau pe seama cadavrului viu păreau o răsplată justă şi adecvată dintr-un punct de vedere poetic. În ultimele ore de viață ale cardinalului, când moaştele nu dăduseră rezultate şi doctorii renunțaseră, a fost chemată la patul marelui om o țărancă bătrână, căreia i se dusese vestea că ar fi fost vindecătoare. Bolborosind descântece, i-a administrat leacul făcut de ea – patru uncii de bălegar de cal macerat într-o pintă de vin alb. Arbitrul destinului Europei şi-a dat duhul cu gustul de excrement în gură.

---

[109] „A văzut viermii colcăind în ulcerele lui murdare/ Şi-a văzut brațul murind –/ Brațul care în Europa a aprins atâtea războaie,/ Care-a ars atâtea altare." (n.tr.)

Când sora Jeanne a fost dusă să-l vadă, cardinalul Richelieu era în culmea gloriei sale, dar deja bolnav, chinut de dureri şi având mereu nevoie de atenție medicală. „Monseniorului cardinal i se luase sânge în ziua aceea şi toate uşile castelului său din Ruel erau închise, chiar şi pentru episcopii şi mareşalii Franței; cu toate astea, am fost primite în anticamera lui, deşi el era în pat.” După cină („a fost magnifică şi am fost serviți de pajii lui”), maica superioară şi o însoțitoare ursulină au fost chemate în dormitor, au îngenuncheat ca să primească binecuvântarea Eminenței Sale şi doar cu mare greutate au putut fi convinse să se ridice şi să se aşeze pe scaun. („Această dispută a politeții lui şi a umilinței noastre a durat mult; dar în cele din urmă am fost silită să mă supun.”)

Richelieu a început conversația remarcând că starețа avea mari obligații față de Dumnezeu, căci El o alesese, în acea epocă de necredință, să sufere pentru onoarea Bisericii, pentru convertirea sufletelor şi pentru înfrângerea celor răi.

Sora Jeanne a răspuns cu o odă de recunoştință. Ea şi surorile ei n-aveau să uite niciodată că, în vreme ce restul lumii le tratase ca pe nişte impostoare smintite, Eminența Sa le fusese nu doar tată, ci şi mamă, doică şi protector.

Dar cardinalul nu voia să i se mulțumească. Dimpotrivă, se simțea foarte recunoscător providenței că îi dăduse şansa şi mijloacele de a-i ajuta pe cei în nevoie. (Toate aceste lucruri, remarcă stareța, au fost spuse „cu o grație încântătoare şi multă dulceață”.)

Apoi, marele om a întrebat dacă putea să vadă numele sacre de pe mâna stângă a surorii Jeanne. După numele sacre a venit rândul mirului Sfântului Iosif. S-a despăturit bucata de cămaşă. Înainte s-o ia în mâini, cardinalul şi-a dat tichia jos cu pioşenie; apoi a mirosit obiectul binecuvântat şi, exclamând: „Miroase cum nu se poate mai bine!”, l-a sărutat de două ori. Apoi, ținând cămaşa „cu respect şi admirație”, a apăsat-o pe un relicvariu aflat pe masa de lângă pat – probabil pentru a reîncărca conținutul acestuia cu mana mirului. La cererea lui, stareța a povestit (pentru a câta suta oară?) miracolul vindecării ei, apoi a îngenuncheat pentru altă binecuvântare. Întrevederea se sfârşise. A doua zi, Eminența Sa i-a trimis 500 de coroane pentru a-i acoperi cheltuielile pelerinajului.

Citim relatarea surorii Jeanne despre această întrevedere, apoi ne îndreptăm atenția către scrisorile în care cardinalul îl ironiza pe Gaston d’Orléans pentru credulitatea lui în privința posedării. „Sunt încântat să

aflu că diavolii din Loudun au convertit-o pe Înălțimea Voastră şi că acum ați uitat de jurămintele cu care vă țineați ocupată gura de obicei." Sau: „Ajutorul pe care îl veți primi de la maestrul diavolilor din Loudun va fi suficient de puternic pentru a vă permite ca, într-un timp foarte scurt, să faceți o lungă călătorie pe drumul spre virtute". Cu altă ocazie, află de la un curier care „este unul dintre diavolii din Loudun" că prințul a luat o boală, a cărei natură este destul de bine indicată de faptul că „ați meritat-o". Richelieu suferă alături de Înălțimea Sa şi-i oferă „exorcismele bunului părinte Joseph" drept remediu. Aceste scrisori sunt uimitoare şi prin insolența, şi prin scepticismul lor ironic, având în vedere că sunt adresate fratelui regelui de omul care pusese ca Grandier să fie ars pe rug pentru înțelegeri cu diavolii. Insolența poate fi atribuită acelei nevoi de a le „vorbi de sus" superiorilor săi sociali, care a rămas toată viața un element infantil şi discordant în personalitatea complexă a cardinalului. Ce se poate spune însă despre scepticism, despre ironia cinică? Care era cu adevărat părerea Eminenței Sale despre vrăjitorie şi posedare, despre stigmatele caligrafice şi cămaşa binecuvântată? Răspunsul cel mai bun, aş crede eu, este că, atunci când se simțea bine şi se găsea în compania laicilor, cardinalul privea întreaga poveste ca pe

o şarlatanie, ca pe o iluzie sau ca pe un amestec de şarlatanie şi iluzie. Se prefăcea că crede în diavoli numai din raţiuni politice. Asemenea lui Canning, apelase la Lumea Nouă pentru a redresa balanţa celei vechi – singura diferenţă fiind că, în cazul *lui*, Lumea Nouă nu era America, ci iadul. E adevărat că reacţia publică faţă de diavoli fusese nesatisfăcătoare. În faţa unui scepticism atât de generalizat, a trebuit să renunţe la planurile sale de înfiinţare a unui Gestapo inchizitorial pentru a lupta împotriva vrăjitoriei şi, pe lângă asta, pentru a întări autoritatea regală, care fusese lăsată de izbelişte. Dar întotdeauna e bine să ştii ce să *nu* faci, iar experimentul, deşi avusese rezultate negative, meritase făcut. Da, un om nevinovat fusese torturat şi ars de viu. Dar, la urma urmei, nu le poţi avea pe toate fără nici un sacrificiu. Şi, oricum, parohul fusese o pacoste, mai bine că scăpase de el.

Dar apoi începea să aibă iarăşi probleme la umăr, iar fistula îl ţinea treaz nopţile din cauza durerii insuportabile pe care i-o cauza. Erau chemaţi doctorii, dar nu puteau face mare lucru. Eficienţa medicinei depindea de *vis medicatrix Naturae*. Natura părea să-şi fi pierdut însă puterea tămăduitoare în bietul lui trup. Să fi avut boala lui o origine supranaturală? A trimis după moaşte şi

imagini sfinte, a cerut să se spună rugăciuni pentru sănătatea lui. Între timp, în taină, îşi consulta horoscopul, îşi atingea talismanele de nădejde şi repeta în şoaptă descântecele pe care le învățase de la bătrâna sa doică în copilărie. Când boala se acutiza, când uşile palatului erau închise „chiar şi pentru episcopii şi mareşalii Franței", era gata să creadă în orice – chiar şi în vinovăția lui Urbain Grandier, chiar şi în mirul Sfântului Iosif.

Pentru sora Jeanne, întrevederea cu Eminența Sa a făcut parte dintr-un lung şir de triumfuri şi emoții. De la Loudun la Paris şi de la Paris la Annecy, a făcut o călătorie spectaculoasă, trecând din ovații în ovații ale gloatei şi dintr-o recepție aristocratică la alte recepții şi mai măgulitoare pentru vanitatea ei.

La Tours a fost primită cu semne de „extraordinară bunătate" de arhiepiscopul Bertrand de Chaux, un domn în vârstă de 80 de ani, cu patima jocului, care se făcuse de râs înamorându-se până peste urechi de o doamnă cu 50 de ani mai tânără decât el, fermecătoarea dnă de Chevreuse. „Face orice îi zic", obişnuia ea să spună. „Pentru asta, tot ce trebuie să fac e să-l las să mă ciupească de coapsă când suntem la masă." După ce a ascultat povestea surorii Jeanne, arhiepiscopul a dat dispoziție ca numele de pe mâna ei să fie examinate de o

comisie de medici. S-a făcut examinarea şi starețа a trecut-o cu succes. Mulțimea de curioşi care luau cu asalt mănăstirea unde era găzduită a crescut de la patru mii de inşi pe zi la şapte mii.

A urmat o altă întrevedere cu arhiepiscopul, de data asta pentru a-l întâlni pe Gaston d'Orléans; acesta era reținut la Tours de legătura lui cu o fată de şaisprezece ani pe nume Louise de la Marbelière, care mai târziu i-a născut un fiu, a fost abandonată cum se cuvine de iubitul ei regal şi în cele din urmă s-a călugărit. „Ducele de Orléans a venit să mă întâmpine la uşa salonului; m-a primit cu căldură, m-a felicitat pentru salvarea mea şi a spus: «Am fost o dată în Loudun; diavolii pe care-i aveai în dumneata m-au speriat teribil; m-au ajutat să mă vindec de obiceiul meu de a înjura şi pe loc am hotărât să fiu un om mai bun decât până atunci». După care s-a grăbit să se întoarcă la Louise."

De la Tours, starețа şi însoțitoarele ei s-au îndreptat către Amboise. Atât de mulți oameni voiau să vadă numele sacre, încât a fost nevoie ca vorbitorul mănăstirii să fie ținut deschis până la unsprezece noaptea.

A doua zi, în Blois, uşile hanului în care sora Jeanne îşi lua cina au fost sparte de mulțime.

În Orléans, a fost vizitată la mănăstirea ursulinelor de episcop, care i-a examinat mâna şi a exclamat: „Nu trebuie să ascundem lucrarea lui Dumnezeu, trebuie să mulţumim gloata!”. Uşile mănăstirii au fost deschise, pentru ca mulţimile să se poată zgâi pe săturate la numele sacre prin grilaj.

La Paris, stareţa a fost găzduită în casa dlui de Laubardemont. Aici a fost vizitată frecvent de dl de Chevreuse şi de prinţul de Guémenée, precum şi de vreo douăzeci de mii de oameni din clasele de jos în fiecare zi. „Cel mai stânjenitor”, scrie sora Jeanne, „era că oamenii nu se mulţumeau să se uite la braţul meu, ci îmi puneau o sumedenie de întrebări despre posedare şi despre alungarea diavolilor; asta ne-a obligat să tipărim o cărţulie, în care publicul era informat despre întâmplările cele mai importante care avuseseră loc când mi-au intrat demonii în trup şi când au fost îndepărtaţi, cu conţinut suplimentar privitor la întipărirea numelor sacre pe mâna mea”.

A urmat o vizită la dl de Gondi, arhiepiscop al Parisului. Acesta a avut politeţea s-o conducă pe stareţă până la caleaşcă, ceea ce a făcut o asemenea impresie, încât acum tot Parisul se îmbulzea s-o vadă şi a fost nevoie ca acest echivalent supranatural al unei vedete de

cinema să se aşeze la o fereastră de la parterul reşedinţei Laubardemont, unde putea s-o vadă gloata. Stătea acolo de la patru dimineaţa până la zece seara, cu cotul pe o pernă, scoţându-şi mâna miraculoasă pe fereastră. „N-am avut timp să ascult liturghia sau să mănânc. Era foarte cald şi mulţimea făcea căldura atât de insuportabilă, că a început să mi se învârtă capul şi în cele din urmă am căzut leşinată pe podea."

Vizita cardinalului Richelieu a avut loc pe 25 mai şi, câteva zile mai târziu, la cererea reginei, stareţa a fost dusă în caleaşca lui Laubardemont la Saint-Germain-en-Laye. Aici a purtat o lungă conversaţie cu Ana de Austria, care a ţinut mâna miraculoasă în palmele ei regale mai bine de o oră, „privind cu admiraţie la un lucru care nu mai fusese văzut niciodată până atunci, de la începuturile Bisericii. A exclamat: «Cum poate cineva să dezaprobe un lucru atât de minunat, un lucru care inspiră atâta devoţiune? Cei care denunţă şi condamnă această minune sunt duşmanii Bisericii»".

I s-a povestit despre minune şi regelui, care s-a hotărât să vadă cu ochii lui. A privit cu atenţie numele sacre, apoi a spus: „Nu m-am îndoit niciodată de adevărul acestui miracol; dar acum, când îl văd, credinţa mea e întărită".

Apoi a trimis după curtenii care se arătaseră cei mai sceptici privind realitatea posedării.

„Despre asta ce aveți de spus?”, a întrebat regele, arătându-le mâna surorii Jeanne.

„Dar acei oameni nu voiau să accepte”, scrie stareța. „În virtutea principiului carității, nu am pomenit niciodată numele acelor domni.”

Singurul moment stânjenitor într-o zi altfel perfectă a fost când regina a cerut o bucățică din cămaşa sacră, „ca să poată obține de la Dumnezeu, prin rugăciunile Sfântului Iosif, o naştere uşoară”. (Pe atunci, Ana de Austria era însărcinată în luna a şasea cu viitorul Ludovic al XIV-lea.) Stareța i-a răspuns că nu credea că era voia Domnului ca un lucru atât de prețios să fie tăiat în bucăți. Dacă Maiestatea Sa îi poruncea însă, era gata să-i lase toată cămaşa. Totuşi, a îndrăznit să spună că, dacă i se permitea să rămână în posesia cămăşii, nenumărate suflete devotate Sfântului Iosif aveau să dobândească mare mângâiere văzând cu propriii ochi o relicvă autentică a sfântului lor. Regina s-a lăsat convinsă şi stareța s-a întors la Paris cu cămaşa intactă.

După vizita la Saint-Germain, totul i s-a părut cam insipid – chiar şi o întrevedere de două ore cu arhiepiscopul de Sens, chiar şi mulțimile de treizeci de mii

de oameni, chiar şi o conversaţie cu nunţiul papal, care i-a spus că „era unul dintre cele mai minunate lucruri văzute vreodată în Biserica lui Dumnezeu” şi că pur şi simplu nu înţelegea „cum stăruiau hughenoţii în orbirea lor după o dovadă atât de vădită a adevărurilor cărora li se opuseseră”.

Sora Jeanne şi însoţitoarele ei au părăsit Parisul pe 20 iunie şi au găsit ca de obicei mulţimi, prelaţi şi persoane foarte importante aşteptându-le la fiecare oprire. La Lyon, unde au ajuns la paisprezece zile după ce au părăsit Parisul, au fost vizitate de arhiepiscop, cardinalul Alphonse de Richelieu, fratele mai mare al prim-ministrului. Părinţii săi voiseră ca Alphonse să devină cavaler de Malta. Dar toţi cavalerii de Malta trebuiau să ştie să înoate şi, cum Alphonse nu a reuşit să înveţe niciodată asta, a trebuit să se mulţumească cu episcopatul de Luçon, care aparţinea familiei; a renunţat însă curând la el, ca să devină călugăr cartuzian. După ce fratele său a ajuns la putere, a fost scos din Grande Chartreuse, a fost făcut arhiepiscop de Aix, apoi de Lyon şi a primit pălăria de cardinal. Avea reputaţia de a fi un prelat excelent, dar suferea de crize ocazionale de demenţă. În timpul acestor crize, îmbrăca o robă stacojie brodată cu fir de aur şi pretindea că e Dumnezeu Tatăl.

JEAN-JOSEPH SURIN

(Lucrurile de genul acesta par să fi fost recurente în familie, căci există o anecdotă – despre care nu ştim dacă e adevărată – potrivit căreia fratele său mai mic îşi închipuia uneori că e cal.)

Interesul cardinalului Alphonse pentru numele sacre era atât de acut, încât devenise aproape chirurgical. Puteau fi şterse prin mijloace naturale? A luat o pereche de foarfeci şi a început experimentul. „Mi-am luat libertatea să-i spun: «Monseniore, mă răniți»", scrie sora Jeanne. Cardinalul a trimis apoi după doctorul lui personal şi i-a ordonat să răzuiască numele. „Am obiectat, spunând: «Monseniore, nu am primit poruncă de la superiorii mei să mă supun acestor încercări». Monseniorul cardinal m-a întrebat cine erau acei superiori." Răspunsul stareței a fost o lovitură de geniu. Superiorul ei cel mai înalt era ducele-cardinal, fratele cardinalului Alphonse. Experimentul a fost anulat imediat.

A doua zi a venit s-o vadă nimeni altul decât părintele Surin. Fusese la Annecy şi era în drum spre casă. Lovit de o mutenie isterică, pe care o punea pe seama lucrărilor diavolului, Surin s-a rugat pentru vindecare la mormântul Sfântului Francisc de Sales, dar degeaba. Vizitandinele din Annecy aveau o mare cantitate de sânge uscat, pe care

slujitorul sfântului îl adunase de-a lungul multor ani, sporindu-şi rezerva de fiecare dată când stăpânului său i se lua sânge. Abatesa, Jeanne de Chantal, fusese atât de speriată de boala lui Surin, încât îi dăduse acestuia să mănânce un cheag din sângele cu pricina. A putut vorbi pentru câteva clipe; a strigat *Iesu Maria*, dar n-a mai putut adăuga nimic după aceea.

După nişte discuţii şi o consultare cu părinţii iezuiţi din Lyon, s-a decis ca părintele Surin şi însoţitorul său, părintele Thomas, să se întoarcă şi să o însoţească pe stareţă până la capătul călătoriei sale. În drumul spre Grenoble s-a întâmplat un lucru pe care sora Jeanne îl prezintă ca fiind „oarecum extraordinar". Părintele Thomas a intonat *Veni Creator* şi părintele Surin i-a răspuns imediat. Din acel moment a putut vorbi fără niciun impediment (cel puţin pentru o vreme).

La Grenoble, Surin şi-a folosit vocea regăsită ca să ţină o serie de predici elocvente despre mirul Sfântului Iosif şi numele sacre. Este ceva deopotrivă lamentabil şi sublim în spectacolul acestui mare iubitor de Dumnezeu care susţine cu pasiune că răul a fost bun şi falsul a fost adevăr. Strigând de la amvon, consumă ultimele resurse ale unui corp bolnav, cu mintea aflată în pragul dezintegrării, în efortul de a convinge auditoriul de

justețea unui asasinat judiciar, de caracterul nelumesc al isteriei şi de miracolul din această înşelătorie. Toate astea le făcea, desigur, pentru slava lui Dumnezeu. Dar moralitatea subiectivă a intențiilor are nevoie de un complement în moralitatea obiectivă şi utilitaristă a rezultatelor. Poate că intențiile cuiva sunt bune; dar, dacă se comportă într-o manieră nerealistă şi nepotrivită, consecințele nu pot să fie decât dezastruoase. Prin credulitatea lor şi prin refuzul de a concepe psihologia umană altfel decât în vechii termeni dogmatici, oamenii ca Surin s-au asigurat că prăpastia dintre religia tradițională şi ştiința în dezvoltare va ajunge să pară de netrecut. Surin era un om pe care îl ducea mintea şi, ca atare, n-avea niciun drept să fie atât de prost cum s-a dovedit a fi în această situație. Se făcuse, e adevărat, un martir al propriului zel, dar asta nu scuză faptul că acest zel era greşit direcționat[110].

La Annecy, unde au ajuns la o zi sau două după ce au plecat din Grenoble, au descoperit că faima mirului Sfântului Iosif ajunsese acolo înaintea lor. Oamenii veneau şi de la opt leghe depărtare ca să-l vadă şi să-l miroasă. De dimineața până seara târziu, Surin şi Thomas erau

[110] „Superstiție – concupiscență", spune Pascal. Şi: „Un viciu natural, ca incredulitatea, şi nu mai puțin dăunător – superstiția".

ocupați cu punerea cămăşii sacre în contact cu obiectele pe care credincioşii le aduceau cu ei în acest scop – rozarii, cruci, medalii, chiar şi bucăți de bumbac şi hârtie.

Între timp, stareța era găzduită în mănăstirea vizitandină, a cărei abatesă era dna de Chantal. Ne îndreptăm atenția spre autobiografia ei, aşteptându-ne să descoperim că i-a dedicat acestei prietene sfinte şi ucenice a Sfântului Francisc cel puțin la fel de multe pagini câte le dedicase Anei de Austria sau inefabilului Gaston d'Orléans. Dar vom fi dezamăgiți. Singura referință la Sfânta Jeanne de Chantal este următoarea: „Locurile în care se afla mirul s-au murdărit. Madame de Chantal şi călugărițele ei au spălat pânza pe care era mirul şi mirul şi-a păstrat culoarea obişnuită".

Care să fi fost motivele acestei stranii tăceri în privința unei persoane atât de remarcabile precum fondatoarea ordinului vizitandin? Nu putem decât să facem speculații. Oare dna de Chantal era prea perspicace şi sora Jeanne n-a impresionat-o cu faimoasa ei joacă de-a Sfânta Teresa? Sfinții tind să dobândească un dar foarte stânjenitor de a vedea dincolo de *persona* individul real din spatele măştii şi poate că biata soră Jeanne s-a trezit dintr-odată dezgolită spiritual în fața aceste bătrâne extraordinar de blânde – dezgolită şi, brusc, copleşită de ruşine.

La Briare, în drum spre casă, cei doi iezuiți s-au despărțit de însoțitoarele lor. Sora Jeanne n-avea să-l mai vadă niciodată pe bărbatul care se sacrificase ca să-i redea ei sănătatea mintală. Surin şi Thomas s-au îndreptat spre vest, spre Bordeaux; ceilalți au pornit spre Paris, unde sora Jeanne avea întâlnire cu regina. A ajuns la Saint-Germain la timp. Durerile facerii au început pe 4 septembrie 1638, noaptea. S-a adus de la Notre-Dame du Puy brâul Maicii Domnului, care i-a fost pus reginei în jurul mijlocului, iar cămaşa stareței a fost întinsă pe abdomenul regal. A doua zi, la ora 11 Ana de Austria a dat naştere fără probleme băiatului care, cinci ani mai târziu, avea să devină Ludovic al XIV-lea. Surin scria: „Aşa şi-a demonstrat Sfântul Iosif marea putere, nu doar asigurând o naştere fericită reginei, ci şi oferind Franței un rege fără seamăn ca putere şi ca măreție a minții, un rege de o rară discreție, de o prudență admirabilă şi de o sfințenie fără precedent”.

De îndată ce regina a fost în afara oricărui pericol, sora Jeanne şi-a strâns cămaşa şi a pornit înapoi spre Loudun. Uşile mănăstirii s-au deschis, apoi s-au închis în urma ei pentru totdeauna. Ora de vârf a gloriei sale luase sfârşit, dar nu s-a putut împăca imediat cu rutina monotonă care avea să fie soarta ei de atunci înainte. Cu puțin înainte de

Crăciun, s-a îmbolnăvit de o congestie pulmonară. Avea o viață disperată, ne spune chiar ea. „Domnul nostru", îi mărturisea confesorului, „mi-a dat o mare dorință de a ajunge în rai; dar tot El mi-a dăruit cunoaşterea faptului că, dacă aş mai rămâne puțin pe acest pământ, l-aş putea fi în continuare de oarecare folos. Şi astfel, cuvioase părinte, dacă ai să mă ungi cu untdelemn sfințit, negreşit o să mă vindec". Producerea miracolului părea atât de certă, încât confesorul surorii Jeanne practic a trimis invitații pentru această ocazie binecuvântată. În noaptea de Crăciun „s-au strâns în biserica noastră o mulțime incredibilă de oameni care doreau să-mi vadă recuperarea". Persoanele de vază au primit locuri pe scaune într-o cameră de lângă dormitorul stareței, în care puteau privi prin grilaj. „După căderea nopții, în timp ce eu eram în punctul culminant al bolii mele, părintele Alange, un iezuit, îmbrăcat în odăjdii, cu tot cu sfită, a intrat în camera noastră, ducând untdelemnul sfințit. S-a tras aproape de patul meu, mi-a pus relicva pe frunte şi a început să recite litaniile Sfântului Iosif, pe care avea de gând să le spună în întregime. Nici bine nu a pus sfânta relicvă pe capul meu, că m-am şi simțit complet vindecată. Dar m-am hotărât să nu spun nimic până când nu-şi

termina bunul părinte litaniile. Apoi am anunțat vindecarea şi mi-am cerut hainele."

Poate că acest al doilea miracol, unul foarte prompt, n-a impresionat prea tare publicul. În orice caz, avea să fie ultimul de acest gen.

Timpul trecea. Războiul de Treizeci de Ani părea să nu se mai sfârşească. Richelieu devenea din ce în ce mai bogat, iar poporul din ce în ce mai sărac. Au avut loc răscoale țărăneşti împotriva dărilor prea mari şi revolte burgheze (la care a participat şi tatăl lui Pascal) împotriva scăderii ratelor dobânzii la obligațiunile de stat. Viața ursulinelor din Loudun a continuat netulburată. O dată la câteva săptămâni, îngerul păzitor (care era tot dl de Beaufort, doar că în miniatură – avea acum doar trei picioare şi jumătate înălțime şi nu mai mult de şaisprezece ani) reîmprospăta numele de pe mâna stângă a stareței. Cămaşa ei cu mirul Sfântului Iosif, închisă acum într-un frumos relicvariu, îşi luase locul printre relicvele cele mai prețioase şi mai eficiente ale mănăstirii.

La sfârşitul lui 1642, Richelieu a murit, urmat după câteva luni de Ludovic al XIII-lea. Ana de Austria şi iubitul ei, Mazarin, au condus țara în mod inept în numele regelui de cinci ani.

În 1644, sora Jeanne a început să-şi scrie memoriile şi a făcut rost de un nou confesor iezuit, părintele Saint-Jure, căruia i-a trimis cartea ei despre demoni, împreună cu cea rămasă neterminată a lui Surin. Saint-Jure i-a împrumutat manuscrisele episcopului de Evreux, iar episcopul, care se ocupa de posedații din Louviers, a început să organizeze această nouă şi – dacă e posibil aşa ceva – chiar mai revoltătoare orgie de nebunie şi răutate după liniile generale stabilite la Loudun. „Corespondența dumneavoastră cu părintele Saint-Jure", îi scria Laubardemont stareței, „a fost, cred, de mare folos în afacerea aceasta de acum".

Posedarea organizată de dl Barré la Chinon a avut mai puțin succes decât afacerea de la Louviers. La început, totul părea să meargă bine. Câteva femei tinere, printre care şi unele provenind din cele mai bune familii ale oraşului, au căzut victime infectării psihologice. Blasfemii, convulsii, denunțuri, obscenitate – totul era cum trebuie. Din păcate, una dintre tinerele demonizate, numită Beloquin, avea pică pe domnul Giloire, un preot local. S-a dus la biserică într-o dimineață drevreme, a turnat o sticlă plină de sânge de găină pe altarul înalt, apoi a anunțat, în timpul exorcismului dlui Barré, că era sângele ei; rămăsese acolo de la miezul nopții, când dl Giloire o

violase. Firește că Barré a crezut fiecare cuvânt și a început să interogheze diavolii din celelalte fete, ca să adune mai multe dovezi incriminatoare împotriva colegului său. Dar femeia de la care cumpărase Beloquin găina s-a dus la un magistrat ca să-și exprime suspiciunile. Dl *lieutenant criminel* a început o investigație. Barré era indignat și Beloquin a contraatacat prin niște dureri cumplite în abdomen, pe care diavolii ei au declarat că i le provocase dl Giloire pe cale magică. Fără să fie impresionat, dl *lieutenant criminel* a chemat alți martori. Ca să scape de el, Beloquin a fugit la Tours, al cărui arhiepiscop se știa că este favorabil posedărilor. Dar arhiepiscopul era plecat din oraș și locțiitorul lui era mai greu de convins. A ascultat poveștile lui Beloquin, apoi a chemat două moașe, care au descoperit că durerile erau reale, dar că erau cauzate de prezența în uter a unei bile din aliaj de cositor și plumb. Interogată, fata a recunoscut că singură și-o băgase acolo. După aceasta, bietului domn Barré i-au fost luate toate beneficiile și a fost alungat din arhidioceza Tourraine. Și-a sfârșit zilele în obscuritate, într-o mănăstire din Le Mans.

Între timp, diavolii din Loudun fuseseră destul de tăcuți. Cu o ocazie memorabilă, ce-i drept, „am văzut în fața mea siluetele a doi bărbați nespus de hidoși și-am

simțit o putoare grea. Fiecare dintre acei bărbați avea la el nişte nuiele; m-au prins, mi-au dat jos hainele, m-au legat de capetele patului şi m-au bătut preț de o jumătate de ceas sau mai mult". Din fericire, cum cămaşa îi fusese trasă peste cap, starețа nu s-a văzut goală. Şi, când cele două personaje scârnave i-au dat-o jos de pe față şi au dezlegat-o, n-a „băgat de seamă să se fi întâmplat ceva contrar decenței". Au mai urmat câteva atacuri similare; dar, în principal, miracolele consemnate de sora Jeanne în următorii douăzeci de ani erau de origine celestă. De pildă: inima ei a fost împărțită în două şi marcată, pe dinăuntru şi invizibil, cu intrumentele Patimilor. În câteva rânduri, sufletele unor călugărițe moarte şi-au făcut apariția şi i-au vorbit despre purgatoriu. Şi tot atunci, desigur, numele sacre de pe braț le erau arătate prin grilajul din vorbitor oaspeților de seamă, dintre care unii erau pioşi, iar alții doar curioşi sau de-a dreptul sceptici. La fiecare reîmprospătare a numelor, adesea şi în perioada dintre reîmprospătări, îngerul i se arăta, dându-i nenumărate sfaturi bune, despre care-i scria confesorului ei în scrisori interminabile. Îngerul sfătuia şi alte persoane – domni implicați în procese, mame îngrijorate care voiau să ştie dacă ar fi mai bine să-şi mărite fiicele, destul de dezavantajos, acum sau să mai aştepte în speranța că se

va ivi o partidă mai bună înainte să fie prea târziu pentru orice altceva în afară de mănăstire.

Războiul de Treizeci de Ani s-a terminat în 1648. Puterea Habsburgilor era zdrobită şi o treime dintre locuitorii Germaniei fuseseră lichidați. Europa era pregătită pentru bufoneria faimosului *Grand Monarque* şi pentru hegemonia Franței. Era un triumf. Dar a urmat un interludiu de anarhie, cu o Frondă după altă Frondă. Mazarin a plecat în exil, apoi s-a întors la putere; s-a mai retras o dată şi a reapărut; apoi a dispărut cu totul de pe scenă.

Laubardemont a murit tot cam pe-atunci, în obscuritate şi căzut în dizgrație. Singurul său fiu ajunsese tâlhar şi fusese omorât. Ultima dintre fiicele sale care mai trăia fusese obligată să se călugărească şi era acum ursulină la Loudun, sub fosta protejată a tatălui ei.

În ianuarie 1656 a fost publicată prima dintre *Scrisorile provinciale*, iar patru luni mai târziu a avut loc marele miracol jansenist: nepoatei lui Pascal i s-a vindecat ochiul cu ajutorul spinului sfânt păstrat la Port-Royal.

Un an mai târziu, Saint-Jure a murit, iar starețа nu mai avea cui să-i scrie în afară de alte călugărițe şi de bietul părinte Surin, care era încă prea bolnav ca să poată răspunde. Mare i-a fost bucuria la începutul lui 1658,

când a primit o scrisoare scrisă de mâna lui Surin – prima în mai bine de douăzeci de ani. „Mare e mila lui Dumnezeu”, i-a scris ea prietenei sale, dna de Houx, care devenise călugăriță vizitandină în Rennes, „care m-a lipsit de părintele Saint-Jure şi acum îl face pe părintele drag sufletului meu să fie în stare să-mi scrie! Îi scrisesem pe larg despre starea sufletului meu cu doar câteva zile înainte să-i primesc scrisoarea”.

A continuat să scrie despre starea sufletului ei – lui Surin, dnei de Houx, tuturor celor care erau dispuşi să citească şi să răspundă. Dacă ar fi publicate vreodată, scrisorile stareței care s-au păstrat ar umple câteva volume. Şi câte altele nu s-or fi pierdut! Sora Jeanne, este evident, încă avea impresia că „viața interioară” e o viață de permanentă autoanaliză în public. Dar viața interioară începe, fireşte, acolo unde se opreşte sinele analizabil. Sufletul care vorbeşte întruna despre stările sale îşi îngreunează astfel sarcina de a-şi cunoaşte Temeiul divin. „M-am abținut să vă scriu nu pentru că n-aş fi vrut, căci cu adevărat vă doresc tot binele, ci pentru că mi s-a părut că s-a spus deja suficient ca să putem duce la îndeplinire tot ce e necesar şi ceea ce lipseşte (dacă lipseşte ceva) nu este scrisul sau vorbitul – care de obicei sunt mai mult decât suficiente –, ci munca şi tăcerea.” Vorbele acestea le

spusese Sfântul Ioan al Crucii unui grup de călugărițe care se plânseseră că nu le răspundea la scrisorile în care-şi catalogaseră atât de minuțios stările mentale. Dar „vorbitul distrage; tăcerea şi munca adună gândurile şi întăresc spiritul”. Din păcate, nimic nu o putea face pe stareță să păstreze tăcerea. Era la fel de grafomană ca dna de Sévigné; dar nu bârfea decât despre sine.

În 1660, odată cu Restaurația, cei doi turişti britanici care o văzuseră pe sora Jeanne în toată gloria ei demoniacă au ajuns în sfârşit să se bucure de recunoaştere şi prosperitate. Tom Killigrew fusese făcut şambelan şi primise permisiunea să construiască un teatru, unde putea să pună în scenă piese pe care nu era nevoit să le supună cenzurii. Cât despre John Maitland, care fusese luat prizonier la Worcester şi îşi petrecuse nouă ani în temniță, era acum secretar de stat şi cel dintâi dintre favoriții noului rege.

Între timp, stareța începuse să-şi simtă vârsta. Avea dureri, iar dublul ei rol de relicvă ambulantă şi de paracliser, de obiect sacru şi ghid locvace, o obosea acum atât de mult, încât nu mai putea să îndure. În 1662, numele sacre au fost reîmprospătate pentru ultima oară; curioşii şi evlavioşii n-au mai avut ce să vadă după aceea. Dar, deşi miracolele încetaseră, pretențiozitatea spirituală

rămăsese la fel de mare ca întotdeauna. „Îți propun să-ți vorbesc despre prima necesitate”, îi spunea Surin în una dintre scrisorile sale, „despre baza însăşi a graţiei – adică umilința. Te implor să acționezi în aşa fel încât această sfântă umilință să devină temelia adevărată şi solidă a sufletului tău. Lucrurilor despre care vorbim în scrisorile noastre – lucruri care sunt foarte adesea de o natură sublimă şi înaltă – nu trebuie să li se îngăduie cu nici un chip să compromită această virtute”. În ciuda credulității sale, în ciuda propensiunii sale de a supraestima miraculosul, Surin îşi înțelegea prea bine corespondenta; sora Jeanne aparținea unei categorii care, în acel moment al istoriei, era în mod evident o subspecie foarte răspândită a bovaricilor. Ne putem da seama cât de răspândită era dintr-o notă a *Cugetărilor* lui Pascal. La Sfânta Teresa, scrie el, „ceea ce-I place lui Dumnezeu este profunda ei umilință în revelații; ceea ce le place oamenilor este cunoaşterea revelată ei. Aşa că ne dăm de ceasul morții încercând să-i imităm cuvintele, imaginându-ne că prin asta imităm starea ei. Nu iubim virtutea pe care o iubeşte Dumnezeu şi nici nu încercăm să ne aducem pe noi înşine în starea care este pe placul Său”.

Sora Jeanne era probabil convinsă, cu o parte a minții ei, că ea chiar *era* eroina comediei sale. Cu alta era

probabil şi mai sigură de contrariu. Dna de Houx, care şi-a petrecut de mai multe ori luni întregi la Loudun, era de părere că biata ei prietenă trăia aproape tot timpul într-o lume a iluziei.

A persistat această iluzie până la capăt? Sau sora Jeanne a reuşit măcar să nu moară ca o eroină în lumina reflectoarelor, ci fiind ea însăşi în spatele scenei? Culisele vieții ei erau absurde, jalnice; dar, dacă ar fi reuşit să admită acest lucru, dacă ar fi încetat să o facă pe autoarea *Castelului interior*, încă ar fi putut să fie bine. Atâta vreme cât insista să pretindă că este altcineva, n-avea nicio şansă; dar, dacă recunoştea cu umilință că este ea însăşi, atunci poate că ar fi putut să descopere că, de fapt, fusese mereu Altcineva.

După moartea ei, survenită în ianuarie 1665, comedia stareței a fost transformată de membrele comunității într-o farsă ridicolă. Cadavrul a fost decapitat şi capul surorii Jeanne a fost aşezat într-o casetă de argint, cu ferestre de cristal, chiar lângă cămaşa sacră. A fost tocmit un artist provincial ca să picteze un tablou enorm înfățişând alungarea lui Behemot. În centrul compoziției apărea sora Jeanne, îngenunchind în extaz în fața părintelui Surin, care era asistat de părintele Tranquille şi de un carmelit. Undeva mai în spate se aflau Gaston d'Orléans şi ducesa

lui, privind scena cu maiestate. În spatele lor, la o fereastră, puteai vedea fețele spectatorilor de rang mai puțin înalt. Înconjurat de o aură şi însoțit de un heruvim, Sfântul Iosif plutea deasupra. În mâna dreaptă ținea trei fulgere, pe care le ațintise spre turma neagră de drăcuşori şi demoni care ieşeau dintre buzele posedatei.

Vreme de mai bine de 80 de ani, tabloul acesta a stat pe perete în capela ursulinelor şi a fost obiectul devoțiunii populare. Dar, în 1750, un episcop venit de la Poitiers a poruncit să fie dat jos. Prinse între patriotismul instituțional şi datoria ascultării, bunele măicuțe au făcut un compromis şi-au mai pus un tablou, şi mai mare, deasupra primului. Stareța era eclipsată, dar rămânea prezentă. Nu pentru mult timp însă. Mănăstirea a intrat într-o perioadă neagră şi în 1772 a fost închisă. Tabloul i-a fost încredințat unui canonic de la Sainte-Croix, iar cămaşa şi capul mumificat au fost trimise, după toate probabilitățile, unei alte mănăstiri a ordinului, care o ducea mai bine. Între timp au dispărut toate trei.

Capitolul XI

La tragedie participăm; comedia doar o privim. Autorul tragic se simte pe sine în personajele sale, iar cititorul sau ascultătorul la fel, doar că de la capătul celălalt. Dar în

comedia pură nu există identificare între creator şi creatura literară, între spectator şi spectacol. Autorul observă, judecă şi înregistrează, dar din afară; iar tot din afară, publicul său observă ce a înregistrat el, judecă aşa cum a judecat şi el şi, atunci când comedia e suficient de bună, râde. Comedia pură nu poate fi menținută prea mult. Aşa se explică de ce atâția dintre marii autori de comedii au adoptat forma impură, în care are loc o tranziție constantă de la exterior spre interior şi invers. Acum vedem, judecăm şi râdem, în momentul următor suntem dispuşi să empatizăm şi chiar să ne identificăm cu cel care mai adineauri era doar un obiect. Fiecare personaj amuzant este, potențial, un Amiel sau o Bashkirtseff[111]; şi fiecare autor al unor confesiuni sau al unui jurnal intim, chinuit de frământări, poate fi văzut, dacă vrem, ca un personaj amuzant.

Jeanne des Anges s-a numărat printre nefericiții care atrag mereu o abordare din exterior, tratarea ca pe o comedie. Iar asta deşi a scris confesiunile acelea, care erau menite să stârnească în cititor compasiune pentru că a trecut prin asemenea mari suferințe. Putem să citim aceste confesiuni şi să ni se pară totuşi un personaj comic

[111] Henri-Frédéric Amiel şi Marie Bashkirtseff, autori de jurnale intime din secolul al XIX-lea (n.tr.).

tocmai pentru că ştim că era mai presus de toate o actriță; şi, ca actriță, se plasa aproape întotdeauna în exterior – chiar şi în exteriorul ei. Acel „eu” care se confesează este ba o pastişă a Sfântului Augustin, ba regina posedaților, ba o replică a Sfintei Teresa – ba, uneori, dând în vileag tot spectacolul, o tânără perspicace şi sinceră pe moment, care ştie exact cine este şi ce legături are cu aceste alte personaje mai romantice. Desigur, fără a vrea să se transforme într-o figură de comedie, sora Jeanne foloseşte toate artificiile scriitorului de comedii: trecerea bruscă de la mască la figura absurdă; emfaza, protestele exagerate; verbiajul pios care caută cu atâta naivitate justificări unei dorințe cât se poate de omeneşti aflate sub suprafață.

Mai mult, sora Jeanne şi-a scris confesiunile fără să se gândească la faptul că cititorii ei ar putea avea acces la alte surse de informare despre faptele descrise. Ştim, astfel, din consemnarea oficială a capetelor de acuzare în care a fost condamnat Grandier, că starețа şi alte călugărițe au fost copleşite de remuşcări pentru ce făcuseră şi că au încercat să retragă o mărturie despre care ştiau că e complet falsă, chiar şi în paroxismul isteriei. Autobiografia surorii Jeanne abundă în recunoaşteri formale a vanității, a mândriei şi a lipsei de entuziasm. Dar nici nu pomeneşte de păcatul ei cel mai

mare – minciunile sistematice din cauza cărora un om nevinovat fusese acuzat şi ars pe rug. Şi nu aminteşte nici de singurul episod veridic din toată povestea – căirea ei şi recunoaşterea publică a vinei. În cele din urmă, a preferat să accepte asigurările cinice ale lui Laubardemont şi ale capucinilor: căința ei era doar un tertip al diavolilor, minciunile ei erau adevărul incontestabil. Orice relatare a acestui episod, chiar şi cea mai favorabilă, ar fi stricat portretizarea autoarei ca victimă a diavolului, salvată miraculos de Dumnezeu. Eliminând faptele stranii şi tragice, a ales să se identifice cu o ficțiune eminamente livrescă. Chestia asta ține de însăşi esența comediei.

De-a lungul vieții, Jean-Joseph Surin a gândit, a scris şi a făcut multe lucruri prosteşti, nechibzuite şi chiar groteşti. Dar, pentru cei care i-au citit scrisorile şi memoriile, el rămâne probabil mereu o figură în esență tragică, la ale cărei suferințe (oricât de stranii şi, într-un fel, binemeritate) participăm. Îl cunoaştem aşa cum se cunoştea şi el – dinăuntru şi fără mască. Acel „eu” care ni se confesează e mereu Jean-Joseph, niciodată altcineva, mai romantic, niciodată, ca în cazul bietei starețe, acel alt personaj spectaculos, care ajunge invariabil să se dea de gol şi să transforme astfel pretinsul sublim în comic şi de-a dreptul ridicol.

Începuturile lungii tragedii a lui Surin au fost deja descrise. Călăuzită de cel mai înalt ideal al desăvârşirii spirituale şi de idei greşite despre relaţiile dintre Absolut şi relativ, dintre Dumnezeu şi natură, voinţa sa de fier îi suprasolicitase constituţia fizică firavă şi temperamentul aflat într-un dezechilibru instabil. Era bolnav dinainte de a ajunge în Loudun. Aici, deşi a încercat să domolească excesele maniheiste ale celorlalţi exorcişti, a devenit o victimă a preocupării prea intense şi prea profunde faţă de ideea şi aparenta realitate ale răului radical. Diavolii îşi trăgeau puterea chiar din violenţa campaniei purtate împotriva lor. Puterea se afla în călugăriţe şi în exorcişti. Sub influenţa unei obsesii organizate a răului, tendinţele în mod normal latente (tendinţe spre libertinaj şi blasfemie, care se nasc, inevitabil, dintr-o disciplină religioasă strictă) au erupt. Lactance şi Tranquille au murit în convulsii, „cu totul în prinsoarea lui Belial". Surin a trecut şi el prin această ordalie autoprovocată, dar a scăpat cu viaţă.

Cât s-a aflat la Loudun, Surin şi-a găsit timp, printre exorcisme şi propriile crize, să scrie multe scrisori. Dar nimănui nu i s-a confesat ca indiscretului său prieten, părintele d'Attichy. Meditaţia, mortificarea, puritatea inimii – acestea sunt temele predilecte în scrisorile lui.

Abia dacă pomeneşte de diavoli şi de încercările prin care trece el.

„Cât priveşte rugăciunile pe care le faci în gând”, îi scrie el unuia dintre corespondenții săi dintr-o mănăstire, „nu mi se pare un semn rău că nu poți să-ți ții mintea fixată asupra unui lucru anume, pe care l-ai pregătit dinainte, aşa cum îmi spui. Te sfătuiesc să nu te cramponezi de niciun subiect anume, ci să te laşi în voia rugăciunilor dumitale cu aceeaşi libertate a inimii cu care, cândva, te duceai în odaia maicii d’Arrérac, să stai de vorbă cu ea şi să-i mai ții de urât. Nu te duceai la întâlnirile acestea cu întrebări dinainte pregătite sau cu subiecte studiate cu grijă; căci asta ar fi răpit plăcerea conversației. Te duceai la ea gata să hrăneşti şi să cultivi prietenia voastră. Tot aşa du-te şi la Dumnezeu”.

„Iubeşte-l pe bunul Dumnezeu”, îi scrie el altuia dintre prietenii săi, „şi îngăduie-I să facă aşa precum Îi e voia. Acolo unde este lucrarea Lui, sufletul ar trebui să nu mai facă după voia sa nepricepută. Fă asta şi lasă-te în voia iubirii şi a puterii sale. Lasă deoparte treburile nenumărate, care se împletesc cu o sumedenie de neajunsuri ce trebuie să fie purificate”.

Şi ce este această dragoste divină, voinței şi puterii căreia trebuie să se supună sufletul? „Ceea ce face iubirea

e să devasteze, să distrugă, să abolească şi apoi să înnoiască, să ridice din nou, să reînvie. Este minunat de teribilă şi minunat de dulce; iar cu cât e mai teribilă, cu atât e mai dezirabilă şi mai atrăgătoare. Trebuie să ne abandonăm cu hotărâre acestei iubiri. N-o să fiu mulţumit până când n-o s-o văd triumfând asupra ta, până când te va mistui şi te va anihila."

În cazul lui Surin, procesul de anihilare abia începea. În cea mai mare parte a anului 1637 şi în primele luni ale lui 1638 a fost bolnav, dar a mai avut şi intervale când se simţea bine. Maladia sa consta într-o serie de devieri de la o stare care încă era cât de cât normală.

„Această obsesie", a scris el douăzeci şi cinci de ani mai târziu în *La science expérimentale des choses de l'autre vie*[112], „era însoţită de o vigoare mentală şi o veselie ieşite din comun, care l-au ajutat să poarte această povară nu doar cu răbdare, ci şi cu satisfacţie". E adevărat, nu se mai punea problema concentrării susţinute; nu mai putea studia. Dar putea să se folosească de roadele unor studii mai vechi, pe baza cărora improviza uimitor. Inhibat, neştiind ce-o să spună sau dacă va fi în stare să deschidă

---

112 Pentru singurul text complet şi autentic al secţiunilor autobiografice din această lucrare, vezi vol. II din *Lettres spirituelles du P. Jean-Joseph Surin*, editat de Michel şi Cavalléra (Toulouse, 1928).

gura, urca la amvon simțindu-se ca un condamnat la moarte care urcă pe eşafod. Apoi, simțea brusc „o dilatare a simțului interior şi căldura unei grații atât de puternice, că-şi descărca sufletul ca o trâmbiță, cu un glas şi o gândire pline de forță, de parcă era alt om... Se deschisese brusc o conductă, vărsând un belşug de forță şi cunoaştere în mintea lui”.

Apoi ceva s-a schimbat brusc. Conducta s-a înfundat; torentul inspirației a secat. Boala a luat altă formă, nemaifiind obsesia spasmodică a unui suflet relativ normal atins de Dumnezeu, ci o privare totală de lumină, însoțită de o diminuare şi o degradare a ființei sale, ce devenea ceva inferior sieşi. Într-o serie de scrisori, cea mai mare parte scrise în 1638 şi adresate unei călugărițe care avusese experiențe similare, Surin descrie începuturile acestei noi faze a maladiei.

Suferințele lui erau şi fizice, cel puțin parțial. Avea zile şi săptămâni în care o febră nu foarte mare, dar persistentă îl făcea să se simtă extrem de slăbit. Alteori suferea de un fel de paralizie parțială. Încă-şi mai putea controla oarecum membrele; dar fiecare mişcare implica un efort considerabil şi era însoțită de durere. Chiar şi cele mai mărunte gesturi erau chinuitoare, iar fiecare sarcină, până şi cea mai insignifiantă şi mai banală, era ca una

dintre muncile lui Hercule. Îi lua două sau trei ore să-şi desfacă copcile rasei. Îi era fizic imposibil să se dezbrace de tot. Timp de aproape douăzeci de ani, Surin a dormit îmbrăcat. O dată pe săptămână, era totuşi nevoie să-şi schimbe cămaşa (dacă nu voia să se umple de păduchi, „pe care nu puteam să-i sufăr"). „Schimbarea rufăriei era aşa de dureroasă, că uneori îmi petreceam aproape toată noaptea dinspre sâmbătă spre duminică scoţându-mi cămaşa murdară şi îmbrăcând-o pe cea curată. Aşa de mare era durerea, că, dacă mi se părea vreodată că mai există vreo fărâmă de fericire, mereu era înainte de joi; de joi începea cazna, la gândul că urmează să-mi schimb cămaşa; căci aceasta era o tortură în locul căreia m-aş fi supus la orice alt fel de suferinţă, dacă aş fi avut de ales."

Mâncatul era aproape la fel de chinuitor ca îmbrăcatul şi dezbrăcatul. Cămăşile se schimbau doar o dată pe săptămână. Dar procesul sisific de tăiere a cărnii, ducerea furculiţei la gură, apucarea şi înclinarea laborioase ale paharului erau cazne zilnice, cu atât mai insuportabile din cauza unei lipse aproape complete de apetit şi a conştientizării faptului că probabil va voma tot ce mâncase sau va suferi de o indigestie crâncenă.

Doctorii au făcut tot posibilul pentru el. I s-a luat sânge, i s-au făcut purgaţii, i s-au recomandat băi calde.

Nimic n-a ajutat. Simptomele erau fizice, desigur; dar cauza lor nu trebuia căutată în sângele stricat şi în umorile virulente, ci în spirit.

Spiritul acesta încetase să mai fie posedat. Nu se mai dădea o luptă între Leviatan şi un suflet care, în ciuda lui, rămânea seren conştient de prezența lui Dumnezeu. Era o luptă între o anumită idee de Dumnezeu şi o anumită idee de natură, spiritul scindat al lui Surin luptând în ambele tabere şi fiind înfrânt la fiecare înfruntare.

Deşi pare destul de evident că infinitul trebuie să includă finitul şi trebuie să fie deci cu totul prezent în orice punct din spațiu şi-n orice moment din timp, gânditorii creştini mai bătrâni şi mai riguroşi şi-au folosit toată ingeniozitatea, iar moralişti creştini mai severi toată puterea de convingere şi de coerciție ca să evite această concluzie evidentă şi să scape de consecințele ei practice.

Aceasta e o lume căzută, proclamau gânditorii, iar natura, umană şi subumană, este radical coruptă. Aşa că, spuneau moraliştii, trebuie să luptăm împotriva naturii pe toate fronturile – s-o reprimăm în interior, s-o ignorăm şi s-o depreciem în exterior.

Dar numai prin *datum*-ul naturii putem spera să primim *donum*-ul grației. Numai acceptând datul, *aşa cum ne e dat*, ne putem califica pentru Dar. Numai prin fapte

putem ajunge la Faptul primordial. „Nu urmări adevărul”, ne sfătuieşte unul dintre maeştrii zen, „ci doar încetează să mai preţuieşti opiniile”. Iar misticii creştini spun în esenţă cam acelaşi lucru – cu diferenţa totuşi că ei trebuie să facă o excepţie în favoarea opiniilor numite dogme, articole de credinţă, tradiţii pioase şi altele asemenea. Dar acestea sunt doar nişte puncte de reper, în cel mai bun caz; iar în cazul în care „confundăm degetul care arată cu luna”, atunci sigur o să ne rătăcim. De Fapt trebuie ne apropiem prin fapte; el nu poate fi cunoscut prin intermediul cuvintelor sau prin intermediul fanteziilor inspirate de cuvinte. Împărăţia cerurilor poate fi făcută să vie *pe pământ*; nu poate să vie în imaginaţia noastră sau în raţionamentele noastre discursive. Şi nu poate să vie nici măcar pe pământ, atâta vreme cât ne încăpăţânăm să trăim nu pe pământul aşa cum ne este dat, ci aşa cum îi pare el unui ego obsedat de ideea de separaţie, de pofte şi scârbe, de fantezii compensatoare şi de afirmaţii primite de-a gata despre natura lucrurilor. Ca să poată să vie împărăţia lui Dumnezeu, împărăţia noastră trebuie să dispară. Trebuie să aibă loc o mortificare, nu a naturii, ci a tendinţei noastre fatale de a pune mereu în locul naturii ceva născocit de inventivitatea noastră. Trebuie să ne eliberăm de catalogul nostru de lucruri care ne plac şi

lucruri care nu ne plac, de tiparele verbale la care ne aşteptăm să se conformeze realitatea, de închipuirile în care ne ascundem, când faptele nu ne satisfac aşteptările. Aceasta este „sfânta indiferență” a Sfântului Francisc de Sales; aceasta este „abandonarea” lui de Caussade, acceptarea conştientă, clipă de clipă, a ceea ce se întâmplă efectiv; acesta este şi „refuzul de a prefera” care este semnul căii perfecte în limbajul filosofiei Zen.

Bazându-se pe principiul autorității şi pe anumite experiențe proprii, Surin credea că Dumnezeu poate fi cunoscut direct, într-o uniune transfiguratoare a sufletului cu Temeiul divin, al său şi al existenței lumii. Dar nutrea şi părerea că natura e fatalmente depravată din cauza păcatului primilor noştri părinți şi că această depravare generează o prăpastie uriaşă între creator şi creatură. Având în vedere aceste idei despre Dumnezeu şi univers (idei considerate în mod idolatru interşanjabile cu faptele şi cu Faptul primordial), Surin considera că era logic să încerce să elimine din spiritul-trupul lui orice element natural care putea fi eradicat fără să provoace efectiv moartea. La bătrânețe a recunoscut că a greşit. „Căci trebuie spus că părintele, cu mai mulți ani înainte să se ducă la Loudun” (Surin vorbeşte despre sine la persoana a treia), „se ținuse foarte din scurt (*s’était*

extrêmement serré) pentru a se mortifica şi în încercarea de a rămâne mereu în prezența lui Dumnezeu; iar deşi în toate acestea era un zel lăudabil, fuseseră şi nişte mari excese în această reținere şi constrângere a gândirii sale. Din această pricină se afla într-o stare de limitare (*rétrécissiment*), care era bine intenționată, dar cu siguranță vrednică de dojană". Fiindcă prețuia părerea cum că infinitul se află cumva în afara finitului, că Dumnezeu este cumva opus creației Sale, Surin încercase să mortifice nu atitudinea sa egoistă față de natură, nici închipuirile şi ideile pe care le pusese în locul naturii, ci chiar natura însăşi, faptele date ale existenței concrete printre oamenii de pe această planetă.

„Urăşte natura", acesta e sfatul lui, „şi las-o să îndure umilințele pe care i le dă Dumnezeu". Natura a fost „judecată şi condamnată la moarte", iar sentința e dreaptă; de asta trebuie „să-L lăsăm pe Dumnezeu să ne jupoaie şi să ne răstignească după voia Sa". Surin ştia din experiența cea mai amară că aceasta *era într-adevăr* voia Sa. Nutrind ideea depravării totale a naturii, transformase sila de viață, care este un simptom atât de frecvent al nevrozei, într-o aversiune pentru propria umanitate, un dezgust pentru mediul său – o aversiune şi un dezgust cu atât mai intense cu cât încă avea pofte, deoarece

creaturile, oricât de dezgustătoare, încă erau o sursă de ispită. În una dintre scrisorile sale afirmă că trebuise să se ocupe de nişte treburi cu câteva zile înainte. Fiind un om bolnăvicios, ocupația aceasta îi aduce o oarecare alinare. Nu se mai simte chiar aşa de îngrozitor, până când îşi dă seama, la un moment dat, că ameliorarea s-a datorat faptului că „fiecare clipă fusese umplută de infidelități". Suferința revine, agravată de un sentiment de vinovăție, de convingerea că a păcătuit. Simte remuşcări cronice. Dar sunt remuşcări care nu-l stimulează să acționeze; căci se vede incapabil să acționeze, incapabil chiar şi să se confeseze, aşa că trebuie „să-şi înghită păcatele ca pe apă, să muşte din ele ca din pâine". Voința şi facultățile îi sunt paralizate – dar nu şi sensibilitățile. Căci, deşi nu poate face nimic, încă are capacitatea de a suferi. „Cu cât eşti mai sfâşiat, cu atât simți mai acut loviturile." Este în „vidul morții". Dar acest vid este mai mult decât o simplă absență; este neant înverşunat, „hidos şi oribil, e un abis, unde nicio altă creatură nu poate să te ajute ori să te aline" şi unde Creatorul este un torționar, pentru care victima nu poate simți decât ură. Noul stăpân cere să domnească singur: de asta face cu totul de netrăit viața slujitorului Său; de asta natura a fost vânată până şi în gaură de şarpe şi este torturată lent până moare. Din

personalitate nu mai rămân decât elementele ei cele mai respingătoare. Surin nu mai poate să gândească, să studieze, să se roage, să facă fapte bune ori să-şi înalțe inima spre creatorul său cu dragoste şi recunoştință; dar „partea senzuală şi animală a naturii sale” este încă vie şi „cufundată în crimă şi oroare”. La fel şi dorința criminal de frivolă de distracție, mândria, amorul-propriu şi ambiția. Anihilat dinăuntru de nevroză şi de opiniile sale rigoriste, se hotărăşte să grăbească distrugerea naturii mortificându-se din afară. Tot au mai rămas unele ocupații care-i mai alină puțin chinul. Renunță şi la ele; căci simte că e nevoie „să unească golul exterior cu golul interior”. Astfel va fi eliminată orice speranță de sprijin din afară, iar natura va rămâne, fără nicio apărare, la mila Domnului. Între timp, doctorii i-au recomandat să mănânce multă carne; dar nu se poate hotărî să-i asculte. Dumnezeu i-a trimis această boală ca pe un mijloc de purgație. Dacă încearcă să se facă bine prematur, se va opune voii Domnului.

Respinge sănătatea, respinge orice ocupație şi recreere. Dar tot mai sunt acele produse stridente ale talentelor şi învățăturii sale – predicile, tratatele teologice, omiliile, poemele religioase, la care a muncit din greu şi de care este încă aşa de mândru. După lungi şi chinuitoare

frământări, simte un impuls puternic de a distruge tot ce-a scris vreodată. Rupe şi aruncă pe foc manuscrisele mai multor cărți, împreună cu numeroase alte hârtii. Acum este „despuiat de tot şi lăsat gol puşcă cu caznele sale". Este „în mâinile Ziditorului, care (te asigur) îşi vede de lucrarea Sa, silindu-mă să bat drumuri grele, împotriva cărora natura mea se răzvrăteşte".

Câteva luni mai târziu drumul devenise atât de greu, că Surin nu mai este în stare, fizic şi mental, nici măcar să-l descrie. Din 1639 până în 1657 există o mare întrerupere în corespondența sa, un vid total. A suferit, în tot acest timp, de un soi de analfabetism patologic, fiind incapabil să scrie şi să citească. În unele momente îi venea greu până şi să vorbească. Se afla în izolare, rupt de orice comunicare cu lumea exterioară. Exilarea departe de oameni era destul de rea, dar nu însemna nimic pe lângă exilarea departe de Dumnezeu la care era condamnat acum. La puțin timp după ce s-a întors din Annecy, Surin a devenit convins (şi convingerea asta l-a ținut mulți ani) că deja era damnat. Nu-i mai rămânea decât să-şi aştepte, fără nicio nădejde, moartea predestinată să fie trecerea de la iadul pe pământ la cel infinit mai îngrozitor al iadului în iad.

Confesorul său şi superiorii îl asigurau că mila Domnului e nemărginită şi că nu există certitudinea damnării atâta vreme cât există viaţă. Un teolog erudit a dovedit-o cu ajutorul silogismelor; altul a venit în infirmerie cu un braţ de cărţoaie şi i-a dovedit-o prin autoritatea Doctorilor Bisericii. Dar degeaba. Surin *ştia* că e pierdut şi că diavolii, asupra cărora triumfase nu demult, pregăteau încântaţi un loc special pentru el printre focurile cele veşnice. Oamenii puteau spune vrute şi nevrute; dar realitatea şi faptele sale erau mai grăitoare decât orice vorbe. Tot ce se întâmpla, tot ce simţea şi ce era inspirat să facă îi confirma această convingere. Dacă stătea lângă foc, sigur sărea pe el un tăciune aprins (simbolul osândei veşnice). Dacă intra într-o biserică, o făcea mereu într-un moment în care se citea ori se cânta – pentru *el* – vreo frază despre dreptatea lui Dumnezeu, vreo denunţare a păcătoşilor. Dacă asculta o predică, îl auzea invariabil pe preot afirmând că în congregaţie e vreun suflet rătăcit – *al lui*. O dată, când se dusese să se roage la căpătâiul unui frate care trăgea să moară, a avut certitudinea că, asemenea lui Urbain Grandier, era şi el vrăjitor şi avea puterea de a le porunci dracilor să intre în trupul unor oameni nevinovaţi. Şi exact asta făcea în momentul acela – îi făcea farmece muribundului. Îi

poruncea lui Leviatan, demonul mândriei, să intre în el. Îi invoca pe Isacaaron, demonul concupiscenței, pe Balaam, duhul bufoneriei, pe Behemot, stăpânul blasfemiilor. Un om stătea în pragul veşniciei, pregătit să facă ultimul pas decisiv. Dacă sufletul lui era plin de dragoste şi credință când făcea pasul acesta, totul avea să fie bine pentru el. Dacă nu... Surin simțea deja mirosul greu de pucioasă, auzea urletele şi scrâşnetul dinților – şi cu toate astea, împotriva voinței sale (sau o făcea de bunăvoie?), îi tot invoca pe diavoli, tot spera că se vor arăta. Deodată, bolnavul s-a foit în pat şi-a început să vorbească – nu vorbea ca înainte, despre lăsarea în voia Domnului, despre Hristos şi Maria, despre mila Domnului şi desfătările raiului, ci bălmăjea ceva despre fâlfâitul unor aripi negre, despre îndoielile care nu-i dădeau pace şi despre terori de nedescris. Paralizat de groază, Surin şi-a dat seama că era adevărat: el chiar era vrăjitor.

Acestor dovezi exterioare şi inferențiale ale damnării sale li se adăugau şi certitudinile interioare instilate în sufletul lui de o putere străină şi, evident, supranaturală. „Cel ce vorbeşte despre Dumnezeu”, scria el, „vorbeşte despre un ocean de rigori şi (îndrăznesc să spun) de exigențe, care întrec orice măsură”. În aceste lungi ore de neajutorare, în timp ce zăcea în pat cu voința paralizată,

cu muşchii ba fără pic de vlagă, ba contractați de crampe dureroase, primea „impresii atât de puternice despre mânia lui Dumnezeu, că nicio durere de pe lumea asta nu se compară cu ele”. Anii treceau, iar o suferință de un anumit fel lua locul alteia, de alt fel; dar sentimentul ostilității lui Dumnezeu nu l-a părăsit niciodată. O percepea intelectual; o simțea ca pe o apăsare enormă – apăsarea judecății divine. *Et pondus eius ferre non potui.* Nu o putea îndura, dar ea era mereu.

Ca pentru a-i întări această convingere pe care o simțea, avea viziuni repetate – atât de vii, atât de substanțiale, încât îi era greu să decidă dacă le văzuse cu ochii minții sau cu cei ai corpului. Erau viziuni ale lui Hristos, în cea mai mare parte. Nu ale Mântuitorului Hristos, ci ale Judecătorului Hristos. Nu ale lui Hristos învățător sau suferind, ci ale Hristosului din Ziua de pe Urmă, aşa cum îl vede păcătosul nepocăit în clipa morții, Hristos aşa cum apare sufletelor damnate în iad, Hristos cu „o privire de neîndurat”, plină de mânie, de dispreț, de ură răzbunătoare. Câteodată Surin îl vedea ca pe un bărbat înarmat, purtând o mantie stacojie. Alteori, plutind la o înălțime de o suliță, imaginea stătea de pază la uşa bisericilor, nelăsându-i pe păcătoşi să intre. Alteori, parcă vizibil şi tangibil, Hristos părea să emane din

împărtăşanie, iar bolnavul îl simțea ca pe un curent de dispreț atât de puternic, că, o dată, chiar îl trântise jos de pe o scară, unde se urcase ca să privească o procesiune religioasă. (Alteori – atât e de intensă îndoiala iscată, prin inducție, de credința sinceră în mintea credinciosului – *ştia* cu certitudine că dreptatea e de partea lui Calvin şi că Hristos nu e cu adevărat prezent în euharistie. Era între Scylla şi Charybda. Când ştia, din experiență, că Hristos era în hostie, ştia, tot din experiență, că Hristos îl damnase. Dar se credea damnat cu aceeaşi certitudine şi când gândea că doctrina prezenței reale e falsă, aşa cum gândeau şi ereticii.)

În viziunile lui Surin nu apărea doar Hristos. Uneori o vedea pe Fecioara Maria, încruntându-se la el cu o expresie de dezgust şi de indignare. Ridicându-şi mâna, îl trăsnea cu un fulger răzbunător, iar întreaga lui ființă, mentală şi fizică, simțea această durere. Alteori, îi apăreau alți sfinți, fiecare cu o „privire de neîndurat” şi o lovitură de trăsnet. Surin îi vedea în vis şi se trezea speriat şi chinuit, când îl lovea fulgerul. Îi apăreau sfinți care de care mai bizari. Într-o noapte, de pildă, l-a trăsnit „Sfântul Eduard, regele Angliei”. Să fi fost oare Eduard Martirul? Sau bietul Eduard Mărturisitorul? În orice caz, Sfântul Eduard părea „teribil de mânios pe mine; şi sunt convins

că asta [sfinți care aruncă cu fulgere] se întâmplă şi în iad".

La începutul lungului său exil din rai şi din lumea oamenilor, Surin era capabil încă să încerce, măcar în zilele lui bune, să restabilească contactul cu ceea ce se afla în jurul său. „Alergam mereu după superiorii mei şi după ceilalți iezuiți ca să le împui urechile cu ceea ce se petrecea în sufletul meu." Degeaba. (Una dintre spaimele cele mai îngrozitoare ale tulburărilor mentale, ca şi ale dizabilității fizice extreme, constă în faptul că „între noi şi voi se cască o mare prăpastie". Starea unei persoane catatonice, de exemplu, nu se poate compara cu cea a omului normal. Universul în care trăiesc paraliticii este radical diferit de lumea pe care o cunosc cei ce-şi pot folosi în totalitate facultatea locomotoare. Dragostea poate clădi o punte, dar nu poate eradica prăpastia; iar unde dragoste nu e, nici măcar punte nu e.) Surin alerga după superiori şi colegi; dar ei nu înțelegeau nimic din ce le zicea; nici măcar nu voiau să empatizeze. „Mi-am dat seama cât de adevărat grăia Sfânta Teresa: că nu există durere mai greu de îndurat decât aceea de a ajunge în mâinile unui confesor prea prudent". Pierzându-şi răbdarea, aceştia se îndepărtau de el. Surin îi apuca de mânecă şi încerca, iarăşi, să le explice ce i se întâmplă. Era atât de simplu,

atât de evident şi neînchipuit de îngrozitor! Ei zâmbeau dispreţuitor şi-şi ciocăneau fruntea cu degetul. Omul nu numai că era nebun, ci-şi provocase singur această nebunie. Îl asigurau că Dumnezeu îl pedepseşte pentru mândria şi idiosincraziile lui – pentru că voia să fie mai spiritual decât alţii, pentru că-şi închipuia că poate ajunge la desăvârşire pe altă cale decât cea a iezuiţilor, pe o cale excentrică, pe care şi-a ales-o singur. Surin protesta împotriva obiecţiilor lor. „Simţul comun natural, pe care este clădită credinţa noastră, ne întăreşte atât de mult faţă de lucrurile vieţii celeilalte, că, de îndată ce un om susţine că e damnat, alţii tratează această idee ca pe un semn de nebunie." Dar nebuniile melancolicului şi ale ipohondrului sunt de alt tip – unul îşi închipuie, de pildă, „că e ulcior sau cardinal" ori (în caz că e deja cardinal, ca Alphonse de Richelieu) că e Dumnezeu Tatăl. Surin insista că nu e niciodată un semn de nebunie să crezi că eşti damnat; iar ca să demonstreze asta, cita cazul lui Heinrich Suso, al Sfântului Ignaţiu, al lui Blosius, al Sfintei Teresa, al Sfântului Ioan al Crucii. În diferite momente ale vieţii lor, toţi aceştia se crezuseră damnaţi şi toţi fuseseră şi întregi la minte, şi eminamente sfinţi. Dar cei prudenţi ori refuzau să asculte, ori, dacă îl ascultau (fără să-şi ascundă deloc nerăbdarea!), nu se lăsau convinşi.

Atitudinea lor adâncea nefericirea deja imensă a lui Surin şi-l împingea şi mai departe pe calea disperării. Pe 17 mai 1645, într-o mică mănăstire iezuită din Saint-Macaire, aproape de Bordeaux, a încercat să se sinucidă. Toată noaptea dinainte se luptase cu tentația suicidului şi şi-a petrecut cea mai mare parte a dimineții rugându-se înainte de sfânta euharistie. „Cu puțin înainte de cină a urcat în odaia sa. Intrând, a văzut că fereastra era deschisă, s-a apropiat de ea şi, după ce a privit în hăul care trezise acest trist instinct în mintea sa [casa era construită pe o înălțime stâncoasă deasupra râului], s-a retras spre mijlocul camerei, cu fața spre fereastră. Acolo şi-a pierdut cunoştința şi brusc, ca prin somn, fără să-şi dea seama ce face, a fost aruncat pe fereastră." Trupul a căzut, s-a lovit de o ieşitură a stâncii şi s-a oprit la marginea apei. Şi-a fracturat femurul, dar n-avea răni interne. Îmboldit de pasiunea lui inveterată pentru miraculos, Surin încheie povestea tragediei sale cu un post-scriptum aproape comic. „Chiar când se petrecea acest accident şi chiar în locul în care s-a petrecut, a venit un hughenot la râu, care făcea glume despre ce se întâmplase în timp ce trecea râul cu calul lui. Ajuns de partea cealaltă, a urcat din nou pe cal şi, pe pajişte, pe un drum neted ca-n palmă, calul l-a aruncat din şa şi el şi-a

rupt brațul; el cu gura lui a spus că Dumnezeu îl pedepsea fiindcă râsese de părinte că încercase să zboare, făcându-l să dea şi el de acelaşi necaz, doar că de la o înălțime mult mai mică. Înălțimea de la care căzuse părintele este suficient de mare ca să fie fatală; căci, cu nici o lună înainte, o pisică, ce încerca să prindă o vrabie, a căzut din acelaşi loc şi a murit, deşi aceste animale, fiind uşurele şi agile, cad de obicei fără să pățească nimic."

I-au pus piciorul în atele şi, după câteva luni, putea merge din nou, deşi a rămas cu un şchiopătat pentru tot restul vieții. Dar mintea nu avea să fie vindecată la fel de uşor ca trupul. Tentația de a se lăsa pradă disperării avea să persiste ani de zile. Locurile înalte au continuat să exercite asupra lui o fascinație teribilă. Nu se mai putea uita la o frânghie sau la un cuțit fără să simtă o dorință intensă de a se spânzura sau a-şi tăia gâtul.

Iar impulsul acesta distructiv nu era îndreptat doar spre interior, ci şi spre exterior. Uneori Surin se simțea copleşit de o dorință aproape irezistibilă de a da foc casei în care locuia. Clădirile şi ocupanții lor, biblioteca, împreună cu toate comorile ei de înțelepciune şi credință, capela, veşmintele, crucifixele, sfânta împărtăşanie însăşi – totul trebuia făcut scrum. Doar un demon putea să dea dovadă de atâta răutate. Dar el tocmai asta era – un suflet

damnat, un diavol întrupat, urât de Dumnezeu şi urând la rându-i. Pentru el, acest fel de răutate era cât se poate de normal. Şi totuşi, deşi se ştia pierdut, mai era o parte din el ce respingea răul despre care ştia că este datoria lui de damnat să-l gândească, să-l simtă şi să-l facă. Tentațiile suicidului şi incendierii erau puternice; dar lupta împotriva lor. Şi, oricum, toate acele persoane prudente din jurul său nu lăsau nimic la voia întâmplării. După prima lui încercare de a-şi lua viața era ori vegheat de un frate mirean, ori legat cu funii de pat. Timp de trei ani, Surin a fost tratat sistematic conform metodelor inumane care le erau rezervate nebunilor.

Cei care se dau în vânt după aşa ceva (şi nu sunt deloc puțini) se delectează cu inumanitatea de dragul inumanității, deşi adesea cu conştiința încărcată. Ca să-şi mai diminueze sentimentul de culpabilitate, bătăuşii şi sadicii caută tot felul de justificări lăudabile pentru sportul lor preferat. Astfel, brutalitatea față de copii este justificată ca disciplină, ca ascultare de cuvântul lui Dumnezeu, căci „cine cruță toiagul său îşi urăşte copilul”. Brutalitatea față de criminali este un corolar al imperativului categoric. Brutalitatea față de eretici religioşi sau politici este o victorie pentru dreapta credință. Brutalitatea față de membrii altei rase este justificată de

argumente inspirate de ceva ce o fi trecut cândva drept ştiinţă. Altădată generalizată, brutalitatea faţă de alienaţi încă n-a dispărut cu totul nici acum – căci nebunii te scot din minţi. Dar această brutalitate nu mai este justificată în termeni teologici, ca în trecut. Cei care i-au chinuit pe Surin şi pe celelalte victime ale isteriei şi psihozei au făcut-o, în primul rând, pentru că le plăcea să fie brutali şi, în al doilea rând, fiindcă erau convinşi că e bine să fii brutal. Şi credeau că procedează bine fiindcă, *ex hypothesi*, nebunii şi-o făcuseră întotdeauna cu mâna lor. Erau pedepsiţi de Dumnezeu pentru cine ştie ce păcat evident sau neştiut, iar Dumnezeu le îngăduia diavolilor să-i asalteze ori să-i tulbure. Meritau un tratament aspru şi ca duşmani ai lui Dumnezeu, şi ca încarnări temporare ale răului radical. Aşa că li se aplica un tratament aspru – cu conştiinţa împăcată şi cu plăcutul sentiment că se face voia Domnului precum în cer, aşa şi pe pământ. Smintitul era bătut, înfometat, legat în lanţuri în cea mai mizerabilă temniţă. Dacă era vizitat de vreun pastor, acesta venea doar ca să-i spună că totul e din vina lui şi că l-a mâniat pe Dumnezeu. Pentru colectivitate era ceva între babuin şi şarlatan, cu trăsături de criminal condamnat. Duminica şi de sărbători îi duceai pe copii să-i vadă pe nebuni, aşa cum acum îi duci la grădina zoologică sau la circ. Şi nu

erau reguli care să interzică chinuirea animalelor. Dimpotrivă, animalele acestea fiind ceea ce erau, duşmani ai Domnului, chinuirea lor nu era doar permisibilă, ci de-a dreptul o datorie. O temă preferată a dramaturgilor şi a scriitorilor din secolele XVI-XVII e omul sănătos la cap care este tratat ca un lunatic şi supus la tot soiul de insulte şi farse. Să ne gândim la Malvolio, să ne gândim la Dr. Manente al lui Il Lasca sau la sărmana victimă din *Simplicissimus* al lui Grimmelshausen. Iar realitatea este şi mai neplăcută decât ficțiunile.

Louise du Tronchay ne-a lăsat o descriere a experiențelor ei în marea casă de nebuni La Salpêtrière din Paris, unde a fost internată, în 1674, după ce fusese găsită rătăcind pe străzi, țipând şi râzând de una singură, urmată de o sumedenie de pisici maidaneze. Din cauza acestor pisici, s-a iscat bănuiala că nu ar fi doar nebună, ci şi vrăjitoare. La spital au legat-o într-o cuşcă, pentru amuzamentul publicului. Vizitatorii o împungeau printre gratii cu bastoanele şi făceau glume despre pisicile ei şi despre pedepsele rezervate vrăjitoarelor. Ce frumos aveau să ardă paiele alea murdare pe care zăcea când o vor duce la execuție! O dată la câteva săptămâni, îi schimbau paiele şi le ardeau în curte pe cele vechi. Louise era adusă să privească focul şi să-i audă pe oameni strigând veseli:

„Ardeți-o pe vrăjitoare!”. Într-o duminică a fost silită să asculte o predică despre ea însăşi. Preotul le-a arătat-o enoriaşilor ca exemplu al modului în care pedepseşte Dumnezeu păcatul. Pe lumea asta era o cuşcă în La Salpêtrière, dar pe lumea cealaltă avea să fie iadul. Iar în timp ce biata victimă suspina şi tremura îngrozită, el îi tot dădea înainte, încântat, despre flăcări, duhoare, cazanele cu smoală, bicele de fier înroşit în foc – în vecii vecilor, amin.

Starea lui Louise fireşte că s-a înrăutățit din ce în ce mai mult sub acest regim. Şi-a revenit până la urmă doar datorită omeniei unei singure persoane – un preot care o mai vizita şi care s-a purtat frumos cu ea şi s-a milostivit s-o învețe să se roage.

Experiențele lui Surin erau în esență similare. E adevărat că nu a fost nevoit să îndure torturile fizice şi mentale pe care le implica viața într-o casă de nebuni. Însă chiar şi în infirmeria unui colegiu iezuit, chiar şi printre tovarăşii săi, eruditi cu o educație aleasă şi creştini devotați, avea de înfruntat multe orori. Fratele mirean, care ar fi trebuit să-l îngrijească, îl bătea fără milă. Băieții de la şcoală urlau şi-şi băteau joc de câte ori îl zăreau pe părintele nebun. De la asemenea oameni nu puteai să te aştepți la altceva. Dar nu te-ai fi aşteptat la aşa ceva şi din

partea preoților, a fraților lui, a celorlalți apostoli. Şi totuşi, aceştia s-au dovedit a fi de o nesimțire crasă, complet lipsiți de compasiune. Cei direcți şi robuşti, creştinii musculoşi, îl asigurau că n-are nimic, îl obligau să facă toate lucrurile pe care-i era imposibil să le facă şi apoi râdeau când el urla de durere şi îi spuneau că doar i se pare. Moraliştii ostili veneau, i se aşezau la căpătâiul patului şi îi spuneau pe îndelete şi cu evidentă satisfacție că primeşte doar ceea ce merită cu vârf şi îndesat. Unii preoți îl vizitau din curiozitate şi, ca să se amuze, vorbeau cu el stâlcit de parcă ar fi fost copil sau cretin, îi demonstrau cât sunt ei de spirituali, ce nemaipomenit simț al umorului au, făcând glume pe seama lui, ironii pe care, pentru că el nu le putea răspunde, presupuneau că nu le înțelege. O dată, „când eram singur în infirmerie, a venit un părinte mai important, s-a aşezat pe patul meu, m-a privit fix o vreme şi apoi, deşi nu-i făcusem niciun rău şi nici nu voiam să-i fac rău, mi-a dat o palmă drept peste față, după care a plecat".

Surin s-a străduit să transforme aceste brutalități în ceva de folos sufletului său. Dumnezeu voia ca el să fie umilit prin faptul că era considerat nebun şi tratat ca un proscris, fără niciun drept la respectul semenilor şi nici măcar la mila lor. S-a resemnat cu ce se întâmpla; a mers

şi mai departe, dorindu-şi în mod activ să fie umilit. Dar acest efort conştient de a se împăca cu soarta lui nu era suficient pentru a se vindeca. Ca şi în cazul lui Louise du Tronchay, agentul tămăduitor a fost bunăvoința altui om. În 1648 singurul dintre colegii săi care susținuse mereu că Surin nu e nebun fără leac, părintele Bastide, a fost numit rector al colegiului din Saintes. A cerut permisiunea să-l ia pe invalid cu el. I s-a acordat. În Saintes, pentru prima oară în zece ani, Surin a fost tratat cu empatie şi considerație – ca un bolnav care trece printr-o încercare spirituală, şi nu ca un soi de criminal care este pedepsit de Dumnezeu şi care, prin urmare, merită o pedeapsă şi mai mare din partea oamenilor. Încă îi era imposibil să-şi părăsească închisoarea şi să comunice cu lumea; dar acum lumea venea ea mai aproape şi încerca să comunice cu el.

Primele reacții ale pacientului la acest nou tratament au fost fizice. Ani de zile, nu putuse respira adânc din cauza anxietății cronice, astfel că părea să trăiască mereu în pragul asfixiei. Acum, aproape dintr-odată, diafragma a început să i se mişte; respira adânc, putea să-şi umple plămânii cu aer dătător de viață. „Toți muşchii mei fuseseră contractați, parcă prinşi în nişte scoabe, iar acum una se desprinsese, apoi alta, o alinare extraordinară.”

Simțea în corp ceva analog eliberării spirituale. Cei care suferă de astm sau rinită alergică ştiu ce înseamnă să te simți izolat de mediul cosmic şi cunosc beatitudinea de a restabili legătura cu el când se recuperează. La nivel spiritual, majoritatea ființelor umane suferă de un echivalent al astmului, dar nu conştientizează decât vag şi rareori faptul că trăiesc într-o stare de asfixiere cronică. Însă câțiva dintre ei se recunosc drept ceea ce sunt – oameni care nu respiră. Caută disperați să tragă aer în piept; iar dacă în cele din urmă reuşesc să-şi umple plămânii, ce binecuvântare de nedescris!

De-a lungul straniei sale cariere, Surin s-a simțit ba sufocat, ba eliberat, ba închis într-un întuneric sufocant, ba transportat pe piscuri scăldate de soare. Iar plămânii îi reflectau starea sufletească – chirciți şi rigizi când sufletul era sufocat, dilatați când sufletul respira. Cuvintele *serré*, *bandé*, *rétréci* şi antonimul lor, *dilaté*, apar mereu în scrierile lui Surin. Ele exprimă faptul cardinal al experienței sale – o oscilare violentă între extremele tensiunii şi detentei, ale unei contractări în ceva inferior sinelui şi unei irumperi într-o viață mai abundentă. Era o experiență de acelaşi tip precum cea descrisă amănunțit în jurnalul lui Maine de Biran, precum cea care îşi găseşte cea mai puternică şi mai frumoasă expresie în anumite

poeme de George Herbert şi Henry Vaughan – o experienţă constând într-o succesiune de incomensurabile.

În cazul lui Surin, detenta psihologică era însoţită uneori de un grad extraordinar de dilatare toracică. Într-o perioadă de autoabandonare extatică a descoperit că vesta sa de piele, care era încheiată cu şnururi în faţă, ca o gheată, trebuie să fie lărgită cu vreo 15 centimetri. (În tinereţe, Sfântul Filippo Neri a trăit şi el experienţa unei dilatări extatice atât de radicale, că inima i s-a mărit permanent şi el şi-a rupt două coaste. În ciuda sau poate tocmai datorită acestui lucru, a trăit până la o vârstă înaintată şi a fost foarte activ până la sfârşitul vieţii.)

Surin era mereu conştient că există şi o legătură reală, nu doar una pur etimologică între răsuflare şi suflet. El enumeră patru tipuri de respiraţie – a diavolului, a naturii, a graţiei şi a gloriei – şi ne asigură că le cunoaşte pe toate. Din păcate, nu dă explicaţii suplimentare, aşa că nu putem să ştim ce anume a descoperit în domeniul *pranayama*.

Datorită bunăvoinţei părintelui Bastide, Surin îşi recăpătase sentimentul apartenenţei la rasa umană. Dar Bastide nu putea să vorbească decât în numele oamenilor, nu şi în numele lui Dumnezeu – sau, mai precis, nu în numele ideii de Dumnezeu pe care o avea Surin. Invalidul

putea din nou să respire; dar încă nu putea să citească, să scrie sau să spună liturghia, să meargă, să mănânce sau să se dezbrace fără disconfort sau fără dureri crâncene. Toate aceste dizabilități erau legate de convingerea nestrămutată a lui Surin că e damnat. Era o sursă de teroare şi de disperare; singurele lucruri ce reuşeau să-l mai distragă erau durerea şi boala acută. Ca să se simtă mai bine mental trebuia să se simtă mai rău fizic[113].

Cea mai ciudată caracteristică a maladiei lui Surin este că a existat o parte a minții sale care nu s-a îmbolnăvit niciodată. Neputând să citească sau să scrie, neputând să facă nici cele mai simple acțiuni fără o durere atroce şi debilitantă, convins de propria damnare, bântuit de compulsii suicidare, blasfematoare şi de ispitele impurității şi ale ereziei (ba era calvinist convins, ba maniheist credincios şi practicant), de-a lungul întregului

[113] Condiția lu Surin, trebuie să remarcăm, este descrisă la p. 215 dintr-o lucrare a doctorului Léon Vannier care se bucură de autoritate, *La Pratique de l'homéopathie* (Paris, 1950), unde face şi recomandări: „Subiectul tratat cu Actaea racemosa are impresia că «are capul înconjurat de un nor gros». Vede prost, aude prost; în jurul lui şi înăuntrul lui «totul e confuz». Pacientul «se teme să nu înnebunească». În mod ciudat, dacă apar dureri în orice parte a organismului (nevralgii faciale sau uterine, dureri intercostale sau dureri ale încheieturilor), el sau ea începe să se simtă brusc mai bine. «Când pacientul are dureri, starea sa mentală se îmbunătățeşte»".

său calvar Surin şi-a păstrat intactă capacitatea de a crea compoziţii literare. În primii zece ani ai nebuniei sale a compus mai ales versuri. Punând versuri noi pe melodii cunoscute, a transformat numeroase balade şi cântece de pahar în cântări religioase creştine. Iată câteva versuri despre Sfânta Teresa şi Sfânta Caterina de Genova, dintr-o baladă intitulată *Les Saints enivrés d'amour*, puse pe melodia *J'ai rencontré un Allemand*.

J'aperçus d'un autre côté,
Une vierge rare en beauté,
Qu'on appelle Thérèse;
Son visage tout allumé
Montrait bien qu'elle avait humé
De ce vin à son aise.
Elle me dit: „Prends-en pour toi,
Bois-en et chantes avec moi:
Dieu, Dieu, Dieu, je ne veux que Dieu:
Tout le reste me pèse".

Une Génoise, dont le cœur
Etait plein de cette liqueur,
Semblait lui faire escorte:
Elle aussi rouge qu'un charbon
S'écriait: „Que ce vin est bon..."[114].

[114] „Colo am văzut iară/ O preafrumoasă fecioară,/ Teresa-i spunea;/ Faţa-i era aprinsă,/ Vădindu-i setea stinsă/ Cu-acest vin ce-l bea./ Ea

Versurile sunt slabe şi gustul cel puțin îndoielnic nu din motive de sănătate, ci din lipsă de talent. Poezia lui Surin era la fel de slabă şi când era întreg la minte, şi când era nebun. El avea talent (mult talent) la expunerea clară şi exhaustivă a unui subiect în proză. Şi tocmai asta a făcut în a doua parte a bolii sale. Compunea în minte şi îi dicta cuiva în fiecare seară; aşa şi-a compus, între 1651 şi 1655, opera cea mai importantă, *Le Catéchisme spirituel*. Este un tratat comparabil ca amploare şi conținut cu *Holy Wisdom* a contemporanului său englez, Augustine Baker. În ciuda lungimii sale (mai bine de o mie de pagini duodecimo), *Catehismul* rămâne o lectură plăcută. E adevărat, textura de suprafață a scrierii este oarecum neinteresantă; dar nu e vina lui Surin, căci stilului său de modă veche (dar plăcut) i s-a dat, în edițiile moderne ale cărții, „o mână de ajutor”, cum spune, cu o ironie involuntară, editorul său din secolul al XIX-lea. Din fericire, mâna aceasta n-a putut să strice calitățile esențiale ale cărții: simplitatea chiar şi în analizele cele

---

mi-a spus: «Gustă nițel/ Şi cântă şi tu la fel:/ Domnul, doar pe Domnu-l vreau:/ Tot restul e muncă grea».// O genoveză ce-avea/ Licoare-n suflet şi ea/ Părea s-o însoțească:/ Şi ea, roşie-n obraz,/ Striga: «Ce vin bun, nu-i un teraz...».” (n.tr.)

mai subtile, prozaismul chiar şi atunci când vorbeşte despre sublim.

În perioada când şi-a compus *Catehismul*, Surin n-a putut să consulte cărți de referință sau să-şi revizuiască manuscrisul. Cu toate acestea, face multe trimiteri corecte la alți autori, iar lucrarea însăşi este remarcabil de bine organizată într-o serie de întoarceri la aceleaşi teme, care de fiecare dată sunt tratate dintr-un punct de vedere diferit sau la un nivel tot mai elaborat. Era nevoie de o memorie prodigioasă şi de o capacitate de concentrare excepțională pentru a compune o asemenea carte cu handicapurile lui. Dar, deşi se simțea ceva mai bine decât în momentele lui cele mai proaste, Surin încă era considerat de aproape toată lumea nebun (şi poate nu fără motiv).

Să fii un nebun lucid şi în deplinătatea facultăților mintale – asta trebuie să fie, cu siguranță, una dintre cele mai groaznice experiențe. Neafectată, rațiunea lui Surin asista neajutorată, în timp ce imaginația, emoțiile şi sistemul lui nervos autonom se comportau ca o coaliție de maniaci criminali, hotărâți să-l distrugă. În ultimă instanță, era o luptă între persoana activă şi victima sugestiei, între Surin realistul, care se străduia să facă față faptelor, şi Surin verbalistul, care transforma

cuvintele în pseudorealități hidoase, față de care era logic să simtă teroare şi disperare.

Cazul lui Surin nu era decât un exemplu extrem al unei situații dificile în care s-ar putea afla orice om. „La început era cuvântul.” În ce priveşte istoria omenirii, afirmația este cât se poate de adevărată. Limbajul este instrumentul ieşirii omului din animalitate, dar tot el este cauza îndepărtării omului de inocența animală şi de conformitatea animalelor cu natura lucrurilor şi cauza alunecării acestuia în nebunie şi diabolism. Cuvintele sunt deopotrivă indispensabile şi fatale. Tratate ca ipoteze de lucru, propozițiile despre lume sunt instrumente prin intermediul cărora ne antrenăm treptat să înțelegem lumea. Tratate ca adevăruri absolute, ca dogme care trebuie înghițite, ca idoli ce trebuie adorați, propozițiile despre lume ne distorsionează viziunea despre realitate şi ne conduc spre tot felul de comportamente inadecvate. „Vrând să-i ademenească pe orbi”, spune Dai-o Kokushi, „Buddha a lăsat să-i scape în joacă vorbe din gura lui aurită. De-atunci cerul şi pământul sunt pline de mărăcini încâlciți”. Iar mărăcinii n-au fost doar o invenție a Orientului Îndepărtat. Dacă Hristos nu a venit „să aducă pace, ci sabie”, asta a fost pentru că El şi ucenicii Săi au fost nevoiți să-şi întrupeze gândurile în cuvinte. Ca orice

alte cuvinte, şi aceste cuvinte creştine au fost uneori inadecvate, alteori prea cuprinzătoare şi mereu imprecise – aşadar, permiţând mereu mai multe interpretări diferite. Tratate ca ipoteze de lucru – ca nişte cadre de referinţă folositoare, în care să organizezi faptele existenţei umane şi le faci faţă –, propoziţiile formate cu aceste cuvinte au avut o valoare inestimabilă. Tratate ca dogme şi idoli, au constituit cauza unor rele enorme precum ura teologică, războaiele religioase şi imperialismul ecleziastic, alături de orori mai mici precum orgia de la Loudun şi nebunia autosugestionată a lui Surin.

Moraliştii tot perorează despre datoria de a ţine pasiunile sub control; şi fireşte că sunt îndreptăţiţi s-o facă. Din păcate, majoritatea nu insistă şi asupra altei datorii esenţiale, cea de a ţine sub control cuvintele şi raţionamentele bazate pe ele. Crimele pasionale sunt comise când fierbe sângele în vine, iar sângele fierbe doar uneori. Dar cuvintele sunt cu noi tot timpul şi (fără îndoială, din cauza condiţionării la care suntem supuşi în prima copilărie) sunt încărcate cu o asemenea putere de sugestie, încât poate justifica, oarecum, credinţa în vrăji şi formule magice. Mult mai periculoase decât crimele pasionale sunt cele comise din idealism – crimele instigate, încurajate şi justificate moral cu cuvinte sacrosancte.

Asemenea crime se plănuiesc când pulsul e normal şi se comit cu sânge-rece şi cu o perseverență neabătută de-a lungul multor ani. În trecut, cuvintele care dictau crimele din idealism erau predominant religioase; acum sunt predominant politice. Dogmele nu mai sunt metafizice, ci pozitiviste şi ideologice. Singurele lucruri care rămân neschimbate sunt superstițiile idolatre ale celor care acceptă dogmele ca atare şi nebunia sistematică, ferocitatea diabolică cu care acționează conform convingerilor lor.

Când e transferată din laborator şi din birou în biserică, în parlament şi în sala de consiliu, noțiunea de ipoteze de lucru poate să scape omenirea de nebuniile ei colective, de compulsiile ei cronice pentru crimă la scară mare şi sinucidere în masă. Problema fundamentală a oamenilor e ecologică: oamenii trebuie să învețe să trăiască în cosmos la toate nivelurile, de la cel material la cel spiritual. Ca rasă, trebuie să descoperim cum poate o populație imensă care creşte rapid să trăiască într-un mod satisfăcător pe o planetă de dimensiuni limitate şi cu resurse dintre care multe sunt în scădere şi neregenerabile. Ca indivizi, trebuie să descoperim cum să stabilim o relație satisfăcătoare cu acea Minte infinită de care ne închipuim de obicei că suntem izolați.

Concentrându-ne atenția asupra *datum*-ului şi a *donum*-ului, vom elabora, ca produs secundar, metode satisfăcătoare de a ne înțelege unii cu alții. „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu şi toate astea se vor adăuga vouă.” Dar noi insistăm să căutăm mai întâi toate astea – interesele mult prea umane născute din pasiuni egoiste, pe de o parte, şi adorarea idolatră a cuvintelor, pe de altă parte. Drept rezultat, probleme noastre ecologice de bază rămân nerezolvate şi nerezolvabile. Concentrarea asupra politicilor de putere împiedică societățile organizate să-şi îmbunătățească relația cu planeta. Concentrarea asupra unor sisteme de cuvinte adorate idolatru îi împiedică pe indivizi să-şi îmbunătățească relația cu Faptul primordial. Căutând mai întâi „toate astea”, le pierdem nu doar pe ele, ci şi împărăția lui Dumnezeu, precum şi pământul, singurul loc unde poate să vie împărăția.

În cazul lui Surin, anumite propoziții pe care fusese învățat să le trateze ca pe dogme l-au făcut să înnebunească generând teroare şi disperare. Dar, din fericire, mai existau şi alte propoziții, mai încurajatoare şi la fel de dogmatice.

Pe 12 octombrie 1655, unul dintre părinții de la Colegiul din Bordeaux (unde Surin se întorsese între timp) a venit în odaia lui să-l spovedească şi să-l pregătească

pentru împărtăşanie. Singurul păcat de moarte de care se putea acuza bolnavul era că nu se comportase cu suficientă nemernicie; căci, din moment ce Dumnezeu deja îl damnase, se cuvenea să trăiască la înălțimea damnării sale, complăcându-se în toate viciile, pe când el de fapt încerca mereu să fie virtuos. „O să i se pară ridicol cititorului, cum mi se pare şi mie acum, să spui că un creştin ar trebui să aibă scrupule în privința facerii de bine.” Aceste cuvinte au fost scrise în 1663. În 1655 Surin încă simțea că e de datoria lui, ca suflet rătăcit, să fie în întregime rău. Dar i se părea moralmente imposibil să facă orice altceva decât bine, în ciuda acestei datorii. Era convins că, astfel, comisese un păcat mai mare decât omorul cu premeditare. Păcatul acesta îl mărturisea el acum, „nu ca un om care trăieşte pe pământ, pentru care mai există speranță, ci ca unul dintre damnați”. Confesorul, evident un om de treabă, sensibil, care cunoştea slăbiciunea lui Surin pentru lucrurile ieşite din comun, l-a asigurat pe penitent că şi el, deşi n-avea aplecare către aşa ceva, avuse impresia puternică, ba chiar inspirația că totul avea să fie bine până la urmă. „Îți vei recunoaşte greşeala, vei putea să te gândeşti şi să te porți ca alți oameni, vei muri împăcat.” Cuvintele acestea l-au impresionat profund pe Surin, iar norul acela

sufocant de frică şi suferinţă a început să se risipească. Dumnezeu nu-şi întorsese faţa de la el; încă exista speranţă. Speranţă că-şi va reveni pe lumea aceasta, speranţă că va fi mântuit pe lumea cealaltă.

Odată ce şi-a recăpătat speranţa, a început să se şi însănătoşească încetul cu încetul. Inhibiţiile şi paraliziile fizice au dispărut una după alta. Prima care a dispărut a fost neputinţa de a scrie. Într-o zi din 1657, după optsprezece ani de analfabetism forţat, a luat în mână un condei şi a reuşit să mâzgălească trei pagini de cugetări despre viaţa spirituală. Literele erau „atât de necitețe, că aproape ai fi zis că nu-s scrise de mână de om"; dar nu conta. Ce conta era că mâna lui reuşise să coopereze în sfârşit cu gândirea, chiar şi aşa, cu chiu, cu vai.

Peste trei ani şi-a recăpătat capacitatea de a merge. S-a întâmplat undeva la ţară, în timp ce era găzduit în casa unui prieten. La început, trebuise să fie cărat de doi lachei din odaia în care dormea până în salonul unde luau masa, „căci nu puteam să fac niciun pas fără dureri mari. Aceste dureri nu erau ca durerile paraliticilor; erau dureri care provocau o strângere şi o contractare a stomacului şi în acelaşi timp simţeam o durere ascuţită în măruntaie". O rudă a venit să-l viziteze pe 27 octombrie 1660 şi, când să plece, Surin s-a târât cu chiu, cu vai până la uşă ca să-şi

ia rămas-bun. După plecarea oaspetelui, a rămas în prag, privind grădina, „şi am început să cercetez, cu oarecare atenție, obiectele din ea, lucru pe care, din cauza slăbiciunii extreme a nervilor mei, nu mai fusesem în stare să-l fac de cincisprezece ani”. Simțind, în locul durerilor obişnuite, o „anumită suavitate”, a coborât cele cinci sau şase trepte până-n grădină şi s-a mai uitat puțin în jur. S-a uitat la putregaiul negru şi la verdele lucios al gardurilor vii tunse egal, a privit pajiştile, asterii şi aleea mărginită de carpeni împletiți. S-a uitat la dealurile domoale din depărtare, cu pădurile lor autumnale, maronii sub cerul palid, scăldate în lumina aproape argintie a soarelui. Nu era nicio adiere de vânt, iar liniştea se simțea ca un cristal enorm şi totul era un mister viu al culorilor care se contopeau, al formelor distincte şi separate, al puzderiei şi al unului, al timpului trecător şi al prezenței veşniciei.

A doua zi, Surin s-a aventurat să pătrundă iarăşi în universul pe care aproape că-l uitase; iar în ziua următoare a ajuns, în această călătorie de redescoperire, tocmai până la fântână – unde n-a mai simțit nevoia să-şi ia viața. Chiar a ieşit din grădină şi-a mers, cu picioarele până la glezne în frunzele uscate, prin păduricea aflată dincolo de ziduri. Era vindecat.

Surin îşi explică ignoranța cu privire la lumea exterioară printr-o „slăbiciune extremă a nervilor”. Dar această slăbiciune nu l-a împiedicat niciodată să se concentreze asupra noțiunilor teologice şi fanteziilor născute din ele. De fapt, tocmai obsesia acestor imagini şi abstracțiuni a fost cea care l-a rupt de lumea naturală. Cu mult înainte de instalarea bolii se forțase să trăiască, în vecinătatea faptelor reale, într-o lume în care cuvintele şi reacțiile la ele erau mai importante decât lucrurile şi viețile. Cu nebunia sublimă a celui care-şi analizează logic credința, Lallemant proclamase că „n-ar trebui să vedem ori să ne minunăm de niciun lucru de pe acest pământ în afară de sfânta împărtăşanie. Dacă Dumnezeu ar fi capabil să se minuneze, s-ar minuna doar de această taină şi de aceea a Întrupării... După Întrupare, nimic n-ar trebui să ne mai minuneze”. Nevăzând şi neminunându-se de nimic din lumea dată, Surin nu făcea decât să respecte interdicțiile maestrului său. Sperând să merite *donum*-ul, a ignorat *datum*-ul. Dar cel mai înalt Dar vine prin ceea ce este dat. Împărăția lui Dumnezeu vine pe pământ şi prin perceperea pământului aşa cum este în sine, şi nu aşa cum apare unei voințe distorsionate de dorințe şi repulsii egoiste, unui intelect distorsionat de credințe primite de-a gata.

Ca teolog rigorist, convins de depravarea totală a lumii decăzute, Surin era de acord cu Lallemant că nu merită să priveşti sau să te minunezi de nimic din natură. Dar teoriile sale nu erau în acord cu experienţa sa imediată. „Uneori", scrie el în *Le Catéchisme spirituel*, „Sfântul Duh luminează sufletul în mod succesiv şi gradual; iar apoi profită de tot ce se prezintă conştiinţei – animale, copaci, flori sau orice altceva din creaţie – pentru a iniţia sufletul în marile adevăruri şi a-i arăta în taină ce trebuie să facă pentru a-l sluji pe Domnul". Iată un alt pasaj în aceeaşi notă. „Într-o floare, într-o gânganie măruntă, Dumnezeu arată sufletelor toate comorile înţelepciunii şi bunătăţii Sale; şi de nimic mai mult nu e nevoie ca să aprindă flacăra iubirii." Surin ne povesteşte despre sine că „de mai multe ori sufletul meu a primit aceste stări de slavă, iar lumina soarelui părea să devină incomparabil mai strălucitoare decât de obicei şi totuşi era atât de blândă şi suavă, că părea diferită de lumina naturală a soarelui. Odată, aflându-mă în această stare, am ieşit în grădina colegiului nostru din Bordeaux; iar lumina era aşa de strălucitoare, că mi se părea că umblu prin paradis". Fiecare culoare era mai „intensă şi mai naturală", fiecare formă mai încântător de clară decât de obicei. În mod spontan, printr-un soi de întâmplare fericită, pătrunsese

în lumea aceea infinită şi eternă în care am ajunge cu toţii dacă „porţile percepţiei ar fi limpezite”, cum spune Blake. Dar slava a dispărut şi nu s-a mai întors în toţi anii bolii sale. „Nu-mi mai rămâne nimic în afară de amintirea a ceva măreţ, întrecând în frumuseţe şi grandoare orice altceva am mai trăit pe lumea asta.”

Faptul că un om pentru care Împărăţia se manifestase concret pe pământ subscria totuşi la disprețul absolut al rigoriştilor față de toate lucrurile create un atribut melancolic adus puterii obsesive a simplelor cuvinte şi idei. Avusese experiența lui Dumnezeu în natură; dar, în loc să se folosească sistematic în devoţiunea sa de aceste experienţe, aşa cum avea să facă Traherne în *Centuries of Meditation*, Surin a ales să revină, după fiecare teofanie, la acelaşi refuz nebunesc de a vedea sau a se minuna de lucrurile creației. Şi-a concentrat în schimb toată atenția asupra propozițiilor mai întunecate din crezul său şi asupra reacțiilor sale emoționale şi imaginative la aceste propoziții. Nici că s-ar fi putut inventa o metodă mai sigură de a te închide în fața bunătății infinite.

Ori de câte ori Anteu atingea pământul, căpăta forțe noi. De-asta a fost nevoit Heracle să-l sugrume în timp ce îl ținea suspendat în aer. Fiind şi gigantul, şi eroul în acelaşi timp, Surin simțea vindecarea care vine din

contactul cu natura, iar pe de altă parte, doar prin forța voinței, se desprindea de pământ şi se sugruma singur. Aspirase la eliberare; dar, pentru că se gândea la unirea cu Fiul ca la o negare sistematică a divinității esențiale a naturii, reuşise să obțină doar iluminarea parțială a unirii cu Tatăl în afara lumii manifeste şi unirea cu Duhul în tot felul de experiențe parapsihice. În faza sa inițială, vindecarea lui Surin nu a fost o trecere dinspre întuneric către „certitudinea calmă a beatitudinii trezirii", care apare atunci când mintea permite Minții să se cunoască, prin intermediul conştiinței finite, aşa cum este cu adevărat; a fost mai degrabă schimbarea unei stări absolut anormale cu o stare diferită de semn opus, în care „grațiile extraordinare" deveneau tot atât de obişnuite pe cât de neobişnuite fuseseră pentru el suferințele. Ar trebui remarcat aici că, până şi în cele mai cumplite faze ale maladiei sale, Surin simțise scurte momente de fericire, convingeri efemere că Dumnezeu e tot timpul cu el, în ciuda damnării sale. Aceste momente s-au multiplicat, iar convingerile, înainte momentane, au devenit durabile. Experiențele metafizice se succedau, iar fiecare viziune era luminoasă şi încurajatoare, fiecare sentiment era de beatitudine. Dar „ca să-L cinstim pe Domnul aşa cum merită să fie cinstit, ar trebui să-ți dezlegi inima de orice

ataşament faţă de delicii spirituale şi graţii perceptibile. N-ar trebui să depinzi de aceste lucruri în niciun fel. Numai credinţa ar trebui să-ţi fie sprijin. Credinţa este cea care ne înalţă puri până la Dumnezeu; căci ea lasă sufletul gol, iar golul acesta se umple de Dumnezeu". Aşa-i scrisese Surin, cu peste douăzeci de ani în urmă, unei călugăriţe care-i ceruse sfatul. În acelaşi fel îi vorbea acum lui Surin părintele Bastide – omul datorită căruia păşise pe calea spre vindecare. Experienţele parapsihice, oricât de elevate ar fi, oricât de consolatoare, nu înseamnă iluminare şi nici măcar mijloace de a atinge iluminarea. Iar Bastide nu spunea aceste lucruri bazându-se doar pe propria autoritate. Avea ca temei toţi misticii recunoscuţi ai Bisericii, îl putea cita chiar şi pe Sfântul Ioan al Crucii. O vreme Surin s-a străduit să urmeze sfaturile lui Bastide. Dar graţiile sale extraordinare îl năpădeau, neîncetat, insistent. Iar când le respingea, îşi schimbau iarăşi semnul şi se transformau în sterilitate şi dezolare. Dumnezeu părea acum că s-a retras din nou şi l-a lăsat iarăşi în pragul aceleiaşi vechi disperări. În ciuda lui Bastide, în ciuda Sfântului Ioan al Crucii, Surin s-a întors la viziunile, expresiile, extazele şi inspiraţiile sale. În timpul controversei care a urmat, cei doi şi superiorul lor, părintele Anginot, au făcut apel la Jeanne des Anges.

Putea oare să-l întrebe pe îngerul ei protector ce părere are *el* despre grațiile extraordinare? Îngerul cel bun a susținut cauza lui Bastide la început. Surin a protestat şi, după multe scrisori schimbate între sora Jeanne şi cei trei iezuiți, îngerul a anunțat că ambele părți au dreptate, fiindcă fiecare făcea tot ce îi stătea în putință să-l slujească pe Dumnezeu în felul său. Surin a fost pe deplin satisfăcut, la fel şi Anginot. Însă Bastide a rămas ferm pe poziție şi a sugerat chiar că era timpul ca sora Jeanne să întrerupă legătura cu omologul ceresc al dlui de Beaufort. Şi nici nu a fost singurul care a obiectat. În 1659, Surin îi scria stareței că o importantă față bisericească se plânsese „că ai deschis un soi de prăvălie ca să afli de la îngerul dumitale toate lucrurile pe care te pune lumea să-l întrebi, că ai un birou de informații în toată regula pentru căsătorii, procese şi alte asemenea lucruri". Chestiile astea trebuiau să înceteze imediat – dar nu, aşa cum sugerase părintele Bastide, rupând relațiile cu îngerul, ci consultându-l doar în chestiuni spirituale.

Timpul a trecut. Surin se întremase destul ca să-i viziteze pe bolnavi, să asculte spovedanii, să predice, să scrie, să îndrume sufletele prin vorbe sau scrisori. Încă se purta puțin cam ciudat, iar superiorii considerau că trebuie să-i cenzureze toate scrisorile, şi cele primite, şi

cele trimise, de teamă că ar putea conține afirmații neortodoxe sau cel puțin extravaganțe stânjenitoare. Bănuielile lor erau neîntemeiate. Omul care dictase *Le Catéchisme spirituel* în perioada când (după toate aparențele) nu era în toate mințile avea să arate aceeaşi prudență şi acum, când era bine.

În 1663 a scris *Science expérimentale*, în care a relatat posedarea şi a povestit despre încercările prin care a trecut după aceea. Ludovic al XIV-lea îşi începuse deja cariera dezastruoasă; dar Surin nu era interesat de „treburile publice şi de planurile celor mari". El avea sfintele taine, avea de citit evangheliile şi de meditat la ele, avea experiențele sale cu Dumnezeu; erau de ajuns. În anumite privințe, erau chiar mai mult decât suficiente; căci îmbătrânea, îşi pierdea puterile, „iar dragostea nu se prea împacă cu slăbiciunea; căci e nevoie de un vas trainic ca să reziste presiunii lucrărilor ei". Starea de bine aproape maniacală din urmă cu câțiva ani dispăruse; succedarea regulată şi facilă a grațiilor extraordinare era de domeniul trecutului. Dar avea altceva, ceva mai bun. Îi scrie surorii Jeanne că „Dumnezeu mi-a oferit nu demult mici dovezi ale iubirii Sale. Dar ce diferență este între profunzimea sufletului şi facultățile sale! Căci de fapt sufletul este adesea bogat în profunzimile sale şi inundat

de comorile supranaturale ale grației, în timp ce facultățile sale sunt într-o stare de sărăcie totală. În adâncurile lui, după cum am spus, sufletul are un simț foarte înalt, foarte delicat, foarte roditor al lui Dumnezeu, însoțit de o dragoste cât se poate de alinătoare şi de o minunată dilatare a inimii, dar fără să le poată comunica altora vreunul dintre aceste lucruri. În afară, persoanele aflate în această stare lasă impresia că sunt oameni fără gust (pentru lucrurile religioase), lipsite de orice talent şi reduse la o sărăcie extremă... Survine o suferință foarte mare când sufletul nu poate, dacă îmi e îngăduit să mă exprim aşa, să se deşerte prin intermediul facultăților sale; preaplinul său îi pricinuieşte o oprimare mai dureroasă decât orice închipuire. Ceea ce se petrece în adâncul sufletului seamănă cu îndiguirea apelor mari, a căror masă, neavând pe unde să se scurgă, copleşeşte sufletul cu o greutate de nesuportat şi pricinuieşte o istoveală ucigătoare". Într-un fel incredibil de paradoxal, o ființă finită conține în ea infinitul şi aproape că este anihilată de această experiență. Dar Surin nu se plânge. Este o angoasă binecuvântată, o moarte de dorit cu pioşenie.

În toiul extazelor şi viziunilor sale, Surin pornise pe un drum care străbătea, fără îndoială, peisaje foarte pitoreşti, dar ducea spre o fundătură luminoasă. Acum, că grațiile

extraordinare încetaseră, acum, că era liber să devină conştient de proximitatea Conştientizării totale, obținuse în sfârşit măcar posibilitatea iluminării. Căci acum trăia în sfârşit „în credință”, exact aşa cum îl îndemnase Bastide. În sfârşit, acum stătea gol din punct de vedere intelectual şi imaginativ în fața datelor lumii şi-ale propriei vieți – gol ca să poată fi umplut, sărac ca să poată fi făcut cel mai bogat. „Mi se spune”, scrie el cu doi ani înainte de moarte, „că există pescuitori de perle, care au un tub ce ajunge de la fundul mării până la suprafață, unde este menținut de plute, şi ei respiră prin acest tub – deşi sunt pe fundul mării. Nu ştiu dacă e adevărat; dar, oricum, exprimă foarte bine ceea ce vreau să spun; căci sufletul are un tub care urcă până la cer, ca un canal, spune Sfânta Caterina de Genova, care duce până în inima lui Dumnezeu. Prin el sufletul inspiră înțelepciune şi dragoste şi este hrănit. Cât sufletul se află aici, pescuind perle la fundul pământului, el vorbeşte cu alte suflete, predică, face lucrarea Domnului; şi în tot acest timp are un tub care urcă la cer, de unde-şi trage viață veşnică şi alinare... În această stare, sufletul este deopotrivă fericit şi nenorocit. Şi totuşi, cred că este cu adevărat fericit... Căci, fără viziuni şi extaze sau suspendări ale simțurilor, în mijlocul suferințelor obişnuite ale vieții pe pământ, în slăbiciunea şi neputința

care ne îngrădeşte în mii de feluri, Domnul ne dă ceva care întrece orice înțelegere şi orice măsură... Acest ceva este o anumită rană din iubire ce, fără niciun efect extrinsec vizibil, ne străpunge sufletul şi-l face să tânjească mereu după Dumnezeu".

Şi astfel, pescuind perle la fundul pământului, cu tubul între dinți, cu plămânii dilatați de aerul venit din altă lume, bătrânul se îndrepta spre săvârşire. Cu câteva luni înainte să moară, Surin şi-a încheiat ultima scriere religioasă, *Questions sur l'amour de Dieu*. După ce citim câteva fragmente din această operă, înțelegem că dispăruse şi ultima barieră şi că Împărăția lui Dumnezeu venise pe pământ pentru încă un suflet. Prin canalul acela care făcea legătura cu însăşi inima lui Dumnezeu cursese „o pace care nu e doar calmă, ca acalmia mării sau curgerea domoală a fluviilor, ci această pace, această tihnă dumnezeiască, pătrunde în noi ca un torent năvalnic; iar sufletul, după atâtea furtuni, se simte parcă inundat de pace şi desfătarea tihnei dumnezeieşti nu numai că pătrunde în suflet, nu numai că îl ia ostatic, ci se năpusteşte asupra lui, ca revărsarea mai multor ape.

În Apocalipsă, descoperim că Duhul lui Dumnezeu aminteşte de o muzică de harfe şi alăute care se aude ca tunetul. Atât de minunate sunt căile Domnului – face un

tunet ca nişte alăute bine acordate şi o simfonie de alăute ca tunetul. La fel, cine va crede sau îşi va închipui vreodată că pot exista torente de pace, care măturăstăvilare, care rup zăgazuri şi zdrobesc digurile maritime? Dar tocmai asta se întâmplă şi este în natura lui Dumnezeu să facă asalturi ale păcii şi tăceri ale iubirii... Pacea lui Dumnezeu e ca un râu care curgea printr-o țară şi a fost deviat în alta prin spargerea unui dig. Această pace invadatoare face lucruri care nu par să se potrivească cu natura păcii; căci ea se năpusteşte, dă năvală; iar acest lucru ține doar de pacea lui Dumnezeu. Numai pacea lui Dumnezeu poate să vină astfel, ca zvonul mareei înalte când soseşte, însă nu ca să devasteze pământul, ci ca să umple albia pregătită pentru ea de Dumnezeu. Vine parcă cu furie, vine cu vuiet, chiar dacă marea e calmă. Acest vuiet este provocat doar de abundența apelor, nu de furia lor; căci apele nu sunt mişcate de o furtună, ci ele singure se mişcă, cu calmul lor natural, chiar şi fără nicio suflare de vânt. La flux, marea, în plinătatea ei, vine să viziteze pământul şi să-i sărute țărmurile făcute s-o limiteze. Vine maiestuoasă şi magnifică. Aşa se întâmplă şi în suflet când, după o mare suferință, este vizitat de imensitatea păcii – fără ca vreo adiere să-i încrețească fața. Aceasta este o pace divină, care aduce cu sine comorile Domnului

şi toate bogăţiile Împărăţiei Sale. Are vestitorii săi, alcionii şi păsările care-i anunţă venirea; acestea sunt vizitele îngerilor care o precedă. Vine ca un element din cealaltă, cu sunetul armoniei celeste şi cu o asemenea repeziciune, că doboară sufletul, nu pentru că acesta s-ar opune binecuvântării, ci din pricina preaplinului ei. Acest preaplin nu este violent decât cu obstacolele care se pun în calea binecuvântării; şi toate animalele care nu sunt paşnice fug din faţa acestei păci. Iar cu această pace vin toate comorile promise Ierusalimului – scorţişoară şi ambră şi toate celelalte lucruri rare pe ţărmurile lui. Aşa vine această pace divină – vine cu preaplin, vine cu o bogăţie de binecuvântări, vine cu toate comorile nepreţuite ale graţiei".

Cu mai bine de treizeci de ani înainte, la Marennes, Surin privise adesea creşterea calmă, irezistibilă a apelor Atlanticului la flux; iar acum, amintirea acelei minuni zilnice a devenit mijlocul prin care sufletul acesta împlinit putea, în sfârşit, să „se deşerte" într-o exprimare potrivită a Faptului trăit. *Tel qu'en Lui-même enfin l'éternité le change*, ajunsese în locul în care, fără s-o ştie, fusese tot timpul; iar în primăvara lui 1665, când a murit, nu mai avea nevoie, cum spune Jakob Boehme, „să se ducă nicăieri": era deja acolo.

Apendice

Fără să înțelegem imboldul profund de autotranscendere pe care îl simte omul, reticența sa foarte firească la ideea de a urma calea mai dificilă, ascendentă şi căutarea unei false eliberări sub nivelul personalității sale sau la marginea ei, nu putem spera să înțelegem nici perioada noastră istorică sau chiar istoria în genere, viața aşa cum era ea trăită în trecut şi cum este trăită astăzi. Din acest motiv propun să discutăm despre unele dintre substitutele mai frecvente ale grației, în care şi prin intermediul cărora bărbații şi femeile au încercat să scape de conştientizarea chinuitoare a faptului de a fi doar ei înşişi.

În Franța există acum câte un vânzător de alcool cam la o sută de locuitori. În Statele Unite există probabil cel puțin un milion de alcoolici fără speranță, pe lângă un număr mult mai mare de bețivi a căror boală încă n-a devenit fatală. Nu avem informații precise sau statistice despre consumul băuturilor alcoolice în trecut. În vestul Europei, la celți şi teutoni şi în tot Evul Mediu şi la începutul epocii moderne, consumul individual de alcool a fost probabil mai mare decât astăzi. În diversele ocazii în care noi bem ceai, cafea sau răcoritoare, predecesorii

noştri consumau vin, bere, mied şi, mai târziu, gin, coniac şi whisky. Consumul regulat de apă era mai degrabă o penitență impusă nelegiuiților sau acceptată de cei religioşi, alături de un vegetarianism ocazional, ca mortificare foarte severă. Dacă nu beai alcool, oamenii te bârfeau şi te porecleau în toate felurile, atât era de remarcabilă această excentricitate. De-aici vin patronimele ca Bevilacqua în italiană, Boileau în franceză şi Drinkwater în engleză.

Alcoolul este doar unul dintre numeroasele droguri folosite de oameni drept căi de evadare din sinele izolat. Cred că, dintre narcoticele, stimulentele şi halucinogenele naturale, nu există niciunul ale cărui proprietăți să nu fie cunoscute din vremuri imemoriale. Cercetările moderne ne-au oferit o sumedenie de produse sintetice noi-nouțe; dar în cazul vechilor otrăvuri n-au făcut decât să găsească metode mai bune de a le extrage, a le concentra şi a le recombina pe cele deja cunoscute. De la mac la curara, de la coca andină la cânepa indiană şi ciuperca lamelară siberiană, orice plantă, tufiş şi ciupercă ce poate să aibă un efect stupefiant ori excitant sau să evoce viziuni au fost descoperite de mult şi folosite sistematic. Faptul acesta este ciudat de semnificativ; căci pare să demonstreze că, în toate timpurile şi pretutindeni, oamenii au simțit

inadecvarea radicală a existenței lor personale, nefericirea de a fi ei înşişi, izolați, şi nu altceva, ceva mai mare, ceva – ca să folosim expresia lui Wordsworth – „întrepătruns mult mai profund”. E evident că omul primitiv, explorând lumea din jur, „le-a încercat pe toate şi a păstrat ceea ce era bun”. În scopul autoconservării, este bun orice fruct şi orice frunză care se poate mânca, orice sămânță, rădăcină şi alună ce e sănătoasă. Dar în alt context – acela al dezamăgirii de sine şi al dorinței de autotranscendere –, bun este orice din natură prin care se poate schimba calitatea conştiinței individului. Asemenea schimbări provocate de droguri pot fi evident schimbări în rău, se pot plăti pe moment cu o stare de rău, iar în viitor cu dependență, degenerare şi moarte prematură. Dar toate astea nu contează. Ce contează este conştientizarea, fie şi pentru o oră sau două, fie şi pentru câteva minute, că suntem altcineva sau, mai adesea, altceva decât sinele izolat. „Trăiesc, dar nu mai trăiesc eu, ci vinul, opiul, peyotlul sau haşişul trăieşte în mine.” Depăşirea limitelor egoului izolat este atât de eliberatoare, că experiența provocată de droguri a fost considerată intrinsec divină de primitivi şi chiar şi de cei foarte civilizați, chiar şi atunci când autotranscenderea se face prin greață înspre frenezie, prin crampe înspre halucinație şi comă. Extazul

obținut prin intoxicare încă este o parte esențială a religiei la multe populații africane, sud-americane şi polineziene. Aşa cum o dovedesc limpede documentele care ne-au rămas de la ei, pe vremuri a fost o parte esențială şi a religiei celților, a teutonilor, a grecilor, a popoarelor din Orientul Mijlociu şi a cuceritorilor arieni ai Indiei. Nu numai că „berea face mai mult decât Milton ca să-i justifice omului căile Domnului". Berea *este* bună. La celți, Sabazios era numele divin dat stării de alienare în care intri atunci când te îmbeți cu bere. Mai spre sud, Dionysos era, printre altele, personificarea supranaturală a efectelor psihofizice ale consumului excesiv de vin. În mitologia vedică, Indra era zeul unui drog neidentificat numit *soma*. Erou care a ucis un dragon, el era proiecția amplificată în cer a ciudatei şi glorioasei alterități pe care o trăiesc drogații. Când se face una cu drogul, devine, sub numele Soma-Indra, sursa nemuririi, mediatorul între uman şi divin.

În vremurile moderne nu mai venerăm oficial berea şi celelalte scurtături toxice spre autotranscendere ca pe nişte divinități. Teoria s-a schimbat, dar nu şi practica; în practică milioane şi milioane de oameni civilizați continuă să se închine nu Duhului care eliberează şi transfigurează, ci alcoolului, haşişului, opiului şi derivatelor sale,

barbituricelor şi celorlalte adaosuri sintetice la străvechiul catalog de otrăvuri capabile să procure autotranscenderea. Fireşte că, în fiecare dintre aceste cazuri, ceea ce pare a fi o divinitate este de fapt un diavol, ceea ce pare a fi eliberare este de fapt înrobire. Autotranscenderea survine invariabil în jos, înspre nivelul subuman, inferior celui personal.

Ca şi intoxicarea, sexualitatea elementară, practicată ca atare şi separată de dragoste, a fost şi ea o divinitate, venerată nu doar ca principiu al fecundității, ci şi ca manifestare a Alterității imanente în orice ființă umană. În teorie, sexualitatea elementară a încetat de mult să mai fie divinitate. Dar în practică încă poate să se laude cu o sumedenie de sectanți.

Există o sexualitate elementară care e inocentă şi există una care e sordidă şi moral, şi estetic. D.H. Lawrence a scris foarte frumos despre prima; Jean Genet a scris despre a doua cu o forță şocantă şi în detaliu. Şi sexualitatea edenică, şi sexualitatea de cloacă au puterea de a-l purta pe individ dincolo de limitele sinelui său izolat. Dar a doua, care (putem presupune, din păcate) e şi cea mai răspândită, îi coboară pe cei care o practică la un nivel inferior al subumanității, evocă conştientizarea şi păstrează amintirea unei alienări mai complete decât

prima. De aici şi atracția perenă a desfrâului şi a acelor bizare echivalente ale desfrâului precum cele descrise pe parcursul cărții de față, pe care o simt toți aceia care sunt împinşi de imboldul de a evada din temnița propriei identități.

În majoritatea comunităților civilizate, opinia publică condamnă desfrâul şi dependența de droguri, considerându-le abateri morale. Iar dezaprobarea morală este dublată de sancțiuni fiscale şi interzicerea prin lege. Pe alcool se impun accize mari, vânzarea narcoticelor este interzisă peste tot şi anumite practici sexuale sunt tratate drept delicte. Dar, când trecem de la toxicomanie şi sexualitatea elementară la a treia mare cale spre autotranscenderea descendentă, întâlnim o cu totul altă atitudine, mult mai indulgentă, din partea moralişti lor şi a legislatorilor. Pare cu atât mai surprinzător cu cât, în comparație cu alcoolul sau desfrâul, delirul colectiv, cum îl putem numi, prezintă un pericol mai direct pentru ordinea socială şi o amenințare mai dramatică la adresa acelei pojghițe de decență, bun-simț şi toleranță reciprocă ce formează civilizația. E adevărat că un obicei generalizat şi de lungă durată al sexualității în exces poate să ducă, aşa cum observă J.D. Unwin[115], la scăderea nivelului de

[115] J.D. Unwin, *Sex and Culture*, Londra, 1934.

energie al unei întregi societăți, făcând-o astfel incapabilă să atingă ori să mențină un înalt grad de civilizație. La fel, şi dependența de droguri, dacă e destul de răspândită, poate să scadă eficiența militară, economică şi politică a societății în care prevalează. În secolele XVII-XVIII, alcoolul brut a fost arma secretă a negustorilor europeni de sclavi; în secolul XX, heroina a fost arma secretă a militarişti lor japonezi. Beat mort, negrul era o pradă uşoară. Ca şi în cazul dependentului de droguri chinez, exista certitudinea că nu le va crea probleme cuceritorilor săi. Dar aceste cazuri sunt excepționale. Când e lăsată pe cont propriu, o societate reuşeşte în general să conviețuiască cu otrava sa preferată. Drogul este un parazit în corpul politic, dar un parazit a cărui gazdă (metaforic vorbind) are suficientă forță şi suficientă minte ca să-l țină sub control. Iar acelaşi lucru e valabil şi-n cazul sexualității. Nicio societate n-ar putea supraviețui dacă şi-ar baza practicile sexuale pe teoriile marchizului de Sade; şi de fapt nicio societate n-a fost vreodată pe punctul de a o face. Chiar şi cel mai libertin paradis polinezian are normele şi regulile sale, imperativele sale categorice şi poruncile sale. Societățile par apte să se protejeze cu destul succes împotriva consumului excesiv de sex, ca şi a consumului excesiv de droguri. Dar, adesea, apărarea lor împotriva

delirului în masă şi a consecinţelor sale dezastruoase este mult mai puţin eficientă. În mod ciudat, moralişţii de profesie care perorează împotriva patimii băuturii nu suflă nicio vorbă despre viciul la fel de dezgustător al intoxicării cu spiritul de turmă – al autotranscenderii descendente spre subumanitate prin procesul adunării în turmă.

„Căci unde sunt doi sau trei, adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor.” În mijlocul a două sau trei sute, prezenţa divină devine mai problematică. Iar când numărul este de ordinul miilor sau al zecilor de mii, probabilitatea ca Dumnezeu să fie prezent în conştiinţa fiecărui individ scade până spre zero. Căci o mulţime agitată (şi orice mulţime e automat astfel) e de aşa natură, încât atunci când se adună două sau trei mii de oameni, lipsesc nu doar divinitatea, ci chiar şi umanitatea elementară. Faptul de a fi parte dintr-o mulţime îl eliberează pe om de conştiinţa de a fi un sine izolat şi îl coboară pe un tărâm subpersonal, unde nu există răspundere, unde nu există bine şi rău, unde nu e nevoie să gândeşti, să judeci, să ai discernământ – ci doar un sentiment vag, dar puternic de comuniune, doar o agitaţie comună, o alienare colectivă. Iar alienarea este deopotrivă mai îndelungată şi mai puţin istovitoare decât cea provocată de desfrâu, în timp ce dimineaţa următoare e

mai puțin deprimantă decât după ce te-ai otrăvit cu alcool sau morfină. Mai mult, te poți complace în delirul colectiv nu doar fără să ai conştiința încărcată, ci chiar, adesea, cu o aură pozitivă de virtute conştientă. Căci, departe de a condamna practica autotranscenderii descendente prin intoxicarea de către gloată, liderii Bisericilor şi statelor au încurajat-o activ de câte ori au putut-o folosi ca să-şi atingă scopurile. În mod individual şi în grupurile coordonate şi cu obiective clare ce formează o societate sănătoasă, oamenii manifestă o anumită capacitate de a raționa şi de a-şi exercita liberul-arbitru moral. Adunați într-o gloată, aceiaşi oameni se comportă de parcă n-ar avea nici rațiune, nici liber-arbitru. Intoxicarea de către gloată îi reduce la o condiție de iresponsabilitate infrapersonală şi antisocială. Drogați cu otrava misterioasă pe care o secretă orice turmă agitată, cad într-o stare de sugestibilitate exacerbată, care seamănă cu starea generată de injectarea cu amobarbital sau cu inducerea, prin orice mijloace, a unei uşoare transe hipnotice. Cât sunt în această stare, cred orice prostie li se spune, execută orice ordin şi urmează orice îndemn, oricât de lipsit de sens, de nebunesc sau de criminal. Pentru oamenii aflați sub influența otrăvirii în turmă, „tot ce spun de trei ori e adevărat” – şi tot ce spun de trei sute de ori e

revelație, e cuvântul lui Dumnezeu inspirat în mod direct. Acesta este motivul pentru care bărbații cu autoritate – preoții şi conducătorii popoarelor – n-au proclamat niciodată că această formă de autotranscendere descendentă ar fi imorală. E adevărat că delirul colectiv generat de membrii opoziției şi în numele unor principii eretice a fost denunțat pretutindeni de cei aflați la putere. Dar delirul colectiv provocat de agenți ai statului şi în numele conformității doctrinale este cu totul altceva. În toate cazurile în care poate fi pusă în slujba intereselor oamenilor care controlează Biserica şi statul, autotranscenderea descendentă prin intoxicarea în turmă este considerată ceva legitim şi chiar foarte de dorit. Pelerinajele şi mitingurile politice, deşteptările coribantice şi paradele patriotice – lucrurile acestea sunt etice atât timp cât sunt pelerinajele *noastre*, mitingurile *noastre*, deşteptările *noastre* şi paradele *noastre*. Nu contează faptul că majoritatea celor care iau parte la toate acestea sunt dezumanizați temporar de otrăvirea în turmă dacă dezumanizarea lor poate fi folosită ca să consolideze cutare puteri religioase şi politice.

Când delirul colectiv e exploatat în folosul statelor şi al Bisericilor ce aderă la doctrina acceptată, exploatatorii sunt mereu atenți să nu lase intoxicarea să meargă prea

departe. Minoritățile aflate la conducere se folosesc de dorința de autotranscendere descendentă a supuşilor, în primul rând, pentru a-i amuza şi a-i distrage, şi, în al doilea rând, pentru a-i aduce într-o stare subpersonală de sugestibilitate exacerbată. Masele întâmpină cu bucurie ceremonialurile religioase şi politice ca pe tot atâtea ocazii de a simți beția turmei, în vreme ce pentru conducătorii lor acestea sunt ocazii de a sugestiona nişte minți care nu mai sunt capabile, pe moment, de rațiune şi liber-arbitru.

Ultimul simptom al intoxicării în turmă este violența maniacală. Exemple de delir colectiv culminând cu violență gratuită, automutilare feroce, sălbăticie fratricidă lipsită de scop şi împotriva intereselor elementare ale tuturor celor implicați în ea se pot găsi pe orice pagină a manualelor de antropologie şi – mai puțin frecvent, dar cu aceeaşi lamentabilă regularitate – chiar şi în istoriile popoarelor celor mai civilizate. Dacă nu vor cumva să lichideze o minoritate nepopulară, reprezentanții oficiali ai statului şi ai Bisericii se feresc să stârnească prea des o frenezie pe care nu pot fi siguri o vor controla. Liderul revoluționar n-are însă asemenea scrupule, căci el urăşte statu-quoul şi nu vrea decât un singur lucru – să creeze un haos în care, odată ajuns la putere, să poată impune un nou tip de ordine. Când revoluționarul exploatează

dorința de autotranscendere descendentă a oamenilor, o exploatează până la limitele freneticului şi ale demoniacului. Oamenilor care s-au săturat de sinele lor izolat şi de responsabilitățile implicate de apartenența la un grup cu obiective clare, el le oferă oportunități interesante de a „scăpa de toate” în cadrul unor parade, demonstrații şi mitinguri. Organele corpului politic sunt grupuri care au obiective clare. Gloata este echivalentul social al cancerului. Veninul pe care îl secretă îi depersonalizează pe membrii ei până în punctul în care încep să se comporte cu o violență sălbatică, de care, în mod normal, nu ar fi în stare. Revoluționarul îi încurajează pe partizanii lui să manifeste acest ultim simptom, cel mai grav, al intoxicării în turmă, apoi le canalizează furia împotriva duşmanilor săi, cei care dețin puterea politică, economică şi religioasă.

În ultimii patruzeci de ani, tehnicile de exploatare a imboldului omului către forma cea mai periculoasă de autotranscendere descendentă au atins un grad de perfecționare unic în istorie. Pe de o parte, sunt mai mulți oameni pe kilometru pătrat decât oricând în trecut, iar mijloacele de a transporta un număr foarte mare de oameni pe distanțe considerabile şi de a-i concentra într-o singură clădire sau pe o singură arenă sunt mult mai

eficiente acum. Între timp, s-au inventat dispozitive pentru agitarea mulțimilor la care nu s-ar fi gândit nimeni înainte. Radioul, prin intermediul căruia vociferările sforăitoare ale demagogului răzbat mult mai departe. Megafonul, care amplifică şi reproduce la nesfârşit muzica impetuoasă a urii de clasă şi a naționalismului militant. Camera de filmat (despre care se spunea pe vremuri, cu naivitate, că „nu poate să mintă") şi progeniturile sale, cinematograful şi televiziunea; acestea trei au făcut absurd de facilă concretizarea fanteziilor tendențioase. Şi în fine cea mai de seamă dintre invențiile noastre sociale, învățământul obligatoriu şi gratuit. Toată lumea ştie acum să citească şi toți se află astfel la cheremul propagandiştilor, guvernamentali sau comerciali, care dețin fabricile de celuloză, linotipurile şi rotativele. Strângeți la un loc o mulțime de oameni condiționați de citirea zilnică a ziarelor; expuneți-i la muzică de fanfară la volum mare, lumini strălucitoare şi oratoria unui demagog care (ca toți demagogii) este nu doar un exploatator, ci şi o victimă a intoxicării în turmă şi îi puteți reduce cât ai clipi la o stare de subumanitate aproape descreierată. Nicicând în istorie n-au mai fost atât de puțini în poziția de a-i transforma pe atât de mulți în nebuni, maniaci sau criminali.

În Rusia comunistă, în Italia fascistă, în Germania nazistă, exploatatorii gustului fatal al oamenilor pentru otrăvirea în turmă au urmat aceeaşi direcție. Când erau în tabăra opoziției revoluționare, încurajau mulțimile aflate sub influența lor să devină distructiv violente. Apoi, după ce ajungeau la putere, mai îngăduiau otrăvirea în turmă în deplinătatea sa numai în raport cu străinii sau cu anumiți țapi ispăşitori. După ce deveneau interesați de menținerea statu-quoului, opreau coborârea în subumanitate cu mult înainte de nivelul freneziei. Pentru aceşti neoconservatori, intoxicarea în masă rămânea valoroasă, de acum, doar ca mijloc de a creşte sugestibilitatea supuşilor lor şi de a-i face astfel mai docili la expresiile voinței autoritare. Cel mai bun antidot cunoscut la gândirea independentă este să te afli într-o mulțime. De aici şi faptul că dictatorul are mereu ceva împotriva „simplei psihologii" şi a vieții private. „Intelectuali din toate țările, uniți-vă! Nu aveți de pierdut decât creierele."

Drogurile, sexualitatea elementară şi intoxicarea cu spiritul de turmă – acestea sunt cele mai populare trei căi de autotranscendere descendentă. Mai există multe altele, nu atât de umblate ca aceste mari bulevarde, dar care duc la fel de sigur spre aceeaşi destinație infrapersonală. Gândiți-vă, de pildă, la calea mişcării ritmice. În religiile

primitive se recurge adesea la mişcarea ritmică prelungită pentru a induce o stare de extaz subuman şi infrapersonal. Aceeaşi tehnică pentru a atinge acelaşi scop a fost folosită şi de multe popoare civilizate – de greci, de exemplu, de hinduşi, de multe dintre ordinele de dervişi din lumea islamică, de secte creştine ca shackerii şi holy rollerii. În toate aceste cazuri, mişcarea ritmică, prelungită şi repetitivă este o formă de ritual practicată în scopul autotranscenderii descendente. Istoria consemnează şi multe cazuri sporadice de bâțâieli, convulsii şi mişcări involuntare şi incontrolabile ale capului. Aceste epidemii de tarantism, cum e numit într-un loc, sau de dans al Sfântului Vitus, cum se numeşte în altă parte, se manifestau în general în vremuri tulburi, după războaie, molime şi perioade de foamete şi se întâlnesc mai ales acolo unde malaria este endemică. Scopul inconştient al bărbaților şi femeilor care cedează acestor manii colective este acelaşi cu cel urmărit de sectanții care folosesc dansul ca rit religios – adică să evadeze din sinele izolat şi să intre într-o stare în care nu există responsabilități, nici trecut vinovat şi nici viitor care te bântuie, ci numai prezentul, conştiința fericită a faptului că eşti altcineva.

Ritul care generează extaz al mişcării ritmice este intim asociat cu ritul ce generează extaz al sunetului ritmic.

Muzica este la de nemărginită ca natura umană şi poate să le comunice oamenilor ceva la fiecare nivel al ființei lor, de la cel personal sentimental la cel abstract intelectual, de la cel pur visceral la cel spiritual. În una dintre nenumăratele ei forme, muzica este un drog puternic, parțial energizant şi parțial narcotic, dar în ansamblu alternând între acestea două. Oricât ar fi de civilizat, niciun om nu poate asculta multă vreme tobe africane, incantații indiene sau imnuri velşe fără să-şi piardă din personalitatea critică şi conştientă de sine. Ar fi interesant să luăm un grup format din cei mai buni filosofi de la cele mai bune universități, să-i închidem într-o cameră supraîncălzită împreună cu nişte dervişi marocani sau vrăjitoare voodoo haitiene şi să le măsurăm, cu ajutorul unui cronometru, forța rezistenței psihologice la efectele sunetului ritmic. Ar fi adepții pozitivismului logic în stare să reziste mai mult decât cei ai idealismului subiectiv? S-ar dovedi marxiştii a fi mai rezistenți decât tomiştii sau adepții vedantei? Ce câmp experimental fascinant şi rodnic! Până atunci, nu putem băga mâna în foc decât că, dacă ar fi expuşi suficient de mult timp la bătăile tobelor şi la cântări, fiecare dintre filosofii noştri ar ajunge să țopăie şi să zbiere cot la cot cu sălbaticii.

Calea mişcării ritmate şi cea a sunetului ritmat în general se suprapun, ca să spunem aşa, căii intoxicării cu spiritul de turmă. Dar există şi căi personale, căi pe care le poate alege călătorul solitar căruia nu-i plac mulțimile sau care nu prea are încredere în principiile, instituțiile şi persoanele în numele cărora se strâng mulțimile. Una dintre căile acestea private este recitarea mantrelor, calea a ceea ce Hristos numea „a spune multe". În cultul public, faptul de „a spune multe" este aproape întotdeauna asociat cu sunetul ritmic. Litaniile şi celelalte texte de acelaşi gen sunt de obicei cântate sau cel puțin intonate. Îşi produc efectele cvasihipnotice la fel ca muzică. „A spune multe", atunci când se practică în privat, acționează asupra minții nu din cauza asocierii cu sunetul ritmic (căci funcționează şi-atunci când cuvintele sunt doar imaginate), ci în virtutea unei concentrări a atenției şi memoriei. Repetarea constantă a aceluiaşi cuvânt sau a aceleiaşi fraze aduce după sine o stare de iluminare sau chiar de transă profundă. Odată indusă, această transă poate fi savurată ca atare, ca un sentiment încântător al unei alterități infrapersonale, sau folosită deliberat pentru ameliorarea comportamentului personal prin autosugestie şi pentru pregătirea terenului pentru realizarea supremă a autotranscenderii ascendente. Despre a doua posibilitate

voi spune mai multe în alt paragraf. Aici ne interesează faptul de „a spune multe” ca o cale descendentă spre o alienare intrapersonală.

Trebuie să vorbim acum despre o metodă strict fiziologică de a evada din sinele izolat, calea penitenței corporale. Violența distructivă care este simptomul suprem al intoxicării cu spiritul de turmă nu este direcționată tot timpul spre exterior. Istoria religiei abundă în relatări înfiorătoare despre autoflagelări, autoînjunghieri, autocastrări, chiar şi sinucideri gregare. Aceste acte sunt consecințele delirului colectiv şi sunt efectuate într-o stare de frenezie. Cu totul altfel este penitența corporală aplicată departe de ochii lumii şi cu sânge-rece. În acest caz chinul autoprovocat îşi are originea într-un act de voință personală; dar rezultatul său (cel puțin în unele cazuri) este transformarea temporară a personalității izolate în altceva. În sine, acest altceva este conştientizarea durerii fizice, atât de intensă, încât devine exclusivă. Persoana care se autotorturează se identifică cu durerea sa şi, devenind doar conştientizarea trupului său suferind, scapă de acel sentiment de vinovăție din trecut şi de frustrare din prezent, de acea anxietate obsesivă cu privire la viitor, care constituie o parte atât de mare a eului nevrotic. S-a produs o evadare din ipseitate, o

coborâre într-o stare de pură tortură fiziologică. Dar cel care se autotorturează nu trebuie neapărat să rămână în această zonă a conştiinţei infrapersonale. La fel ca acela care „spune multe” ca să treacă dincolo de sine, ar putea să folosească şi el această alienare temporară de ipseitate ca pe o punte, ca să zicem aşa, care urcă spre viaţa spiritului.

Asta ridică o întrebare foarte importantă şi dificilă. În ce măsură şi în ce circumstanţe poate omul să se folosească de calea descendentă pentru a ajunge la autotranscenderea spirituală? La prima vedere, pare evident că drumul în jos nu este şi nu poate să fie drumul în sus. Dar în realitatea existenţei lucrurile nu sunt niciodată atât de simple ca în lumea cuvintelor, frumos ordonată. În viaţa reală o mişcare descendentă poate uneori să fie transformată în începutul unei ascensiuni. Când cochilia eului se fisurează şi începe să existe o conştiinţă a alterităţii subliminale şi fiziologice care stă la baza personalităţii, se întâmplă uneori să întrezărim, fugitiv, dar apocaliptic, şi cealaltă Alteritate, care este Temeiul întregii fiinţe. Atâta timp cât suntem închişi înăuntrul ipseităţii noastre izolate, nu conştientizăm diferitele non-euri de care suntem legaţi – non-eul organic, non-eul subconştient, non-eul colectiv al mediumnităţii în

care există toată gândirea şi simţirea noastră şi non-eul imanent şi transcendent al Spiritului. Orice evadare din ipseitatea izolată, chiar şi una pe calea descendentă, ne permite să devenim fie şi pentru o clipă conştienţi de non-eul de la fiecare nivel, inclusiv de la cel mai înalt. În *Tipurile experienţei religioase*, William James ne dă exemple de „revelaţii anestetice", după inhalarea gazului ilariant. Teofanii similare au uneori şi alcoolicii şi probabil că în timpul intoxicării cu aproape orice drog există momente când devine posibilă pentru scurt timp conştientizarea unui non-eu superior eului ce se dezintegrează. Dar aceste rare străfulgerări de revelaţie se plătesc foarte scump. Pentru consumatorul de droguri, momentul conştientizării spirituale (dacă apare) lasă foarte repede locul unei stupori subumane, freneziei sau halucinaţiei, urmate de o mahmureală deprimantă şi, pe termen lung, de prejudicierea permanentă şi fatală a sănătăţii fizice şi a puterii mentale. Foarte rar, o „revelaţie anestetică" poate, ca orice altă teofanie, să îmboldească persoana să facă un efort de autotransformare şi autotranscendere ascendentă. Dar faptul că se întâmplă uneori aşa ceva nu poate niciodată să justifice folosirea metodelor chimice de autotranscendere. Aceasta este o cale descendentă şi majoritatea celor care pornesc pe ea

ajung într-o stare de degradare, în care perioadele de extaz subuman alternează cu perioade de ipseitate conştientă atât de deplorabilă, că orice evadare, chiar şi una în sinuciderea lentă a dependenței de droguri, va părea preferabilă faptului de a fi o persoană.

Ce este valabil despre droguri este valabil, mutatis mutandis, şi despre sexualitatea elementară. Drumul merge la vale; însă ar mai putea apărea ocazional şi teofanii pe parcurs. Zeii Întunecați, cum îi numea Lawrence, pot să-şi schimbe semnul şi să devină luminoşi. În India există yoga tantrică, bazată pe o elaborată tehnică psihofiziologică, al cărei scop este să transforme autotranscenderea descendentă a sexualității elementare într-o autotranscendere ascendentă. În Vest echivalentul cel mai apropiat al acestor practici tantrice a fost disciplina sexuală concepută de John Humphrey Noyes şi practicată de membrii comunității Oneida. În comunitatea Oneida sexualitatea elementară nu doar că a fost civilizată cu succes, ci a fost şi făcută să fie compatibilă cu o formă de creştinism protestant şi subordonată acestuia, propovăduit cu sinceritate şi aplicat cu seriozitate.

Intoxicarea de turmă dezintegrează eul mai temeinic decât sexualitatea elementară. Freneziile, nebuniile, sugestibilitatea ei exagerată nu pot fi comparate decât cu

intoxicările produse de droguri ca alcoolul, haşişul şi heroina. Însă chiar şi un membru al unei gloate agitate poate avea (într-o etapă relativ incipientă a autotranscenderii sale descendente) revelația autentică a Alterității aflate deasupra ipseității. Este unul dintre motivele pentru care uneori poate ieşi ceva bun chiar şi din cea mai coribantică dintre întâlnirile revivaliştilor. Poate ieşi ceva bun, dar şi ceva foarte rău şi din faptul că în mulțime bărbații şi femeile tind să devină mai influențabili decât în mod normal. În timp ce sunt în această stare, sunt supuşi unor îndemnuri care, atunci când îşi revin în simțiri, au forța unor comenzi posthipnotice. La fel ca demagogul, revivalistul şi ritualistul dezintegrează eul ascultătorilor lor strângându-i în turmă şi drogându-i cu multe vorbe şi sunete ritmice din belşug. Apoi, spre deosebire de demagog, le fac şi unele sugestii care ar putea să fie autentic creştine. Dacă „prind”, acestea duc la reintegrarea la un nivel ceva mai înalt a personalităților dezintegrate. Pot avea loc reintegrări ale personalității şi sub influența unor ordine posthipnotice date de vreun politician care incită la violență. Dar toate aceste ordine sunt, pe de o parte, incitări la ură şi, pe de alta, la supunere oarbă şi iluzionare compensatorie. Inițiată printr-o doză masivă de

otravă a turmei, confirmată şi canalizată de retorica unui maniac care ştie totodată să exploateze machiavelic slăbiciunile oamenilor, „convertirea” politică are ca rezultat crearea unei noi personalități, mai rea decât cea veche şi mai periculoasă fiindcă este devotată cu totul unui partid al cărui principal țel rămâne lichidarea oponenților.

Am făcut distincție între demagogi şi militanții religioşi, întrucât cei din urmă mai pot face şi bine uneori, pe când cei dintâi nu pot, prin natura lor, să facă decât rău. Dar nu trebuie să ne închipuim că exploatatorii religioşi ai intoxicării în turmă ar fi cumva uşă de biserică. Dimpotrivă, în trecut s-au făcut responsabili de grozăvii comparabile cu cele îndurate de victimele (şi de victimele acestor victime) ale demagogilor revoluționari din vremurile noastre. De-a lungul ultimelor şase sau şapte generații, puterea de a face rău a organizațiilor religioase a scăzut considerabil, în întreaga lume occidentală. Aceasta se datorează mai ales progresului uimitor al ştiințelor aplicate şi faptului că acum masele cer iluzii compensatoare care să sune nu metafizic, ci pozitivist. Demagogii oferă asemenea iluzii pseudopozitiviste, Bisericile nu. Pe măsură ce atractivitatea Bisericilor scade, le scad şi influența, bogăția, puterea politică şi, odată cu ele, capacitatea de a face rău la scară largă.

Circumstanțele îi scutesc acum pe clerici de unele dintre tentațiile cărora predecesorii lor le cedau aproape invariabil, în secolele trecute. Ar face bine să renunțe de bunăvoie la tentațiile care au mai rămas. Dintre ele, cea mai evidentă este tentația de a dobândi putere stimulând dorința nepotolită a oamenilor de autotranscendere descendentă. Nu poate exista justificare morală pentru inducerea deliberată a intoxicării de turmă – chiar dacă se face în numele religiei, chiar dacă se face, chipurile, „pentru binele" celor intoxicați.

Nu sunt multe de spus despre autotranscenderea orizontală – nu pentru că fenomenul n-ar fi important (dimpotrivă), ci pentru că e prea evident ca să mai fie necesară o analiză şi se manifestă prea des ca să poată fi clasificat cu uşurință.

Pentru a scăpa de ororile ipseității izolate, majoritatea bărbaților şi femeilor aleg de obicei nu să se înalțe sau să coboare, ci s-o apuce pe un drum lăturalnic. Se identifică cu o cauză de o mai mare amploare decât interesele lor imediate, dar care nu le este degradant inferioară acestora, iar dacă le este superioară, se încadrează totuşi în limitele valorilor sociale curente. Această autotranscendere orizontală sau aproape orizontală se poate face în ceva foarte banal, ca un hobby, sau în ceva foarte prețios, ca

iubirea în căsnicie. Ea poate fi obținută prin autoidentificarea cu orice activitate umană, de la administrarea unei afaceri la cercetările din domeniul fizicii nucleare, de la compoziția muzicală la colecționarea timbrelor, de la campania pentru o funcție politică la educarea copiilor sau studierea ritualurilor de împerechere la păsări. Autotranscenderea orizontală este extrem de importantă. Fără ea, n-ar exista nici artă, nici ştiință, nici drept, nici filosofie şi nici chiar civilizație. Şi n-ar exista nici războaie, nici *odium theologicum* sau *ideologicum*, nici intoleranță sistematică, nici persecuție. Aceste extraordinare manifestări ale binelui şi aceste rele enorme sunt roadele capacității omului de a se autoidentifica total şi continuu cu o idee, un sentiment, o cauză. Cum puteam avea binele fără rău, o civilizație înaltă fără folosirea „covoarelor de bombe" sau fără exterminarea ereticilor religioşi şi politici? Răspunsul este că nu o putem avea atâta vreme cât autotranscenderea noastră rămâne doar orizontală. Când ne identificăm cu o idee sau cu o cauză, venerăm de fapt ceva improvizat, ceva parțial şi îngust, ceva ce rămâne încă mult prea omenesc, oricât de nobil ar fi. „Patriotismul nu este de ajuns", cum spunea o mare patrioată[116] în ajunul executării ei de către duşmanii țării

[116] Edith Cavell, soră medicală britanică în timpul Primul Război

sale. Nici socialismul, nici comunismul, nici capitalismul; nici arta, nici ştiința, nici ordinea publică, nici orice religie sau biserică. Toate acestea sunt indispensabile, dar niciuna nu este de ajuns. Civilizația îi cere individului o autoidentificare devotată cu cauza supremă a umanității. Dar, dacă această autoidentificare cu ce este uman nu e însoțită de un efort conştient şi constant de a realiza autotranscenderea ascendentă în viața universală a Spiritului, binele făcut se va amesteca mereu cu relele compensatorii. Pascal spunea că „ne facem un idol din adevăr; căci adevărul lipsit de caritate nu este un Dumnezeu şi atunci imaginea sa este un idol pe care nu trebuie să-l iubim, nici să ne închinăm lui”[117]. Şi nu numai că este rău să adori un idol; este şi extrem de dezavantajos. Adorarea adevărului separat de caritate – autoidentificarea cu ştiința neînsoțită de autoidentificarea cu Temeiul întregii ființe – duce la genul de situație cu care ne confruntăm acum. Fiecare idol, oricât de slăvit, se dovedeşte fi, pe termen lung, un Moloh, însetat de jertfă umană.

Mondial, executată în 1915 de armata germană (n.tr.).

[117] Blaise Pascal, *Cugetări*, ediția Brunschvicg, traducere de Maria şi Cezar Ivănescu, Aion, Bucureşti, e-book (n.tr.).

Bibliografie

Scriind această istorie a lui Grandier, a lui Surin, a surorii Jeanne şi-a diavolilor, m-am folosit de următoarele surse:

Histoire des Diables de Loudun (Amsterdam, 1693). Această lucrare, scrisă de pastorul protestant Aubin, este o relatare bine documentată a judecății lui Grandier şi a posedării care au urmat. Autorul locuia în Loudun şi îi cunoştea pe mulți dintre actorii acestei drame diabolice.

„Urbain Grandier", în *La Sorcière*, de Jules Michelet. Eseul marelui istoric e scurt şi inexact, dar foarte dinamic.

Urbain Grandier et les possédées de Loudun, de dr. Gabriel Legué (Paris, 1880). O carte foarte serioasă. Valoroasă este şi o carte anterioară a aceluiaşi autor, *Documents pour servir à l'histoire médicale des possédées de Loudun* (Paris, 1876).

Relation, de Fr. Tranquille. Publicată prima oară în 1634. Retipărită în vol. II din *Archives curieuses de l'histoire de France* (1838).

The History of the Devils of Loudun, de de Nion. Publicată la Poitiers în 1634 şi tipărită în traducere la Edinburgh, 1887-1888. Relatarea de către Lauderdale a vizitei sale apare ca supliment.

Letter, de Thomas Killigrew. Publicată în *European Magazine* (februarie 1803).

Historical Dictionary al lui Bayle (ediția engleză, 1736). Articolul despre Urbain Grandier.

Sœur Jeanne des Anges. Autobiographie d'une hystérique possédée. Ediție îngrijită, introducere şi note de doctorii Gabriel Legué şi Gilles de la Tourette (Paris, 1886). Este singura ediție a poveştii scrise de stareță în 1664. Autobiografia este urmată de numeroase scrisori ale surorii Jeanne către părintele Saint-Jure, iezuit.

Science expérimentale, de Jean-Joseph Surin (1828). Este o ediție uşor trunchiată a relatării lui Surin despre perioada petrecută la Loudun.

Lettres spirituelles du P. Jean-Joseph Surin, ediție îngrijită de L. Michel şi F. Cavalléra (Toulouse, 1926). Volumul II conține un text credibil a ceea ce autorii numesc Autobiografia lui Surin.

Dialogues spirituels, de Jean-Joseph Surin (Lyon, 1831).

Le Catéchisme spirituel, de Jean-Joseph Surin (Lyon, 1856).

Fondements de la vie spirituelle, de Jean-Joseph Surin (Paris, 1879).

Questions sur l'amour de Dieu, de Jean-Joseph Surin. Ediție îngrijită, cu o valoroasă introducere, note şi apendice de A. Pottier şi L. Maries (Paris, 1930).

Le Père Louis Lallemant et les grands spirituels de son temps, de Aloys Pottier, iezuit (Paris, 1930, 2 vol.).

La Doctrine spirituelle du P. Louis Lallemant, de Pierre Champion. Publicată prima oară în 1694. Cea mai bună ediție modernă este cea din 1924.

Histoire littéraire du sentiment religieux en France, de Henri Brémond (Paris, 1916 şi anii următori). Conține capitole excelente despre Lallemant şi Surin.